MANAVA DHARMA CHANDRIKA

BY

TENMATAM VEMKATACHARYA PANDIT.

మానవధర్మచంద్రిక.

ఆయుర్వేదచికిత్సాసంగ్రహసహితము.

ఇది

ఆంధ్రతాత్పర్యముతోడ

తెన్మఠం- వేంకటనరసింహాచార్యులచే

ముద్రించి ప్రచురింపఁబడినది.

Printed At the Vasuratnakara Press.
14 Vadamalaimaistry Street.
Madras.

1893

విషయసూచిక

సప్తమాధ్యాయము.

సంసారప్రకరణము.

అష్టమాధ్యాయము.

లౌకికకార్యముహూర్త ప్రకరణము.

నవమాధ్యాయము.

దశమాధ్యాయము.

ఆశౌచప్రకరణము.

ఆయుర్వేదచికిత్సా సంగ్రహము.

ముగిసెను.

ఓంశ్రీర్విజయతే.

మానవధర్మచంద్రిక.

ప్రథమాధ్యాయము.

శ్రీకృష్ణప్రార్థన.

శ్లో॥ ప్రాదాద్యః పరమాం శ్రియం ప్రముదిత స్సఖ్యుః కుచేలస్యయ,
స్సంతుష్ట స్తపసా ధ్రువస్య చ తథా రాజ్యం చ తస్మై ప్సితం ।
యో రక్ష ద్ద్రౌపదీ మంబరాణి వితర న్సంప్రార్థితః కృష్ణయా
సోవ్యా న్నః కృపయా దద త్స్వభిమతం కృష్ణః కృపాంభోనిధిః ॥

తా॥ ఎవ్వాడు బాల్యసఖుండగు కుచేలునికి బ్రీతితో సకలైశ్వర్యంబులొసంగెనో, ఎవాడుధ్రువుని తపంబునకుమెచ్చి యఖండరాజ్యంబును, మండలాధిపత్యంబు నొసంగెనో, ఎవ్వడు ద్రౌపది మొర నాలకించి యక్షయంబుగ వలువల నొసంగి రక్షించెనో, అట్టి కృపాసముద్రుండగు శ్రీకృష్ణుండు దయచే నభీష్టార్థంబుల నొసంగి మమ్ము బ్రోచుగాత.

లక్ష్మీప్రార్థన.

శ్లో॥ దంతైః కోరకితా స్మితై ర్వికసితా భ్రూవిభ్రమైః పత్రితా
దోర్భ్యాం పల్లవితా నఖైః కుసుమితా లీలాభి రుజ్వలితా ।
ఉత్తుంగ స్తనమండలేన ఫలితా భక్తాభిలాషే హితా
కాచి త్కల్పలతా సురాసురనుతా పాయా త్సదార్ధే స్సతా ॥

తా॥ దంతములనెడి మొగ్గలుగలదియు, చిఱునవ్వులనెడి వికాసముగలదియు, కనుబొమలనెడి తీయాకులుగలదియు, కరములనెడి చిగురుటాకులుగలదియు, గోళ్లనెడి పుష్పములుగలదియు, విలాసములచే వృద్ధి

బొందినదియు, స్తనమండలమూలనెడి ఫలిములుగలదియు, భక్తులకోర్కెలొసఁగునదియు, సురాసురులచే స్తోత్రముచేయబడినదియు, క్షీరసముద్రునికూఁతురునగు లక్ష్మీదేవియనెడికల్పలత మమ్ము బ్రోచుగాత.

శ్లో॥ భజేహం బాలగోపాలం సేనాన్యం విఘ్నశాంతయే।
గౌతమాన్వయవార్ధీందుర్వేంకటాచార్యకోవిదః॥

తా॥ గౌతమవంశంబునబుట్టిన, వేంకటాచార్య నామధేయుండనగు నేను శ్రీరాజగోపాలదేవుని భజించి నాచే జేయంబడుగ్రంథము నిర్విఘ్నంబుగ బరిసమాప్తినొందుటకు,విష్వక్సేనులను ధ్యానించెదను.

శ్లో॥ మనుపరాశర గౌతమకశ్యపప్రముఖ యోగిమతానివిలోక్యవై।
పురుషధర్మకదంబకసంగ్రహస్సకలలోకహితాయమయోచ్యతే॥

తా॥ మనువు, పరాశరుడు, గౌతముడు, కశ్యపుడు మొదలగు మహర్షులచే జెప్పబడిన పురుషవిధాయక ధర్మములలో ముఖ్యములగు వానిని సకలలోకహితార్థము సంగ్రహముగ జెప్పుచున్నాను

ధర్మనిరూపణము.

తత్రాదౌధర్మోనిరూప్యతే—

వ్యాసః॥ సత్యందమస్తపశ్శౌచం సంతోషోహ్రీఃక్షమార్జవం।
జ్ఞానంశమోదయాధ్యానం వేషధర్మస్సనాతనః॥

తా॥ సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపము, ఆచారము,సంతోషము, సిగ్గు, ఓర్పు, ఋజుత్వము, (వక్రస్వభావముగాక శిష్టాచారమునను సరించుట) బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానము, మనశ్శాంతి, దయ, ధ్యానము,ఇవి కలిగియుండుటయే సనాతనధర్మము.

ఆచారప్రశంస.

పరాశరః॥ చతుర్ణామపివర్ణానామాచారోధర్మపాలకః। ఆచారభ్రష్టదేహానాంభవేద్ధర్మఃపరాఙ్ముఖః॥ వసిష్ఠః॥ ఆచారహీనంనపునంతి వేదాయద్యప్యధీతాస్సహషడ్భిరంగైః। ఛందాంస్యేనం మృత్యుకాలేత్యజంతినీడంశకుంతా ఇవజాతపక్షాః॥ భారతే॥ అనుశాసనికే॥ ఆచారా

ల్లభ తేచాయురాచారాల్లభ తే శ్రియం । ఆచారాల్లభతే కీర్తింపురుషః ప్రేత్యచేహచ ॥ పారిజాతే ॥ సదాచారేణ దేవత్వమృషిత్వంచతథైవచ । ప్రాప్నువంతికుయోనిత్వంమనుష్యా స్తద్విపర్యయాః ॥ బృహస్పతిః ॥ శౌర్యవీర్యార్థరహిత స్తపోజ్ఞానవివర్జితః । ఆచారహీనఃపుత్ర స్తుమాతృచ్చారసమస్మృతః ॥

తా ॥ నాలుగువర్ణములవారికిని ధర్మమును కాపాడునట్టిది ఆచారము, అట్టియాచారములేనివారలకు ధర్మముమరలిపోవును. షడంగములతోడ వేదమును అధ్యయనముచేసినను, ఆచారములేనియెడ పరిశుద్ధులు కానేరరు. "రెక్కలువచ్చినవెనుక పక్షులు గూళ్ళను విడుచునట్లు, ఆచారహీనుడగుపురుషుడు మరణించినపుడు వేదములువానిని విడిచిపోవుచున్నవి, ఆచారమువలననాయువును, సంపదను, కీర్తిని, ఉభయలోకములయందును పొందుచున్నాడు, సదాచారమువలన జన్మాంతరంబున దేవత్వమును ఋషిత్వమును, దురాచారమువలన హీనజన్మములను పొందును. పరాక్రమము, బలము, పురుషార్థచతుష్టయము, తపస్సు, జ్ఞానము, ఇవిలేనివాడును, ఆచారహీనుడునగు పురుషుడు వానితల్లికి పుత్రుండనబడక మాత్రసమానుండనబడును.

సదాచారలక్షణము.

సంసారమంజర్యాం ॥ యస్మిన్ దేశేయ ఆచారఃపారంపర్య క్రమాగతః । శ్రుతిస్మృత్యవిరోధేన సదాచారస్స ఉచ్యతే ॥ మనుః ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోదృష్టోమహతాం సాహసంతథా । తదన్వీక్ష్యప్రయుంజానస్సంసీదత్యవరోబలః ॥ తేజోమయానిపూర్వేషాంశరీరాణీంద్రియాణిచ । దోషైస్తేనోపలిప్యంతే పద్మపత్రమివాంభసా ॥ బోధాయనః ॥ అనుష్ఠితంతుయద్దేవైర్మునిభిర్యదనుష్ఠితం । నానుష్ఠేయంమనుష్యైస్తదుక్తంకర్మసమాచరేత్ ॥

తా ॥ ఏదేశమునందేయాచారము శ్రుతిస్మృతులననుసరించిశిష్టానుచరణంబుగవచ్చుచున్నదో అదియేసదాచారమనబడు. స్మృత్యుక్త

ములగు ధర్మములకు విరుద్ధముగ మహర్షులాచరించినట్లు గనబడిన యెడల వానిఁజూచి జ్ఞానతేజోమహిమలచే కొరవడినయబలుండగు మనుష్యుండట్టి యాచారముల నాచరించిన క్లేశమునొంది చెడిపోవును. పూర్వులశరీరంబులు ఇంద్రియములును, తేజస్స్వరూపంబులగుటంజేసి "ఉదకములు, తామరాకునువలె" దోషములువారినంటవు, కావున దేవతలు ఋషులును ఆనుష్ఠించిన ధర్మములను మనుష్యులాచరింపక వారుచెప్పిన ధర్మములనాచరింపవలయును.

ధర్మశాస్త్రప్రశంస.

శ్లో॥ పరాశరః॥ కల్పేకల్పేక్షయోత్పత్త్యా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః। శ్రుతిస్మృతిసమాచారనిర్ణేతారశ్చసర్వదా ॥ సంగ్రహే ॥ పవిత్రాణ్యాని ప్రణీతాని ధర్మశాస్త్రాణివైపురా । తాన్యేతానిప్రమాణానినహంతవ్యాని హేతుభిః ॥ యస్తానిహేతుభిర్హన్యాత్సోంధేతమసిమజ్జతి ॥

తా॥ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులవలెనే శ్రుతిస్మృతి సమాచారనిర్ణేతలగు మన్వాదిమహర్షులును, ఉత్పత్తిక్షయములనొంది ధర్మసంస్థాపనార్థము శ్రుతులననుసరించి ధర్మశాస్త్రములను చేయుచున్నారు. కావునట్టివారేర్పరచిన శాస్త్రములను హేతువాదములచేతను కుయుక్తులచేతను కొట్టివేయగూడదు. అట్లాచరించినవాడు అంధతమస్సనునరకమునబడును.

ధర్మానుష్ఠానఫలము.

శ్లో॥ మనుః॥ ధర్మంశనైస్సంచినుయాద్వల్మీకమివపుత్తికా। పరలోకసహాయార్థం సర్వభూతాన్యపీడయన్ ॥ నాముత్రహిసహాయార్థం పితామాతాచతిష్ఠతః । నపుత్రదారానజ్ఞాతిర్ధర్మస్తిష్ఠతికేవలః ॥ ఏకఃప్రసూయతేజంతురేకఏవప్రమీయతే । ఏకోనుభుంక్తేసుకృతమేకఏవచ దుష్కృతం ॥ మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్టసమంక్షితౌ । విముఖాబాంధవాయాంతి ధర్మస్తమనుగచ్ఛతి ॥ తస్మాద్ధర్మంసహాయార్థంనిత్యంసంచినుయాచ్ఛనైః ॥ ధర్మేణహిసహాయేన తమస్తరతి దుష్కృతం ॥ ఆపస్తంబః ॥ సర్వవర్ణానాం స్వధర్మానుష్ఠానే పరమపరిమితంసుఖం తతఃపరివృత్తౌకర్మ

సంశేషేణ జాతిం రూపం వర్ణం బలంమేధాం ప్రజ్ఞాం ద్రవ్యాణి ధర్మా నుష్ఠానమితి ప్రతిపద్యతే । తచ్చక్రవదుభయోర్లోకయోస్సుఖపవర్తతే ।

తా ॥ మనుష్యుం డెట్టి జంతువులకును బాధనుగలుగంజేయక పరలోకసహాయము నిమిత్తము "చెదలుపురుగు పుట్టనువలె" మెల్ల మెల్లగ ధర్మమును సంగ్రహింపవలయు. తలిదండ్రులు, పుత్రులు, భార్య, జ్ఞాతులు మొదలగువారెవ్వరును పరలోకసహాయార్థము కూడ రాజాలరు. ధర్మమొకటియే కూడవచ్చును. మనుష్యుఁడు పుట్టునపుడు తానొకఁడే పుట్టుచున్నాఁడు. మరణించునపుడు తానొకఁడే మృతిబొందుచున్నాఁడు. తాను జేసినపుణ్యపాపములదానొకఁడే యనుభవించుచున్నాఁడు. మృతశరీరమును కొయ్యనువలెను, మట్టిపెళ్ళనువలెను, నేలపైబారవైచి దేహబంధువులు వెనుకకుదిరిగిపోవుచున్నారు. కావున మనుజుఁడు పాపసమూహమును దొలగించుకొని పరలోకసుఖానుభవముజెందుటకై, అతిప్రయత్నముచే ధర్మమునార్జింపవలయు. సకలవర్ణములవారికిని స్వధర్మానుష్ఠానము సలిపినమాత్రముననే పరలోకమునం దపరిమిత సౌఖ్యముగలుగును. అట్టిసుఖానుభవముజెందినపిదప తిరిగిభూలోకమునజనించి శేషించిన కర్మఫలముచేత ఉత్తమజాతిని సౌందర్యాదులను, శరీరవర్ణమును, బలమును, ధారణాశక్తిని, బుద్ధిని, ధనాదివస్తువులను ధర్మానుష్ఠానమును పొందుచున్నారు కావుననుభయలోకములయందును సుఖమేమనుజుని జెంది చక్రమువలెతిరుగుచుండును.

సృ ష్టి క్ర మ ము.

శ్లో॥హారీతః॥ నారాయణఃపురాదేవోజలంసృష్ట్వాజలోపరి ।సుప్త్వా పభోగిపర్యంకేశయనేతుశ్రియాసహ । తస్యసుప్తస్యనాభౌతు మహత్పద్మమభూత్కిల । పద్మమధ్యేభవద్బ్రహ్మా వేదవేదాంగభూషణః । సచోక్తస్తేనదేవేన జగత్సృష్టౌపునఃపునః । సోపిసృష్ట్వాజగత్సర్వం సదేవాసురమానుషం । యజ్ఞసిద్ధ్యర్థమనఘాన్ బ్రాహ్మణాన్ముఖతోఽసృజత్ । అసృజత్క్షత్రియాన్ బాహ్వోర్వైశ్యానప్యూరుదేశతః । శూద్రాంశ్చ

పాదయోస్సృష్ట్వా తేషాంచైవానుపూర్వశః। యథావోవాచ భగవాన్ బ్రహ్మయోనిః పితామహః ॥

తా ॥ శ్రీమన్నారాయణుడు తొలుత జలములు సృజించి ఆజలములపైని శేషశయనమునందు లక్ష్మితోగూడి నిద్రించుచుండు నపుడు నాభియందు మహాపద్మ మొకటియుత్పన్నంబై భగవత్సంకల్పంబునం జేసి యాపద్మమధ్యంబున చతురాననుండుద్భవిల్లి వేదవేదాంగముల బ్రవర్తింపజేసి భగవదాజ్ఞచే దేవాసురమనుష్యులతో గూడిన ప్రపంచమును సృజించుచు యజ్ఞసిద్ధికొఱకు, పాపరహితులగు బ్రాహ్మణులను ముఖమునుండి సృజించెను. బాహువులనుండి క్షత్రియులను, తొడలనుండి వైశ్యులను, పాదములనుండి శూద్రులను సృజించి వారలకు క్రమముగ ధర్మముల నుపదేశించె.

వర్ణవివరణము.

శ్లో॥ దేవలః॥ బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాత స్సంస్కృతో బ్రాహ్మణో భవేత్ । ఏవం క్షత్రియవిట్ఛూద్రా జ్ఞేయాస్స్వేభ్యస్స్వయోనిజాః॥

తా ॥ బ్రాహ్మణస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలన జనించి ఉపనయనాదులచే సంస్కరింపబడినవాడు బ్రాహ్మణుండగును. ఇట్లు క్షత్రియవైశ్యశూద్రులలో సజాతి స్త్రీపురుషులకు జనించి తత్తద్వర్ణోచిత కర్మసంస్కృతులైనవారు క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులగుదురు.

బ్రాహ్మణలక్షణము.

శ్లో॥ శాతాతపః ॥ తపోదమోదయాదానం సత్యంధర్మం శ్రుతం ఘృణా । విద్యావిజ్ఞానమాస్తిక్య మేతద్బ్రాహ్మణ లక్షణం ॥

తా ॥ కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాది వ్రతానుష్ఠానము, ఇంద్రియనిగ్రహము, భూతదయ, త్యాగము, నిజముచెప్పుట, స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానము, వేదశాస్త్రాధ్యయనము, కరుణ, బ్రహ్మవిద్య, శాస్త్రజన్యజ్ఞానము, ఆస్తిక్యబుద్ధి - ఇవిబ్రాహ్మణలక్షణములు.

బ్రాహ్మణధర్మములు, వృత్తులు.

శ్లో॥ పరాశరః॥ సంధ్యాస్నానం జపో హోమో దేవతానాంచ

పూజనం । ఆతిథ్యంవైశ్వదేవంచ షట్కర్మాణిదినేదినే॥ మనుః॥ అధ్యాపనంచాధ్యయనం యజనంయాజనంతథా। దానంప్రతిగ్రహశ్చైవషట్కర్మాణ్యగ్రజన్మనః ॥ షణ్ణాంతుకర్మణామస్యత్రీణికర్మాణిజీవికా ।యాజనాధ్యాపనేచైవ విశుద్ధాచ్చప్రతిగ్రహః। షట్కర్మసహితోవిప్రఃకృషికర్మ చకారయేత్ । గౌతమః॥ తదలాభేక్షత్రియవృత్తిస్తదలాభేవైశ్యవృత్తిః॥

తా॥ కాలత్రయమునందు సంధ్యావందనము, స్నానము, గాయత్రీజపము, ఔపాసనాగ్నిహోత్రాదికర్మములు, దేవతారాధనము, అతిథిపూజ, వైశ్వదేవము, అనునీయాఱు కర్మంబులును నిత్యముగృహస్థుడు జరుపవలయు. మఱియు, శిష్యులకు వేదము జెప్పుట, తాను అధ్యయనముచేయుట, యజ్ఞముచేయుట, ఇతరులచేజేయించుట, దానము, ఒకరివలనగవాదుల బరిగ్రహించుట, ఈయాఱుకర్మంబులు బ్రాహ్మణగృహస్థునకర్మంబులు. వీనిలో, యాజనము, అధ్యాపనము, పరిశుద్ధునివలన దానముగొనుట, అనునీమూడుకర్మంబులును, జీవనోపాయంబులు - ఒకవేళ ఈయాజనాదులవలన జీవనముజరుగనియెడల షట్కర్మములసలుపుచు, కృషికర్మనును జరిగింపవచ్చును. అదియు సంభవింపనియెడ రాజునాశ్రయించి క్షత్రియవృత్తిచేతను, అదియుసంభవింపనియెడ, వైశ్యవృత్తియగువాణిజ్యాదులచేతను జీవింపవచ్చును.

క్షత్రియధర్మములు.

శ్లో॥ మనుః॥ త్రయోధర్మానివర్తంతే బ్రాహ్మణాత్క్షత్రియంప్రతి। అధ్యాపనంయాజనంచతృతీయశ్చప్రతిగ్రహః ॥ పరాశరః ॥ క్షత్రియోహి ప్రజారంజన్ శస్త్రపాణిః ప్రదండవాన్ । నిర్జిత్యపరసైన్యాని క్షితింధర్మేణపాలయేత్ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ బ్రాహ్మణేషుక్షమీస్నిగ్ధేష్వజిహ్మః క్రోధనోరిషు । స్యాద్రాజాభృత్యవర్గేషు ప్రజాసుచయథాపితా । అన్యాయేననృపోరాష్ట్రాత్స్వకోశంయోభివర్ధయేత్ ॥ సోచిరాద్విగతశ్రీకోనాశమేతిసబాంధవః ॥ మనుః ॥ అదండ్యాన్దండయన్ రాజా దండ్యాంశ్చైవాప్యదండయన్ । అయశోమహదాప్నోతి నరకంచాధిగచ్ఛతి ॥ శాతాతా

ర్యస్సుహృన్మాతా భార్యాపుత్రః పురోహితః। నాదండ్యోనామ రాజ్ఞోఽస్తి యస్స్వధర్మేణతిష్ఠతి॥ దుష్టానాంశాసనాద్రాజా శిష్టానాంపరిపాలనాత్। ప్రాప్నోత్యభీప్సితాన్ లోకాన్ వర్ణసంస్థాకరోనృపః॥

తా॥ క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణులకు జెప్పబడిన షట్కర్మములలో అధ్యాపనము, యాజనము, ప్రతిగ్రహము, ఈమూడు దప్ప తక్కిన యజన అధ్యయన దానంబు లనుష్ఠేయంబులు, క్షత్రియుడు, ప్రజలను సంతోషపెట్టుచు, ఆయుధమును చేతబూని, శత్రుసైన్యమును జయించి ప్రజలను ధర్మముచే బరిపాలించవలయు. బ్రాహ్మణులయందు ఓర్పును, మిత్రులయందు నిజముగావర్తించుటయు, శత్రువులయందు గోపమునుగలిగి భృత్యులను ప్రజలను తండ్రివలె ప్రేమముతో బాలించవలయు, లోభులవలన నన్యాయముగ ద్రవ్యమార్జించి బొక్కసము పెంచినయెడల సంపదబోగొట్టుకొని బంధువర్గముతోడ శీఘ్రముగనశించును. దండింపదగనివారల దండించినను, దండనార్హుల దండించకుండినను, అపకీర్తిపాలై నరకమును జెందును, తల్లి, తండ్రి, గురువు, మిత్రుడు, భార్య, పుత్రుడు, పురోహితుడు వీరలలోనెవరైనను, ధర్మముదప్పిరేని రాజుదండింపవచ్చును. తప్పొనర్చినవారందరు రాజదండనార్హులెయగుదురు, రాజువర్ణాశ్రమ ధర్మములనిలుపుచు, దుష్టశిక్షణమును, శిష్టపరిపాలనమును సేయుచుండిన కోరినపుణ్యలోకముల జెందును.

వైశ్యధర్మములు.

శ్లో॥ మనుః॥ పశూనాంరక్షణందానమిజ్యాధ్యయనమేవచ। వణిక్పథంకుసీదంచ వైశ్యస్యకృషిమేవచ॥ వైశ్యస్తుకృతసంస్కారః కృత్వాదారపరిగ్రహం। వార్తాయాంనిత్యయుక్తస్స్యాత్పశూనాంచైవరక్షణే॥ మణిముక్తాప్రవాళానాం లోహానాంతాంతవస్యచ। గంధానాంచరసానాంచ విద్యాదర్ఘబలాబలం॥ బీజానాముప్తివిచ్చస్యాత్క్షేత్రబీజగుణస్యచ। మానయోగాంశ్చజానీయాత్తులాయోగాంశ్చసర్వదా॥ సారాసారంచభాండానాందేశానాంచగుణాగుణం। లాభాలాభంచపణ్యానాం పశూ

నాంచవివర్ధనం । భూతానాంచభృతింవిద్యాద్భాషాంశ్చవివిధాన్నృణాం ॥ ద్రవ్యాణాంస్థానయోగంచక్రయంవిక్రయమేవచ । ధర్మేణచార్థవృద్ధావతిష్ఠేద్యత్నముత్తమమ్ ॥ హారీతః ॥ దానందేయంయథాశక్త్యా బ్రాహ్మణానాంచభోజనమ్ ॥

తా॥ వైశ్యుడు పశుపాలనము, దానము, యజ్ఞము, వేదాధ్యయనము, వర్తకము, వడ్డివ్యాపారము, కృషికర్మము ఈధర్మములననుష్ఠించవలయు. వైశ్యుడు ఉపనయనాదులచే సంస్కృతుడై, వివాహముచేసికొని, అధ్యయనము, యజనము, దానము ఈమూడుకర్మముల సలుపుచు, నిత్యమువర్తకమును పశుపాలనమును జేయవలయు. మఱియు, మణులు, ముత్యములు, పగడములు, సువర్ణాదిలోహములు, వస్త్రములుపరిమళద్రవ్యములు, రసములు, వీనియొక్కవెలలతారతమ్యమును బాగుగనెఱుంగవలయు. భూమియందు విత్తులుచల్లునట్టినేర్పును, క్షేత్రగుణమును, బీజగుణమునునెఱిగియుండవలయు. కొలతలను తూనికెలను, ద్రవ్యములయొక్క మంచిచెడుగులను, దేశములయొక్క గుణాగుణములను, అమ్మదగినవస్తువులలాభాలాభములను, పశువులవృద్ధిని, భూతసంరక్షణమును, మనుష్యులయొక్క భాషణములను చేయించువిధమును, వస్తువులనునిచేడితావులను, కొనుటను, విక్రయించుటను, బాగుగనెఱింగి, ధర్మబుద్ధిచేతనే ద్రవ్యవృద్ధియందు యత్నముగలవాడైయుండవలయు. శక్తికొలది నిత్యము దానమును, బ్రాహ్మణభోజనమును సలుపవలయు.

శూద్రధర్మములు.

శ్లో॥ శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషా పరమోధర్మఉచ్యతే । అన్యథాకురుతేకించిత్తద్భవేత్తస్యనిష్ఫలం ॥ లవణంమధుతైలంచ దధితక్రంఘృతంపయః । నదుష్యేచ్ఛూద్రజాతీనాం కుర్యాత్సర్వేషు విక్రయం । విక్రీణన్మద్యమాంసాని హ్యభక్ష్యస్యచభక్షణం । అగమ్యాగమనంకుర్వన్ శూద్రఃపతతితత్క్షణాత్ । కపిలాక్షీరపానేన బ్రాహ్మణీగమనేనచ । వేదాక్షరవిచారేణ శూద్రశ్చండాలతాంవ్రజేత్ ॥ మనుః ॥ అశక్నువంస్తుశుశ్రూ

షాం శూద్రఃశ్రుతుంద్విజన్మనాం । పుత్రదారాత్యయంప్రాప్తో జీవేత్కారుకకర్మభిః ॥ యైఃకర్మభిస్సుచరితైః శ్శుశ్రూష్యంతే ద్విజాతయః । తాని కారుకకర్మాణి శిల్పానివివిధానిచ । శూద్రస్యవ్యధర్మమాకాంక్షన్ క్షత్రమారాధయేదిహ ॥ ధనినంవాప్యుపారాధ్య వైశ్యంశూద్రోజిజీవిషేత్ । స్వర్గార్థముభయార్థంవా బ్రాహ్మణానేవధారయేత్ । శుశ్రూషైవతు శూద్రస్య ధర్మోనైశ్రేయసఃపరః ॥ శుచిరుత్కృష్టశుశ్రూషుర్మృదువాగనహంకృతః । బ్రాహ్మణో పాశ్రయోనిత్య ముత్కృష్టాంజాతిమశ్నుతే॥

తా ॥ శూద్రునకు బ్రాహ్మణ శుశ్రూషయేపరమ ధర్మము, అటులజేయనియెడల వాడు జేయుకర్మంబులు నిష్ఫలములు - ఉప్పు, తేనె, నూనె, పెరుగు, మజ్జిగ, నేయి, పాలు వీనిలోకేనినైనను, అన్నిటినిగాని విక్రయించుకోనవచ్చును. మద్యమాంసవిక్రయము, అభక్ష్యభక్షణము, అగమ్యాగమనము, కపిలగోవుపాలు త్రాగుట, బ్రాహ్మణ స్త్రీగమనము, వేదాక్షరవిచారము, ఇవిచేయుటవలన శూద్రుడుపతితుడై చండాలుడగుచున్నాడు. ఒకవేళ పెండ్లాము బిడ్డలులేక బ్రాహ్మణపరిచర్యచేయుటకసమర్థుడయ్యేనేని, ద్విజులకుపయోగించునట్టి నానావిధములగు వడ్లపనులు, వస్త్రక్షాళనాదికృత్యములు, అనేకవిధములగు చిత్రపుపనులు, వీనిమూలముగ జీవించవలయు. ఇదిసంభవింపనిచో స్వధర్మమునువదలక క్షత్రియులేనుగాని ధనికుండగు వైశ్యునిగాని యాశ్రయించి పైజెప్పిన శిల్పకర్మాదులవలన జీవింపవచ్చును. ఇహ పరలోకసుఖంబుల గోరువాడు విప్రులనాశ్రయించి యహంకారములేక,మృదువాక్యములుగలిగిబ్రాహ్మణశుశ్రూషచేయుచుండిన దేహావసానంబునం బుణ్యలోకంబులబొంది జన్మాంతరమున గొప్పకులమునబుట్టును.

శ్లో ॥ వ్యాసః ॥ ఉచ్ఛిష్టమన్నందాతవ్యం శూద్రాయా గృహమేధినే । గృహస్థాయతుదాతవ్య మనుచ్ఛిష్టంద్ని నేదినే ॥

తా ॥ వివాహముగాని గృహదాసునకు భుక్తశేషాన్నమునుఇయ్యవచ్చును. వివాహితుండగు గృహదాసునకు నుచ్ఛిష్టము నియ్యగూడదు.

శ్లో ॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ భార్యారతిశ్శుచిర్భృత్య భర్తా శ్రాద్ధక్రియారతః । నమస్కారేణమంత్రేణ పంచయజ్ఞాన్నహాపయేత్ ॥ స్మృత్యంతరః ॥ శూద్రస్యాపినిషేకపుంసవన సీమంతోన్నయన జాత కర్మనామకరణోపనిష్క్రమణాన్న ప్రాశన చౌళాన్యమంత్రకాణి యథోక్తకాలము పదిష్టాని ॥ ఉశనాః ॥ సచ్ఛూద్రస్స్నాయాదసచ్ఛూద్రః పాణిపాదౌప్రక్షాళయేచ్ఛ్రాద్ధకర్మామావాస్యాదౌ ఆమశ్రాద్ధం మంత్రవర్జంకర్తవ్యం ॥ స్కాందే ॥ శూద్రోవానుపనీతోవాస్త్రీయోవాపతితోపివా । కేశవంవా శివంవాపి స్పృష్ట్వానరకమశ్నుతే ॥

తా ॥ శూద్రుడు పరస్త్రీసంగమమువదలి, స్వభార్యారతుండును, స్వభృత్యులపోషించువాడును, శ్రాద్ధక్రియల జరుపువాడునై, పంచయజ్ఞములను, నిషేక, పుంసవన, సీమంత, జాతకర్మ, నామకరణ, నిష్క్రమణ, అన్నప్రాశన, చౌళములను ఆయాకర్మములకు జెప్పబడిన కాలములందు వేదమంత్రవర్జితముగ, "నమః" అనుమంత్రముతో సలుపవలయు. సచ్ఛూద్రుడు రెండుకాలములయందును స్నానముసేయవలయు. అసచ్ఛూద్రులు కాలు చేతులుగడుగుకొనవలయు. అమావాస్య, శ్రాద్ధదినము, మొదలగు పర్వదినములయందు, బియ్యముమొదలైన యపక్వద్రవ్యములతో శ్రాద్ధముసలుపవలయు. శూద్రుడు, అనుపనీతుడు, స్త్రీలు, జాతిభ్రష్టులు, వీరు భగవద్విగ్రహములను శివవిగ్రహములను, సాలగ్రామాదులను, తాకినయెడల నరకమునబడుదురు.

బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ్యము.

శ్లో ॥ ఆపస్తంబః ॥ చత్వారోవర్ణాబ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రాస్తేషాం పూర్వఃపూర్వోజన్మతశ్శ్రేయాన్ ॥ మనుః ॥ ఉత్తమాంగోద్భవాజ్జ్యైష్ఠ్యాద్బ్రాహ్మణశ్చైవధారణాత్ । సర్వస్యైవాస్యసర్గస్య ధర్మతోబ్రాహ్మణః ప్రభుః ॥ తంహిస్వయంభూస్స్వాదాస్యాత్తపస్తప్త్వాదితోసృజత్ । హవ్యకవ్యాభివాహ్యాయసర్వస్యాస్యచగుప్తయే॥ యస్యాస్యేనసదాశ్నంతి హవ్యానిత్రిదివౌకసః । కవ్యానిచైవపితరః కింభూత

మధికంతతః ॥ ఉత్పత్తిరేవవిప్రస్య మూర్తిర్ధర్మస్యశాశ్వతీ । సహిధర్మార్థముత్పన్నో బ్రహ్మభూయాయకల్పతే । తపస్తప్త్వాసృజద్బ్రహ్మా బ్రాహ్మణాన్ వేదగుప్తయే । తృప్త్యర్థం పితృదేవానాం ధర్మసంరక్షణాయచ॥ శాతాతపః ॥ జన్మనైవమహాభాగో బ్రాహ్మణోనామజాయతే । మాతాసౌసర్వభూతానాం వర్ణశ్రేష్ఠఃపితాగురుః ॥ నాస్త్యేషాంపూజనీయోన్య స్త్రిషులోకేషుకశ్చన । వేదవిద్యావిశేషేణపూజయంతఃపరస్పరం ॥ తేన్యోన్యగురవోవిప్రా అన్యోన్యాతిథయస్స్మృతాః। అన్యోన్యముపకుర్వాణాస్తారయంతితరంతిచ ॥ యోహియాందేవతామిష్టామారాధయితుమీహతే । సర్వోపాయప్రయత్నేన సంతోషయతుసద్విజాన్॥ దేవతాదివ్యభూతేషు క్వచితాంశ్చిత్ప్రతిష్ఠితా । బ్రాహ్మణోదేవతాస్సర్వాస్తస్మాత్సంపూజయేత్సదా ॥ శ్రుతిః ॥ బ్రాహ్మణోవైసర్వాదేవతాః । యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వావేదవిదిబ్రాహ్మణేవసంతి ॥ మనుః ॥ భూతానాం ప్రాణినశ్శ్రేష్ఠాః ప్రాణినాంబుద్ధిజీవినః । బుద్ధిమత్సునరాశ్శ్రేష్ఠానరేషుబ్రాహ్మణాస్స్మృతాః॥బ్రాహ్మణేషుచవిద్వాంసోవిద్వత్సుకృతబుద్ధయః॥ కృతబుద్ధిషుకర్తారః కర్తృషుబ్రహ్మవేదినః ॥

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
ధర్మాదిస్వరూపకథనంనామ
ప్రథమాధ్యాయః.

తా ॥ జగత్సృష్ట్యారంభమున నేర్పడిన బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులనెడు నాలుగుజాతులలోక్రిందనుండి యొకరికంటెనొకరు జన్మముచేతనే శ్రేష్ఠులగుచున్నారు. భగవంతుని యుత్తమాంగమునందుబుట్టుటవలనను, వేదమునుధరించుటవలనను, అన్నిటికిధర్మముగా బ్రాహ్మణుడే ప్రభువు. దేవతలు పితృదేవతలును హవ్యకవ్యములును బ్రాహ్మణముఖముగాభుజించుచున్నారు. అట్లగుటంజేసి ఇతరవర్ణములవారికంటె విప్రులధికులు. బ్రాహ్మణజన్మమేశాశ్వతధర్మమయొక్క శరీరము. కావునబ్రాహ్మణుడు ధర్మమునిలుపుటకై పుట్టితుదిని మోక్షమునకు సమర్థుండగుచున్నా

ములగా పాడుటకును, పితృదేవతల దృప్తి నొరిదించుటకును, ధర్మములర క్షించుటకును, బ్రాహ్మణులసృజించెను. గనుకజన్మముచేతనే శ్రేష్ఠుడైనసకల భూతములకును తల్లియు, తండ్రియు గురువునై సకలవర్ణములకు శ్రేష్ఠుడుగానున్నందున, ముల్లోకములయందును, వీరలకంటె బూజనీయుడు మఱియొకడులేడు. వేదవిద్యావిశేషముచేత దమలో నొకరినొకరు పూజించుకొనుచు, నొకరికొకరు గురువులై అతిథులై పరస్పరముపకరించుకొనుచు, తాముతరించి యితరుల దరింపజేయుచున్నారు. కావుననిట్టి మహిమలచే ప్రత్యక్ష దేవతలైయున్న యీబ్రాహ్మణ... జేసినమెడల వారలు సకలదేవతా స్వరూపులగుటంజేసి, వారివా... దైవములును, బ్రాహ్మణసత్కారముచే దనివినొందును. కావున నందరు సకలదేవతాస్వరూపుడగు విప్రునిదైవబుద్ధితో బూజించవలయు. మఱియుసకల భూతములలో ప్రాణులు శ్రేష్ఠములు. వానికంటెచేతనములు శ్రేష్ఠములు. వానిలో మనుష్యులు శ్రేష్ఠులు. వారిలోబ్రాహ్మణులును, బ్రాహ్మణులలో విద్వాంసులును, విద్వాంసులలో వేదార్థపరిజ్ఞాతలును, వారిలోకర్తానుష్ఠాతలును, వారిలోబ్రహ్మవేత్తలును శ్రేష్ఠులగుదురు.

ద్వితీయాధ్యాయము.

దినచర్య.

ప్రాతఃస్మరణీయము.

శ్లో ॥ బ్రాహ్మేముహూర్తేబుధ్యేతస్వస్థోరక్షార్థమాయుషః । తత్రసర్వాఘశాంత్యర్థంస్మరేచ్చమధుసూధనం ॥ స్మృతేసకలకల్యాణభాజనంయత్రజాయతే । పురుషస్తమజంనిత్యం వ్రజామిశరణంహరిం ॥ పుణ్యశ్లోకోనలోరాజాపుణ్యశ్లోకోయుధిష్ఠిరః । పుణ్యశ్లోకాచవైదేహీపుణ్యశ్లోకోజనార్దనః ॥ అశ్వత్థామాబలిర్వ్యాసోహనూమాంశ్చవిభీషణః । కృపఃపరశురామశ్చసప్తైతేచిరజీవినః ॥ సప్తైతాన్సంస్మరేన్నిత్యం మార్కం

డేయశుథాష్టమం । జీవేద్వర్షశతంసోపి సర్వవ్యాధివివర్జితః॥ అహల్యా ద్రౌపదీ సీతా తారామందోదరీతథా । పంచకన్యాస్స్మరేన్నిత్యం మహాపాతకనాశనం ॥

తా॥ మనుష్యుడు ఆయుష్యమును కాపాడుకొనుటకు చక్షురాదీంద్రియములకు బహిర్వ్యాప్తినికలుగనీయక నిర్మలచిత్తుడైఅరుణోదయ కాలమునందులేచి సకల పాపములుహరించుటకు శ్రీమన్నారాయణుని ధ్యానించుచు "పుణ్యశ్లోకోనలోరాజా" అను మొదలగు శ్లోకములను పఠించవలయు.

నిద్రమేల్కొనిన పిమ్మట చూడదగినవస్తువులు.

శ్లో॥ దధ్యాజ్యాదర్శసిద్ధార్థం బిల్వగోరోచనస్రజం । వాజివారణగోవిప్రహరిద్రాశతపర్వకాం ॥ దర్శనంస్పర్శనంకార్యంప్రబుద్ధేనశుభావహం । స్వమాననంఘృతేపశ్యేద్యదీచ్ఛేచ్చిరజీవితం ॥ ఋత్వేతతతఉత్థాయవహ్నింగాంశ్రోత్రియంశుభం । హిత్వా చాంధంచపాపిష్ఠం నగ్నముత్కృత్తనాసికం ॥

తా॥ నరుడుదయకాలమునందు నిద్రలేచినతోడనే, పెరుగు, నేయి అద్దము; తెల్లావాలు, మారేడు, గోరోచనము, పుష్పమాలిక, గుఱ్ఱము, ఏనుగు, ఆవు, అగ్నిహోత్రము, శ్రోత్రియబ్రాహ్మణులు, పసపు, వెదురు, వీనినిచూచినను స్పృశించినను శుభకరము. మఱియు దీర్ఘాయువుగోరెడివాడు, నేతియందుతనముఖమును చూచుకొనవలయు- గ్రుడ్డివానిని, పాపిష్ఠుని, దిగంబరుని, ముక్కులేనివానిని, చూచినయెడల పాపము సంభవించును.

మలాదివిసర్జనగుణము.

శ్లో॥ ఆయుష్యముషసిప్రోక్తంమలాదీనాంవిసర్జనం । తదంత్రకూజనాధ్మానోదరగౌరవవారణం ॥

తా॥ ఉదయకాలమున మలమూత్రాదులవిసర్జించిన, పేగులరచుట, కడుపుబ్బరము, కడుపులోగురుత్వము మొదలగునవిహరించును.

మలాది నిరోధావగుణము.

శ్లో ॥ వాతమూత్రపురీషాణాం సంగో ధ్మానంక్లమోరుజా ।జఠరే వాతజాశ్చాన్యేరోగాస్స్యుర్వాతనిగ్రహాత్ ॥

తా ॥ అపానవాతమును, ఉదయకాలమునందు మలమూత్రములను, విసర్జింపక అడ్డగించినయెడల, కడుపుబ్బరము, బడలిక, ఉదరమునందు నానావిధవాతరోగములు, కలుగును.

శౌచాదికగుణము.

శ్లో ॥ గుదాదిమలమార్గాణాం శౌచంకాంతిబలప్రదం। పావిత్ర్యకరమాయుష్యమలక్ష్మీకలిపాపహృత్ ॥

తా॥మలమూత్రాదులవిసర్జనమునచేసి ప్రక్షాళనాదులచే శుద్ధిగాని యెడల,నిర్మలత్వము,ఆయుష్యముగలిగి, దారిద్ర్యము, పాపముతొలగును.

శౌచవిధి.

శ్లో ॥ పూర్వోక్తబ్రాహ్మేముహూర్తే ఉత్థాయాచమ్యేష్టదేవతాంనమస్కృత్య ప్రాతస్స్మరణం విధాయరవింగురూన్ నమస్కృత్యగ్రామాద్బహిర్నైరృత్యామిషుక్షేపాత్యయేశుద్ధమృత్తికాంససికతాంజలపాత్రంచాదాయ కీటాదిరహితస్థలంగత్వా మృజ్జలపాత్రేనిధాయాయజ్ఞియైరనార్ద్రైస్తృణైర్భూమిమాచ్ఛాద్యప్రావృతశిరాః పృష్ఠతః కంఠలంబితయజ్ఞోపవీతః, ఏకవస్త్రశ్చేద్దక్షిణకర్ణేనిహితయజ్ఞోపవీతో మౌనీభూదినాస్యేపిధాయదివోదఙ్ముఖోరాత్రౌదక్షిణాభిముఖోమూత్రపురీషేఉత్సృజ్యలోష్ఠాదినాగుదంపరిమృజ్య గృహీతశిశ్నఉత్థాయ పూర్వగృహీతమృజ్జలపాత్రేగృహీత్వా ద్రామలకమాత్ర మృజ్జలైర్ద్వివారం లింగశౌచం కృత్వార్ధప్రసృతి తదర్ధార్ధ మృజ్జలైస్త్రివారమపానంసంశోధ్య పునర్జలైరేవ లింగగుదేప్రక్షాళ్యశుద్ధమృత్తికయైకవారంహస్తం ప్రక్షాళ్య శుద్ధభూమిమాగత్యాస్య మృజ్జలైర్దశవారం వామకరం ప్రక్షాళ్య తతః కరద్వయం సప్తవారంతావద్భిరేవమృజ్జలైః ప్రక్షాళ్యవామదక్షిణపాదౌప్రత్యేకమ్త్రిఃప్రక్షాళ్యాన్యజలేన ద్వాదశగండూషాన్ వామభాగే కృత్వాజల

పాత్రం త్రిః పర్యుక్ష్య జలబిందూన్ జలే నిక్షిప్యోపవీతీ ద్విరాచామేత్ ॥

తా ॥ పూర్వోక్తప్రకారము, మనుష్యుడు అరుణోదయకాలంబున లేచి, ఆచమనముచేసి యిష్టదేవతకు నమస్కరించి ప్రాతస్స్మరణీయ శ్లోకములఁ బఠించి, సూర్యుని, గురువులను నమస్కరించి గ్రామమునకు వెలుపట నిర్ఋతిమూలను, బాణముపోవునంతటి దూరముపోయి, యిసుక కలిసిన శుద్ధమృత్తికను, జలపాత్రమును తీసికొని, పురుగులు లేనిచోటను నిచ్చి, యజ్ఞసంబంధము కాని యెండిన గరికపోచలను, భూమిపై గప్పి, పైవస్త్రమును శిరమునకు జుట్టుకొని, యజ్ఞోపవీతమును దండవలె చేసికొని, ఏకవస్త్రమును ధరించియున్న యెడల యజ్ఞోపవీతమును కుడిచెవిని చుట్టుకొని, మౌనిగా ముక్కును వ్రేలిని మూసికొని, పగలు ఉత్తరముఖముగను, రాత్రియందు దక్షిణముఖముగను కూర్చుని మలమూత్రోత్సర్జనముచేసి, మట్టిపెల్ల గడ్డిపోచలు మొదలగువానిచే గుదమును తుడిచి, లింగమును వస్త్రమునకు తగులకుండ కరతలముచే గ్రహించి, లేచి తాను తెచ్చి యునిచియున్న మృజ్జలపాత్రములో నుసిరికాయంత మృత్తును తీసికొని జలముచే రెండుమారులు లింగశౌచము చేసి, అరపుడిసిలి (లేక) అందులో సగము మట్టిని నీళ్ళచే మూడుమార్లు గుదమును కడిగి, మరల నీళ్లచే లింగమును గుదమును కడిగి, శుద్ధమృత్తికచే నొకమారు చేతిని కడుగుకొని మంచిచోటికి వచ్చి, యితరమృజ్జలములచే బదిమారులు ఎడమచేతిని కడుగుకొని పిమ్మట రెండుచేతులను ఏడుమారులు మృజ్జలములచే గడుగుకొని, కుడియెడమ పాదములను ప్రత్యేకముగ ముమ్మారు కడుగుకొని యితరజలములచే బండ్రెండుమారులు గండూషము చేసి యెడమపార్శ్వమున నుమిసి, జలపాత్రమును ముమ్మారు కడిగి మిగిలిన యుదకము నుదకమునందు వైచి జందెమును జకట్లాగ ధరించి రెండుమార్లు ఆచమనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ దివా యద్విహితం శౌచం తదర్ధం నిశి కీర్తితం । తదర్ధమాతురే ప్రోక్తమాతురస్యార్ధమధ్వని ॥ స్త్రీశూద్రాదేరశక్తానాం గంధలేపక్షయో భవేత్ ॥

తా ॥ ఇట్లుపగటిశౌచవిధి, రాత్రియందయిన మొదల పైజెప్పిన శౌచాచమనవిధిలో సగముజరిగింపవలయు. దానిలోసగము రోగులును, దానిలోసగముమార్గస్థుడును చేయవలయు. అశక్తులు బాలురు స్త్రీలు శూద్రులు వీరలు దుర్గంధమునశించువరకు శౌచకర్మను చేయవలయు.

హస్తపాదప్రక్షాళనగుణము.

శ్లో ॥ ప్రక్షాళనం మృదా పాణ్యోః పాదయోశ్శుద్ధికారకం। మల శ్రమహరంవృష్యం చక్షుష్యంరాజసాపహం ॥

తా ॥ హస్తపాదములను మృజ్జలములచే శుద్ధిచేసికొనుటవలన పరిశుద్ధి ధాతువృద్ధి మంచి దృష్టిగలిగి, మలము - శ్రమము -రజోగుణములు విహరించును.

దంతధావనవిధి.

శ్లో ॥ ప్రక్షాళ్య చరణౌ హస్తౌ ముఖంచాథయథావిధి । అవశ్య ప్రాఙ్ముఖస్థిన్నత్వాదంతధావనమాచరేత్ ॥

తా ॥ ఇట్లు హస్తపాదముఖములను శోధించి యాచమనముచేసి తూర్పుముఖముగ గొంతుగూర్చుని కుడిచేతిని మోకాలిలోపల వేసికొని దంతధావనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ భక్షయేద్ధంతకాష్ఠంచ ద్వాదశాంగుళమాయతం । కనిష్ఠికాగ్రవత్ స్థూల మృజ్వగ్రంథిత ధావ్రణం ॥ ఏకైకంఘర్ష యేద్దంతంమృదునాకూర్చకేనచ ।

తా ॥ ౧౨ అంగుళముల, పొడవును, చిటికెనవ్రేలి కొనయంతటి లావును గలిగి బుడుపులు వుండ్లులేక సమముగనుండుదంతకాష్ఠముయొక్క కొనను మెత్తగనగునట్లునమిలి యొక్కొక్కపంటిని తోమవలయు.

ప్రశస్తదంతకాష్ఠగుణము.

శ్లో ॥ అర్కేవీర్యంవటేదీప్తిః కరంజేవిజయోభవేత్ । ప్లక్షేచైవార్థసంపత్తి ర్బదర్యాం మధురోధ్వనిః ॥ ఖదిరేముఖసౌగంధ్యం బిల్వేతు విపులంధనం ॥ ఉదుంబరేతువాక్సిద్ధి రామ్రేత్వారోగ్యమేవచ ॥ కదంబేతు

ధృతిర్మేధాశ్చంపకేతుద్రుఢామతిః। శిరీషేకీర్తిసౌభాగ్యమాయురారోగ్య మేవచ॥అపామార్గేధృతిర్మేధాః ప్రజ్ఞాశక్తిస్తథాధ్వనిః। దాడిమ్యాం సుంద రాకారః కకుభేకుటజేత్వథా । జాతీతగరమందారైర్దుస్స్వప్నం చవినశ్యతి॥

తా ॥ జిల్లేడుపుల్లలతో దంతధావనముచేసిన, బలముగలుగును. మ ర్రిపుడకకాంతిని, కానుగు - గెలుపును, జువ్వి - ధనమును, రేగు - మధు రమైనకంఠధ్వనిని, చండ్ర - నోటికివుంచివాసనను, మారేడు - విశేషధ నమును, అత్తి - వాక్సిద్ధిని, మామిడి - ఆరోగ్యమును, కడిమి - ధైర్యము నుధారణాశక్తిని, సంపెంగ-దృఢమైనబుద్ధిని, దిరిసెన - కీర్తిని, సౌభాగ్య మును, ఆయువును, ఆరోగ్యమును, ఉత్తరేణి- ధైర్యమును, ధారణాశక్తి ని, బుద్ధిని, బలమును, కంఠధ్వనిని, దానిమ్మ- మద్ది- కొడిసె ఇవిసుందరా కారమును, జాజి- గ్రంధితగరము - మందారము ఇవి దుస్స్వప్నముల నశింపజేయును.

నిషిద్ధదంతకాష్ఠములు.

శ్లో ॥ గువాకస్తాలహింతాలౌ కేతకశ్చ బృహత్తృణః । ఖర్జూ రంనారికేళంచ సప్తైతేతృణరాజకాః॥ తృణరాజసముత్పన్నం యఃకుర్యా ద్దంతధావనం । వరశ్చండాలయోనిస్స్యాత్ ద్యావద్గాం నైవపశ్యతి॥

తా ॥ పోక, తాటి, గిరుకతాడి, మొగలి, ఈత, ఖర్జూరము, కొ బ్బరి, ఈయేడువృక్షములును తృణరాజములనబడును. వీనిపుడకలతో పం డ్లుతోమినవాడు గోవునుచూచువరకు చండాలుడగును.

దంతధావన మంత్రము.

శ్లో ॥ ఆయుర్బలం యశోవర్చః ప్రజాఃపశువసూనిచ । బ్రహ్మప్ర జ్ఞాంచ మేధాంచ త్వన్నోదేహివనస్పతే ॥ ఇత్యాదిస్తుతివాక్యేన ధ్యేగృ హ్ణాంతివనస్పతిం । తస్యప్రియచ్ఛంతుసంసర్త్తారాయుర్ధీశ్రీర్యశస్థితిః॥

తా ॥ "ఆయుర్బలం" అనుస్తోత్రవాక్యశ్లోకమునుచ్చరించి చెట్టు నుండి పుడకను విరిచినయెడ వారికి, ఆయుష్యము బుద్ధి, సంపద, కీర్తి ఇవికలుగును.

దంతకాష్ఠ ప్రమాణము.

శ్లో ॥ ద్వాదశాంగుళంవిప్రాణాం క్షత్రియాణాం దశాంగుళం ।
అష్టాంగుళంతువైశ్యానాం శూద్రాణాంతుషడంగుళం ॥

తా ॥ దంతకాష్ఠము బ్రాహ్మణులకు, ౧౨ అంగుళములును, రాజులకు ౧౦ అంగుళములును, వైశ్యులకు ౮ అంగుళములును, శూద్రులకు ౬ అంగుళములును పొడవుగలిగియుండవలయు.

శ్లో ॥ ఇష్టకాలోష్టపాషాణై రితరాంగుళిభిస్తథా । ముక్త్వాచానామికాంగుష్ఠా వర్జయేద్దంతధావనం ॥

తా ॥ ఇటికె, మట్టిపెళ్ళ, పెంకు, బొగ్గు, బూడిదె మొదలగు వానిచేతను, బొటనవ్రేలు పవిత్రపువ్రేలుతప్పతక్కిన మూడువ్రేళ్ల చేతనుదంతధావనము చేయగూడదు.

నాలుకగీచికొనుట.

శ్లో ॥ జిహ్వానిర్లేఖనంహైమం రాజతంతామ్రజంతథా । పాటితం మృదుతత్కాష్ఠం మృదుపత్రమయంతథా । దశాంగుళంమృదుస్నిగ్ధం తేనజిహ్వాంలిఖేత్సుఖం । తజ్జిహ్వామలవైరస్య దుర్గంధజడతాహరం॥ జిహ్వానిర్లేఖనంకుర్యా త్ప్రాఙ్ముఖోవాఉదఙ్ముఖః । అభావేదంతకాష్ఠస్యనిషిద్ధదివసేషుచ ॥ అపాంద్వాదశగండూషైర్ముఖశుద్ధిర్విధీయతే ॥

తా ॥ నాలుకను- బంగారము, వెండి, రాగి, వీనిలో దేనిచేనైనను, చీల్చినపుడకతోనైనను, మెత్తని ఆకులతోనైనను, తూర్పుగ (లేక) ఉత్తరముగ గూర్చుని, గీచుకొనవలయు. నాలుకగీచుకొనునట్టిది ౧౦ అంగుళముల పొడవుగలదిగను, మెత్తనిదిగను, నునుపుగనుండిన సుఖముగ నుండును, దానివలన నాలికెయందలిమలము, అరుచి, కంపు, జడత్వము ఇవి హరించును. దంతకాష్ఠము దొరకనప్పుడును, నిషిద్ధదినములయందును, ౧౨ మారులునీటితో గండూషమును జేసికొనిన ముఖశుద్ధి యగును. నిషిద్ధదినములగు, పాడ్యమి, పంచపర్వములు, షష్ఠి, చతుర్దశి, నవమి, ఆదివారము,

జులేక, సుఖోష్ణోదకస్నానము క్షీరపానము, నవయౌవనస్త్రీలు, నేయి మొదలగువానిచే స్నిగ్ధంబై స్వల్పంబగు భోజనమును, హితకరములు- ఉసిరికపప్పుచే స్నానముచేసిన శరీరమునందు ముదిమివలనగలుగుముడతలు వెంట్రుకలునెరియుట ఇవిపోవును.

స్నాననిషేధము.

శ్లో॥ స్నానంజ్వరేతిసారేచ నేత్రకర్ణానిలార్తిషు। ఆధ్మానపీనసాజీర్ణ భుక్తవత్సుచగర్హితం ॥

తా॥ జ్వరము, అతిసారము, నేత్ర- కర్ణ- వాతరోగములు, కడుపుబ్బరము, పీనస, అజీర్ణము, ఈరోగములుగలవారును, అప్పుడుభుజించినవారును, స్నానముచేయకూడదు.

అభ్యంగవిధి.

శ్లో॥ అభ్యంగంకారయేన్నిత్యం సర్వేష్వంగేషుపుష్టిదం। శిరశ్శ్రవణపాదేషుతంవిశేషేణశీలయేత్ ॥

తా॥ తైలాభ్యంగమువలన సర్వాంగములకు పుష్టికలుగును. శిరము, చెవులు, పాదములు వీనియందు విశేషముగ తైలముతో మర్దనముచేసిన నారోగ్యముగలుగును,

అభ్యంగయోగ్యాయోగ్యవారఫలము,

శ్లో॥ రవిస్తాపం కాంతింవితరతిశశీభూమితనయోమృతిం లక్ష్మీం సౌమ్యస్సురపతిగురుర్విత్తహరణం । విపత్తింధైత్యానాంగురురఖిలభోగానుగమనం నృణాంతైలాభ్యంగాత్సపదికురుతేసూర్యతనయః॥

తా॥ భానువారమునందభ్యంగము చేసికొనిన తాపము,సోమవారమునకాంతి, మంగళవారమునందు మరణము, బుధవారమునందు సంపత్తు, గురువారమునందు దారిద్ర్యము, శుక్రవారమునందు ఆపద, శనివారమునందు సకలభోగములును గలుగును.

అభ్యంగగుణము.

శ్లో॥ అభ్యంగోవాతకఫహృచ్ఛ్రమంకాంతింబలంసుఖం । నిద్రావర్ణమృదుత్వాయుఃకురుతే దృఢపుష్టికృత్ ॥ అద్భిస్సంసిక్తమూలానాం తరూణాంపల్లవాదయః । వర్ధంతేచతథానృణాం స్నేహసంసిక్తధా

లేవః ॥ ఉద్వర్తనంకఫహరంమేదోఘ్నంశుక్రదంపరం । బల్యంశోణితకృత్తాకాంతి త్వక్ప్రసాదమృదుత్వకృత్ ॥

తా ॥ అభ్యంగమువలన వాతకఫము, బడలికహరించి బలము సుఖము, నిద్ర, కాంతి, మృదుత్వము, ఆయుస్స, మంచిపుష్టికలుగును, శిరస్సు, చెవులు, పాదములు వీని యందు తైలముచేమర్దించినయెడల సకలేంద్రియములకు పుష్టికలిగి, శిరోరోగములు కర్ణరోగములు, మార్గాయాస రోగములు, పోవును. "క్రొత్తఉదకముచేతడిసినయెడల వృక్షములయందు చిగురుటాకులు మొదలగునవివృద్ధిజెందినట్లు" శరీరమునందుతైలముచేనభ్యంగమొనర్చిన ధాతువులు వృద్ధిబొందును. శరీరమున నలుగు పెట్టుకొనుటవలన కఫము, మేదస్సు హరించి, శుక్రశోణితములు వృద్ధిజెంది బలము కాంతి మృదుత్వము నిర్మలత్వముగలుగును.

వస్త్రధారణము.

శ్లో ॥ సితంమాంజిష్ఠపీతంచ నీలంబ్రాహ్మణతః క్రమాత్ । అస్థహస్తంస్వంశ్వేతం సదశంనాన్యధారితం ॥ అహతంతద్విజానీయాత్సర్వకర్మసుపావనం । శీతకాలేతుకౌశేయంకషాయంఘర్మవాసరే ॥ వర్షాసుశ్వేతవస్త్రంస్యాదేవంవస్త్రాణిధారయేత్ ॥కదాపినజనైస్సద్భిర్ధార్యంమలినమంబరం । తత్తుకండూకృమికరంగ్లాన్యలక్ష్మీకరంపరం ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణుడు, తెల్లనివస్త్రమును, క్షత్రియుడు మిక్కిలియెఱుపుకలిసినపసపు వన్నెగల వస్త్రమును, వైశ్యుడు పచ్చని వస్త్రమును, శూద్రుడు నల్లనివస్త్రమును, ధరించవలయు. ౮ మూరలుగలదియు,క్రొత్తదియు, తెల్లనిదియు, చిరుగులులేనిదియు,ఇతరునిచే ధరింపబడనిదియునగు వస్త్రము సర్వకర్మములయందును పావనమగును. శీతకాలమునందు పట్టువస్త్రమును ఉష్ణకాలమునందు కాషాయవస్త్రమును, వర్షాకాలమునందు తెల్లనివస్త్రమును ధరించవలయు. మలినవస్త్రము,దురదపేనుపురుగులను శ్రమను దారిద్ర్యమును గలిగించును గనుక దానినిసత్పురుషులగువారెప్పుడును ధరింపగూడదు.

ఊర్ధ్వపుండ్ర ధారణవిధి.

శ్లో॥ పాద్మే—సస్నాతస్సర్వతీర్థేషు సర్వయజ్ఞేషుదీక్షితః । ధారయేదూర్ధ్వపుండ్రాంశ్చ మృదాశుభ్రేణ వైష్ణవః ॥ పర్వతాగ్రేనదీతీరేబిల్వమూలేజలాశయే ॥ సింధుతీరేచవల్మీకే హరిక్షేత్రేవిశేషతః। విష్ణోస్స్నానోదకంయత్ర ప్రవాహయతినిత్యశః । శ్రీకృష్ణతులసీమూలే మృదమాదాయభక్తిమాన్ । ధారయేదూర్ధ్వపుండ్రాణి హరిస్తస్యప్రసీదతి ॥ శ్యామంశాంతికరంప్రోక్తం రక్తంవశ్యకరంభవేత్ ॥ శ్రీకరంపీతమిత్యాహు శ్శ్వేతంమోక్షప్రదంశుభం ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రమృజుంసౌమ్యం సుపార్శ్వం సుమనోహరం । ఆరభ్యనాసికామూలం లలాటాంతంలిఖేన్మృదా ! అశ్వత్థపత్రసంకాశం వేణుపత్రాకృతింతథా । పద్మకుట్మలసంకాశం మోహనం త్రితయంస్మృతం । అంగుష్ఠఃపుష్టిదఃప్రోక్తో మధ్యమాయుష్కరీభవేత్ । అనామికాన్నదానిత్యం ముక్తిదాచప్రదేశినీ । ఏతైరంగుళిభేదైస్తుకారయేన్ననఖైస్స్పృశేత్ ॥

తా ॥ శుభ్రమృత్తికచేనూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవాడు, సర్వతీర్థములయందు స్నానమాచరించినవాడును, సర్వయజ్ఞములొనర్చినవాడును అగును. పర్వతాగ్రము, నదీతీరము, బిల్వవృక్షమూలము, సముద్రతీరము, వల్మీకము, హరిక్షేత్రము, విష్ణుస్నానోదకము ప్రవహించెడిస్థలము, కృష్ణతులసీమూలము ఈస్థానములయందలి మృత్తికచే నూర్ధ్వపుండ్రమును ధరించినవానికి విష్ణువుప్రసన్నుడగును. ఈమృత్తికశ్యామలవర్ణమగునేని శాంతిని, రక్తవర్ణమగునేని వశ్యమును, పీతవర్ణమగునేని సంపత్తును, శ్వేతవర్ణమగునేని మోక్షమును గలుగజేయును. ఊర్ధ్వపుండ్రము, నాసికామూలముమొదలుకొని లలాటాంత్యభాగమువరకు, వంకరలేనిదిగను, చూచుటకు సౌమ్యముగను, మనోహరముగను, వ్యత్యస్తములులేని పార్శ్వములుకలదిగను, రావియాకు, వెదురాకు, తామరమొగ్గ,వీనియాకృతిగలదిగను నుండవలయు. ఊర్ధ్వపుండ్రమును, ధరించుటయందుబొటనవ్రేలుపుష్టిని, నడిమివ్రేలు ఆయుష్యమును, అనామిక- అన్నమును, ప్రదేశినిముక్తినిఇచ్చును. ఇట్లువ్రేళ్లతోనేధరింపవలయు. గోళ్లచేతాకకూడదు.

శ్లో ॥ ఏకాంతినో మహాభాగా స్సర్వభూతహితేరతాః । స్సాంతరాళంప్రకుర్వీరన్ పుండ్రంహరిపదాకృతి ॥

తా ॥ సమస్తజీవహితరతులును, పరమైకాంతులునగువారు ఊర్ధ్వపుండ్రమును, విధ్యుక్తరీతిగ, శ్రీహరిపాదాకారమునగను, నడుమ అంతరాళముతోగూడినదిగను ధరించవలెయు.

శ్లో ॥ అత్రిః— ఊర్ధ్వపుండ్రస్యమధ్యేతు రజనీచూర్ణముత్తమం । లక్ష్మీరూపంధరేన్నిత్య మన్యద్రవ్యం ననిక్షిపేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రమునడుమ లక్ష్మీరూపంబగునుత్తమంబైనహరిద్రాచూర్ణమునుధరించుకొనవలయు. ఇతరద్రవ్యములనుధరించకూడదు.

శ్లో ॥ పాద్మే— లలాటే కేశవంధ్యాయేన్నారాయణమథోదరే । వక్షస్స్థలేమాధవంతు గోవిందంకంఠకూబరే ॥ విష్ణుంచదక్షిణేకుక్షౌ బాహౌకేమధుసూదనం । త్రివిక్రమంస్కంధదేశే వామనంవామపార్శ్వకే । శ్రీధరంబాహుమధ్యేతు హృషీకేశంతుతద్భుజే । పృష్ఠేతు పద్మనాభంచ త్రికేదామోదరంన్యసేత్ । ఏవంద్వాదశపుండ్రాణి బ్రాహ్మణస్సతతంధరేత్ । తత్తత్పుండ్రేషుతన్మూర్తిం ధ్యాత్వామంత్రేణధారయేత్ ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రములధరించుకొనునప్పుడు, లలాటమున కేశవుని, కడుపున నారాయణుని వక్షస్థలమున మాధవుని, కంఠమున గోవిందుని, ఉదరమున దక్షిణభాగమందు విష్ణువును, కుడిభుజమున మధుసూదనుని, దక్షిణస్కంధమున త్రివిక్రముని, ఉదరమున వామభాగమున వామనుని, వామభుజమున శ్రీధరుని, వామస్కంధమున హృషీకేశుని, పృష్ఠమున పద్మనాభుని, త్రికమున (వీపుయొక్కక్రిందిభాగము) దామోదరుని, ధ్యానించుచునాయాస్థానములయం దూర్ధ్వపుండ్రముల ధరించవలయు.

శ్లో ॥ అర్ధచంద్రాకృతిస్త్రీణాం ధార్యంపుండ్రంభ్రువోరధః । తన్మధ్యే దీపవద్ధార్యం శ్రీచూర్ణంశ్రీప్రియంశుభం ॥

తా ॥ స్త్రీలు, కనుబొమలకు నడుమక్రిందుగా నర్ధచంద్రాకృ

శిఖా పుండ్రమును, దాసికినదుమ, లక్ష్మీ ప్రియంబగు శ్రీచూర్ణమునుదీపాకారముగా ధరించవలయు.

సంధ్యావందనము.

శ్లో ॥ కులాచారంతుకుర్వీత సంధ్యోపాసనమాదృతః । సూర్యోపాస్తింతతఃకుర్యాదిష్టదేవస్యచార్చనం ॥

తా ॥ కులాచారప్రకారము ఆదరణతోడ త్రికాలములయందు సంధ్యావందనమును,సూర్యోపాస్తిని,ఇష్టదేవతారాధనమును,చేయువలయు

చతుర్విధేచ్ఛలు.

శ్లో ॥ శరీరేజాయతేనిత్యం వాంఛానరాణాంచతుర్విధా । బుభుక్షాచపిపాసాచ సుషుప్తాసురతస్పృహా ॥

తా ॥ మనుష్యునికి -భోజనేచ్ఛ, ఉదకపానేచ్ఛ, నిద్రాసక్తి, సంభోగేచ్ఛ ఇవిశరీరమున నిత్యముకలుగుచుండును.

భోజనేచ్ఛావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ భోజనేచ్ఛావిఘాతాత్స్యాదంగమర్దోఽరుచిశ్శ్రమః । తంద్రాలోచనదౌర్బల్యం ధాతుదాహోబలక్షయః ॥

తా ॥ ఆకలిగొన్నపుడు భుజించనియెడల ఒడలువిరుపు,అరుచి,శ్రమము, కనుకుపాట్లు, ఆలోచన, దౌర్బల్యము, రసాదిధాతువులు దహించుట, బలహీనతకలుగును.

శ్లో ॥ బుభుక్షితోనయోశ్నాతి తస్యాహారేంధనక్షయాత్ । మందీభవతికాయాగ్ని ర్యథాచాగ్నిర్నిరింధనః ॥ ఆహారంపచతి శిఖీదోషానాహారవర్జితఃపచతి । దోషక్షయేచధాతూన్ పచతిచధాతుక్షయేప్రాణాన్ ॥

తా ॥ ఆకలిగొన్నవాడన్నమును భక్షింపనియెడల, "కట్టెలులేక అగ్నినశించునట్లు" జాఠరాగ్ని, అన్నాద్యాహారమనుకాష్ఠములులేమిం జేసి మందమగును. ఆహారమును జఠరాగ్నివండును. ఆహారములేనివాడు వాతపిత్తాదిదోషముల నశింపజేయును. అవినశించిన రసాదిధాతువులు నశించును. అందువలన ప్రాణములు శరీరమును వదలును. కావున భోజనేచ్ఛాకాలమునందు తప్పకభుజించుచుండవలయు.

పిపాసేచ్ఛావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ విఘాతేనపిపాసాయాః శోషఃకంఠాస్య యోర్భవేత్ । శ్రవణస్యావరోధశ్చ రక్తశోషోహృదివ్యథా ॥

తా ॥ దప్పిని ఆపుటవలన, కంఠము, నోరు రక్తము ఎండుట చెవులువినరాకుండుట, హృదయమునపీడ కలుగును.

నిద్రావిఘాతజదోషములు.

శ్లో ॥ నిద్రావిఘాతతోజృంభా శిరోలోచనగౌరవం । అంగమర్ద స్తథాతంద్రీ స్యాదన్నాపాకపవచ ॥

తా ॥ నిద్రగాచుటవలన, ఆవలింతలు; శిరమునందును కన్నులయందును బరువు, ఒడలువిరుపు, తూగుట, అన్నము జీర్ణింపకుండుట, ఇవికలుగును.

వ్యవాయవిఘాతజదోషము.

శ్లో ॥ అవ్యవాయాన్మేహ మేదో వృద్ధిశ్శిథిల తాతనోః ॥

తా ॥ స్త్రీసంభోగములేకుండిన, మేహము మేదస్సు వృద్ధిజెందును, అవయవములుసడలిపోవును.

భోజనవిధి.

శ్లో ॥ యామమధ్యేనభోక్తవ్యం యామ్మయుగ్మం నలంఘయేత్ । యామమధ్యేరసోత్పత్తి ర్యామయుగ్మాద్బలక్షయః ॥

తా ॥ ఉదయమున జాములోపల రసాద్యుత్పత్తి కాలమగుటంజేసి అప్పుడుభుజింపక, ఒకజాముకుపైగా రెండుజాములకులోపలభుజింపవలయు. రెండుజాములు దాటిన బలముక్షీణించును.

శ్లో॥ యథోక్తగుణసంపన్నముపసేవేతభోజనం ।విచార్యదోషకాలాదీన్ కాలయోరుభయోరపి ॥ సాయంప్రాతర్మనుష్యాణామశనంశ్రుతినోదితం । నాంతరాభోజనంకుర్యా దగ్నిహోత్రసమోవిధిః॥

తా ॥ రెండుకాలములయందును, దోషకాలములను విచారించి శాస్త్రోక్తగుణములచేనిండిన భోజనమును చేయవలయు. పగటిపూటను

రాత్రిపూటను మాత్రము భుజించవలయును. కాని యితర కాలములయందు భుజింపగూడదని శ్రుతిచే జెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ ఆహారేచవిహారేనకుర్యాన్నిర్హారమపిసర్వదా। ఉభాభ్యాంలక్ష్మ్యుపేతస్స్యాత్ప్రకాశే హీయతేశ్రియా ॥ ఆహారనిర్హారవిహారయోగాస్సదైవసద్భిర్విజనేవిధేయాః ॥

తా॥ భోజనమొనర్చుట, మలమూత్రముల విసర్జించుట, సంభోగము ఇవి జనులు లేనిచోట చేసిన లక్ష్మీకరముగనుండును. జనులుగలచోట నొనర్చిన లక్ష్మీనాశముగలుగును.

భోజనస్థానము.

శ్లో॥ స్వచ్ఛంవ్యజకరంలిప్తం గోమయాద్యైర్మనోహరం। సుధాధవలితంసమ్యక్పత్రిమాద్యైర్విచిత్రితం ॥ దుష్టశబ్దాదిరహితం తచ్ఛస్తం భోజనాలయం ॥

తా॥ శుభ్రముగా నూడ్చబడినదియు, గోమయాదులచే నలకబడినదియు, మనోహరమైనదియు, తెల్లనిసున్నముచే పూయబడినదియు, చిత్తరువులు అద్దములు మొదలగువానిచే జిత్రితమైనదియు దుష్టశబ్దములు మొదలగునవిలేనిదియునగు భోజనాలయము ప్రశస్తమైనది.

భోజనకాలనిషిద్ధదృష్టి.

శ్లో॥ హీనదీనక్షుధార్తానాం పాపపాషండరోగిణాం। కుక్కుటాహిశునాందృష్టిర్భోజనేనైవశోభనా ॥

తా॥ అల్పుడు, దీనుడు, ఆకలిచే బీడింపబడినవారు, పాపులు, పాషండులు, రోగులు వీరిదృష్టియు, సర్పములు, కోళ్లు, కుక్కలు వీనిదృష్టియు, భోజనకాలమునందు అశుభకరము.

శుభదృష్టి,

శ్లో॥ పితృమాతృసుహృద్వైద్యపాకకృద్ధంసబర్హిణాం। సారసస్యచకోరస్య భోజనే దృష్టిరుత్తమా ॥

తా॥ తల్లి, తండ్రి, స్నేహితులు, వైద్యుడు, వంటవాడు, వీరి

దృష్టియు, హంసలు, నెమళ్లు, కొగ్గులు, చకోర పక్షులు, మొదలగు దృష్టియుల్భో జనకాలమునందు శుభకరము.

దృష్టిదోషనివారణోపాయము.

శ్లో॥ అన్నంబ్రహ్మారసోవిష్ణు ర్భోక్తాదేవోమహేశ్వరః। ఇతిసం చింత్యభుంజానో దృష్టిదోషైర్నలిప్యతే ॥ అంజనీగర్భసంభూతం కుమా రంబ్రహ్మచారిణం। దృష్టిదోషవినాశాయ హనుమంతంస్మరామ్యహం ॥

తా॥ ఈశ్లోకములు రెంటినిధ్యానించి పఠించినభోజనకాలమునంద లి దృష్టిదోషము తొలగును.

భోజనపాత్రము.

శ్లో॥ హైమేవా రాజతేకాంస్యే ఆయసేకాచనిర్మితే। పాత్రే పత్రమయేవాపి నరఃకుర్వీతభోజనం ॥

తా॥ బంగారు, వెండి, కంచు, ఇనుము, గాజు, కొయ్య, వీనిసం బంధమయిన పాత్రములయందుగాని ఆకులయందుగాని భోజనముచేయు వలయు.

భోజనపాత్రగుణము.

శ్లో॥ దోషహృద్దృష్టిదం పథ్యంహైమంభోజనభాజనం। రౌప్యం భవతిచక్షుష్యం పిత్తహృత్కఫవాతకృత్ ॥ కాంస్యంబుద్ధిప్రదంరుచ్యం రక్తపిత్తప్రసాదనం। పైత్తలంవాతకృద్రూక్షముష్ణం కృమికఫప్రణుత్ । ఆయసేకాచపాత్రేచభోజనం సిద్ధికారకం । శోథపాండుహరంబల్యం కామలాపహముత్తమం। శైలజేమృణ్మయేపాత్రే భోజనంశ్రీనివారణం। దారూద్భవంవిశేషేణరుచిదంశ్లేష్మకారిచ । పాత్రంపత్రమయంరుచ్యం దీపనం విషపాపనుత్ ॥

తా॥ బంగారు పాత్రమునందు భుజించిన దోషములుహరించి మంచిదృష్టికలుగును. పథ్యకర్మంబుగనుండును. వెండి పాత్రము నేత్రములకు మేలును, పిత్తశాంతిని, వాతప్రకోపమును చేయును. కంచుపాత్రము బుద్ధిని రుచిని ఇచ్చును. రక్తపిత్తమును బోగొట్టును. పిత్తమున వాతము

న్నుతూటకును ఉష్ణమును చేయును, కృములను కఫమునుపోగొట్టును. ఇను ము గాజు పాత్రములు బుద్ధికి బలమును వృద్ధి చేయును, వాతు- పాండు- కామిలి - తిరోగములహరింపజేయును. జాతిమరిగెలు - మట్టిపాత్రములు సంపదను తొలగించును. కొయ్యపాత్రములు రుచిని కఫమును చేయును, పత్రములతో గూర్చబడిన పాత్రములు రుచిని అగ్నిదీపనమును చేయును, విషపాపముల హరింపజేయును.

శ్లో॥ రంభాపత్రేశనంహృద్యంరుచ్యం వృష్యంబలాగ్నిదం। విషశ్రమానిలాస్రేష్యహితం పాండౌనశస్యతే ॥ పాలాశపత్రంచమరుత్శ్లేష్మగుల్మోదరక్రిమీన్ । నిహన్యాత్పీనసంకాసం జ్వరంచైవాతిదారుణం । పత్రం తుక్షీరవృక్షాణాం తృష్ణాదాహాస్రపిత్తనుత్ । నలినాదిదలంరూక్షంనింది తంభోజనేహిమ్ ॥

తా॥ అరటియాకునందు భుజించిన హృద్యముగను రుచికరముగను, ధాతువృద్ధి కరముగనునుండును. బలము అగ్నిదీపనము కలుగును. విషము- బడలిక- వాతరక్తరోగము వీనియందు హితముగను, పాండురోగమునం దహితముగనునుండును. మోదుగాకు, వాతము కఫము గుల్మము ఉదరము క్రిములు పీనస కాసము అతిదారుణజ్వరము వీనిని పోగొట్టును. మఱ్ఱి, జువ్వి మొదలగు క్షీరవృక్షపత్రములు - దప్పి, తాపము, రక్తపిత్తము తురోగముల హరింపజేయును, తామర మొదలయిన యాకులు రూక్షను చలువను చేయును - భోజనమునందు నిందితములుగనుండును.

భోజనమునకు ముందు భక్షింప దగినవి.

శ్లో॥ భోజనాగ్రేసదాపథ్యం లవణార్ద్రకభక్షణం। రోచనం దీపనంవహ్నే జిహ్వాకంఠ విశోధనం ॥

తా॥ భోజనమునకుముందుగ అల్లమును, సైంధవలవణమును చేర్చి భక్షించిన రుచి అగ్నిదీపనము కలుగును, నాలుక కంఠము ఇవిపరిశుద్ధియగును.

శ్లో॥ త్రిభాద్యన్నంతు చేత్సైవెత్తత్రాంబునపిబేద్బహు। మధ్యేతుకటేనభక్ష్యే యుదిష్టం శస్యతేజలం। తథాచభోజనస్యాంతే పీతమంఖుబలప్రదం ॥

తా॥ ద్రవపదార్థముతో చేర్పబడిన అన్నమును భుజించునప్పుడు విశేషముగనుదకమును త్రాగగూడదు, గట్టి గాను పానముతో భుజించునప్పుడు యథేష్టముగను దకమును త్రాగవచ్చును, అల్పభోజనాంతమున జలపానముచేసిన బలముగలుగును.

శ్లో॥ గురుపిష్టమయంద్రవ్యం తండులాన్పృథుకానపి। నజాతుభుక్త్వాన్ఖాదేన్మాత్రాం ఖాదేద్బుభుక్షితః॥ ఘృతపూర్వం సమశ్నీయాత్కఠినంప్రాక్తతోమృదు।అంతేపునర్ద్రవాశీతుబలారోగ్యంనముంచతి॥

తా॥ అన్నమును భుజించినపిదప గురుత్వకర పదార్థములు పిండిపదార్థములు వేపుడుబియ్యము అటుకులు వీనిని ఎప్పుడును భక్షింపగూడదు, ఆకలిగొన్నవారుకొంచెముగ భక్షింపదగును, భోజనారంభమున రొట్టెలు భక్ష్యములు మొదలగు కఠినపదార్థములను నేతితోడను, భోజనమధ్యమున అన్నముమొదలగు మృదుపదార్థములను, భోజనాంతమున పెరుగు పాలు మొదలగు ద్రవపదార్థములతోడను భుజించిన శరీరమునకు బలారోగ్యములు గలుగును.

శ్లో॥ అత్యుష్ణాన్నం బలంహంతి శీతంశుష్కం చదుర్జరం। అతిక్లిన్నంగ్లానికరం యుక్తియుక్తం హిభోజనం। అతిద్రుతాశితాహారో గుణాన్దోషాన్నవిందతి।భోజ్యంశీతమహృద్యంచ స్యాద్విలంబితమశ్నతః॥

తా॥ మిక్కిలి వేడియన్నము, బలమును నశింపజేయును. మిక్కిలి చల్లనిది ఎండినది శరీరశైథిల్యమునుగలుగజేయును. మిక్కిలితడిసిన అన్నము బడలికను గలిగించును. కావునమనుష్యుడు యుక్తియుక్తముగ, కొంచెముష్ణముగలిగి భోజ్యంబైనయన్నమునుభుజింపవలయు. మిక్కిలిశీఘ్రముగ భుజించువాడు ఆహారముయొక్క గుణదోషముల నెరుంగజాలడు, మిక్కిలి యాలస్యముగభుజించిన భోజ్యపదార్థములుచల్లనై రుచిచెడునుగావున అత్యంతాలస్యముఅత్యంతవేగములేక సమకాలమునభుజించవలయు.

చతుర్విధాగ్నిపరత్వభోజనవిధి.

శ్లో॥ మంద స్తీక్ష్ణోవిషమస్సమశ్చవహ్నిశ్చతుర్విధఃపుంసాం। లఘుమందేగురుతీక్ష్ణేస్నిగ్ధంవిషమేసమేసమంభోజ్యం॥

తా॥ మనుష్యులకు జఠరాగ్ని మందము, తీక్ష్ణము, విషమము, సమము, అని నాలుగువిధములుగనుండును. మందాగ్నిగలవాడు లఘుపదార్థములను, తీక్ష్ణాగ్నిగలవాడు గురుపదార్థములను, విషమాగ్నిగలవాడు స్నిగ్ధపదార్థములను. సమాగ్నిగలవాడు గురులఘుత్వములులేని సమపదార్థములనుభక్షించవలయు.

శ్లో॥ పత్న్యాంవిహితశృంగారాం ప్రాప్యభోజనమండపం। యథోచాగ్నిబలంవీక్ష్య కుర్యాద్భోజనకంనరః। ఏకఏవనభుంజీత యదీచ్ఛేత్సిద్ధిమాత్మనః। ద్విత్రిభిర్బహుభిస్సార్థంభోజనంతుదివానిశం॥

తా॥ గృహస్థుడు, భోజనమండపమునజేరి తగినయలంకారముతో నొప్పుచున్న భార్యచేవడ్డింపబడిన యన్నాది పదార్థములను తనయగ్నిబలమునుచూచి భుజింపవలయు. ఆయురారోగ్యాది సిద్ధుల నపేక్షించువాడు తానొక్కడుగా భుజింపగూడదు. ఇద్దరు ముగ్గురితోగాని బహుమందితోగాని రాత్రింబగళ్లు భుజింపవలయు.

స్థలశుద్ధి.

శ్లో॥ ఉపలిప్తేశుచౌదేశేచతురస్రంత్రికోణకం। వర్తులంచార్ధచంద్రంచవిప్రాదీనాంచమండలం॥

తా॥ అలుకబడిన పరిశుద్ధస్థానమందు భోజనపాత్రమునుంచుటకు బ్రాహ్మణులు చచ్చౌకముగను, క్షత్రియులు ముక్కోణముగను, వైశ్యులు గుండ్రముగను, శూద్రులు అర్ధచంద్రాకారముగను, నుదకముచే మండలములను చేయవలయు.

శ్లో॥ పంచాశత్పలికంకాంస్యం స్థాపయేత్తత్రరాజతం। ప్రావర్ణం వాథపత్రాణి ర్వానిక్షిప్తంభోజనంశుభం॥

తా॥ ఏబదిపలములయెత్తు, కంచు, వెండి, బంగారు లోహములలో దేనిచేనైనను పత్రములచేనైనను నిర్మింపబడిన పాత్రముల యందు భోజనము శుభకరము.

అన్నాదిస్థాపనక్రమము,

శ్లో ॥ శాకాదీన్ పురతస్థ్సాప్య భక్ష్యంభోజ్యంచ కామతః । అన్నం మధ్యే ప్రతిష్ఠాప్య దక్షిణేఘృతపాయసౌ ॥ హస్తౌపాదౌతథైవాస్యం ప్రక్షాల్యాన్నంప్రణమ్యచ । తతోగ్రాసాన్ సముద్ధృత్య గవాంచవినివేదయేత్ ॥ బాలాన్ సువాసినీవృద్ధ గర్భిణ్యాతురకన్యకాః । సంభోజ్యాతిథివృద్ధాంశ్చ దంపత్యోశ్శేషభోజనం ॥

తా ॥ శాకాదిపదార్థములను ముందరను, భక్ష్యభోజ్యాదిపదార్థములను ఇచ్ఛానుసారముగను, అన్నమునునడుమను కుడిప్రక్కన ఘృతపాయసములను, ఉనిచి, హస్తపాదములను శోధించుకొని యాచమనముచేసి అన్నమును బ్రహ్మస్వరూపముగా ధ్యానించి కబళములనెత్తి గోవులకునివేదనచేసి బాలురను ముత్తయిదువలను వృద్ధులను గర్భిణులను రోగులను కన్యకలను అతిధులనుభుజింపజేసి మిగిలినదానినిదంపతులుభుజించవలయు.

భోజనసమయనియమము.

శ్లో ॥ భుంజానోనబహుబ్రూయాన్ననిందేదపికంచన । జుగుప్సితకథాంనైవశృణుయాదపివావదేత్ ॥

తా ॥ భోజనముచేయునప్పుడు విశేషసంభాషణము పరనిందచేయగూడదు. నీచకథలనుచెప్పుట వినుటకూడదు.

శ్లో ॥ ఈర్ష్యాభయక్రోధపరిప్లుతేనలుబ్ధేనరుగ్దైన్యనిపీడితేన । విద్వేషయుక్తేనచ సేవ్యమానమన్నంనసమ్యక్పరిపాకమేతి ॥

తా ॥ భుజించునపుడు, ఈర్ష్య, భయక్రోధములు, లుబ్ధత్వము, రోగము, దైన్యము, ద్వేషయుక్త మనస్సు ఇవికలిగియుండినయెడఅన్నము జీర్ణింపదు.

శ్లో ॥ యోవేష్టితశిరాభుంక్తే యోభుంక్తే దక్షిణాముఖః । వామపాదకరస్థిత్వా తద్వైరక్షాంసి భుంజతే ॥

తా ॥ శిరమునకు వస్త్రమును చుట్టుకొనియు, దక్షిణముఖముగ గూర్చుండియు ఎడమకాలిమీద చేయునునిచికొనియు, నిలుచుండియు భుజించిన ఆయన్నము రాక్షసులకుజెందును.

శ్లో॥ ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుంక్తే యశస్యం దక్షిణాముఖః। శ్రియం ప్రత్యఙ్ముఖోభుంక్తే ఋతింభుంక్తే హ్యుదఙ్ముఖః॥

తా॥ తూర్పుముఖముగా గూర్చుని భుజించిన ఆయుర్వృద్ధి, దక్షిణముఖమునందు - యశస్సు, పడమటి ముఖంబున- సంపద, ఉత్తరముఖమున మరణమునుగలుగును.

శ్లో॥ పాదుకస్థోన భుంజీత పర్యంకస్థస్థితోపివా। శ్వానచండాల దృక్చైవభోజనం పరివర్జయేత్॥

తా॥ పాదరక్షలు తొడిగికొనిగాని, మంచము పైనగూర్చునిగాని. కుక్కలు మాలవాడు చూచుచుండగగాని భుజింపగూడదు.

శ్లో॥ అన్నాద్యేకీటసంయుక్తమక్షికాకేశ దూషితే। తదంతరాస్పృశేచ్చాప స్తదన్నం భస్మనా స్పృశేత్॥

తా॥ అన్నమును, పురుగులు, వెంట్రుకలు ఇవితాకిన యెడల, జలమును కొంచెము భస్మమును చల్లవలయు.

శ్లో॥ ఏకపంక్త్యు పవిష్టానాంవిప్రాణాం సహభోజనే। యద్యేకోపిత్యజత్పాత్రంశేష మన్నంనభోజయేత్॥

తా॥ ఒకపంక్తిగా గూర్చుని భోజనము చేయువారిలో నొకడు ముందుగ పాత్రనునువిడిచి లేచిపోయిన మిగిలినవారు తమపాత్రముల యందు మిగిలిన యన్నమును తినగూడదు.

శ్లో॥ బహుస్తోకమకాలేవా జ్ఞేయంతద్విషమాశనం। ఆలస్యగౌరవాటోపశబ్దాంశ్చకురుతేభృశం। హీనమాత్రంతనోః కార్శ్యంకరోతిచ బలక్షయం॥

తా॥ మిక్కిలిస్వల్పముగభుజించినను, అకాలమున భుజించినను అదివిషమాశనమనబడును. అటులజేయుటవలన - ఆలస్యము, గురుత్వము కడుపులోనుడగుడమనుట ఈదోషములనుజేయును కేవల స్వల్పాహారము శరీరమును కృశింపజేసి బలమునుక్షయింపజేయును.

శ్లో॥ నాప్రాప్తకాలంభుంజీతహీనాధికమధాపివా। అప్రాప్తకాలే భుంజానో అసమర్థతనుర్నరః॥ తాంస్తాన్వ్యాధీనవాప్నోతి మరణంచాధిగచ్ఛతి। కాలేతీతేశ్నతోజంతో ర్వాయునోపహతేనలే॥ కృచ్ఛ్రాద్విపచ్యతేభుక్తంనస్యాద్భోక్తుం పునస్పృహా। తస్మాత్సు సం

సర్వ్రుతిందయుక్తాద్యోషైరేతైర్వివర్జితః । సుఖాసనోన్నగుణైర్యుక్త ముపస్సేవేతభోజనం । దౌర్మనస్యం భయంక్రోధంభుంజానఃపరివర్జయేత్ ॥

తా ॥ కాలముకాకమునువుభుజించినను, ఎక్కువతక్కువగా భుజించినను, శరీరసామర్థ్యముచెడి యనేకవ్యాధులనుజెంది మరణమును సగా పొందును. కాలమతిక్రమించినయెడల వాయుప్రకోపముచే జఠరాగ్నిచెడి ఆలస్యముగనతికష్టముచేత జీర్ణమునకువచ్చును. మరలభుజించుట కిష్టముగలుగదు. కావుననమనుజుడు బాగుగ సంస్కరింపబడిన యన్నము పూర్వోక్త దోషములులేక, సుఖాసీనుడైయుక్తిచే భుజింపవలయు. భుజించునపుడు ఈర్ష్యాదులచే మనస్సును జెరుచుకొనుట, భయము క్రోధమువీనిని వర్జింపవలయు.

భోజనప్రమాణము.

శ్లో ॥ కుక్షేర్భాగద్వయంభోజ్యైస్తృతీయంవారిపూరయేత్ । వాయోస్సంచరణార్థాయ చతుర్థమవశేషయేత్ ॥

తా ॥ తనకుక్షిలో రెండుభాగములను భోజ్యపదార్థములచే నిండించవలయు. మూడవభాగము నుదకముచే నిండించవలయు. వాయువుసంచరించు నిమిత్తము నాలవభాగమును మిగిలించవలయు.

జలప్రమాణము.

శ్లో ॥ అత్యంబుపానాన్నవిపచ్యతేన్నం నిరంబునాపానాచ్చసఏవ దోషః । తస్మాన్నరోవహ్నివివర్ధనాయ ముహుర్ముహుర్వారిపిబేదభూరి॥ భుక్తస్యాదౌజలంపీతం కార్శ్యమందాగ్నిదోషకృత్ । మధ్యేగ్నిదీపనం శ్రేష్ఠమంతేస్థౌల్యకఫప్రదం ॥

తా ॥ భుజించునపుడు జలమును మిక్కిలిత్రాగినను, త్రాగకుండినను అన్నముబాగుగ పక్వముకాదు కావున అన్నముజీర్ణించి యగ్నిదీపనముగలుగుటకు, పలుమారుస్వల్పముగజలమును త్రాగవలయు, భోజనమునకు ముందు జలపానముచేసిన శరీరకార్శ్యము అగ్నిమాంద్యము కలుగును. భోజనమధ్యమున నుదకమును త్రావిన అగ్నిదీపనముగలుగును. భోజ

వ్రాంతమున బుచ్చుకొనిన శరీరమును బలియజేసికఫమును బుట్టించును.

భుజించినపిదప క్షీరపానము.

శ్లో॥ విదాహీన్యన్నపానాని యానిభుంక్తేహిమానవః । తద్విదాహప్రశాంత్యర్థం భోజనాంతేపయఃపిబేత్ ॥ కుర్యాత్ క్షీరాంతమాహారంనదధ్యంతంకదాచన । లవణామ్లకటూష్ణాని విదాహీన్యత్తియానితు । తద్దోషంహర్తుమాహారంమధురేణ సమాపయేత్ ॥

తా॥ భోజనాంతమునక్షీరపానమొనర్చిన, అన్నపానాదులవలన గలిగినవిదాహాదిదోషములుశమించును, భోజనమును పాలతోముగించవలయునుగాని పెరుగుతోముగింపగూడదు. ఉప్పు-పులుసు,కారముగలపదార్థములు, ఉష్ణవిదాహకరపదార్థములు వీనిని భక్షించిన యెడలవాని దోషముశమించుటకై మధురాహారముచే భోజనమును ముగింపవలయు.

ఆవుపాల గుణము.

శ్లో॥ గోదుగ్ధం మధురంశీతం గురుహృద్యంరసాయనం । వయస్థాపనంస్వాదుస్నిగ్ధంపథ్యతమంమతం । రుచ్యంబల్యంశుక్రలంచ మేధ్యం పుష్టిప్రదాయకం । కాంతికృత్తుష్టిజనకంవాతే పిత్తేవిషేభ్రమే । రక్తపిత్తేవాతరక్తే దాహేచైవాతిసారకే । ఉదావర్తేమదేకాసే శ్వాసేజీర్ణజ్వరేతృషి । ఉదరేమూత్రకృచ్ఛ్రేచగుల్మేశూలేమ్లపిత్తకే । అధావర్శస్యపస్మారేక్షయేపాండావతిశ్రమే । యోనిరోగేగర్భపాతేనేత్రరోగేహితావహం ॥ పథ్యంప్రవాహికాయాంచప్రవదంతిభిషగ్వరాః ॥

తా॥ ఆవుపాలుమధురముగను శీతముగను మనోహరముగనునుండును. గురుత్వమునుచేయును, ముదిమినిపోగొట్టును, వయస్సునునిలుపును స్నిగ్ధముగను, పథ్యకారిగనునుండును. రుచిని, బలమును, శుక్రమును బుద్ధిని పుష్టిని వృద్ధిచేయును, కాంతిని తృప్తిని ఇచ్చును. వాతము, పిత్తము, విషము, భ్రమ,రక్తపిత్తము, వాతరక్తము, తాపము, అతిసారము, ఉదావర్తము, మదము, కాసము,శ్వాసము, జీర్ణజ్వరము, దప్పి,ఉదరము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, గుల్మము, శూల, అమ్లపిత్తము, అర్శోరోగము, అప

స్మారము, క్షయము, పాండువు, యోనిరోగము, గర్భపాతము, నేత్రరోగము, ప్రవాహికారోగము ఈరోగములయందావుపాలుపథ్యకరము.

గోజాతిపరత్వక్షీరగుణము.

శ్లో ॥ కృష్ణాయాగోర్వరంక్షీరంవాతపిత్తకఫప్రణుత్ । పీతాయాః వాతపిత్తఘ్నం రక్తాయావాతహృత్పరం । వాతఘ్నంచిత్రవర్ణాయాశ్శ్వేతాయాః కఫకృద్గురు । బాలవత్సావివత్సానాంగవాంక్షీరంత్రిదోషకృత్ । బష్కయిణ్యాస్త్రిదోషఘ్నం తర్పణంబలదంపయః । పిణ్యాకకార్పాసభోక్తృణాం క్షీరంగురుకఫప్రదం । నిద్రారేతోబలస్థౌల్య వహ్నిమాంద్యకరంహితం । గవాంపలాలభోక్తృణాం దుగ్ధంయవసభోక్తృణాం । కథితంమునిభిశ్రేష్ఠైస్సర్వరోగహితావహం । తరుణీనాంగవాందుగ్ధం మధురంచరసాయనం । త్రిదోషనాశకంచైవ వృద్ధాయాదుర్బలంస్మృతం । సగర్భాయాస్సముద్దిష్టంత్రిమాసోర్ధ్వంచపిత్తలం । క్షారంచమధురంచైవ స్మృతంవైశోషకారకం । ధారోష్ణంతుగవాందుగ్ధం వృష్యంధాతుప్రవర్ధనం । నిద్రాకాంతికరంస్నిగ్ధం పథ్యంస్వాద్వగ్నిదీపనం । అమృతేనసమంప్రోక్తం సర్వాతంకవినాశనం । సపాదప్రహరాదూర్ధ్వం త్రిదోషజనకంభవేత్ ॥

తా ॥ నల్లగోవుపాలుశ్రేష్ఠమైనది - వాతపిత్తకఫదోషములహరించును. పచ్చగోవుపాలు పిత్తమునుహరించును. ఎఱ్ఱనిదిచిత్రవర్ణముగలదియగు గోవుపాలు వాతమునుహరించును. తెల్లగోవుపాలు గురుత్వమునుకఫమునుచేయును. లేతదూడగలదియు, దూడలేనిదియునగు ఆవుపాలు త్రిదోషములనుచేయును. చిరకాలమునకీనగోవుపాలు త్రిదోషములహరింపజేయును. తృప్తినిబలమును ఇచ్చును. తెలకపిండి, పత్తిగింజలు అన్నము తినిన ఆవుపాలు గురుత్వమునుకఫమునుచేయును, నిద్రను రేతస్సును, బలము, ను స్థౌల్యమును అగ్నిమాంద్యమునుకలుగజేయును. చలువగనుండును.. మాంసమును గడ్డిని తినిన ఆవుపాలు సర్వరోగములయందు హితకరము. తొలియీతగల ఆవుపాలు మధురముగనుండును. ముదిమిచెందిన గోవుపాలు, త్రిదో

షములహరించును. ముసలియావుపాలు బలహీనమునుచేయును. మూడు నెలలుకడచిన గర్భముగలయావుపాలుపిత్తరోగమును శోషనుపుట్టించును. ఉప్పగనుండును. అప్పుడుధారగా పితకబడుచున్నపాలు ధారోష్ణమన బడును. అదివీర్యపుష్టిని సప్తధాతువుల వృద్ధిని, నిద్రనుకాంతినిచేయును. స్నిగ్ధముగ పథ్యకరముగ రుచిగనుండును. అగ్నిదీపనమునుచేయును, సమస్తరోగములును పోవును. ౧| జామునకుపైన బుచ్చుకొనిన త్రిదోషముల బుట్టించును.

బఱ్ఱెపాలగుణము.

శ్లో॥ మహిష్యామధురందుగ్ధం పాకేశీతంచపౌష్టికం। స్నిగ్ధంనిద్రాకరంబల్యంగురువృష్యంచశుక్రలం । పిత్తదాహశ్రమఘ్నంచ కఫాలస్యరుచిప్రదం । అభిష్యందిచ సంప్రోక్తమగ్నిమాంద్యకరంమతం ॥

తా॥ బఱ్ఱెపాలు మధురముగను, పాకకాలమునశైత్యముచేయునదిగనునుండును. పుష్టినిమెఱుగును నిద్రనుబలమును గురుత్వమును ధాతువృద్ధిని శుక్రవృద్ధినిచేయును. పిత్తము- దాహము - శ్రమము - వీనినిహరించును- కఫమును- ఆలస్యమును- రుచిని అగ్నిమాంద్యమును చేయును,

క్షీరపాననిషేధకాలము.

నవజ్వరేచాగ్నిమాంద్యే కుష్ఠేచైవామదోషకే । ప్రశస్తంనపయః పానంకృమిరోగవిశేషతః ॥

తా॥ నూతనజ్వరము, అగ్నిమాంద్యము, ఆమదోషము, వీనియందును; విశేషముగక్రిమిరోగమునందును, పాలుత్రాగగూడదు.

ద్రవ్యసంయుక్తక్షీరగుణము.

శర్కరాసహితంక్షీరం రుచికృద్వాతనాశనం । తథాసితోపలాయుక్తం శుక్రదందోషనాశకం । సగుడంమూత్రకృచ్ఛ్రఘ్నంపిత్తశ్లేష్మకరంమతం ॥

తా॥ పాలలోచక్కెరగలిపి పుచ్చుకొనినరుచినిగలిగించును, వాతముహరించును. కలకండచేర్చిన శుక్రవృద్ధిగలిగి త్రిదోషములు నశించును.

బెల్లమును జేర్చిన మూత్రకృచ్ఛ్ర రోగముపోవును, పిత్తశ్లేష్మములు ప్రకోపించును.

శ్లో ॥ పక్వమామ్రంసుమధురం గోస్తనీమాక్షికంఘృతం । నవనీతంశృంగబేరంశ్యామాచశ్యామధూమకం ॥ సితాశివాచపృథుకాపటోలం నాగరాశివాః । క్షీరేణసహసంసేవ్యాహితాస్సుర్నృణామితాఇమే॥

తా ॥ తియ్యనిమామిడిపండు, ద్రాక్షపండు, తేనె, నెయ్యి-, వెన్న, అల్లము- పిప్పళ్లు-మిరియాలు-చక్కెర- కరక్కాయ, అటుకులు-పొట్లకాయ- సొంటి, నెల్లికాయ- ఈ పదార్థములతో పాలను త్రాగిన హితముగ నుండును.

శ్లో ॥ మత్స్యమాంసపటుముద్గమూలకైఃకుష్ఠమావహతి సేవితంపయః । శాకజాంబవసురాదికైస్తథామారయత్యబుధమాశుసర్పవత్ ॥ నైకథ్యంపయసాస్నిగ్ధమత్స్యమ్లం ద్రవాద్రవం । తైలంకపిత్థంజంబీరం పనసంమాతులుంగకం । వాంశంకరీరంబదరంకదల్యామ్లంచ దాడిమం ।ఫలమిదృగ్విసంచాన్యంతద్వద్బిల్వఫలానిచ । జనఃక్షీరవిరుద్ధానిభుంజీయాచ్చేద్ధితత్సహ । బాధిర్యంమూకతాంచైవ వైరూప్యంచాగ్నిమందతాం । మరణంచాప్యవాప్నోతి తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్ ॥

తా ॥ మత్స్యమాంసము, ఉప్పు, పెసలు, ముల్లంగి, వీనినిచేర్చి పాలను త్రాగిన కుష్టురోగముగలుగును - వంకాయలు మొదలగు పదార్థములతోడను, నేరేడుపండు- మద్యము- వీనితోడనుపాలను త్రాగినయెడల సర్పమువలె మృత్యుతుల్యముగనుండును. అన్నివిధములగు ద్రవపదార్థములు- గట్టిపదార్థములు- ఉష్ణపదార్థములు వీనితోగూడ పాలను త్రాగగూడదు- నూనె- వెలగ- పనస- నిమ్మ- మాదీఫలము- వెదురుమొలకలు, రేగు అరటి- పుల్లదానిమ్మ- మారేడు ఈపండ్లుపాలకు విరుద్ధపదార్థములు- వీనినిపాలతోగూడ భక్షించిన చెవ్వుడు- మూగతనము కురూపము - అగ్నిమాంద్యము కలుగును. విశేషముగభక్షించిన మృత్యుతుల్యముగ నుండును.

శ్లో ॥ క్షీరంనభుంజీతకదాప్యతప్తంతప్తంచనైతల్లవణేనసార్థం ।

షిష్టాన్నసంధానకషాయముద్గకోశాతకీకందఫలాగికైశ్చ ॥

తా ॥ పాలను కాచకుండా ఎప్పుడును త్రాగకూడదు. కాచిన పాలను ఉప్పువేసి త్రాగకూడదు. ఉప్పువేసి చేయబడిన పిండిపదార్థములు- ఊరగాయలు- వగరు పదార్థములు- పెసలు- బీరకాయ, కంద-పండ్లు- వీనితోడ పాలను త్రాగకూడదు.

భోజనానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఆచమ్యజలయుక్తాభ్యాం పాణిభ్యాంచక్షుషీస్పృశేత్ ౹ భుక్త్వాపాణి తలేఘృష్ట్వాచక్షుషోర్యదిదీయతే ౹ అచిరేణైవతద్వారితిమిరాణివ్యపోహతి ॥

తా ॥ ఇట్లుభుజించినవెనుక లేచి ఆచమనము చేసిహస్తపాదముల శోధించుకొని తడిచేతులతో కన్నులనుదుడుచుకొనవలయు. దానివలన నేత్రములయందలి తిమిరరోగములుహరించును.

శ్లో ॥ అగస్త్యింకుంభకర్ణంచ శనించబడబానలం౹ ఆహారపాచనార్థాయస్మరేద్భీమంచపంచమం ॥ ఇత్యుచ్చార్యస్వహస్తేన పరిమార్జ్యతథోదరం ౹ అనాయాసప్రదాయాని కుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిదప "అగస్త్యింకుంభకర్ణంచ" అనుశ్లోకమునందు జెప్పబడిన యగస్త్యాదులను ధ్యానించి యుదరమును జేతదడవికొని,ఆయాసకరకార్యముల జేయకయు,వెంటనేనిద్రింపకయునుండవలయు.

శ్లో ॥ భుక్త్వాశతపదీంగచ్ఛేచ్ఛనైస్తేనతుజాయతే ౹ అన్నసంఘాతశైథిల్యం గ్రీవాజానుకటీసుఖం ౹ భుక్త్వోపవిశతస్తుందం శయానస్యతుపుష్టతా ౹ ఆయుశ్చంక్రమమాణస్యమృత్యుర్ధావతిధావతః ॥

తా ॥ భోజనముచేసినపిమ్మట, నూఱడుగులు మెల్లగనడచిన అన్నము స్వస్థానమునజేరి, మెడ, మోకాళ్లు, కటిప్రదేశము, వీనియందు సౌఖ్యముగలుగును, భుజించినతోడనే కూర్చుండిన కడుపుపెద్దదియగును, పండుకొనిన మేదస్సధికంబై పుష్టికలుగును, మెల్లగతిరిగినయెడల ఆయువు వృద్ధియగును. పరుగెత్తిన ఆయువుక్షీణించును.

శ్లో ॥ భుక్త్వోపస్థాయసూర్యాండం పురాణానిసదావరేత్ । భావ
శుద్ధ్యాహరౌభక్తిః పురాణశ్రవణాద్భవేత్ । ఇతిహాసపురాణాని ధర్మ
శాస్త్రాణిచాభ్యసేత్ । వృథావివిధవాక్యానిపరివాదాంశ్చవర్జయేత్ ॥

తా ॥ భుజించిలేచి సూర్యునిసేవించి వ్యర్థవాదములవదలి, హరి
భక్తికలుగుటకై భావశుద్ధికి, ఇతిహాసపురాణ ధర్మశాస్త్రాదుల బఠించ
వలయు.

సుగంధలేపనము.

శ్లో ॥ కుంకుమంచందనంచాపి కృష్ణాగరువిమిశ్రితం । ఉష్ణంవాతక
ఫఘ్నంసి శీతకాలేతదిష్యతే । చందనంఘనసారేణ వాలకేనచమిశ్రితం ।
సుగంధిపరమంశీతముష్ణకాలేప్రశస్యతే । చందనంఘుసృణోపేతం మృగ
నాభిసమాయుతం । నచోష్ణంనచవాశీతం వర్షాకాలేతదిష్యతే । గంధే
నోద్వర్తనంచాదౌ తతోలేపం ప్రకారయేత్ । అనులేపస్తృషామూర్ఛా
దుర్గంధశ్రమదాహజిత్ । సౌభాగ్యతేజస్త్వగ్వర్ణ ప్రీత్యోజోబలవర్ధనః ।
స్నానార్హమనుష్యాణామనులేపోపినోహితః ॥

తా ॥ శీతకాలమునచందనమును కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరు వీని
తోజేర్చి మేన బూసికొనిన ఉష్ణవాతకఫముల నశింపజేయును. ఎండకాల
మునందు పచ్చకర్పూరము, కురువేరుపొడి వీనిని చందనములోగలిపిపూసి
కొనిన దేహమునకు చలువకలుగును. వర్షాకాలమునందు కుంకుమపువ్వు
కస్తూరి వీనితోజేర్చిన చందనమును పూసికొనిన ఉష్ణము - శైత్యములేక
హితముగనుండును- గంధముచేముందుగనలుగిడిపిదప పలచనగబూసికొ
నవలయు. దీనివలన, దప్పి, మూర్ఛ దుర్గంధము, శ్రమము, తాపము
ఇవిపోవును - సౌభాగ్యము తేజస్సు, కాంతి, ప్రీతి, అంతస్సారము బల
ముఇవికలుగును- స్నానముచేయదగని మనుష్యులకు చందనాను లేపనం
బునుదగదు.

పుష్పధారణము.

శ్లో ॥ సుపుష్పాణిసుగంధీని నిత్యంశిరోప్రధారయేత్ ।సుగంధిపుష్ప

పత్రాణాం ధారణంకాంతికారకం । క్లేశాయాసనముత్థాతి స్వేదదు ర్గంధనాశనం । చక్షుష్యందాహశమనం సౌమనస్యంచజాయతే ॥ అ స్నాతైర్మల్లికాధార్యాస్నాతైర్జాతిబిల్వజం।అభ్యంగేకేతకీధార్యా ధార్యంహోత్పలకంసదా ॥

తా ॥ మనుష్యుడు మంచిపరిమళముగల జాజి, పాదిరి, పొగడ మల్లె, మందారము మొదలగు పుష్పములను, మరువము మొదలగుపరిమళప త్రములను నిత్యము ధరించుకొనవలయు. పుష్పాదిధారణము, కాంతినిచ్చును, దుఃఖ ఆయాసము లవలనగలిగిన చెమటను, దుర్గంధమును, తాపమును హరించును. నేత్రములకు మేలుచేయును, మనస్సుకు నిర్మలత్వమును గలుగజేయును. స్నానముచేయనివారు మల్లెపుష్పమును, స్నానము చేసినవారు, జాజిమారేడుపుష్పములను, అభ్యంగముచేసికొనినవారు మొగలి పూవును, ఎల్లప్పుడుకలువపుష్పములను ధరించవలయు.

భూషణధారణగుణము.

భూషణైర్భూషయేదంగం యథావిభవసారతః । శుచిసౌభాగ్య సంతోషదాయకం కాంచనంస్మృతం ॥

తా ॥ ఐశ్వర్యముకొలదిభూషణములచే శరీరమునలంకరించుకొన వలయు, బంగారు, శుచిత్వమునుసౌభాగ్యమునుసంతోషమునుఇచ్చును.

తాంబూలగుణము.

శ్లో ॥ కామంప్రదీపయతిరూపమభివ్యనక్తి సౌభాగ్యమావహతివ క్త్రసుగంధితాంచ । ఊర్జంకరోతికఫజాంశ్చనిహంతిరోగాంస్తాంబూల మేవముపరాంశ్చగుణాన్కరోతి ॥

తా ॥ తాంబూలము కామాగ్నిని ప్రకాశింపజేయును, రూపమును స్పష్టముచేయును. సౌభాగ్యమును, నోటికిబరిమళమును ఉత్సాహమునుగలిగించును. కఫజరోగములబోగొట్టును ఇంకను కొన్నిగుణములను కూడకలుగజేయును.

శ్లో ॥ చంద్రంచంద్రనిభానినేవఖదిరం త్వక్పత్రమేలాసుధా । జాతీ

పత్త్ర్యాయుపత్రయుక్తవదనేకంకోలజాతిఫలం ।కస్తూరీచలవంగమేణనయుతే బాహ్లీకపూగీఫలం।ద్రవ్యైరేభిరపి త్రయోదశమితైస్తాంబూలమిత్యుచ్యతే॥

తా ॥ పచ్చకర్పూరము, కాచు, శపలపాక్షు, లవంగపుచెక్క, ఏలకులు, సున్నము, జాపత్రి, కంకోలము, జాజికాయ, కస్తూరి, లవంగము, కుంకుమపువ్వు, పోక ఈ ౧౩ పదార్థములుచేరి తాంబూలమనబడును.

శ్లో ॥ తాంబూలంకటుతిక్తముష్ణమధురం క్షారంకషాయంకరం రుచ్యం వీర్యకరంలఘుప్రియుత మేవైశద్యసౌగంధ్యకృత్ । ఆస్యస్యాభరణం ప్రసేకశమనం దౌర్గంధ్యహృచ్ఛుద్ధికృజ్జంతుశ్లేష్మమరుద్గలామయహరం కాంతిప్రదంవశ్యకృత్ ॥ వృష్యందంతవిరంజనం శ్రమహరంసౌభాగ్యదం కీర్తితం । జిహ్వాజాడ్యగదాపహంమునివరైర్న్రుక్షుత్రగుణ్యంమతం ॥

తా॥ తాంబూలము కారముగ, చేదుగ, ఉష్ణముగ, మధురముగ, క్షారముగ, వగరుగ, రుచిగ, వీర్యకారిగ, లఘువుగనుండును, నిర్మలత్వమును సౌభాగ్యమును ఇచ్చును. ముఖమునకలంకారముగనుండును. నోటనీళ్లూరుటను, దుర్గంధమును పోగొట్టును. హృదయమును శుద్ధిజేయును. జంతువులను, శ్లేష్మమును, వాతమును గళరోగమును, హరించును. కాంతి నివశ్యమును చేయును, శ్రమమునుపోగొట్టును సౌభాగ్యమునిచ్చును, నాలుకయందలిరోగములహరించును. ఇట్లు తాంబూలము ౧౭ గుణములుగలిగి యుండును.

శ్లో ॥ ఏకపూగంసుఖారోగ్యం ద్విపూగంనిష్ఫలంభవేత్ । అతిశ్రేష్ఠంత్రిపూగంతు అర్ధకంనైవదూష్యతే ॥

తా ॥ ఒకవక్క సుఖారోగ్యములనిచ్చును. రెండువక్కలు దారిద్ర్యముగలిగించును. మూడువక్కలు మిగులశ్రేష్ఠము, అరవక్క దూష్యము కానేరదు.

శ్లో ॥ పర్ణమూలేభవేద్వ్యాధిఃపర్ణాగ్రేపాపసంభవః । చూర్ణపర్ణంహరత్యాయుస్సిరాబుద్ధివినాశనీ। తస్మాదగ్రంచమూలంచసిరాంచైవ విశేషతః । చూర్ణపర్ణంవర్జయిత్వా తాంబూలంఖాదయేన్నరః ॥

తా ॥ తమలపాకు మొదలువలనవ్యాధియు,కొనవలనపాపమును, సున్నపు ఆకువలన ఆయుఃక్షీణమును, నరములవలన బుద్ధినాశమును గలుగునుకావున, ఆకుకొన మొదలు, నరములు,సున్నపాకు వీనినివర్జించి తాంబూలమునుభక్షించవలయు.

శ్లో ॥ అనిధాయముఖేపర్ణం పూగంఖాదతియోనరః । సప్తజన్మ దరిద్రస్స్యాన్నరకేషునిమజ్జతి ॥

తా ॥ ముందుగనోటియందాకువేసికొనక వక్కనునమిలిన ఏడుజన్మములవరకు దారిద్ర్యమువనుభవించి, తుదినినరకమునబడును.

శ్లో ॥ ప్రాతఃకాలేఫలాధిక్యం చూర్ణంమధ్యందినేధికం । సాయం పర్ణస్యచాధిక్యంత్రిధాతాంబూలభక్షణం ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలమున వక్కలధికముగను, మధ్యాహ్నమునసున్నమధికముగను, సాయంకాలమున ఆకులధికముగను వేసికొనవలయును.

శ్లో ॥ రతౌసుప్తోత్థితేస్నాతే భుక్త్వాంతేచసంగరే । సభాయాం విదుషాంరాజ్ఞాం కుర్యాత్తాంబూలచర్వణం ॥

తా ॥ స్త్రీసంభోగసమయమందును, నిద్రలేచినవుడును,స్నానము, భోజనము జేసినపిదపను, వాంతిచేసికొనినవుడును యుద్ధమునందును, పండిత రాజసభలయందును, తాంబూలచర్వణము చేయదగినది.

శ్లో ॥ తాంబూలంనాతిసేవేత నవిరిక్తోబుభుక్షితః । దేహాదృక్కేశదంతాగ్నిశ్రోత్రవర్ణబలక్షయః । శోషఃపిత్తానిలాస్రంస్యాదతితాంబూలభక్షణాత్ ॥

తా॥ తాంబూలమును పలుమారు భక్షింపగూడదు. విరేచనము చేసికొనినవాడును, ఆకలిగొనినవాడును, విశేషముగ తాంబూలమును భక్షింపగూడదు. భక్షించిన- దేహము, నేత్రములు, వెండ్రుకలు, దంతములు, అగ్ని, చెవులు, వీనివర్ణముబలమునశించును. శోష,పిత్తము, వాతరక్తము ఈరోగములుకలుగును.

శయనక్రమము.

శ్లో ॥ శ్వాసానస్తానముత్తానస్తాక్ దక్షిణపార్శ్వేతు దక్షిణే । తత స్సద్విగుణాన్వామే పశ్చాత్స్వాప్యద్యథాసుఖం ॥

తా ॥ వెల్లకిలపరుండి ౮ శ్వాసములను, కుడిప్రక్కనతిరిగి ౧౬ శ్వాసలను, ఎడమప్రక్కనతిరిగి ౩౨ శ్వాసములను విడిచి పిదప స్వేచ్ఛాను సారముగాబరుండవలయు.

వామపార్శ్వశయనము.

శ్లో ॥ వామదిశాయామనలోనాభే రూర్ధ్వేస్తిజంతూనాం । తస్మాత్తువామపార్శ్వేశయీతభుక్తప్రపాకార్థం ॥

తా ॥ ప్రాణులకు నాభికిపైగా - ఎడమప్రకర-నజాఠరాగ్నియుండును గావునభుజించినయన్నముజీర్ణించుటకై యెడమప్రక్కబరుండవలయు.

ఖట్వాదికగుణము.

శ్లో ॥ త్రిదోషశమనీఖట్వా తూలీవాతకఫాపహా। భూశయ్యాబృంహణీవృష్యాకాష్ఠపట్టీతువాతలా ॥

తా ॥ మంచముమీదశయనించిన వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపముశమించును. దూదిమెత్త, వాత కఫముల బోగొట్టును. భూశయ్య బలుపును ధాతువృద్ధినిఇచ్చును. కొయ్యపలకలమీద పరుండినవాతమునుజేయును.

పాదసంవాహనగుణము.

శ్లో ॥ సంవాహనంమాంసరక్తత్వక్ప్రసాదకరంపరం। ప్రీతినిద్రాకరం వృష్యంకఫవాతశ్రమాపహం ॥

తా ॥ కాళ్లుపిసికించుకొనిన, మాంసము, రక్తము, చర్మము ఇవి నిర్మలత్వమునొందును. ప్రీతినినిద్రను ధాతువృద్ధినికలిగించును. కఫము వాతముశ్రమము వీనినిపోగొట్టును.

గాలిగుణము.

శ్లో ॥ ప్రవాతంరౌక్ష్యవైవర్ణ్యస్తంభకృద్దాహపిత్తనుత్ । స్వేదమూర్ఛాపిపాసాఘ్నమప్రవాతమతోన్యథా ॥

తా ॥ శయనించినపిమ్మట గాలిసోకుటవలన రూక్ష వైవర్ణ్యము స్తంభనము వీనినికలుగజేయును తాపము,పిత్తము, చెమట,మూర్ఛ దప్పి వీనినిపోగొట్టును. గాలిలేనియెడలపైదానికి విపరీతగుణములు గలుగును.

శ్లో ॥ సుఖంప్రవాతంసేవేత గ్రీష్మేశరదిచాంతరా । నిర్వాతమాయుషేసేవ్య మారోగ్యాయచసర్వధా ॥

తా ॥ గ్రీష్మశరత్కాలములయందు శరీరమునకుహితమైన గాలిని సేవింపవలయు. ఆయుష్యమును ఆరోగ్యమును గోరువాడు,ఎక్కువగాలి, గాలిలేమి లేకమితమైనగాలిగలచోట బరుండవలయు.

పగటినిద్రకు నిషేధము.

శ్లో ॥ దివాస్వాపంనకుర్వీతయతోసౌస్యాత్కఫావహః । గ్రీష్మవర్జ్యేషుకాలేషుదివాస్వాపోనిషిధ్యతే ॥

తా ॥ పగటినిద్రవలన కఫమువృద్ధిజెందును. గ్రీష్మకాలమునందు దప్పతక్కినకాలములయందు పగలునిద్రించకూడదు.

పగటినిద్రకు ఆజ్ఞ.

శ్లో ॥ ఉచితోహిదివాస్వాపో నిత్యంయేషాంశరీరిణాం । వాతాదయః ప్రకుప్యంతితేషామస్వపతాందివా ॥ వ్యాయామప్రమదాధ్వవాహనరతాన్ క్లాంతానతీసారిణశ్శూలశ్వాసవతస్తథాపరిగతాన్ హిక్కామరుత్పీడితాన్ । క్షీణాన్క్షీణకఫాన్శిశూన్మదపఃతాన్వృద్ధాంస్తథా జీర్ణినోరాత్రౌ జాగరితాన్నరాన్నిరశనాన్ కామందివాస్వాపయేత్ ॥

తా ॥ పగలునిద్రించుటకభ్యస్తులైనవారు పగలునిద్రించనియెడల వాతాదులు ప్రకోపించును. సంచారము,స్త్రీసేవ, మార్గమునడుచుట, అశ్వాద్యారోహణము ఇవికలవారును, బడలిక, అతిసారము, శూల, శ్వాసము, వెక్కిళ్లు, వాతము, వీనిచేబీడితులైనవారును, క్షీణులు, క్షీణించినకఫముగలవారును, బిడ్డలును, మదకరపదార్థముల భక్షించినవారును, వృద్ధులు, అజీర్ణరోగులును, రాత్రిమేల్కొనినవారు,ఉపవాసమున్నవారు, వీరందఱును శ్రేష్టముగ పగలునిద్రింపవచ్చును.

భోజనానంతరనిద్రాగుణము.

శ్లో ॥ భోజనానంతరంనిద్రావాతం హరతిపిత్తకృత్ । కఫంకరోతివపుషఃపుష్టింసౌఖ్యంతనోతిహి ॥

తా ॥ భుజించినపిదప నిద్రించినవాతముహరించి పిత్తముకఫమువృద్ధియగును. పుష్టి, సౌఖ్యముకలుగును.

అజీర్ణహరణోపాయము.

శ్లో ॥ ప్రాతరాశేత్వజీర్ణేఽపి సాయమాశోనదుష్యతి । సాయమాశేహ్యజీర్ణేచ ప్రాతర్భుక్తంవిషోపమం ॥

తా ॥ ప్రాతఃకాలమున భుజించినయన్నము, జీర్ణింపకుండిన సాయంకాలమున భుజించినదోషముగలుగదు. రాత్రిభుజించినయన్నముజీర్ణించనప్పుడు, ఉదయమునభక్షించినవిషతుల్యమగును.

శ్లో ॥ భవేద్యదిప్రాతరజీర్ణశంకాతదా భయానాగరసైంధవాభ్యాం । విచూర్ణితాంశీతజలేనభుక్త్వాభజేత్తతోన్నంమితమన్నకాలే ॥

తా ॥ రాత్రిభుజించినయన్నము జీర్ణించనియెడల కరక్కాయ, శొంఠి, సైంధవలవణమువీనినిచూర్ణముచేసి చన్నీళ్ళతోబుచ్చుకొని, యథాకాలమున మితముగ భుజించవలయు.

భోజనానంతరవర్జ్యకార్యములు.

శ్లో ॥ అగ్న్యాతపప్లవనయాననిషేవణైశ్చవ్యాయామమైథునవిధావనయుద్ధగీతైః । పక్షీశ్చతక్షణకృతైర్విషమాశనాచ్చహన్యాన్నంన పాకముపయాత్యపిజాగరాచ్చ ॥

తా ॥ భుజించినపిదప అగ్నిసేవనము - ఎండలోతిరుగుట, ఈదుట, మార్గమునడుచుట, దండకసరతు, మైథునము, పరుగెత్తుట, యుద్ధము, గానము- అన్యపదార్థముల మిక్కుటముగ భుజించుట మేలుకొనుట ఈపనులవలన అన్నము జీర్ణింపదు గావున భుజించినతరువాత రెండుగడియల కాలమువరకు పైజెప్పినపనులజేయగూడదు.

దివాస్వాపమైథుననిషేధము.

శ్లో ॥ అత్రిః— దివాస్వాపనంకుర్వీత గచ్ఛేన్నైవదివాస్త్రియం । ఆయుఃక్షయకరీనిద్రాదివాస్త్రీ పుణ్యనాశినీ ॥

తా ॥ పగటినిద్రయు-స్త్రీసంభోగముకూడదు. నిద్రవలన ఆయుః క్షయమును. స్త్రీసంభోగమువలన పుణ్యనాశమును గలుగును.

ఉష్ణీషధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఉష్ణీషంకాంతికృత్కేశ్యంరజోవాతకఫాపహం । లఘుతచ్ఛస్యతేయస్మాద్గురుపిత్తాక్షిరోగకృత్ ॥

తా ॥ తేలికతలపాగాను ధరించుటవలనకాంతి వెండ్రుకలకు మేలుగలుగును ధూళితొలగును - వాతముకఫముహరించును-బరువుగనుండుపాగా, పిత్తమును నేత్రరోగమునుగలుగజేయును.

పాదరక్షధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఉపానద్ధారణంనేత్ర్యమాయుష్యంపాదరోగహృత్ ।సుఖప్రచారమోజస్యం వృష్యంచపరికీర్తితం॥ పాదాభ్యామనుపానద్భ్యాంసదాచంక్రమణంనృణాం।అనారోగ్యమనాయుష్యమింద్రియఘ్నందృష్టిదం.

తా ॥ పాదరక్షలను ధరించుటవలన నేత్రములకుమేలు, ఆయుష్యముగలుగును. పాదరోగములుపోవును. గమనసౌఖ్యముబలము ధాతువృద్ధిగలుగును. పాదరక్షలులేక తిరిగినయెడల శరీరమునకువ్యాధి, ఆయుఃక్షీణము, ఇంద్రియనాశము, దృష్టినాశముకలుగును.

ఛత్రధారణగుణము.

శ్లో ॥ ఛత్రస్యధారణంవర్షాతపవాతరజాపహం । హిమఘ్నంహితమక్ష్ణోశ్చమాంగల్యమపికీర్తితం ॥

తా ॥ గొడుగునుధరించుటవలన వర్షము, ఎండ,గాలి, దుమ్ము, మంచు వీనిబాధలేక నేత్రములకు మేలుగలుగునుమంగళప్రదముగనుండును.

దండధారణగుణము.

శ్లో ॥ సత్వోత్సాహబలస్థైర్యధైర్యవీర్యవివర్ధనం । అవష్టంభకరంచాపిభయఘ్నందండధారణం ॥ విశ్వామిత్రాహిపశ్వాదీన్వారయత్యపిసర్వదే । అంధేశమసివార్ధక్యే దండందశగుణంభవేత్ ॥

తా॥ దండమును ధరించుటవలన సత్వము, ఉత్సాహము, బలము, స్థైర్యము, ధైర్యము, వీర్యము ఇవివృద్ధియగును. ప్రాణికగలుగును. భయము తొలగును. మఱియు, దండముచేత పశువులు, కుక్కలు, శత్రువులు, సర్పాదులు, పశ్వాదులు నివారింపబడును. ఉదకమునందు లోతు తెలియును, బురదయందుపనికనిచ్చును. గుడ్డితనమునందును చీకటియందును, ముసలితనమునందును ఉపయోగించును కావున దండము పదిగుణములు గలిగియుండును.

గజారోహణ గుణము.

శ్లో॥ పిత్తానిలకరోహ స్త్రీలక్ష్మ్యాయుఃపుష్టివర్ధనః ।

తా॥ ఏనుగునెక్కిన వాతపిత్తములు వృద్ధిబొందును. సంపద ఆయుష్యము, పుష్టికలుగును.

అశ్వారోహణగుణము.

శ్లో॥ ఘోటకారోహణంవాత పిత్తాగ్నిశ్రమకృన్మతం । మేదోవర్ణకఫఘ్నంచ హితంతద్బలినాంవరం ॥

తా॥ గుఱ్ఱమునెక్కిన వాతపిత్తప్రకోపము,అగ్నిదీపనము, శ్రమ ఇవికలుగును. మేదస్సు,వర్ణము,కఫము ఇవిహరించును. బలవంతులకుహితకరముగనుండును.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మ చంద్రికాయాం
దినచర్యాకథనంనామ
ద్వితీయోధ్యాయః.

తృతీయాధ్యాయము.

గృహస్థధర్మములు.

శ్లో ॥ సుఖార్థాస్సర్వభూతానాం మతాస్సర్వాః ప్రవృత్తయః ।
సుఖంచనవినాధర్మాత్తస్మాద్ధర్మపరోభవేత్ ॥

తా ॥ సకలజనులును సుఖముకొఱకు ప్రవర్తింతురు. అట్టిసుఖము ధర్మము లేక కలుగదుగనుక మనుష్యుడుధర్మపరుడుకావలెను.

శ్లో ॥ గృహస్థఃపాలయేద్దారాన్ విద్యామభ్యాసయేత్సుతాన్ । గో పయేత్స్వజనాన్బంధూనేషధర్మస్సనాతనః ॥

తా ॥ గృహస్థుడు భార్యను పోషించవలయు. పుత్రులనుచదివించ వలయు. స్వజనులను బంధువులనుగాపాడవలయు. ఇదిసనాతనధర్మము.

శ్లో ॥ మాతరంపితరంచైవ సాక్షాత్ప్రత్యక్షదేవతాం । మత్వా గృహీనిషేవేతసదాసర్వప్రయత్నతః ॥

తా ॥ గృహస్థుడు తలిదండ్రులను సాక్షాత్తుగ ప్రత్యక్షదేవతలని భావించి సర్వకాలసర్వావస్థలయందువారికి ప్రీతికరములగు కార్యముల నొనర్చుచు వారిని సేవించుచుండవలయు.

శ్లో ॥ భ్రాతాజ్యేష్ఠస్సమఃపిత్రా భార్యాపుత్రస్స్వకాతనుః । ఛా యాస్స్వదాసవర్గశ్చ దుహితాకృపణంపరం ॥ తస్మాదేతైరధిక్షిప్తస్సహే తాసంజ్వరస్సదా ॥

తా ॥ పురుషునకు, అన్న తండ్రితోసమానుడు - పెండ్లాము - కొమరుడు- కూతురు వీరు తనశరీరమై మిక్కిలి ప్రేమాస్పదులై యున్నారు పరిచారకసమూహము తననీడతోసమానము, కావునవీరిచేత తాను అవమానింపబడినను పరితాపమునొందక ఓర్చుకొనిదయాళుడై యుండవలయు.

శ్లో ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన । నచేమందేహ మాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ॥

తా ॥ అతివాదములను సహింపవలయు. ఎవనినిగాని అవమానిం

పగూడదు. ఈమనుష్యదేహము ధరించినవాడు ఒకరినితోడనువైరము చేయక పరోపకారము చేయుచుండవలయు.

యుగచతుష్టయసుకరపురుషార్థహేతు ధర్మనిరూపణము.

శ్లో॥ తపఃపరంకృతయుగే త్రేతాయాంజ్ఞానముచ్యతే । ద్వాపరే. యజ్ఞమిత్యాహుర్దానమేవకలౌయుగే ॥

తా॥ కృతయుగమునందు తపస్సును (అనగాఉపవాసాదులవలన శరీరమునుశోషింపజేయుట) త్రేతాయుగమునజ్ఞానంబును ద్వాపరమునందు యజ్ఞంబును, కలియుగంబున దానమును మిక్కిలిముఖ్యంబులు.

శ్లో॥ త్యజేద్దేశంకృతయుగే త్రేతాయాంగ్రామముత్సృజేత్ । ద్వాపరేకులమేకంతు కర్తారంతు కలౌయుగే ॥

తా॥ కృతయుగమునందు పతితుడుండినదేశమును, త్రేతాయుగమునందట్టిగ్రామమును, ద్వాపరమునందుకులమును, కలియుగంబునపతితుడైనవానిని విడువవలయు.

శ్లో॥ కృతేసంభాషణాదేవత్రేతాయాంస్పర్శనేనచ । ద్వాపరే త్వన్నమాదాయకలౌపతతికర్మణా ॥

తా॥ కృతయుగమునందు పతితునితోసంభాషించుటవలనను, త్రేతయందు వానినితాకుటవలనను, ద్వాపరమునందుపతితుని అన్నమునుతినుటవలనను, కలియుగంబున స్వయముగ పాపకర్మముల నొనర్చుటవలనను పతితుడగును.

శ్లో॥ కృతేతత్క్షణికశ్శాపస్త్రేతాయాందశభిర్దినైః । ద్వాపరేచైకమాసేన కలౌసంవత్సరేణతు ॥

తా॥ కృతయుగంబున శాపము తత్క్షణమునను, త్రేతయందుపది దినములకును, ద్వాపరంబున ఒకమాసమునకును,కలియుగమునందొకసంవత్సరమునకునుఫలించును.

శ్లో॥ అభిగమ్యకృతేదానం త్రేతాస్వాహూయదీయతే । ద్వాపరేయాచమానాయ సేవయాదీయతేకలౌ ॥

తా ॥ కృతయుగమునందు దాతలు పరిగ్రహీతలున్న చోటికిబో యిరియు, త్రేతయందువారిని బిలపించియు, ద్వాపరమునందు యాచించిన వారికిని, కలియుగంబున కొలువుగొల్చినవానికిసి దానమొసంగుదురు.

శ్లో ॥ అభిగమ్యోత్తమందానమాహూయైవతుమధ్యమం । అధమంయాచమానాయ సేవాదానంతునిష్ఫలం ॥

తా ॥ పరిగ్రహీతలదగ్గరకుబోయియిచ్చుటయుత్తమము. పిలిపించియిచ్చుటమధ్యమము. యాచించువానికిచ్చుట అధమము. సేవకునికిచ్చుట నిష్ఫలము.

అనధీతబ్రాహ్మణస్వరూపము.

శ్లో ॥ యథాకాష్ఠమయోహస్తీ యథాచర్మమయోమృగః । బ్రాహ్మణస్త్వనధీయానస్త్రయస్తేనామధారకాః ॥ గ్రామస్థానం యథాశూన్యం యథాకూపస్తునిర్జలః । యథాహుతమనగ్నౌచ అమంత్రబ్రాహ్మణాస్తథా । యథాషండోఫలస్త్రీషు యథాగౌరూషరోఫలా । యథాచాజ్ఞేఫలందానం తథావిప్రోనృచోఫలః ॥

తా ॥ కొయ్యతోజేయుబడిన యేనుగు- చర్మముతోజేయబడిన మృగము, వేదముచదువని బ్రాహ్మణుడు వీరుముగ్గురును పేరునుమాత్రము వహించినవారు. జనశూన్యస్థలము గ్రామమనియు, జలములేనిది బావియనియు, వెలిమిడియందువేయుట హోమమనియు జెప్పబడినట్లే వేదము చదువనివారుబ్రాహ్మణు లనబడుచున్నారు. నపుంసకుడు స్త్రీలయందునిరర్థకుడగునట్లును, చౌటిభూమియందు ఫలించనట్లును, మూర్ఖులకిచ్చినదానమునిష్ఫలమగునట్లును వేదముజదువని విప్రుడువ్యర్థుడగును.

కర్మచండాలలక్షణము.

శ్లో ॥ నకార్యమావసథ్యేననాగ్నిహోత్రేణవాపునః । సఏవ తత్కర్మచండాలో యస్తుధర్మపరాఙ్ముఖః ।

తా ॥ అగ్నిచేతను, అగ్నిహోత్రాదికర్మలచేతను, ఈలోకమునఫలములేదు, పరలోకమున ఫలముకలదోలేదో ఎవరెఱుగును అని వేదోక్త ధర్మములనాచరింపనివాడు కర్మచండాలుడగును.

అతిథినిరూపణము.

శ్లో ॥ ఇష్టోవాయదివాద్వేష్యోమూర్ఖఃపండిత ఏవవా । సంప్రాప్తో వైశ్వదేవాంతే సోతిథిస్స్వర్గసంక్రమః । నపృచ్ఛేద్గోత్రచరణేనస్వాధ్యాయంశ్రుతంతథా ॥ హృదయేకల్పయేద్దేవం సర్వదేవమయోహిసః॥

తా॥ వైశ్వదేవాంతమునవచ్చిన అతిథి- ప్రియుడైనను, శత్రువైనను మూర్ఖుడైనను, ప్రాజ్ఞుడైనను, వానికి అర్ఘ్యాసనాదులొసంగి పూజించి ఆతిథ్యంబొసంగిన స్వర్గములభించును - గృహస్థుడు సర్వదేవస్వరూపుడగు అతిథిని, గోత్రము- ఆచారము-శాఖ- శాస్త్రము-మొదలగువానిని నడుగక మనంబున దేవునిగ భావించవలయు.

శ్లో ॥ దద్యాచ్ఛభిక్షాత్రితయంపరివ్రాడ్బ్రహ్మచారిణాం । ఇచ్ఛయాచ తతోవిద్వాన్ విభవేసత్యవారితం ॥

తా ॥ పేదలు- సన్యాసులు, బ్రహ్మచారులు వచ్చినయెడలముగ్గురికైన యథాశక్తి భిక్షపెట్టవలయు- కలిగియుండిన లేదనకుండ పెట్టవలయు.

శ్లో ॥ అకృత్వావైశ్వదేవంతుభుంజతేయేద్విజాధమాః । సర్వేతే నిష్ఫలాజ్ఞేయాఃపతంతినరకేశుచౌ ॥ వైశ్వదేవవిహీనాయే ఆతిథ్యేనబహిష్కృతాః । సర్వేతేనరకంయాంతి కాకయోనింవ్రజంతిచ ॥

తా ॥ వైశ్వదేవముచేయక భుజించిన బ్రాహ్మణులు అధములును నిరర్థకులునైయశుచియగు నరకమునబడుదురు. మఱియువైశ్వదేవము, అతిథిసత్కారము లేనివారు నరకములననుభవించి కాకిజన్మమెత్తుదురు.

కర్మకృల్లక్షణము.

శ్లో ॥ పితృదేవమనుష్యాణాం దీనానాంచతపస్వినాం । గురుమాతృపితౄణాంచసంవిభాగీహికర్మకృత్ ॥

తా ॥ పితృదేవతలకు-దేవతలకు, మనుష్యులకు, దీనులకు, యతులకు, గురువులకు, తల్లిదండ్రులకు, ద్రవ్యమునువినియోగించువాడు నిత్యనైమిత్తికకామ్యకర్మంబుల లెస్సగాజేయువాడగును.

గృహస్థమహత్వకారకము లు.

శ్లో ॥ సుశీలఃగృహస్థస్యేషన్యస్యయశ్శనవైవచ । నచాత్యాతిత

తా॥ ఋణము చేయుట-ఋణము తీర్చుట-దాయాదుడు - వస్తువులగొనుట-అమ్ముట-కన్యాదానము-వృషోత్సర్గము ఇవి ప్రకాశములు కావలయు.

నవ సఫలంబులు.

శ్లో॥ మాతాపిత్రోర్గురౌమిత్రే వినీతే చోపకారిణి। దీనానాథ విశిష్టేషు దత్తం చ సఫలం భవేత్॥

తా॥ తల్లి-తండ్రి-గురువు- మిత్రుడు- అణకువగలవాడు -ఉపకారము చేసినవాడు - దీనుడు - అనాథజనుడు - శిష్టుడు - ఇట్టివారలకిచ్చెడి దానములు సఫలంబులు.

నవ నిష్ఫలంబులు.

శ్లో॥ ధూర్తే వందిని మల్లే చ కువైద్యే కితవే శఠే। చేటచారణచోరేషు దత్తం భవతి నిష్ఫలం॥

తా॥ధూర్తుడు, స్తుతిపాఠకుడు, జెట్టి, దుష్టవైద్యుడు, జూదరి, శఠుడు, కుంటెనగాడు, చారణుడు, దొంగ ఇట్టివారికిచ్చిన దానములు నిష్ఫలములు.

అదేయములు.

శ్లో॥ సామాన్యం యాచితం న్యాస ఆధిర్దారాస్సుహృద్ధనం। భయార్దితం చ నిక్షేపస్సర్వస్వం చాన్వయే సతి। ఆపత్స్వపి న దేయాని నవ వస్తూని సర్వదా। యోదదాతి స మూఢాత్మా ప్రాయశ్చిత్తీయతే నరః॥

తా॥ సామాన్యద్రవ్యము, ఎరవుసొమ్ము, దాచబెట్టినది, కుదువయుంచినది, పెండ్లాము, మిత్రధనము, భయహేతువైనది, నమ్మకముమీద నొకడు తనయొద్దనునిచినది-వంశమువారుండగా సర్వధనము ఇట్టిధనము నుఆపత్కాలమునందైనను దానము చేయగూడదు. దానము చేయు మూఢుడు ప్రాయశ్చిత్తార్హుడగును.

శ్లో॥ నవనవక వేత్తారమనుష్ఠానపరం నరం। ఇహలోకే పరత్రాపి శ్రీశ్చైతం నైవ ముంచతి॥

తా॥ పైజెప్పబడిన తొమ్మిది తొమ్మిదులనెఱింగి ప్రవర్తించువానికి- ఇహలోకమునందును పరలోకమునందును లక్ష్మీయభివృద్ధియగును.

కృషియందువర్జనీయబలీవర్దనిరూపణము.

శ్లో ॥ క్షుధితంతృషితంశ్రాంతం బలీవర్దంనయోజయేత్ । హీనాంగంవ్యాధితంక్లీబంవృషంవిప్రోనవాహయేత్ ॥

తా ॥ కృషికర్మయందు- ఆకలిగొన్నది-దప్పిజెందినది - అలసినది- కుంటిది- తెవులుకొన్నది- మగతనములేనిది ఇట్టియెద్దులను బ్రాహ్మణుడు ఉపయోగింపగూడదు.

శ్లో ॥ స్థిరాంగంనీరుజంతృప్తం సునర్దంషండవర్జితం। వాహయే ద్దివసస్యార్ధంపశ్చాత్స్నానం సమాచరేత్ ॥

తా ॥ దృఢావయవములుగలదియు, వ్యాధిలేనిదియు, మేతమేసి తృప్తిజెందినదియు,బలిసి అంకెలువేయునదియు, మగతనముకలదియునగు ఎద్దులచే రెండుజాములుదున్ని తరువాత స్నానము చేయించవలయు.

బలీవర్ద స్నానానంతరకర్తవ్యవిధి.

శ్లో॥ జప్యందేవార్చనం హోమం స్వాధ్యాయంచైవమభ్యసేత్। ఏకద్విత్రిచతుర్విప్రాన్ భోజయేత్స్నాతకాన్ద్విజః ॥

తా ॥ ఈదోషములోలగుటకై బ్రాహ్మణుండు తనశక్తికొలది, జపము, దేవపూజ- హోమము- వేదపారాయణము వీనిలో దేనినేనిచేసి- ఒకరిద్దరుముగ్గురునలుగురు*స్నాతకులను భుజింపజేయవలయు.

కర్షకపాపనిరూపణము.

శ్లో ॥ సంవత్సరేణయత్పాపం మత్స్యఘాతీసమాప్నుయాత్ । అయోముఖేనకాష్ఠేన తదేకాహేనలాంగలీ ॥

తా ॥ సంవత్సరమువరకు చేపలనుపట్టెడి వాడెంతపాపమునుజెం

* సంతతికొఱకు పెండ్లిచేసికొనుటకుద్రవ్యమార్జించు వాడును,. యజ్ఞమునందు ద్రవ్యమునంతయు దక్షిణగానొసంగి దరిద్రుడై సొమ్మపేక్షించువాడును, తెరువరియు ,యజ్ఞముచేయుటకు ద్రవ్యమునుయాచించువాడును,గురువునుతల్లిదండ్రులను బోషింప ధనమార్జించెడువాడును, వేదము చదువునెరవేర్చుకొనగోరువాడును- రోగియుస్నాతకు లనబడుదురు.

యునో, ఇనుపకఱ్ఱవేసిన నాగిటితోనా కర్రఱ్ఱోజుదున్నినయెడల అంతపాపమును జెందును.

శ్లో ॥ పాశకోమత్స్యఘాతీచ వ్యాధశ్శాకునికస్తథా । అదాతా కర్షకశ్చైవ సర్వే తేసమభాగినః ॥

తా ॥ వలపన్ని మృగములబట్టెడువాడును- చేపలనుపట్టెడివాడును, కిరాతుడును, పిట్టలజంపువాడును, కృషియొనర్చికళ్లముదగ్గరకు వచ్చినవారికి పెట్టనివాడును తుల్యమైనపాపము బొందుదురు.

శ్లో ॥ యోనదద్యాద్ద్విజాతిభ్యో రాశిమూలముపాగతః । సచోరస్సచపాపిష్ఠో బ్రహ్మఘ్నంతంవినిర్దిశేత్ ॥

తా ॥ కళ్లమునందు బ్రాహ్మణులకు ధాన్యము పెట్టనివాడు దొంగయనియు, పాపిష్ఠుడనియు, బ్రహ్మహత్యచేసినవాడనియు చెప్పబడును-

పాపనివృత్త్యుపాయము.

శ్లో ॥ వృక్షాన్ఛిత్వామహీంభిత్వాహత్వాతుక్రిమికీటకాన్ । కర్షకఃఖలయజ్ఞేన సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥

తా ॥ పొలముదున్నెడువాడు, చెట్లనుగొట్టుటవలనను, నేలనుపగులగొట్టుటవలననుచీమలనుపురుగులనుచంపుటవలనను, గలిగినపాపములను, కళ్ళముదగ్గరకువచ్చి యాచించినవారికి ధాన్య దానముచేయుటవలన తొలగింపజేసికొనవలయు.

శ్లో ॥ రాజ్ఞేదత్వాతుషడ్భాగందేవానాంచైకవింశకం। త్రింశద్భాగం బ్రాహ్మణానాం కృషింకుర్వన్నదోషభాక్ ॥

తా ॥ వ్యవసాయముచేయువాడు రాజునకు ఆరవపాలును, దేవతలకు ఇరువదియొకటవభాగమును, బ్రాహ్మణులకు ముప్పదియవభాగమును, ఇచ్చినదోషములుతొలగును.

*

తైలక్షీరాదిశుద్ధి.

శ్లో॥ స్నేహోవాగోరసోవాపి తత్రశుద్ధిఃకథంభవేత్ । అల్పంపరి

క్త్వాజేత్తత్ర స్నేహాస్యపచనేనచ । అనలజ్వాలయాశుద్ధిర్గోరసస్యవిధీయతే ॥

తా ॥ నేయి - ఆవుపాలు- వీనినికుక్కలు మొదలగునవి తాకినయెడల కొంచెముగనుండిన పరిత్యజింపవలయు. విశేషముగనుండిన నేయికాచుటచేతను, పాలు నిప్పుమంటయందు తాకించుటచేతనుశుద్ధియగును.

సుక్ష్మవాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ దారవాణాంతుపాత్రాణాం తక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే । భస్మనాశుద్ధ్యతేకాంస్యం తామ్రమమ్లేనశుద్ధ్యతి ॥

తా ॥ కొయ్యవస్తువులు చెక్కుటవలన శుద్ధియగును. కంచుబూడిదెచేతను, రాగి- పులుసుచేతను శుద్ధియగును.

శ్లో ॥ గవాఘ్రాతానికాంస్యానిశ్వకాకోపహతానిచ । శుధ్యంతి దశభిఃక్షారైశ్శూద్రోచ్ఛిష్టానియానిచ ॥

తా ॥ కంచును ఆవుమూరొ్కనినను, శూద్రుడెంగిలిచేసినను, కుక్కలు, కాకులు, తాకినను, పదిమార్లుబూడిదెతోదోమినపవిత్రమగును.

శ్లో ॥ గండూషంపాదశౌచంచ కృత్వావై కాంస్యభాజనే । షణ్మాసాన్భక్షిపేద్భూమా వుద్ధృత్యపునరాహరేత్ । ఆయసేష్వాయసానాంచ సీసస్యాగ్నౌవిశోధనం ।

తా॥ కంచుపాత్రమున ఆచమనము చేసినను కాళ్లుగడిగినను, ఆరుమాసములు, నేలలోపాతిపెట్టిమరలయెత్తివాడు కొనవలయు. ఇనుపవస్తువులు ఇనుపపనిముట్లతో నొఱయుటచేతను, సీసముఅగ్నినితాకించుటచేతను పరిశుద్ధములగును.

వ్యభిచారస్త్రీశుద్ధి నదీశుద్ధి.

శ్లో ॥ రజసాశుద్ధ్యతేనారీ వికలంయానగచ్ఛతి।నదీవేగేనశుద్ధ్యేత లేపోయదినదృశ్యతే ॥

తా ॥ వ్యభిచరించినస్త్రీ గర్భమునుధరించకుండిన తిరిగిరజోదర్శనమువలన శుద్ధినొందును. ఏరుప్రవాహ వేగముచేత కలకపోయినతోడనే శుద్ధియగును.

వాపీకూపాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ వాపీకూపతటాకేషు దూషితేషుకథంచన। ఉద్ధృత్యావైకుంభశతం పంచగవ్యేనశుధ్యతి ॥

తా ॥ నడబావులు, నూతులు, చెరువులు, ఇవి యపవిత్రతనొందిన నూఱుకుంభములనీళ్లుతోడి పారబోసిపంచగవ్యముచల్లిన పరిశుద్ధములగును.

గజదంతాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ దంతమస్థితథాశృంగం రౌప్యసౌవర్ణభాజనం । మణిపాత్రాణిశంఖశ్చేత్యేతాన్ప్రక్షాళయేజ్జలైః ॥

తా ॥ దంతములు, ఎముకలు, కొమ్ములు, వెండి, బంగారు, రత్నములు, వీనితోజేయబడినవస్తువులును, శంఖమునునీటితో గడిగినశుద్ధములగును.

పాషాణమృణ్మయపాత్రశుద్ధి.

శ్లో ॥ పాషాణేతుపునర్ఘర్షశ్శుద్ధిరేషాహ్యుదాహృతా । మృణ్మయేదహనాచ్ఛుద్ధిర్ధాన్యంవై మార్జనాదపి ॥

తా ॥ ఱాతిమరిగెలు మరియొక ఱాతితో రాచికడిగిన శుద్ధమగును. మట్టికుండలు కాల్చుటచేతను, ధాన్యమునీళ్లు చల్లుటచేతను శుద్ధమగును.

వేణ్వాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ వేణువల్కలచీరాణాం క్షౌమకార్పాసవాససాం । ఔర్ణనేత్రపటానాంచ ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధిరిష్యతే ॥

తా ॥ వెదురుచాపలు మొదలగునవియు, నారచీరెలు, తెల్లపట్టుబట్టలు- దూదిబట్టలు- కంబళి- భుజపత్రచర్మములు ఇవి - ఉదకముచల్లుటచేశుద్ధియగును.

సతూలశయ్యాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ తూలికాద్యుపధానానిరక్తవస్త్రాదికానిచ । శోషయిత్వాతపేనైవ ప్రోక్షణాచ్ఛుద్ధితామియాత్ ॥

తా ॥ దూదిమెత్తలు- తలగడలు- రంగుబట్టలు, మొదలయినవి, ఎండవేసినపిమ్మటనీళ్ళుచల్లినశుద్ధి కలుగును.

మార్జారమక్షికాదిస్పర్శమునందుశుద్ధి.

శ్లో ॥ మార్జారమక్షికాకీటపతంగక్రిమిదర్దురాః। మేధ్యామేధ్యం స్పృశంతోపి నోచ్ఛిష్టం మనురబ్రవీత్ ॥

తా ॥ పిల్లులు, ఈగలు, పురుగులు, పిట్టలు, కప్పలు ఇవి యపవిత్రములను తాకి పవిత్రములను తాకినయెడల ఎంగిలిలేదు.

భూమిస్పృష్టోదకస్పర్శమునందుశుద్ధి.

శ్లో ॥ మహీంస్పృష్ట్వాగతంతోయం యాశ్చాన్యోన్యస్య విప్రుషః। భుక్తోచ్ఛిష్టం తథాస్నేహం నోచ్ఛిష్టం మనురబ్రవీత్ ॥

తా॥ పాదప్రక్షాళనము మొదలగునవలన క్రిందబడివచ్చిననీరును తాకినను, ఒకరొకరి నోటితుంపురులు పైనబడినను భోజనానంతరము చేతులుకడిగినపిదప చమురంటుకొనియున్నను ఎంగిలిలేదు.

తాంబూలాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ తాంబూలేక్షుఫలేచైవ భుక్తస్నేహానులేపనే। మధుపర్కే చసోమేచ నోచ్ఛిష్టంధర్మతోవిదుః ॥

తా ॥ తాంబూలము, చెరకు, పండ్లు, పెండ్లికాలమునందు తినబడుపెరుగుమొదలైనవి, యజ్ఞమునపానముచేయబడు సోమరసము, భుజించికడిగికొనిన తరువాత అంటుకొనిన చమురువీనియందు ఎంగిలిలేదు.

ముఖాదిగతధారాదిశుద్ధి.

శ్లో ॥ అదుష్టాస్సంతతాధారావాతోద్ధూతాశ్చరేణవః। స్త్రియోవృద్ధాశ్చబాలాశ్చ నదుష్యంతికదాచన ॥

తా ॥ కమండలు మొదలగు నుదకపాత్రములనుండెడ తెగనిధార గాపడెడు నుదకంబును- గాలికెగిరినదుమ్మును, స్త్రీలు, వృద్ధులు, బాలురువీరు ఎప్పటికిని అశుచిలేనివారు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం
గృహస్థధర్మాధికథనంనామ
తృతీయోధ్యాయః.

చతుర్థాధ్యాయము.

సామాన్యనీతి.

శ్లో॥ కులీనైస్సహసంపర్కంపండితైస్సహమిత్రతాం। జ్ఞాతిభిశ్చ సమంమేళం కుర్వాణోనవినశ్యతి॥

తా॥ మంచివంశమునబుట్టిన వారితోసహవాసము- విద్వాంసులతో మైత్రి- దాయాదులతోకలయిక- చేసినవాడు మేలునుపొందును.

శ్లో॥ ఆపదర్థంధనంరక్షేద్దారాన్‌రక్షేద్ధనైరపి। ఆత్మానంసతతం రక్షేద్దారైరపిధనైరపి॥

తా॥ ఆపదలు తొలంగుటకు ధనమును, ఆ ధనముచే భార్యను, ధనభార్యల రెండిటిచే,దనను ఎల్లప్పుడు కాపాడుకొనవలయు.

శ్లో॥ కుదేశంచకువృత్తించకుభార్యాంకునటీంతథా। కుద్రవ్యంచ కుభోజ్యంచవర్జయేత్తువిచక్షణః॥

తా॥ నిందితదేశమును, నిందితవ్యాపారమును,కుత్సితురాలగుభార్యను, వేశ్యను, నిందితద్రవ్యమును, నిందితభోజనమును బుద్ధిమంతుడగువాడువర్జింపవలయు.

శ్లో॥ ఋణశేషోగ్నిశేషశ్చ వ్యాధిశేషస్తథైవచ। పునశ్చవర్ధతే యస్మాత్తస్మాచ్ఛేషంనకారయేత్॥

తా॥ ఋణమును, అగ్నిని, వ్యాధిని నిశ్శేషముగబోగొట్టవలయు. ఏలననగా- కొంచెముమిగిల్చినయెడ అభివృద్ధినొంది చెరుపునుగలుగజేయును.

శ్లో॥ చింతాజ్వరోమనుష్యాణాంవస్త్రాణామాతపోజ్వరః। అసౌభాగ్యంజ్వరస్త్రీణామశ్వానాంమైథునంజ్వరం॥

తా॥ మనుష్యులకుచింతవలనను, వస్త్రములకునెండవలనను, స్త్రీలకుసౌభాగ్యములేమివలనను, గుఱ్ఱములకు మైథునమువలనను శరీరదౌర్బల్యముగలుగును.

శ్లో॥ అతిదర్పేహతాలంకా అతిమానేచకౌరవాః। అతిదానేబలిర్బద్ధస్సర్వమత్యంతగర్హితం॥

తా॥ అతిదర్పము (రావణాసురునకు) వలనలంకాపట్టణముహతమ య్యె, అతిగర్వమువలన కౌరవులుహతులైరి. అతిదానమువలన బలిచక్రవర్తి బద్ధుండయ్యెగావున సర్వకార్యములను అతిగా వర్జించవలయు.

శ్లో॥ యోధ్రువాణిపరిత్యజ్య అధ్రువంపరిషేవతే। ధ్రువాణితస్యనశ్యంతి అధ్రువంనష్టమేవచ॥

తా॥ స్థిరకార్యములగాదని అస్థిరకార్యంబుల నవలంబించినవానికి, స్థిరాస్థిరకార్యంబులు రెండునుచెడిపోవుగావున స్థిరకార్యంబులనే చేయవలయు.

శ్లో॥ సింహాదేకంబకాదేకం షట్శునస్త్రీణిగర్దభాత్। వాయసాచ్చచతుశ్శిక్షేచ్చత్వారికుక్కుటాదపి॥

తా॥ సింహమువలననొకగుణమును, కొంగవలననొకటిని, కుక్కవలనఆరును, గాడిదవలనమూడును, కాకి కోడి వీనివలన నాలుగునాలుగు గుణంబులును అభ్యసింపవలయు.

శ్లో॥ ప్రభూతమల్పకార్యంవాయోనరఃకర్తుమిచ్ఛతి సర్వారంభేణతత్కార్యంసింహాదేకంప్రకీర్తితం॥

తా॥ గొప్పపనియైనను, కొద్దిపనియైనను, చేయదలంచినవాడు, ఫలముగలుగువరకుజేయవలయు. ఈగుణముసింహమువలన గ్రహింపదగినది.

శ్లో॥ సర్వేంద్రియాణిసంయమ్యబకవత్పతితోజనః। కాలదేశోపపన్నానిసర్వకార్యాణిసాధయేత్॥

తా॥ ఒకకార్యమునందు ప్రవర్తించినవాడు, సర్వేంద్రియములబంధించి కొంగవలెనెకాచినయెడ, కాలదేశ ప్రాప్తములగు కార్యములసాధింపవచ్చును.

శ్లో॥ బహ్వాశీస్వల్పసంతుష్టస్సునిద్రశ్శీఘ్రచేతనః। ప్రభుభక్తశ్చశూరశ్చజ్ఞాతవ్యాష్షట్శునోగుణాః॥

తా॥ అన్నమును ఎక్కువగభుజించుట- అల్పసంతుష్టి- మంచినిద్ర- శీఘ్రముగ తెలివితెచ్చుకొనుట-యజమానునియందువిశ్వాసము, శౌర్యముఈయారుగుణంబులు కుక్కవలన గ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ అవిశ్రామంవహేద్భారం శీతోష్ణంచనవిందతి । ససంతోషస్తథానిత్యంత్రీణిశిక్షేతగర్దభాత్ ॥

తా ॥ ఎల్లప్పుడుభారమునువహించుట, శీతోష్ణసహనము సదా సంతోషముగలిగియుండుట- ఈమూటినిగాడిదెవలనగ్రహింపవలయు.

శ్లో ॥ గూఢమైథునధర్మంచకాలేకాలేచసంగ్రహం । అప్రమాదమనాలస్యంచతుశ్శిక్షేచవాయసాత్ ॥

తా ॥ రహస్యస్థలమున స్త్రీసంభోగముచేయుట - తగినకాలములయందు తగినపదార్థములసంగ్రహించుట, జాగ్రత్త - ఆలస్యములేమి ఈనాలుగును కాకివలనగ్రహింపదగినవి.

శ్లో ॥ యుద్ధంచప్రాతరుత్థానం భోజనంసహబంధుభిః । స్త్రియమాపద్గతాంరక్షేచ్చతుశ్శిక్షేతకుక్కుటాత్ ॥

తా ॥ యుద్ధంబొనర్చుట- ప్రాతఃకాలమునలేచుట- బంధువులతోగూడభుజించుట- ఆపదనుజెందినస్త్రీనిరక్షించుట ఈనాలుగును కోడివలన గ్రహింపదగినది.

శ్లో ॥ ఆపదాంకథితఃపంథా ఇంద్రియాణామసంయమః । తజ్జయస్సంపదాంమార్గో యేనేష్టంతేనగమ్యతాం ॥

తా ॥ చక్షురాదీంద్రియములను వారియిచ్చవచ్చినట్లు పోనిచ్చుట ఆపదలకుకారణము, ఆయింద్రియములను స్వాధీనపఱచికొనుట సంపదలకుకారణంబుగావున నీకెంటియందేదియిష్టమో దానినిపురుషుండవలంబించవలెయు.

శ్లో ॥ నచవిద్యాసమోబంధుర్నచవ్యాధిసమోరిపుః । నచాపత్యసమస్స్నేహో నచదైవాత్పరంబలం ॥

తా ॥ విద్యతోసమానమగుబంధువు- రోగముతో సమానమగు శత్రువు- పుత్రులవంటిస్నేహితుడు- దైవబలముతోదుల్యమైన బలమును లేదు.

శ్లో ॥ ఘృతకుంభసమానారీ తప్తాంగారసమఃపుమాన్ । తస్మాద్ఘృతంచవహ్నించనైకత్రస్థాపయేద్బుధః ॥

తా ॥ స్త్రీనేతికుండతోసమానురాలు- అగ్నితోసమానుడుపురుషుడు-కావునబుద్ధిమంతుడగువాడు ఇరువురనొకచోటనుంచజనదు.

శ్లో ॥ జీర్ణమన్నం ప్రశంసీయాద్భార్యాంచగతయావనాం । రణాత్ప్రత్యాగతంశూరం సస్యంచగృహమాగతం ॥

తా ॥ జీర్ణించినతరువాత అన్నమును, యావనముదాటినతరువాత భార్యను, యుద్ధముచేసివచ్చినతరువాత శూరుని, పండి యింటికివచ్చినతరువాతసస్యమును ప్రశంసించవలయు.

శ్లో ॥ అసంభావ్యంనవక్తవ్యం ప్రత్యక్షమపిదృశ్యతే। శిలాతరతిపానీయంగీతంగాయతివానరః ॥

తా ॥ రాయినీళ్లనుదాటుచున్నదనియు, కోతిపాటపాడుచున్నదనియు నిట్లు ఊహింపదగనియర్థమును పలుకగూడదు.

శ్లో ॥ పరోక్షే కార్యహంతారం ప్రత్యక్షేప్రియవాదినం । వర్జయేత్తాదృశంమిత్రం విషకుంభంపయోముఖం॥

తా॥ ప్రత్యక్షమునప్రియవాక్యములబలికి పరోక్షమునగార్యహానిసేయుమిత్రుని, అడుగునవిషము- పైనపాలునిండించిన ఘటమునువలె బరిత్యజింపవలయు.

శ్లో ॥ పరదారంపరద్రవ్యంపరీవాదంపరస్యచ । పరీహాసంగురోస్థానే చాపల్యంచవివర్జయేత్ ॥

తా ॥ పరస్త్రీ పరద్రవ్యములనాశించుటను - పరునియొక్క అపవాదమును- గురువునొద్దపరిహాసంబును- చపలత్వమునువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ లుబ్ధమర్థేనగృహ్ణీయాత్క్రుద్ధమంజలికర్మణా । మూర్ఖంఛందానువృత్తేనతథాతథ్యేనపండితం ॥

తా ॥ లుబ్ధునిధనముచేతను కోపగించినవానినమస్కారముచేతను, మూర్ఖుని వానియిష్టమునను సరించుటచేతను, పండితుని సత్యవాక్యములచేతను స్వాధీనపరచికొనవలయు.

శ్లో ॥ అర్థనాశంమనస్తాపం గృహేదుశ్చరితానిచ । వంచనంచావమానంచమతిమాన్నప్రకాశయేత్ ॥

తా ॥ ద్రవ్యనాశము, మనస్తాపము, గృహచ్ఛిద్రములు, వంచనము, అవమానము వీనిని బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు ప్రకాశపరచజనదు.

శ్లో ॥ ధనధాన్యప్రయోగేషు తథావిద్యాగమేషుచ । ఆహారేవ్యవహారేచత్యక్తలజ్జస్సదాభవేత్ ॥

తా ॥ ధనధాన్యములసంగ్రహించుటయందును, విద్యనభ్యసించుటయందును, ఆహారమునందును, వ్యవహారమునందును లజ్జనువదలవలయు.

శ్లో ॥ ధనినశ్శ్రోత్రియోరాజానదీవైద్యస్తుపంచమః । పంచయత్ర నవిద్యంతేతత్రవాసంనకారయేత్ ॥

తా ॥ ధనవంతుడు శ్రోత్రియుడు, పరిపాలించెడిరాజు, నది, వైద్యుడు, ఈయైదుగురులేనిచోట నివసింపగూడదు.

శ్లో ॥ యస్మిన్దేశేనసన్మానం నప్రీతిర్నచబాంధవాః । నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్తందేశంపరివర్జయేత్ ॥

తా॥సన్మానము,ప్రీతి,బంధువులు,విద్య వీలేనిదేశమున నివసింపగూడదు.

శ్లో ॥ మనసాచింతితంకర్మవచసానప్రకాశయేత్ । అన్యలక్షితకార్యస్యయతస్సిద్ధిర్నజాయతే ॥

తా ॥ మనస్సున ఆలోచించినకార్యమును వాక్కుచే జెప్పగూడదు, చెప్పినయెడల ఇతరుడది తెలిసికొనుటచే కార్యముసిద్ధింపదు.

శ్లో ॥ మాతాశత్రుఃపితావైరీయేనబాలోనపాఠితః । నశోభతే సభామధ్యేహంసమధ్యేబకోయథా ॥

తా ॥ పుత్రునికివిద్యాభ్యాసము జేయింపని తలిదండ్రులుశత్రువులు. విద్యలేనివాఁడు హంసలనడుమ కొంగవలె, సభయందు ప్రకాశింపడు, కావున తలిదండ్రులవశ్యము కుమారునికి విద్యాభ్యాసము చేయించవలెను.

శ్లో ॥ లాలయేత్పంచవర్షాణి దశవర్షాణితాడయేత్ । ప్రాప్తేతు షోడశేవర్షేపుత్రంమిత్రవదాచరేత్ ॥

తా ॥ కుమారుని ఐదుసంవత్సరములవరకు లాలించవలయు- తరువాత పదిసంవత్సరములు శిక్షాపూర్వకముగ విద్యనునేర్పవలయు - పది

యాఱవ సంవత్సరము మొదలుకొని మిత్రునివలె భావించి హితము సెప్పు చుండవలయు.

శ్లో ॥ లాలనేబహవోదోషాస్తాడనేబహవోగుణాః । తస్మాత్పుత్రంచశిష్యంచ తాడయేన్నతులాలయేత్ ॥

తా ॥ లాలించుటవలన బహుదోషంబులును, శిక్షించుటవలనననేకసుగుణంబులును గలుగును గావున,పుత్రుని శిష్యుని లాలింపజనదు.

శ్లో ॥ విషాదప్యమృతంగ్రాహ్యమమేధ్యాదపికాంచనం । నీచాదప్యుత్తమాంవిద్యాం స్త్రీరత్నందుష్కులాదపి॥

తా ॥ అమృతమువిషములోబడినను స్వర్ణము అమేధ్యమునందు బడినను, విద్యనీచునియందున్నను, ఉత్తమస్త్రీ దుష్కుల జనితురాలైనను గ్రహింపదగును.

ఇతి శ్రీ మానవ ధర్మ చంద్రికాయాం
సామాన్యనీతికథనం నామ
చతుర్థోధ్యాయః.

పంచమాధ్యాయము.

రాత్రిచర్య.

సంధ్యాకాలవర్జనీయకృత్యములు.

శ్లో ॥ ఏతానిపంచకర్మాణి సంధ్యాయాంవర్జయేద్బుధః । ఆహారం మైథునంనిద్రాంసంపాఠంగతిమధ్వని ॥ భోజనాజ్జాయతేవ్యాధిర్మైథునాద్గర్భవైకృతిః । నిద్రాయాంనిస్వతాపాఠా దాయుర్హానిర్గతేర్భయం ॥

తా ॥ సాయంకాలమునందు భోజనము, మైథునము, నిద్ర, చదువుట, త్రోవనడుచుట,అనునీయైదుకర్మలను బుద్ధిమంతుడగువాడువర్జింపవలయు. భోజనమువలన వ్యాధియు, మైధునమువలనగర్భమునకు వికార

ము, నిద్రవలనదారిద్ర్యమును, చదువుటవలన ఆయుఃక్షీణమును, గమన
మువలన భయమునుసంభవించును.

వెన్నెలగుణము.

శ్లో॥ జ్యోత్స్నా శీతాస్మరానందప్రదాతృట్పిత్తదాహహృత్ ।

తా॥ వెన్నెలచల్లదనమును, కామోద్రేకమును, ఆనందమును క
లుగజేయును. దప్పి, పిత్తము, తాపమువీనినిపోగొట్టును.

మంచుగుణము.

శ్లో॥ తతోహీనగుణఃకుర్యాద్దవశ్యాయోనిలంకఫం॥

తా॥ మంచువెన్నెలకంటెతక్కువగుణముగలిగియుండును- వాత
మునుకఫమునుచేయును.

చీకటిగుణము.

శ్లో॥ తమోభయావహంమోహద్దిఙ్మోహజనకంభవేత్ । పిత్త
హృత్కఫకృత్కామవర్ధనంక్లమకృచ్ఛతత్ ॥

తా॥ చీకటిభయమును దిగ్భ్రమమునుకలుగజేయును. పిత్తమును
హరించును, కఫమునుచేయును, కామమునువృద్ధిచేయును, శ్రమమును
గలిగించును.

రాత్రిభోజనవిధి.

శ్లో॥ తాత్రౌచభోజనంకుర్యాత్ప్రథమప్రహరాంతరే । కించి
దూనంసమశ్నీయాద్దుర్జరంతత్రవర్జయేత్ ॥

తా॥ రాత్రియందొకజాములోపల దుర్జరపదార్థములవదలియుం
చుకతక్కువగాభుజించవలయు.

స్వాపవిధి.

శ్లో॥ శుచిదేశంవివిక్తంతుగోమయేనోపలేపయేత్ । వైదిక్తైర్గా
రుడైర్మంత్రైరభిమంత్ర్యస్వపేత్తతః । మాంగల్యంపూర్ణకుంభంచశిర
స్థానేనిధాపయేత్ । ఉపానహౌవేణుదండమంబుపాత్రంతథైవచ॥ తాం
బూలాదీని రమ్యాణిసమీపేస్థాపయేద్గృహీ॥ ప్రాచ్యాంవాదక్షిణాయాం
వాశిరఃకృత్వాస్వపేద్గృహీ ॥

తా ॥ పడకటింటికి సమీపమున జనములేని శుచిప్రదేశమున, గోమయముచే నలికి, వేదోక్త గారుడమంత్రములచే నభిమంత్రించి, యచ్చట శిరస్సువైపున మంగళకరములగు పుష్పాదివస్తువులను, జలపూర్ణ కుంభమును శయ్యకు సమీపమున పాదరక్షలు, వెదురుకఱ్ఱ, ఉదకపాత్రము వీనిని, తనదగ్గర తాంబూలాదులను ఉనిచికొని, తూర్పుగా, లేక, దక్షిణముగా శిరస్సును నిడికొని నిద్రింపవలయు.

శ్లో ॥ స్వగృహే ప్రాక్ఛిరాశ్శేతే శ్వాశుర్యే దక్షిణాశిరాః । ప్రత్యక్ఛిరాః ప్రవాసేతు నకదాచిదుదక్ఛిరాః ॥

తా ॥ స్వగృహంబున తూర్పు శిరస్సుగను, మామగారియింట దక్షిణశిరంబుగను అన్యదేశయాత్రయందు పడమర శిరస్సుగను శయనింపవలయు- ఉత్తరదిక్కు శిరస్సుగ ఎప్పుడును శయనించగూడదు.

శ్లో ॥ పూర్వరాత్రేవ్యతీతేతు సగచ్ఛేద్రతిమందిరం । పాదౌప్రక్షాళయేత్పూర్వం పశ్చాచ్ఛయ్యాం సమావిశేత్ ॥

తా ॥ పూర్వరాత్రిని కల్లాపాదులచే గడిపి పరరాత్రియందు పాదప్రక్షాళనము చేసికొని రతిమందిరము చొచ్చి శయ్యమీద బరుండవలయు.

శయ్యాలక్షణము.

శ్లో ॥ చతురశీతిపర్వాణి దైర్ఘ్యేణ పరికల్పయేత్, । షట్త్ర్యంగుళాని విస్తారం మంచకం హస్తసమ్మితం ॥

తా ॥ ౮౪ అంగుళములపొడవు, ౬౩ అంగుళముల వెడల్పును, ఒక హస్తప్రమాణము ఉన్నతమును గలుగునట్లు మంచము నేర్పఱచవలయు.

వ్యవాయవిధిగుణము.

శ్లో ॥ శరీరేజాయతే నిత్యం దేహినాం సురతస్పృహా । అవ్యవాయాన్మేహమేదో వృద్ధిశ్శిథిలతాతనోః ॥

తా ॥ జనులకు నిత్యము స్వభావముగ శరీరమునందు సంభోగేచ్ఛకలుగుచుండును, సంభోగము లేనియెడల మేహము, మేదస్సువృద్ధియై శరీరమునకు శైథిల్యము గలుగును.

౬. శ్లో ॥ తస్మాదవశ్యంపురుషోనియతశ్చస్త్రియంవ్రజేత్ । యస్తుకామ కళాంజ్ఞాత్వా స్త్రీభేదాదీన్ విచక్షణః । సురతేతత్ప్రయేన్నారీంతత్ప్రస్తావసా నత్యజేత్పతిం।అత స్త్రీస్త్రీజాతిభేదాది స్సంగ్రహేణత్విహోచ్యతే ॥

తా ॥ కావున పురుషులు శాస్త్రోక్తనియమముచే స్త్రీలనుపొందవలయు. పురుషులు శృంగారశాస్త్రమునందుకుశలులై, స్త్రీజాతిభేదములను, కళాస్థానములను కాలములను బాగుగనెఱింగి సురతంబున స్వస్త్రీల మస్తృప్తిపరచిన యెడల వారిని స్త్రీలు ప్రేమించి పతిభక్తి గలిగి పరపురుష సాంగత్యమునందు మనంబుంచక పతివ్రతలై యుందురు కావున, పురుషునకు తెలియదగిన స్త్రీల యొక్క జాతిభేదములు మొదలగువిషయములు సంగ్రహముగ జెప్పంబడుచున్నవి.

సంభోగాయోగ్యపురుషులు.

శ్లో ॥ అత్యాశితోధృతిఃక్షుద్వా న్సవ్యధాంగఃపిపాసితః । బాలో వృద్ధోన్యరోగార్తస్త్యజేద్రోగీచమైథునం ॥

తా ॥ మిక్కిలి భుజించినవాడును, ధైర్యములేనివాడును, ఆకలిచే బీడింపబడినవాడును, శరీరమునందు బాధగలవాడును, దప్పిగొన్నవాడును, బాలుడును, వృద్ధుడును, ఇతరరోగములుగలవాడును, సంతతరోగియు, సంభోగమును వర్జింపవలయు.

సంభోగయోగ్యపురుషులు.

శ్లో ॥ స్నాతశ్చందనలిప్తాంగ స్సుగంధస్సుమనోన్వితః । భుక్తవృష్యస్సువసన స్సువేషస్సమలంకృతః ॥ తాంబూలవదనఃపత్న్యా మనురక్తోధికస్మరః । పుత్రార్థీ పురుషో నారీముపేయాచ్ఛయనేశుభే ॥

తా ॥ పురుషుడు, స్నానాదులచే బరిశుద్ధుడై, చందనాది సుగంధిద్రవ్యముల బూసికొని, మంచిమనసుగలిగి, మంచివస్త్రాభరణాదులచే నలంకృతుడై, ఇంద్రియవృద్ధికరపదార్థముల భుజించి తాంబూలచర్వణము చేసి భార్యయందు ప్రేమగలవాడై కామాతురుడై పుత్రునిగోరుచు శుభకరంబగు శయనంబున భార్యనుగూడవలయు.

స్త్రీలక్షణములు.

శ్లో॥ పద్మినీ చిత్రిణీ చాథ శంఖినీ హస్తినీ తతః।
క్రమా చ్చతుర్థా నారీణాం లక్షణాని బ్రువే ధునా॥

పద్మినీస్త్రీలక్షణము.

తత్ర తావ న్నలినీ స్వరూపం నిరూపయతి॥

శ్లో॥ ప్రాంతా రక్త కురంగ శాబ నయనా పూర్ణేందు తుల్యాననా, పీనో త్తుంగ కుచా శిరీష మృదులా స్వల్పాశనా దక్షిణా। ఫుల్లాంభోజ సుగంధి కామసలిల వ్యావర్తిని మానినీ। శ్యామా కాపి సువర్ణ పంకజనిభా దేవాది పూజారతా॥

శ్లో॥ ఉన్నిద్రాం బుజ కోశ తుల్య మదనచ్ఛత్రా మరాళస్వనా, తన్వీ హంసవధూగతి స్సులలితం వేషం సదా బిభ్రతి। మధ్యం వాపి వళిత్రయాంకిత మిదం శుక్లాంబరా కాంక్షిణీ, సుగ్రీవా సుమనాసికే తి గదితా నార్యుత్తమా పద్మినీ॥

చిత్రిణీ లక్షణము.

శ్లో॥ తన్వంగీ గజగామినీ చపలదృ క్సంగీతశిల్పాన్వితా, నోహ్రస్వా న బృహత్తరా థ సుకృశా మధ్యా మయూరస్వనా। పీన శ్రోణి పయోధరా సులలితే జంఘే వహంతీ కృశే, కామాంభో మధుగంధి దృష్టమపి సా తుచ్ఛోచ్ఛ్రితం వత్సలా॥

శ్లో॥ కామాగార మసాంద్రలోమసహితం మధ్యే మృదుప్రాయశో, బిభ్రత్యుల్లసితం చ వర్తుల మథోరసాద్గుణాఢ్యా సదా। భృంగశ్యామలకుంతలా చ థ జలజగ్రీవా ప్రభోగే రతా, చిత్రాసక్తమతీ రతే ల్పరుచిరా జ్ఞేయాంగనా చిత్రిణీ॥

శంఖినీస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ తను రతను గపి స్యా ద్దీర్ఘదేహాంఘ్రిమధ్యా। హ్యరుణ కుసుమ వాసః కాంక్షిణీ కోపశీలా। అనిభృతసిర మంగం దీర్ఘనిమ్నాం వహంతీ, స్తరక్ప్రహ మతిలోమ క్షారగంధి స్మరాంబు॥

శ్లో ॥ సృజతి బహుల నఖాంకం సంప్రయోగే లఘీయః, స్మరసలిలస్పృశత్కుంచి దుత్తప్తగాత్రీ । న లఘు బహుకచా త్రి ప్రాయశః పిత్తలా స్యా, త్పిశున మలిన చిత్తా శంఖినీ రాసభోక్తిః ॥

హస్తినీస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ స్థూలా పింగళకుంతలా చ బహుభుక్ క్రూరా త్రపావర్జితా । గౌరాంగీ కుటిలా, గుళీకచరణా హ్రస్వా నమత్కంధరా । బిభ్రత్యేవ మదాంబు గంధి రతిజం తోయం భృశం మందగా । దుస్సాధ్యా సురతే తిగద్గదరవా స్థూలోష్ఠికా హస్తినీ ॥

చిత్రిణ్యాదులకుసుఖతిథులు.

శ్లో ॥ నయన (౨) యుగ (౪) శర (౫) ర్తు (౬) బ్రహ్మ (౧౨) ది (౧౦) ప్యాగ (౮) సంఖ్యా, తిథయ ఇహ భవంతి ప్రీతయే చిత్రిణీనాం । గ్రహ (౯) తిథి (౧౫) భువనాఖ్యా (౧౪), ద్వీప (౭)యుక్తాః కరిణ్యా, స్తదితర తిథయ (౧-3-౧౧-౧3) స్స్యుశ్శంఖినీనాంచ తస్రః॥

చంద్రకళానిరూపణము.

శ్లో ॥ సీమంతాద్యధరే కపోలగలకే కక్షే కుచోర స్థ్సలే, నాభి శ్రోణి వరాంగ జాను విషయే గుల్ఫే పదేంగుష్ఠకే । కృష్ణా కృష్ణ వియోగతో మనసిజ స్తిష్ఠే త్క్రమా ద్యోషితాం, వామాంగే పురుషే చోర్ధ్వ తో భిగమనా న్మానస్య పక్షద్వయే ॥

పద్మినీసుఖతిథులు.

శ్లో ॥ కంఠే సంశ్లిష్య గాఢం మృదుకరజచయం గండపాళ్యాం నితంబే, కక్షౌ పార్శ్వోదరే వా విదధతి రదనైః ఖండయేద్దంతవాసః। ప్రేష్ణా చుంబేల్ లలాటం వపుషి చ జనయన్ రోమహర్షం నితాంతం, సీత్కార ప్రాయ వక్త్రాం ప్రతిపది నలినీం ద్రావయేతాం విదగ్ధః ॥

శ్లో ॥ సంచుంబ్యాదంతవసనంజఘనేకపోలె, పాదద్వయే స్తనయుగే చనఖానిదత్వా । ప్రాయఃప్రబుధ్యమదనంయుగళాఖ్యతిథ్యాం, కామీరమేద్ద్రవదశాంనలినీంసహర్షామ్ ॥

శ్లో ॥ గాఢాలింగనపూర్వకం కుచయుగం సంపీడ్య దంతచ్ఛదం, దష్ట్వా చాశు రతైర్ రథోరుఫలకే యచ్ఛన్నఖాన్యాదరాత్ । దోర్మూలే సహసా సకృచ్చుంబితం కుర్వం శ్చతుర్థ్యాం తిథౌ, కామం సంప్రతి బోధయేచ్చంద్రకలయా కుర్యాన్నిజాం పద్మినీం ॥

శ్లో ॥ దష్ట్వా ధరం తదను పీడ్య కుచం విమర్ద్య, ప్రేమ్ణా చూచుకయుగం పరిచుంబ్య రాగాత్ । కేశాన్ సుదక్షిణకరేణ విఘృష్య మందం, కుర్యాత్స్వవిహ్వలతనుం కిల పంచమీషు ॥

చిత్రిణీసుఖతిథులు.

శ్లో ॥ అధరం పరిచుంబ్య కంధరామథ సంశ్లిష్య నఖైర్ స్మితం బకం । విలిఖన్ ద్రుతమేవ చిత్రిణీం నను షష్ఠ్యాం ద్రవతాం నయేద్బుధః ॥

శ్లో ॥ కంఠే సంపరిరభ్య బాహులతయా నాభిం లిఖన్ పాణిజై, దష్ట్వా చాపి రదచ్ఛదం సపులకం గృహ్ణన్నురోజద్వయం । కుర్వన్మన్మథమందిరే కరికరక్రీడాయితం బుద్ధిమానష్టమ్యాం స్మరవారి నిర్ఝరవతీం కుర్వీత చిత్రప్రియాం ॥

శ్లో ॥ కర్ణోరు స్తన మధ్య దృష్టి వదనా గారేషు కట్యాం తథా, కామిన్యాం నిజపాణి యుగ్మకమలం కాంత స్సమాలోడయేత్ । గ్రీవాం పాణిరుహైర్లిఖం శ్చ శనకై శ్చుంబన్ లలాటం భృశం, కుర్యాదాశు విశిష్టమన్మథజలాం రామాం దశమ్యాం తిథౌ ॥

శ్లో ॥ గాఢం సంపరిరభ్య గండఫలకౌ చుంబన్ దశం శ్చాధరం, కర్ణ శ్రోణి నఖ ప్రధాన రసికః కుర్వన్నిమేషం దృశోః । సంకృష్యాం శ్చికురాన్ విలాసకుశల స్సీత్కారయుక్తాం ప్రియాం, ద్వాదశ్యాం త్వరయా తివిహ్వలతనూం కుర్యాత్సమాం శ్చిత్రిణీమ్ ॥

శంఖినీసుఖతిథులు.

శ్లో ॥ బాహుభ్యాం పరిరభ్య గాఢమధరం దంతైర్దశ న్నిర్దయం, దోర్మూలే కరపాణిజ క్షతచయం యచ్ఛన్ యథేష్టం భృశం। సంకుర్వం శ్చరితం కుచద్వయతటే నూనం తృతీయా స్వలం, ముక్తానంగజలాం స్వకీయవశగాం కుర్యాన్నర శ్శంఖినీం ॥

శ్లో॥ గాఢం విమృజ్య మదనాలయు మాశు నారీం, సందాపయే న్నరవరః కిల సప్తమీషు వక్షః కపోల గళ కర్ణ ప్రదేశ యచ్ఛన్, ప్రాయోంసఖాని పరిరభ్య కృతాస్యపాణిః ॥

శ్లో॥ పరిరభ్య దృఢం రదచ్ఛదం సకరాఘాతరతో వరాంగకే। నఖరైః పరితో విదారయన్ స్వవశాం విష్ణుతిథౌ నయేత్ప్రియాం॥

శ్లో॥ విలిఖ న్నఖరై శ్శిరోధరా మధ గృష్ణాం శ్చ కుచౌ నసీతకృతా।పరిచుంబ్య కపోల మంగనాం శ్లథయే దాశు తిథౌ మనోభువః॥

హస్తినీసుఖతిథులు.

శ్లో॥ మదనసదన ముచ్చై ర్మర్దయన్ పాణిమూలే, తరళితని జపాణి ర్దంతవాసో నిపీడ్య। మృదుతరకరజాగ్రై స్సంలిఖన్ పార్శ్వదేశాన్, కలికులజనితా సావల్లభా స్యాన్నవమ్యాం॥

శ్లో॥ నయనే పరిచుంబ్య కక్షయో ర్నకరాఘాతరత స్మరాలయే। రచయన్ కరికేళి మానయే త్స్వవశాం శంభుతిథౌ ద్విపాంగనాం॥

శ్లో॥ నానా లింగన చుంబనాని రచయన్ ప్రాయేణ తీక్ష్ణై ర్నఖైః, కక్షోర స్తన మండలా న్యకరుణం సంధారయే త్కేళిషు। కామాగార చుమాళి క్లాంచితకర స్సంత్యక్త రత్యంబుకాం, దశేన్ పూర్ణతిథౌ చ నిస్సహాతనూం కుర్యా న్నరో హస్తినీం॥

స్త్రీబాల్యాదివయఃప్రమాణము.

శ్లో॥ బాలా స్యా త్షోడశాబ్దా తదుపరి తరుణీ వింశతే ర్యావ దూర్ధ్వం, ప్రౌఢా స్యాత్పంచ పంచాశదవధి పరతో వృద్ధతా మేతినారీ। దీర్ఘా కృష్ణా చ తన్వీ చిరవిరహవతీ నిష్కళా శ్లథా స్యాత్। స్థూలా గౌరీ చతుర్వా పతితరతి రపి వ్యాధకత్వా ఘనా స్యాత్ ॥

బాలాదితృప్తికరోపాయము.

శ్లో॥ బాలా తాంబూలమాలాద్యై స్తరుణీ భూరి భూషణైః। సుప్రేమ్ణా రజ్యతే ప్రౌఢా వృద్ధా స్వాలాపగౌరవైః॥

ప్రకృతి లక్షణము.

శ్లో॥ కఫప్రకృతి రుత్తమా పిత్తలా మధ్యమా స్మృతా । అధమా వాతలా నారీ తల్లక్ష్మా ణ్యభిదధ్మహే ॥

కఫప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో॥ సుస్నిగ్ధ దంత నఖ లోచన పద్మయుక్తా, మానోన్నతా ప్రియతమే సుదృఢానురాగా । శ్యామా సశీత మృదు మాంసల శుభ్యారంభాఽఽ, ప్రోక్తా కఫప్రకృతి రేవ వరా పురంధ్రీ ॥

పిత్తప్రతిలక్షణము.

శ్లో॥ స్యాత్పిత్తలా ధ గౌరాంగీ శోణ లోచన పాణిజా । క్షణక్రోధ ప్రసన్నా చ పీన శ్రోణి పయోధరా ॥ బిభర్తి ఘర్మసవిలం మిశ్రగంధి సుగంధికా । శ్లథ కోష్ణ వరాంగీ చ కుశలా సురతే మృదుః ॥

వాతప్రకృతిలక్షణము.

శ్లో॥ మేధావినీ సుకుశలా వహతి రతే చ నిశ్చితం మృదుతాం। పవనప్రకృతిః పరుషభ్రమరా స్యాద్బహుప్రలాపా చ ॥ దరదగ్ర ద్రుమధూసర వర్ణా బహుభోజనా చ కఠినాంగీ । స్ఫుటితాగ్ర వక్రకేశీ కఠినరతా శ్యామ నఖ నయనా ॥ గోజిహ్వాగ్ర స్పర్శా కఠినవరాంగా ధమా నారీ । సంకీర్ణలక్షణేన చ సంకీర్ణ ప్రకృతి రేవ విజ్ఞేయా ॥

దేవసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రసన్నవక్త్రాంబుజసారభాంగీ సంతోషయుక్తా శుచిర్దక్షా।ప్రియంవదా భూరిజనాధ వాఢ్యానారీ య ముక్తా కిలదేవసత్వా॥

గంధర్వసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ సంగీతలీలా గతికాంతశీలా సుగంధమాల్యాది రుచిః శుభాంగీ । విలాసినీ నిర్మలచారుదేహా గంధర్వసత్వా వనితాప్రదిష్టా ॥

యక్షసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అపేతలజ్జా మధుమాంసభోక్త్రీ పీనస్తనీ చంపకగౌరదేహా దోషాన్వితా సంతతభోగవాంఛా ప్రోక్తా మునీంద్రైః ఖలుయక్షసత్వా॥

మనుష్యసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అతీవ సఖ్యాదిషు బద్ధభావా సురాగిణీ నిర్మలచిత్తవృత్తిః। నానావ్రతై రేతిచ యా ప్రయాసం మనుష్యసత్వా పరికీర్తితాసా॥

పిశాచసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ దుశ్చారిణీ కుత్సితభూరిభోజ్యా హృష్టాతితుష్టా పరితప్తగాత్రీ। ఖర్వా త్రికుత్సా సవికారవక్త్రా మాలిన్యయుక్తేతి పిశాచసత్వా॥

నాగసత్వాస్త్రీలక్షణము

శ్లో॥ వ్యాకులీ భ్రాంతశీలా చ సోచ్ఛ్వాసం బహు జృంభతే। నిద్రాసక్తా చ సతతం నాగసత్వేతి చోచ్యతే॥

కపిసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అత్యంతచపలా యా తు సతతోద్భ్రాంతలోచనా। దంతసంగరరక్తా చ కపిసత్వేతి చోచ్యతే॥

ఖరసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ స్వభావదుష్ట వాక్యాని విషయే నైవ గాహతే। అపేతరాగా స్వానాదా ఖరసత్వేతి చోచ్యతే॥

కాకసత్వాస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ఉద్వేగం నిష్ఫలం కుర్యా న్నేత్రే చ భ్రామయే న్ముహుః। అప్రతీతా చ సతతం కాకసత్వేతి చోచ్యతే॥

అథ దేశజాలక్షణాని — మధ్యదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ విచిత్రవేషా శుచికర్మదక్షా సుశీలినీ దంతనఖాదిరక్తా। మనోజసంగ్రామవినోదరంగా స్యాన్మధ్యదేశప్రభవా పురంధ్రీ॥

మాళవదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ ఉపభోగకళాసు రాగిణీ చిరసంభోగరసప్రతోషితా। కరఘాతనతుష్టమానసా వనితా మాళవదేశసంభవా॥

ఆభీరదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో॥ అభిఘాతరుచిర్న రజ్యతే నఖదంతైః పరిరభ్య లాలసా। బహుచుంబనహార్యమానసా వనితా భీరసముద్భవా స్మృతా॥

లాటదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ పరిరంభణలోలుపా రదచ్ఛదఘాతైర్ద్రవ మేతి సత్వరం । సుకుమారతను ర్మనోరమా సురతే నృత్యతి లాటకామినీ ॥

ఆంధ్రకర్ణాటదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ మృద్వీ దురాచారరతా వహంతీ రతార్తిముచ్చైరతినర్మదక్షా త్రపావిహీనా తిమనోరమాంగీ స్యాదాంధ్రకర్ణాటభవా పురంధ్రీ ॥

కోసలదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ నితాంతకండూతియుత స్స్మరాలయా ద్రవంతి చండధ్వజఘాతనా చ్చిరం । రతిప్రయోగే చతురా శ్చ యోషితః ప్రకీర్తితాః కోసలరాష్ట్రసంభవాః ॥

పాటలీపుత్రమహారాష్ట్రదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ఈ హద్వామ మనోరమా స్సునిరతా స్సాక్షేప వాగ్విభ్రమా, నిర్లజ్జా శ్చపలాః కలాసు కుశలా గాఢానురాగాన్వితాః । నార్యః పాటలిపుత్రజా అపి మహారాష్ట్రోద్భవా స్సంతతం, నానావేష వినోద భావ రసికా స్సంకీర్తితాః పండితైః ॥

వంగగౌడదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ కుసుమ మృదు శరీరా చుంబనాలింగనాఢ్యా, బహుతర ధృతభావా క్రూరచేష్టా విరక్తా । విషయవిశిఖయుద్ధే స్తోకవేగా పురంధ్రీ, భవతి తరళనేత్రా వంగజా గౌడజా చ ॥

ఉత్కళదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ విపరీతరతాభిలాషిణీ గతలజ్జా నఖదానతోషిణీ । నితరా మనురాగశాలినీ మదనార్తోత్కలదేశసంభవా ॥

కామరూపదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ప్రియంవదా కోమలదేహవల్లీ భృశం ద్రవంతీ స్మరకేళిరంగే । విహీనలజ్జా ప్రచురానురాగా స్యాత్కామరూపప్రభవా పురంధ్రీ ॥

వనదేశ స్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ నిజదోషనిగోపనే రతా పరదోష గ్రహణేషు తత్పరా । వనితా వనవాససంభవా దృఢదేహా పరికీర్తితా బుధైః ॥

ఘూర్జరదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ఉపభోగరతా సులోచనా లఘుసంభోగవిధి ప్రతోషితా । శుభవేషధరా విచక్షణా గదితా సాఖలు ఘూర్జరీ బుధైః ॥

సింధు, అవంతిదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ ప్రచండవేగాహ్యతికష్టసాధ్యాస్సకోపవత్య శ్చలనేత్రపాతాః । భవంతి దుష్టాః కిల సింధుజాతా అవంతికావాసభవాశ్చనార్యః ॥

ద్రవిడ-సౌవీర-మలయ దేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ మృదు స్స్వవాచ్యో లఘుభోగసాధ్యా స్ససాహసా వీతభయత్రపా శ్చ । సమానరూపా ద్రవిడప్రజాతా సౌవీరదేశే మలయే చ నార్యః ॥

కాంభోజ-పౌండ్రదేశస్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ నఖాదివిన్యాసకళా విహీనా స్సంభోగసమ్మర్దనజాతతోషాః । స్వభావతో దుష్టతమాః ప్రచండాః కాంభోజ పౌండ్రప్రభవాశ్చనార్యః ॥

పర్వత, గాంధార, కాశ్మీర, మ్లేచ్ఛదేశ, స్త్రీలక్షణము.

శ్లో ॥ దుర్గంధ గాత్రా లఘుభోగతుష్టా స్సచుంబనాశ్లేషణ భావహీనాః ॥ మ్లేచ్ఛాంగనా పర్వతజా శ్చ నార్యో గాంధార కాశ్మీర భవా స్తథైవ ॥

సుఖసాధ్యస్త్రీ

శ్లో ॥ మార్గాదిశ్రాంతదేహా చిరవిరహవతీ మాసమాత్రప్రసూతా గర్భాలస్యా చనవ్య జ్వరయుతతనుకా త్యక్తమానా ప్రసన్నా । స్నాతా పుష్పావసానేనవరతిసమయే మేఘకాలేవసంతే ప్రాయస్సంపన్నరాగా మృగశిశునయ నాస్వల్ప సాధ్యారతేస్యాత్ ॥

స్త్రీగమనవిధి.

శ్లో ॥ భార్యాంరూపగుణోపేతాం తుల్యశీలకులోద్భవాం । అభికామాంభికామాంతు హృష్టో హృష్టావలంకృతాం । సేవేత ప్రమదాంయుక్త్యావాజీకరణబృంహితః ॥

తా ॥ పురుషుడువాజీకరణాద్యౌషధములభక్షించి, సౌందర్యాదిగుణములుగలదియు, నానాభరణాలంకృతురాలును, కామాభిలాషగలదియు, సంతుష్టహృదయురాలును, అగుభార్యనుపొందవలయు.

శ్లో ॥ స్త్రీయాశ్శుక్లాధికేస్త్రీస్యాత్పుమాన్ పుంసోఽధికేభవేత్, తస్మాచ్ఛుక్లవివృద్ధ్యర్థం వృష్యం స్నిగ్ధంచ భక్షయేత్ । లఘ్వాహారాంస్త్రీయంకుర్యా దేవంసంజనయేత్సుతం ॥

తా ॥ స్త్రీశోణితంబధికమైన యెడకన్యకయు పురుషునిశుక్రంబధికమైనయెడపురుషుడ్డునుబుట్టును గావున స్నిగ్ధంబులగుశుక్లవృద్ధికరౌషధంబులను పురుషుడుభక్షించి స్త్రీనిలఘ్వాహారను..కల చానిగజేసిన పుత్రుడుగలుగును.

సంభోగానర్హస్త్రీలు.

శ్లో ॥ నానిష్టాంనప్రకుపితాంనాప్రశస్తాంనరోగిణీం। నాదక్షిణాం నాన్యకామాంనాకామాం నాన్యయోషితం । క్షుత్క్షామాంనాతిభుక్తాంవా స్వయంచేద్గుణైర్యుతః ॥

తా ॥ ఇష్టములేనిదియు, కోపమునుజెందినదియు, రోగముగలదియు, అసమర్థురాలును, ఇతరునిప్రేమించియున్నదియు, ఇష్టములేనిదియు ఆకలిచేకృశించినదియు, మిక్కిలిభుజించినదియునగుస్త్రీని, పరభార్యను గూడజనదు. పురుషుడును, పైజెప్పిన స్త్రీగుణంబులులేక మంచిగుణములు గలిగియుండవలయు.

శ్లో ॥ ఋతుస్నాతాంతుయోభార్యాం సన్నిధౌనోపగచ్ఛతి ఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాం యుజ్యతేనాత్రసంశయః ॥

తా॥ ఋతుస్నానముచేసినభార్యను, దగ్గరనుండియు పొందనివాడు, ఘోరంబగుశిశుహత్యా పాపమునొందును.

రజస్వలాగర్భిణీగమనప్రాయశ్చిత్తము.

శ్లో॥ రజస్వలాంచయోగచ్ఛేద్గర్భిణీమష్టమాసికీం । తస్యపాపస్య శుద్ధ్యర్థమతికృచ్ఛ్రంవిశోధనం ॥

తా॥ పురుషుడు- రజస్వలను- అష్టమమాస గర్భిణినిగూడినయెడ తనపాపముపోవుటకు అతికృచ్ఛ్రమునుచేయవలయు.

సంభోగనియమము.

శ్లో॥ ఋతుకాలాభిగామీస్యాత్స్వదారనిరతస్సదా। పర్వవర్జంవ్రజేచ్చైనాం తద్వ్రతోరతికామ్యయా ॥ ఋతుస్స్వాభావికస్త్రీణాంరాత్రయష్షోడశస్మృతాః । చతుర్భిరితరైస్సార్థమహోభిస్సద్విగర్హితైః। తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తునిందితైకాదశీచయా । త్రయోదశీచశేషాస్తు ప్రశస్తాదశరాత్రయః। యుగ్మాసుపుత్రాజాయంతేస్త్రియోయుగ్మాసురాత్రిషు । తస్మాద్యుగ్మాసుపుత్రార్థీసంవిశేదార్తవేస్త్రియం। అమావాస్యామష్టమీంచపౌర్ణమాసీంచతుర్దశీం । బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్యమప్యృతౌస్నాతకోద్విజః ॥

తా॥ పురుషుడు స్వదారలయందు ఋతుకాలమున పర్వదినములవదలి రతికోరికతో గూడవలయు. స్త్రీలకు స్వభావముగ ఋతువైనదినము మొదలుకొని పదునారురాత్రులు ఋతుకాలము- వానిలో మొదటినాలుగురాత్రులును ౧౧.౧౩ రాత్రులును నిందితములు- తక్కిన పదిరాత్రులు ప్రశస్తమైనవి, వానిలోసరిదినములయందు గూడిరేని పుత్రులును, బేసిదినములయందు గూడిరేని పుత్రికలును, గలుగుదురు. కావున పుత్రునిగోరువాడు సరిదినములయందు స్త్రీనిగూడవలయు. ఋతుకాలమునడుమ వచ్చెడి - అమావాస్య, అష్టమి, పౌర్ణమి, చతుర్దశి ఈ తిథులయందు స్త్రీని గూడజనదు.

పరదారగమననిషేధము.

శ్లో॥ పరదారాన్నగచ్ఛేత మనసాపికథంచన । పరదారరతిఃపుం

సాముభయతాఽపిభీతిదా। ఇతిమత్వా స్వదారేషుఋతుమత్సుబుధోవ్రజేత్॥

తా॥ పురుషుడు, పరదారగమనమును మనస్సునను దలప గూడదు. పరభార్యాగమనము, ఇహపరముల రెండిటియందును భయము నిచ్చును కావున, స్వభార్యయందు ఋతుకాలమునందుగూడవలయు.

శ్లో॥ లంకేశ్వరో జనకజాహరణేన వాలీ తారాపహారకతయాప్యథ కీచకాఖ్యః। పాంచాలికాగ్రహణతో నిధనంజగామ తచ్చేతసాపి పరదారరతింనకాంక్షేత్॥

తా॥ సీతాపహరణముచే రావణుడును, తారాపహరణముచే వాలియు, ద్రౌపదీహరణముచే కీచకుడును, మరణమునొందిరి కావున పరస్త్రీలను మనస్సునను గోరగూడదు.

సంభోగనిషేధకాలము,

శ్లో॥ నోపేయాత్పురుషోనారీం సంధ్యయోర్నచపర్వసు। గోసర్గేచార్ధరాత్రేచ తథామధ్యందినేపిచ॥

తా॥ ప్రాతస్సాయంకాలములయందును, పర్వములయందును, గోవులవిడుచునపుడును, అర్ధరాత్రియందును, మట్టమధ్యాహ్నము నందును, స్త్రీసంభోగము సేయగూడదు.

స్త్రీవిహారవిధి.

శ్లో॥ విహారంభార్యయాకుర్యాద్దేశేతిశయమావృతే। రమ్యేశ్రావ్యాంగనాగానే సుగంధేసుఖమారుతే॥

తా॥ శ్రావ్యమైనస్త్రీలగానముచేనొప్పుచురమ్యమై, మంచివాసన సుఖమైనగాలికలిగి యేకాంతమైన మంచి ప్రదేశమున భార్యతోడ విహరింపవలయు.

సంభోగాయోగ్యస్థానము.

శ్లో॥ దేశేగురుజనాసన్నే వివృతేతిత్రపాకరే। శ్రూయమాణవ్యథాహేతు వచనేచరమేన్నచే। వహ్నిబ్రాహ్మణపూజ్యార్హనికటేన ద్యాంచదేవాలయే దుర్గాదౌచచతుష్పథే పరగృహేరణ్యేశ్మశానేదివా।

సంక్రాంతౌ శశిసంక్షయే పిచ తథా గ్రీష్మే జ్వరార్తా వ్రతే । సంధ్యాయాం చపరిశ్రమేషు సురతం కుర్యాన్న విద్వాన్క్వచిత్ ॥

తా ॥ గురుజనులకు సమీపప్రదేశమునను, లజ్జకలుగఁజేయు బయలునందును, మనస్సునకు దుఃఖమును గలిగించు వాక్యములు వినబడుచోటను, అగ్నిహోత్రము, బ్రాహ్మణులు పెద్దలు, వీరిసమీపమునందును, నది- దేవాలయము- కోట- చతుష్పథము, పరగృహము- అరణ్యము- శ్మశానము వీనియందును, పగలు- సంధ్యాకాలములు- సంక్రాంతి- అమావాస్య- గ్రీష్మఋతువు వీనియందును, జ్వరము - బడలిక- వ్రతాదులు వీనియందును స్త్రీసంభోగము సేయఁగూడదు.

విహితప్రదేశము.

శ్లో ॥ విస్తీర్ణే సజలేసుధా ధవళితే చిత్రాదినాలంకృతే, రమ్యేప్రోన్నతచత్వరేగరుమహాధూపాది పుష్పాన్వితే । సంగీతాంగవిరాజితే స్వభవనే దీపప్రభాభాసురే । నిశ్శంకంసురతంయథాభిలషితంకుర్యాత్సమం కాంతయా ॥

తా ॥ విశాలమైసున్నముపూయుటచే తెల్లనై చిత్తరువులచేనలంకృతమై రమ్యమై యెత్తుగలిగి నలుచదరమై; అగరుధూపము పుష్పము పరిమళద్రవ్యములు మొదలగువానిచేవాసితమై సంగీతముచేనొప్పుచు దీపములచేబ్రకాశించుచున్న నిజభవనమునందు శంకలేక, స్వేచ్ఛానుసారముగ స్త్రీతోసంభోగమొనర్చవలయును.

ఋతుపరత్వసంభోగనియమము.

శ్లో ॥ త్రిభిస్త్రిభిరహోరాత్రైస్సమీయాత్ప్రమదాంనరః । సర్వేష్వృతుషుఘర్మేతుపక్షాత్పక్షాద్వ్రజేద్బుధః ॥

తా ॥ అన్నిఋతువులయందును మూడుదినముల కొకసారియు, గ్రీష్మఋతువునందు ౧౫ దినముల కొకసారియు స్త్రీనిగూడవలయును.

మైథునానంతరక్రియ.

శ్లో ॥ ఋతౌతుగర్భశంకిత్వాత్స్నానంమైథునినస్స్మృతం । అనృతౌతుయదాగచ్ఛేచ్ఛౌచంమూత్రవదిష్యతే ॥

తా ॥ ఋతుకాలమునందు మైథునమొనర్చిన, గర్భముగలుగునను శంకచేస్నానముచేయవలయు. ఇతరకాలమునందు గర్భముగలుగదుగను కశౌచమును మూత్రమునకువలె ముమ్మారుచేయవలయు.

శ్లో ॥ మిథునీభూయనతయాసహసర్వాంరాత్రిం సంవిశేత్ ॥

తా ॥ పురుషుడుమైథునమొనర్చిన పిదపరాత్రియంతయు స్త్రీతో గూడిపరుండగూడదు.

శ్లో ॥ స్నానంసశర్కరంక్షీరం భక్ష్యమైక్షవసంస్కృతం । వాతోమాంసరసస్స్వప్నోవ్యవాయాంతేహితాఅమీ ॥

తా ॥ సంభోగానంతరము స్నానముసేయుట, శర్కరతోగూడినపాలుద్రాగుట, బెల్లముకలిసినభక్ష్యముల భుజించుట, గాలినిమాంసరసమునుఅనుభవించుట, నిద్రించుట ఈకార్యములు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ సద్యోబలహరానారీ సద్యోబలకరంపయః । స్త్రియంగచ్ఛేత్పయఃపీత్వాతాంచశ్యక్త్వాపునఃపిబేత్ ॥

తా ॥ స్త్రీ, బలమునుతత్క్షణమునహరించును. పాలుతత్క్షణమున బలమునుకలుగజేయును. కావునస్త్రీనిపొందుటకుపూర్వమును, అంతమునందును, పాలనుత్రాగవలయు.

సద్యఃప్రాణకరంబులు.

శ్లో ॥ సద్యోమాంసం నవంచాన్నం బాలాస్త్రీ క్షీరభోజనం । ఘృతముష్ణోదకస్నానం సద్యఃప్రాణ కరాణిషట్ ॥

తా ॥ నూతనమాంసము, అప్పుడువండినయన్నము, బాలస్త్రీ, క్షీరము, ఘృతము, ఉష్ణోదకస్నానము, ఇవిసద్యః ప్రాణకరంబులు.

సద్యఃప్రాణహరంబులు.

శ్లో ॥ పూతిమాంసం స్త్రియోవృద్ధా బాలార్కస్తరుణందధి । ప్రభాతే మైథునంనిద్రా సద్యఃప్రాణ హరాణిషట్ ॥

తా॥దుర్గంధమాంసము, వృద్ధస్త్రీలు, బాలసూర్యుడు, తోడికూడనిపెరుగు,ప్రాతఃకాలమునందుమైథునము,నిద్రఇవిసద్యః ప్రాణహరంబులు

అయోగ్యమైథున గుణము.

శ్లో॥ క్షుధితః క్షుబ్ధచిత్తశ్చ మధ్యాహ్నే తృషితోబలః। స్థితశ్చహానిం శుక్రస్యవాయోః కోపంచవిందతి। వ్యాధితస్యరుజాప్లీహా మూర్ఛామృత్యుశ్చజాయతే॥

తా॥ ఆకలిగొన్నవాడు, కలతనొందిన మనస్సుగలవాడు, దప్పిగొన్నవాడు, బలహీనుడు,నిలచియున్నవాడును, మైథునముచేయగూడదు. అట్లుచేసిన, శుక్రహానియు, వాతప్రకోపమునుగలుగును. రోగిసంగమమొనర్చిన, ప్లీహరోగమును మూర్ఛారోగమును పొందుటయేగాకమృత్యువునుసగాపొందును.

శ్లో॥ ధాతుక్షయోరోగవృద్ధిరశ్రీస్సత్కర్మవిప్లవః। సౌభాగ్యాయుర్యశోనాశఃపుంసాం స్త్రీష్వతిసంగినాం॥ శూలకాసజ్వరశ్వాసకార్శ్యపాండ్వామయక్షయః। అతివ్యవాయాజ్జాయంతే రోగాశ్చాక్షేపకాదయః॥

తా॥ స్త్రీలను మిక్కిలిగూడుటవలన, ధాతుక్షయము, రోగవృద్ధి, అలక్ష్మి, సత్కర్మభంగము, సౌభాగ్య-ఆయుః కీర్తులకునాశము, శూల, దగ్గు, జ్వరము, శ్వాస, కృశత్వము, పాండువు, క్షయము,ఆక్షేపకాదిరోగములుజనించును.

ఋతుపరత్వకామస్థానము.

శ్లో॥ శీతేరాత్రిదివాగ్రీష్మే వసంతేతుదివానిశి। వర్షాసువారిదధ్వానేశరత్సుసరసిస్మరః॥

తా॥ శీతకాలమునందురాత్రియందును, గ్రీష్మకాలమునందు పగటియందును, వసంతకాలమున రాత్రింబగళ్లును, వర్షాకాలమునందు మేఘము ఉరిమినప్పుడును,శరత్కాలమున సరస్సునందునుమన్మథుడుండును.

ఋతుపరత్వస్త్రీవిచారము.

శ్లో॥ నిదాఘశరదోర్బాలా హితాప్రియయౌవనా తథా। తరుణీశీతసమయే ప్రౌఢావర్షావసంతయోః। నిత్యంవాసేవ్యమానాహిబాలావ

ర్ధయతేబలం ॥ తరుణీహ్రాసయేచ్ఛక్తిం ప్రౌఢాద్భావయతేజరాం ॥

తా ॥ గ్రీష్మశరత్కాలములయందు బాలస్త్రీతోడను, శీతకాలము నందు యౌవనస్త్రీతోడను, వర్షావసంతకాలములయందు ప్రౌఢస్త్రీతోడను, గూడవలయు, బాలతోనెల్లప్పుడు గూడినను, బలముగలుగును. యౌవనస్త్రీబలమునుహరించును. ప్రౌఢస్త్రీముదిమిని కలుగజేయును.

నిద్రకుముందుభక్షింపదగినద్రవ్యము.

శ్లో ॥ యోఽత్తిశయనసమయేవ ధుమిశ్రంబీజపూరదలచూర్ణం । స చపీడాకరవాతప్రసరనిరోధాత్సుఖంస్వపితి ॥

తా ॥ పండుకొనునప్పుడు మాదీఫలపుఆకును పొడిచేసి తేనెగలిపి నాకినవాతము శాంతిజెందిసుఖముగనిద్రగలుగును.

నిద్రాగుణము.

శ్లో ॥ నిద్రాతుసేవితాకాలేధాతుసాత్మ్యమతంద్రితః । పుష్టివర్ణబలోత్సాహవహ్నిదీప్తింకరోతిచ ॥

తా ॥ రాత్రియందు సమకాలమునని ద్రించిన, ధాతువులు స్వస్థానమునచేరును. జాగ్రత్తగలుగును. దేహపుష్టి, కాంతి, బలము, ఉత్సాహము అగ్నిదీపనముగలుగును.

రాత్రిజాగరణము.

శ్లో ॥ రాత్రౌజాగరణంరూక్షంకఫదోషవిషార్తిజిత్ ॥

తా ॥ రాత్రిమేలుకొనుటవలన రూక్షగనుండును. కఫదోష, విష పీడలుతొలగును.

ప్రాతఃకాలమునజలపానగుణము.

శ్లో ॥ అంభతః ప్రసృతీరష్టౌ రవావనుదితేపిబేత్ ।వాతపిత్తకఫాన్జిత్వా జీవేద్వర్షశతంసుఖీ ॥

తా ॥ నాలవజామున సూర్యోదయము కాకమునుపు రాత్రిసంగ్రహించి పెట్టుకొనిన జలమును ౮ పుడిసెళ్లు నిత్యముత్రాగిన వాతపిత్త కఫదోషములు హరించి నూరుసంవత్సరములు సుఖముగజీవించును.

శ్లో॥ అర్శశ్శోథగ్రహణ్యో జ్వరజఠరజరా కోష్ఠమేదోవికారా మూత్రాఘాతాస్రపిత్త శ్రవణగళ శిరశ్శ్రోణి మూలాక్షిరోగాః। యే చాన్యేవాతపిత్తక్షతజ కఫకృతా వ్యాధయస్సంతి జంతోస్తాంస్తానభ్యాస యోగాదపహరతిపయః పీతమంతేనిశాయాః॥

తా॥ మఱియు మూలరోగము, వాపు, గ్రహణి, జ్వరము, జఠరరోగము, ముదిమి, కోష్ఠరోగము, మేదోవికారము, మూత్రాఘాతము, రక్తపిత్తము, కర్ణ, గళ, శిర, శ్రోణి, నేత్రరోగములు, వాత, పిత్త, కఫ, దోషములు, గాయపు రోగములుమానును.

నాసికాద్వారా జలపానగుణము.

శ్లో॥ విగతఘననిశీథేప్రాతరుత్థాయనిత్యంపిబతిఖలునరోయో నాసికా రంధ్రవారి। సభవతిమతిపూర్ణశ్చక్షుషాతార్క్ష్యతుల్యోవలిపలిత విహీనస్సర్వరోగైర్విముక్తః॥ పాతవ్యం నాసయానీరం ప్రసృతి ప్రయమాత్రకం॥ వ్యంగంవలీ పలితఘ్నం పీనసవైస్వర్యకాస శోథహరం। రజనీక్షయేంబునస్యం రసాయనం దృష్టిసంజననం॥

తా॥ ప్రాతఃకాలమున, ముక్కు ద్వారమునుండి యుదకపానము చేసిన, మంచిబుద్ధి, గరుడదృష్టితో దుల్యమైనదృష్టిగలుగును. వణుకు, వెంట్రుకలనెరపు, ముదిమి, ఇతరరోగములు, పీనసము, స్వరభేదము, కాసము, వాపుమొదలగు రోగములును పోవును.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
రాత్రిచర్యాకథనం నామ
పంచమోధ్యాయః.

షష్ఠాధ్యాయము.

ఋతుచర్య.

కాలము.

వా॥ కాలోహి నామ భగవాన్ స్వయంభూరనాదిమధ్యనిధనో ఽత్ర రసవ్యాపత్సంపత్తీ జీవితమరణేచ మనుష్యాణా మాయత్తే స సూక్ష్మమపి కలాంనలీయత ఇతి కాల స్సంకలయతివా భూతానీతి కాలః ॥

తా॥ కాలము భగవత్స్వరూపము. స్వయముగనేర్పడినది. ఆదిమధ్యాంతములులేనిది. మధురాదిరసములయొక్క కలిమిలేములను, మనుష్యుల జీవనమరణములను చేయుచున్నది. అట్టికాలము సూక్ష్మాంశమునైన ... ంచనేరదు (అనగాగొంచెమైన విడువకగణింపబడుననుట) మఱియు సకలజంతువులనేకకాలమున సుఖదుఃఖానుభవమునం దొకటిగాజేర్చును. మరణమునకును ప్రేరేపించును.

వా॥ తస్య సంవత్సరాత్మనో భగవా నాదిత్యో గతి విశేషేణాక్షినిమేష కాష్ఠా కలా ముహూర్తా హోరాత్ర పక్ష మాస ర్త్వయన సంవత్సర యుగ ప్రవిభాగం కరోతి ॥

తా॥ సంవత్సరస్వరూపంబగు ఆకాలమునకు - సూర్యభగవానుడు - తనగమనవిశేషముచే - ఱెప్పపాటు - కాష్ఠ - కల - ముహూర్తము - అహోరాత్రము - పక్షము - మాసము - ఋతువు. అయనము - సంవత్సరము - యుగము అనునట్టి విభాగమును జేయుచున్నాడు.

సంవత్సరనిమేషాదులు.

వా॥ తత్రలఘ్వక్షరోచ్చారణమాత్రో ఽక్షినిమేషః । పంచదశాక్షినిమేషాఃకాష్ఠా । త్రింశత్కాష్ఠాఃకలా । వింశతికలోముహూర్తః, కలాదశభాగశ్చ । త్రింశన్ముహూర్తమహోరాత్రం। పంచదశాహోరాత్రాణిపక్షః । సచద్వివిధశ్శుక్లఃకృష్ణశ్చ, తౌమాసః ॥

తా ॥ "క" అని ఒకలఘువును మాత్రముచ్చరించునట్టి కాలము ౧ తెప్పపాటు అనబడును. ౧౫ తెప్పపాట్లు ౧ కాష్ఠ. ౩౦ కాష్ఠలు. ౧ కల. ౨౦ కలలును, కలలో ౧౦వ భాగమునుచేరి ౧ ముహూర్తము. ౩౦ ముహూర్తములు ౧ అహోరాత్రము. ౧౫ అహోరాత్రములు ౧ పక్షము. అదిశుక్లము - కృష్ణము అని రెండువిధములు. ౨పక్షములు ౧ మాసము.

ఋతునామవిభాగము.

వా ॥ తత్రమాఘాదయోద్వాదశమాసాద్విమాసకమృతుంకృత్వా షడృతవోభవంతి, తేశిశిరవసంతగ్రీష్మవర్షాశరద్ధేమంతాః ॥ తేషాంతప స్తపస్యౌశిశిరః, మధుమాధవౌవసంతః, శుచిశుక్రౌగ్రీష్మః, నభోనభస్యౌ వర్షా, ఇషోర్జౌశరత్, సహసహస్యౌహేమంతః ఇతి ॥

తా ॥ అందు - మాఘమాసము మొదలు ౧౨ మాసములను రెండేసిమాసములొక ఋతువుచొప్పున లెక్కించిన నారు ఋతువులేర్పడుచున్నవి. అనగామాఘఫాల్గుణములు శిశిరర్తువు, చైత్రవైశాఖములు వసంతము, జ్యేష్ఠాషాఢములు గ్రీష్మము, శ్రావణభాద్రపదములు వర్షర్తువు, ఆశ్వయుజ కార్తీకములు శరదృతువు, మార్గశీర్ష పుష్య మాసములు హేమంతఋతువు.

అయనవిభాగము.

వా ॥ తపతే శీతోష్ణవర్షలక్షణాశ్చంద్రాదిత్యయోః కాలవిభాగకరత్వాదయనే ద్వేభవతో దక్షిణముత్తరంచ ॥

తా ॥ శీతము- ఉష్ణము- వర్షము- ఇవిలక్షణములుగాగల ఋతువులుచంద్రసూర్యులయందు కాలవిభాగము చేయుటవలన దక్షిణాయనము- ఉత్తరాయణము అని రెండయనము లేర్పడుచున్నవి.

వా॥ తయోర్దక్షిణం వర్షాశరద్ధేమంతాస్తేషు భగవానాప్యాయతేసోమో, ఒమ్లలవణ మధురాశ్చరసాబలవంతోభవంత్యుత్తరోత్తరంచ సర్వప్రాణి నాంబలమభివర్ధతే ॥

తా ॥ అందు దక్షిణాయనమనగా- వర్ష- శరత్- హేమంతము లు- దీనియందుచంద్రుడు ఆప్యాయత నొందుచున్నాడు- పులుసు- ఉప్పు- తీపు-గలపదార్థములు బలిష్ఠములగును- ప్రాణులకును క్రమక్రమముగ బల మువృద్ధినొందును.

వా ॥ ఉత్తరంచ శిశిరవసంతగ్రీష్మా స్తేషుభగవానాప్యాయ తేరక్ష్ణ స్తిక్తకషాయ కటుకాశ్చరసా బలవంతో భవంత్యుత్తరోత్తరంచ. సర్వ ప్రాణినాం బలమపహీయతే ॥

తా ॥ ఉత్తరాయణమనగా, శిశిరవసంత గ్రీష్మఋతువులు, వీని యందు సూర్యుడుఆప్యాయత నొందుచున్నాడు. చేదు, వగరు, కార ము ఈరసములు బలిష్ఠములగును, సర్వప్రాణులకు నుత్తరోత్తరమున బలముతగ్గును.

శ్లో ॥ శీతేఽగ్ర్యం వృష్టి ఘర్మేఽల్పం బలంమధ్యం తు శేషయోః ।

తా ॥ హేమంత శిశిర ర్తువుల యందు జనులు అధికబలము గలిగి యుందురు, వర్ష,గ్రీష్మర్తువులయందు అల్పబలమును, తక్కినఋతువు లయందు మధ్యమబలమును గలిగియుందురు.

శ్లో ॥ శీతాంశుఃక్లేదయత్యుర్వీం వివస్వాఞ్ఛోషయత్యపి ॥ తావు భావపిసంశ్రిత్య వాయుఃపాలయతిప్రజాః ॥

తా ॥ భూమిని చంద్రుడు తడుపుచున్నాడు, సూర్యుడు ఎండిం చుచున్నాడు,వీరిరువురినాశ్రయించివాయువుజనులను పాలించుచున్నాడు.

వా ॥ అథఖల్వయనేద్వే యుగప త్సంవత్సరోభవతి । తేతుపం చ యుగమితి సంజ్ఞాంలభంతే । సఏష నిమేషాదియుగ పర్యంతః కాల శ్చక్రవత్పరివర్తమానః కాల చక్రమిత్యుచ్యత ఇత్యేకే ॥

తా ॥ ౨అయనములు౧సంవత్సరము,౫సంవత్సరములు. ౧యుగము అనబడును. ఇట్లు నిమిషము మొదలు యుగ పర్యంతముగల కాలము చక్ర మువలె తిరుగుచుండుట వలన కాలచక్రమని చెప్పబడు చున్నదని కొందరు పెద్దలుచెప్పెదరు.

హేమంతఋతువర్ణనము.

వా ॥ యత్రతుషారగిరి వినిర్గత జనితజాడ్య జనపదసందీపిత హుతాశనధూమ ధూళిధూసర దర్పిత ఖడ్గకుంజర మహిష మేషవాయసౌఘ లోధ్రప్రియంగు పున్నాగ పుష్పరాజివిరాజితో దమనక మరువక సముత్థిత బహుళపరిమళపవనరమణీయోద్యానస్స హేమంత ఇతిజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఏఋతువునందు, హిమాలయ పర్వతమునందు బుట్టినమంచుగలిగి, దేశములు జడత్వమును బొందియుండునో, మంచుగుండెడి అగ్నియొక్క పొగయు, ధూళియు వ్యాపించి రెండవ యాకాశమువలె నుండునో, ఖడ్గమృగము, పనుగు, దున్నపోతు, మేక, కాకి, మొదలగుజంతువులు హర్షముతో గూడియుండునో, లొద్దుగు, ప్రేంకణము, పున్నాగము, ఈ వృక్షములు బాగుగ బుష్పించియుండునో, దవనము, మరువము వీనిమీదుగ లేచిమిగుల పరిమళించుచున్న గాలికలిగిన ఉద్యానవనములు గలిగియుండునో, అది హేమంత ఋతువని తెలియంగవలయు.

శ్లో ॥ వాయుర్వాత్యుత్తరశ్శీతో రజోధూమాకులాదిశః । ఛన్న స్తుషారైస్సవితా హిమానద్ధాజలాశయాః । దర్పితా ధ్వాంక్షఖడ్గాహ్వా మహిషో రభ్రకుంజరాః । విస్తీర్ణశాలికేదారా నీలధాన్యోజ్జ్వలామహీ। లోధ్రప్రియంగుపున్నాగాః పుష్పితాశ్చహిమాహ్వయే ॥

తా ॥ హేమంతఋతువునందు మిక్కిలిచలిచేత రోమములునిక్కబొడుచుకొనియుండును. ఉత్తరపుగాలి చల్లగవీచును. దిక్కులు దుమ్ముచేతను పొగచేతను నిండియుండును. సూర్యమండలముమంచుచే గప్పబడియుండును. పల్లె చెఱువులు మొదలగునవి మంచుచేవ్యాప్తములై యుండును. కాకి-ఖడ్గమృగము-దున్నపోతు-గొఱ్ఱెలు- పనుగు- ఇవిమిగుల హర్షముతో నుండును. పొలములయందు వరిమొదలగుపెద్దధాన్యములు-నల్లధాన్యములు- ఇవిచక్కగఫలించును. లొద్దుగు- ప్రేంకణము- పున్నాగము ఈ వృక్షములుబాగుగబుష్పించును.

హేమంతఋతువునకు త్తమత్వవర్ణనము.

శ్లో ॥ దీర్ఘప్రచారసురతాకిలయత్ర రాత్రిస్సుశీతలంవారివినాచయ

త్వాత్ । యః ప్రేయసీకుచయుగంపరిరభ్య శేతే స్వర్గోపితస్య హృదయే తృణవద్విభాతి ॥

తా॥ హేమంతఋతువునందు రాత్రులుబహుకాలపర్యంతముసురతయోగ్యములై యుండును. జలములు అప్రయత్నముగమిక్కిలిచల్లనై యుండును. ఇట్టిరాత్రులయందుసంసారులు నిజభార్యాకుచద్వయాలింగనముతోడ,శయనించిస్వర్గసుఖమునుగూడతృణప్రాయముగనెంచియుండెదరు.

శ్లో॥ పృథుజఘనకుచాభిర్యౌవనోన్మాదినీభిర్ఘనమృగమదమిశ్రైః కుంకుమైశ్చర్చితాభిః । భవతిశిశిరశాంతిస్త్రీభిరాలింగితాభిర్నిశినిశిపురుషాణాంజన్మసాఫల్యభాజాం ॥

తా॥ స్థూలజఘనస్తములుగలవారును యౌవనమదోన్మత్తులును, మంచికస్తూరికుంకుమపువ్వుకలసిన చందనమును పూసికొనినవారునగునిజవనితలను పురుషులాలింగనముచేసికొనిశాలువలుకప్పుకొని రాత్రులయందుశయనించిన చలియణగును.

శ్లో॥ హేమంతేబహుదోషాఢ్యేద్వౌగుణౌసర్వసమ్మతౌ । అయత్నశీతలంవారిసురతంస్వేదవర్జితం ॥

తా॥ అనేకదోషములతోగూడిన హేమంత ఋతువునందుసర్వసమ్మతములగు గుణములురెండుకలవు. అప్రయత్నముగనీళ్లుచల్లగ నుండుటయొకటి. స్త్రీసంగమమునందు చెమటపట్టకయుండుటయొకటి.

శ్లో॥ హేమంతేదధిదుగ్ధసర్పిరశనా మాంజిష్ఠవాసోభృతః, కాశ్మీరద్రవలిప్తచారువపుషఃఖిన్నావిచిత్రైరతైః । వృత్తోరుస్తనకామినీజనకృతాశ్లేషాగృహాభ్యంతరే । తాంబూలీదళపూగపూరితముఖా ధన్యాస్సుఖంశేరతే ॥

తా॥ హేమంతఋతువునందు- జనులు- పెరుగు-పాలు- నేయి- వీనినివిశేషముగ ననుభవించవలయు - ఎఱ్ఱనివస్త్రములధరించవలయు.కుంకుమ పువ్వుచేర్చిన చందనంబలదికొని, మంచితాంబూలముల వేసికొని, భార్యలనాలింగనముచేసికొనిచిత్రరతులొనర్చిసుఖంబుగశయనించవలయు

హేమంతఋతుచర్య.

శ్లో ॥ బలినశ్శీతసంరోధాద్ధేమంతే ప్రబలో౽నలః। భవత్యల్పేంధనో ధాతుస్సపచేద్వాయునేరితః । అతోహిమే౽స్మిన్ సేవేత స్వాద్వమ్లలవణాన్రసాన్ ॥

తా ॥ హేమంతమునందు బలవంతుడగు పురుషునికి శీతలప్రభావమువలన జఠరాగ్ని ప్రబలమగును అప్పుడు, ఆహారమునెడికట్టెలను పొందని యెడల - వాతప్రేరితమై రసరక్తాది ధాతువులనశింపజేయును గావున ఉప్పు పులుసుతీపురసముల విశేషముగ ననుభవించవలయు.

శ్లో ॥ దైర్ఘ్యాన్నిశానామేతర్హి ప్రాతరేవబుభుక్షితః। అవశ్యకార్యంసంభావ్యయథోక్తంశీలయేదను ॥

తా ॥ హేమంతమునందు రాత్రులు ప్రొద్దు ఎక్కువగనుండుట వలన ప్రాతఃకాలమందు, ఆకలిగొనినవారు, అవశ్యకార్యములగు మలవిసర్జనాది కృత్యములదీర్చుకొని భోజనముసేయావలయు, పిదప అభ్యంగనాదులు చేసికొనవలసిన యెడల చేసికొనవచ్చును.

శ్లో ॥ ముహూర్ముహూరజీర్ణేపి భోజ్యాన్యస్యోపహారయేత్ । నిరింధనోంతరంలబ్ధ్వా యథైనం నవిపాదయేత్ ॥

తా ॥ జఠరాగ్ని అన్నాదిపదార్థములనెడికట్టెలు లేనియెడ మనుజునిజంపును గావున నట్లుగాక, అజీర్ణముగనుండినను భక్షించుచుండవలయు.

శ్లో ॥ వాతఘ్నతైలైరభ్యంగంమూర్ధ్ని తైలవిమర్దనం ।

తా ॥ వాతఘ్నములగు - నారాయణీ- ప్రసారణీ - విషగర్భాది తైలములచే దేహమునమర్దనముచేసికొనిపిదపశిరమునుమర్దించుకొనవలయు

శ్లో ॥ మస్తకాభ్యంగశేషేణక్వచిన్నోద్వర్తయేత్తనుం । పుణ్యహానిరలక్ష్మీస్స్యాత్తస్మాత్తత్పరివర్జయేత్ ।

తా ॥ శిరమునకుఅంటుకొనగా మిగిలినతైలమును శరీరమునకు

బూసికొనిన, పుణ్యహాని- దారిద్ర్యము కలుగును. గావున ముందుగ తైలము సుశరీరమునకు బూసికొనిపిదప శిరమునకు అంటుకొనవలయు.

శ్లో॥ నియుద్ధంకుశలై స్సార్థంపాదాఘాతంచయుక్తితః ।

తా॥ సామునేర్చినపురుషులు ఈ ఋతువునందు తన బోటిసమర్థులతో కుస్తీలుపట్టుట- దండసరగతు మొదలగు పనులజేయవలయు.

శ్లో॥ పాదాఘాత స్తైలయుక్తో దీపనోదేహపుష్టికృత్ । శుక్రౌజస్తే జసాంవృద్ధి కరశ్శ్రోత్రవిశోధనః । దృష్టికోద్ఘర్షణం వర్ణ్యంకండూకోష్ఠమలాపహః ॥

తా॥ శరీరమును తైలముచేమర్దించుకొనిదండకసరతుచేసిన, అగ్నిదీపనము, దేహపుష్టి, శుక్రము, బలము, కాంతిఇవివృద్ధియగును, చెవులు కన్నులు వీనికిశుద్ధికలుగును, దురద, కోష్ఠమలము పోవును.

శ్లో॥ కషాయాపహృతస్నేహ స్తతస్నాతో యథావిధి । కుంకుమేనసదర్పేణ ప్రదిగ్ధోఽగురుధూపితః ॥

తా॥ శీకాయ మొదలగువానిచే చమురునుబోగొట్టుకొని యథావిధిగస్నానముచేసి, కస్తూరి కుంకుమ పువ్వు కలిపిన చందనమును పూసికొని అగరు ధూపము వేసికొనవలయు.

శ్లో॥ వ్యాయామాదౌ తదంతేచ క్షుధితోఽశ్నీయాన్ముద్గమాషజం ॥

తా॥ దండకసరతుకు ముందుగాని, పిమ్మటగాని, నానబోసినపెసలనుగాని, మినుములనుగాని భక్షింపవలయు.

శ్లో॥ గోధూమపిష్టమాషేక్షు క్షీరోత్థ వికృతీశ్శుభాః ॥

తా॥ గోధుమపిండి పదార్థములు, పగోడలు, అటుకులు, అప్పడములు, వడియములు, లడ్డు మొదలగువానిని, క్షీరమిశ్రిత పదార్థములను పెరుగును ఈ ఋతువునందుభక్షింపవలయు.

శ్లో॥ లఘూష్ణమంబరంసేవ్యం చందనాగురుధూపితం। తథాచ। ప్రావారాజినకౌశేయ ప్రవేణీ కౌచవాస్తృతం.। ఉష్ణస్వభావై ర్లఘుభిః ప్రావృతశ్శయనంభజేత్ ॥

తా॥ చందనాగరు ధూపము వేసిన తేలికవస్త్రమును ధరించవలయు. మఱియు ఉష్ణస్వభావము తేలికగల కవచములు అనగా (చొక్కాయిలు;) మృగచర్మము, వ్యాఘ్రచర్మము, పట్టుతాప్తా వస్త్రములు, చిత్రకంబళులు; మృగరోమములవలన జేయబడిన శాలువలుకంబళివస్త్రములు మొదలగు వానినిధరించి శయనించవలయు.

శ్లో॥ సేవనంసూర్యరశ్మీనాంసహుతాశస్యచమాత్రయా । యథారుచిస్తుకిరణాన్ నిర్ధూమంచహుతాశనం । పృష్ఠతోర్కం నిషేవేత జఠరేణ హుతాశనం । నాత్యుష్ణశీతసలిలైశ్శౌచంకుర్యాత్ప్రయత్నతః ॥

తా॥ సహించదగునట్లు సూర్యకిరణముల సేవనమును, పొగలేని నిప్పు సెగకాచుకొనుటను, చేయవలయు. సూర్యునికి వీపుప్రక్కగను, అగ్నికికడుపుప్రక్కగను కూర్చొనవలయు. మిక్కిలి వేడి మిక్కిలి చల్లనిగాని నీళ్లతో శౌచాదులనుచేయుచవలయు.

శ్లో॥ పీవరోరుస్తనశ్రోణ్యస్సునదాఃప్రమదాఃప్రియాః । హరంతి శీతముష్ణాంగ్యోధూపకుంకుమయౌవనైః। అంగారతాపసంతప్తగర్భభూవేశ్మచారిణః । శీతపారుష్యజనితోనదోషోజాతుజాయతే ॥

తా॥ ఉన్నతోరుకుచశ్రోణులుగలవారునుయౌవనమదోన్మత్తులును, అగరుధూపము వేసికొన్నినవారును, కుంకుమపువ్వు చందనమునుపూసికొనినవారునగు స్త్రీలు తమయౌవనాగ్నిచే చలినిపోగొట్టుదురు - నిప్పుకుంపట్లుగలిగి గాలి తగులని లోపలి గృహములయందు నివసించిన శీతబాధ నివర్తించును.

హేమంతమునందు పథ్యము.

శ్లో॥ శివశ్శివాబ్ధిజాఫలంహరీతకీగుడాన్వితా విభీతమజ్జకార్ద్రకం జయాచవిశ్వభేషజం । లవంగమామ్రమజ్జామమబ్జలోచనేకపిత్థకం । కణాశతాహ్వకాచమేధికారవింసబీజకం ॥ పయోదనాదమారిషామరీ ధాన్యబాహ్లీకంస్ఫుతంచపాయసం సుజశాశపారిజాతనివై।ఫలానివాతిరాబ్దరావతైత్తిరాణిచాంగనేవటోలకంరసోనకోహి తాఅమీహిమాహ్వయే ॥

తా ॥ నెల్లికాయ కరకాయ-మా రేడుపండు-బెల్లముతో గూడిన కరకాయ- తానికాయ- కూరనెల్లి-అల్లము- శొంఠి-లవంగము- మామిడికాయ-వెలగ- పిప్పళ్లు- సోపు- మెంతులు- తామరగడ్డ-కుంకుమపువ్వు స్తైలు - నీరుచిట్టికూర-మిరియాలు-ధనియాలు- ఇంగువ-నేయి-పరమాన్నము.మద్యము- మేక-కుందేలు-జింక- వెలిసెపిట్ట- నెమలి- తిత్తిరిపక్షి వీనిమాంసములు పొట్లకాయ-వెల్లుల్లి- ఈపదార్థములు హేమంతఋతువునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ సైంధవమేలాచిత్రకశాక ౹ జాజిఫలం చంచూదధితక్రం ౹సూరణకందాద్రాక్షామపికాం తే కుండలికామాన్యాచహిమాహ్వే ॥

తా ॥ సైంధవలవణము- ఏలకులు- చిత్రమూలము- జాజికాయ-పొలముబచ్చలికూర- పెరుగు- మజ్జిగ- కందగడ్డ- ద్రాక్ష- జిలేబిభక్ష్యములు ఈపదార్థములును హేమంతమునందు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ కౌశేయాస్తరణేశయనంచ శ్యామాస్త్రీసురతం శుచిగంధం౹ తాంబూలంబహుభోజనమిష్టం హేమంతేహితమాహురితీదం ॥

తా ॥ పట్టువస్త్రములు పరచినపాన్పునందు శయనంబును, షోడశవర్ష స్త్రీసంభోగంబును, సువాసనతోగూడిన తాంబూలంబును, తృప్తికరభోజనంబులును ఇవి హేమంతంబునందు పథ్యకరంబులు.

శ్లో ॥ పక్వంకలింగంగ్రపుసంచపక్వంకోశాతకీవాస్తుకముద్గతైలం ౹ క్షుద్రాఝషాశ్ఛాగపయోగ్నిసేవా హేమంతకేమీ సుహితాశ్చనిత్యం ॥

తా ॥ పుచ్చపండు- ములుదోసపండు- బీరకాయ- చక్రవర్తికూర- పెసలు- నూనె-చిన్నచేపలు- మేకపాలు - అగ్నిసేవనము ఇవిహేమంతంబునహితకరంబులు.

శ్లో ॥ క్వాథలీక్వథితాసుఘృజంబీరందాడిమీఫలం ౹ జీవనంనైర్ఝరందివ్యం వాప్యంకౌప్యంచసారసం ॥ వ్యాయామంజీర్ణగోధూమా షష్టికారక్తశాలయః ౹ హేమంతేమీహితాబాలే పీనోత్తుంగపయోధరే ॥

తా ॥ ముల్లంగిమొదలగువానినివేసి వండినమజ్జిగపులుసు - నిమ్మకాయ- దానిమ్మ-(ద్రాక్ష-అఖరోటుకాయలు) ప్రవాహజలము-వర్షో

దకము-నడబావి- నూయి- గుంట వీనియందలి యుదకము-సాముచేయుట-ప్రాతగోధుమలు- అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము- ఎఱ్ఱధాన్యము యివిహేమంతమునందు హితకరంబులు.

శ్లో॥ ప్రాతరోభ్యజ్యంనవంచాన్న మమ్లంఘర్మతిలత్రమాక్। అభ్యం గంచప్రశంసంతిహేమంతేభిషగుత్తమాః॥

తా॥ ప్రాతఃకాలభోజనము- వేడిఅన్నము- పులుసు పదార్థములు- సూర్యకిరణములు- నువ్వులు- పాటుచేయుట- శరీరమునకు నూనెను చరుముకొనుట- యివిహేమంతమునందు హితకరంబులు మఱి, శొంఠి కరకాయ-యివీనిని చూర్ణముచేసికలిపిభక్షించవలయు.

హేమంతమునందపథ్యము.

శ్లో॥ హేమంతశ్శీతలస్నిగ్ధస్స్వాదుర్జఠరవహ్నికృత్। అతిశీతాస్తతస్త్యాజ్యాఃపదార్థానవయోవనే॥

తా॥ హేమంతఋతువు-శీతలముగ-స్నిగ్ధముగ-స్వాదువుగనుండును జఠరాగ్నిదీపనమును జేయునుగాన అతిశీతలపదార్థములను వర్జించునది.

శ్లో॥ కశేరుంనాడికాశాకం శృంగాటకదలీఫలం। ఆలుకంఖాఖసంమాషారాజకోశాతకీప్రియే। నాదేయంపాల్వలంనీరంక్షైదారంమాహిషంపయః। ఛాగమాహిషవామేషస్యామిషంచమకుష్ఠకం। దివానిద్రాపురాణాన్నంకుభోజనమభోజనం॥ లఘుపాకీచశైత్యాన్నంశీతనీరావగాహనం। ప్రవాతంనియతాహార ముదమంథంహిమాగమే। కషాయకటుతిక్తానిరూక్షానిచలఘూనిచ॥ వర్జయేచ్ఛీతసంస్పర్శాన్శీతాన్యుపవనానిచ। వహ్నిసంతప్తహేమాభే హేమంతేమానిసంత్యజేత్॥

తా॥ తుంగముస్తెలు, నాడికాశాకము, పరికెగడ్డలు, అరటిపండు, సొరకాయ, చారకంద, మినుములు, పెద్దబీర, నది మడుగు పొలములువీనియందలి యుదకము, బఱ్ఱెపాలు, అలచందలు యవధాన్యము, మేకమాంసము, ఏనుగుపెసలు, పగటినిద్ర, చద్దిఅన్నము, కుత్సితభోజనము, లంఘనము, శీఘ్రముగ జీర్ణమగు భోజనము, చల్లనిఅన్నము, చన్నీళ్లస్నా

నము, గాలిసేవనము, ఒంటిపూట భోజనము, పేలపిండి, వగరు, కారము, చేదు, రూక్ష, లఘుత్వముగల పదార్థములు, శీతలవస్తువులను, తాకుట, చల్లనితోటలు, ఇవి హేమంతఋతువునందు అపథ్యకరంబులు.

శిశిర ఋతు చర్య.

శ్లో॥ శిశిరేశీతమధికంవాతవృష్ట్యా కులాదిశః। శేషంహైమంతవత్సర్వం విజ్ఞేయం లక్షణంబుధైః।

తా॥ శిశిరఋతువునందు, శీతమధికముగనుండును, గాలి, వాన వీనిచే దిక్కులు వ్యాప్తములై యుండును,మిగిలినదంతయు హేమంతఋతువుతో సమానముగనుండును.

శ్లో॥ బహులశిశిరవాతాత్కించిదుద్ధూతసస్యాభవతివసుమతీయంపక్వసస్యైస్తుపీతా। కథమపితుహీనంస్యాల్లింగవై శేషికంస్యాత్ పవనకఫవికారోజాయతేశ్శైశిరేచ॥

తా॥ మిక్కిలిచల్లనిగాలి కొట్టుటవలన భూమియందు పచ్చికకొంచెముగా మొలుచును. అట్లేభూమిపండినకసువుచేత పసిమివర్ణముగలదైయుండును. మంచుమిక్కిలియధికమైయుండును. మఱియు వాతశ్లేష్మజనితరోగములుకలుగును.

వా॥ యత్రశీతాద్భయంభవతి చంద్రచరణనిచయరుచిరతర తుషారసంకుశల సలిలాశయోయస్సశిశిరఇతివిజానీయాత్॥

తా॥ ఏఋతువునందు శీతమువలనభయమును, చంద్రకిరణముల వలన అతిశయించిన మంచుచేతవ్యాప్తమైన జలాశయములునుగలిగియుండునో అదిశిశిర ఋతువనబడును.

శ్లో॥ సర్వంహిమోక్తంశిశిరేప్రయోజ్యం పథ్యాకణాతుల్యతమాచసేవ్యా। అభుజ్యసేవేతజలంసుఖోష్ణంకాంతాయుతోవాసగృహేవసేత్తు॥ తత్రైవభక్ష్యాక్సుకృతాక్ ప్రలేహాక్స్యాత్సారణం వైవటకాశ్చరుచ్యాః। పిష్టాన్నమన్నంచరభోజనాని సేవేతసర్వాణితిశీతకాలే॥

తా ॥ శిశిరఋతువునందు - హేమంతఋతువునకు జెప్పిన అన్నక్రియలనుచేయవలయును. మఱియు- పిప్పిళ్లు - కరక్కాయ - వీనిని పొడిచేసి కలిపిభక్షించవలయును, భోజనానంతరము సుఖోష్ణజలము నుత్రాగవలయును. బాగుగజేయబడిన పచ్చళ్లు కందగడ్డ - అప్పడములు - వడియములు - పగోడాలు-అటుకులు - గోధుమపిండిపదార్థములు-పాలు -మీగడ -పెసరపిండి భక్ష్యములు- పూరీలు మొదలగుపదార్థముల నుపయోగించుకొనవలయును.

శ్లో ॥ సార్ద్రకార్ద్రాసుసంధానా సబాష్పాకాససైంధవా । సస్నేహాకామినీచేయంకృసరాశిశిరేహితా ॥

తా ॥ అల్లముతోగూడవూరినమామిడికాయనిమ్మ మొదలగు ఊరగాయలు, ఇంగువ- సైంధవలవణము- నేయివీనితోగూడినపదార్థములు, ప్రీతితోగూడినస్త్రీ-పొంగలి ఇవిశిశిరఋతువునందుహితకరములు- (పొంగలియందు- అల్లము-ఇంగువ- మంచినేయి వీనినివేయవలయును- భక్షించునపుడు- పెరుగును ఊరగాయను చేర్చుకొనవలయును. బియ్యము- సెనగపప్పు- మంతమామిడిపప్పు-ద్రాక్షపండు- పలుకులు- కలకండపొడి- పాలువీనినికలిపివండిన చక్కరపొంగలియగును దీనినివిశేషముగ ధనుర్మాసమునందుచేసి భక్షించవలయును.)

శ్లో ॥ మత్తేభకుంభపరిణాహినికుంకుమార్ద్రే కాంతాపయోధరతటేరతిఖేదఖిన్నః । వక్షోనిధాయభుజపంజరమధ్యవర్తీ ధన్యఃక్షపాంక్షపయతిక్షణవత్సధన్యః ॥

తా ॥ మత్తగజకుంభస్థలముల దిరస్కరించుచున్నవియును, కుంకుమపువ్వుచేపూయబడినదియును, రతిభారముచే నలసినవియునగు నిజకాంతకుచములపైనతన యురమునునిచికొని యాలింగనముచేసికొని రాత్రినిక్షణకాలమువలెగడపువాడు ధన్యుడు.

శ్లో ॥ మందంమందందినాంతే జ్వలతిహుతవహః పృష్ఠతఃపార్శ్వతోవా, ధన్యోలోకస్తరుణ్యాస్తనజఘనపరీరంభసంభోగసక్తః । ఉచ్చైస్తూలీవిలాసంసులలితశయనం క్వాపితైలంసుగంధంతాంబూలంతత్తభోజ్యంగురుణివిరచితంవాసరేశైశిరేస్మిన్ ॥

తా॥ శిశిర ఋతువునందు- సాయంకాలమున కొంచెముగ ప్రజ్వ లించుచున్న అగ్నిని వెనుకగానైనను ప్రక్కగానైనను ఉనిచికొనవలయు. యౌవనస్త్రీచే వండబడిన అన్నాదులభుజించి, ఎత్తు తలగడలు వేసిన మంచిపాన్పునందు. అత్తరుమొదలగు సుగంధద్రవ్యముల బూసికొని మంచి తాంబూలములొనర్చి నిజకాంతలయొక్క- స్తనజఘనంబుల నాలింగనము చేసికొని సురతంబునకు బ్రవర్తించువాడుధన్యుడు.

వసంతఋతుచర్య.

వా॥ యత్రవకులతిలక నవమల్లికా కురవక ముచుకుంద సమూహసముత్థసదాడిమామోదాన్మత్తకోకిల కూజితానాహ్యాకర్ణ్యమకరకేతు శర నికర పుంజజర్జరీకృతవిరహిణీ సంఘాతోమహుర్ముహుర్మోహముపైతి,అపి చమలయాచలవాత్తచలితచూత మంజరీనిచయనిపతిత రేణురంజిత శరీరష ట్పదకుల కోలాహలాకులితవనాంతో యస్సవసంత ఇతివిజానీయాత్ ॥

తా॥ ఏఋతువునందు- వకుల (పొగడ) తిలక వృక్షములయొక్క-యు, విరజాజి- ఎఱ్ఱనిపుష్పములగోరింట- ముచుకుందను- దానిమ్మ వృ క్షములయొక్క-యు, వాసనచేత దించిన కోయిలలధ్వనులను వినుటవలన, మన్మథబాణములునాటిన విరహిణీజన సమూహము పలుమారు మోహ మునుపొందుచున్నదో, మలయానిలముచే కదలి రాలిన మామిడి పుప్పొడి శరీరమునబడుటవలన వన్నెగలిగిన తుమ్మెదలఝుంకారములచే సంకులం బగు వనాంతములుగలదో అదివసంతఋతువనబడును.

శ్లో॥ దిశోవసంతేవిమలాఃకాననైరుపశోభితాః । కింశుకాంభో జవకుళ మాతాశోకాదిపుష్పితైః ॥ కోకిలాషట్పదగణైరుపగీతామనోహ రాః । దక్షిణానిలసంవీతాస్సుముఖాఃపల్లవోజ్జ్వలాః ॥

తా॥ వసంతర్తువునందు దిక్కులు స్వచ్ఛములై వనములచే బ్ర కాశించుచుండును. పుష్పించిన- మోదుగ- తామర - పొగడ - మామి డి- అశోకవృక్షములుగలిగియుండును. తుమ్మెదలు- కోయిలలు మనోహ

రముగ శబ్దించుచుండును. దక్షిణానిలముచే వ్యాప్తములై సుందరముల గుచిగురుటాకులుగల వృక్షములుగలిగియుండును.

శ్లో ॥ మల్లీవల్లీసమూహేసముదితకుసుమామోదమత్తాలిమాలా, మూర్ఛాఝుంకారనాదాకులపథికజనోవ్యాకులప్రోషితా । మాకందానందమాద్యన్మధురపికకులాలాపదర్పోమనోజః, ప్రాప్తః కాంతోవసంతస్త్రిభువనవిజయాప్రాణబంధుస్స్మరస్య ॥

తా ॥ మల్లెతీగెల సమూహమునందుఁబుట్టిన పుష్పహాసనవలన మదించినతుమ్మెదల ఝుంకారనాదమునకు ఆకులమునొందినబాటసారులును, వ్యాకులమునొందిన ప్రోషితభర్తృకాస్త్రీలును, (పతిదేశాంతరమునకేగియుండువారు) మామిడిపూదేనెను గ్రోలిమదించిన కోయిలల మధురాలాపములచే దర్పమునొందిన మన్మథుండునుగలదియు, మన్మథునికిప్రాణబంధువును, త్రిలోకముల జయించునదియునైన వసంతఋతువు మనోహరముగనుండును.

శ్లో ॥ కదళీదళనీలకోకిలాభిఃకృతకోలాహలకాకలీప్రపంచః । మలయానిలమత్తవారణస్థోమదనశ్చైత్రచకారజైత్రయాత్రాం ॥

తా ॥ అరటియాకులవలె నీలములగు కోయిలలమధురధ్వనులు గలవాడై మలయానిలమనెడి మత్తగజంబుపైనెక్కి మన్మథుడు వసంతర్తువునందు దిగ్విజయయాత్రకుబైలు వెడలును (రాజులుజైత్రయాత్రకు వెడలునప్పుడు, సేనలుజయశబ్దములు చేయునట్లు మన్మథుడు దిగ్విజయయాత్రకు వెడలునపుడు కోయిలలు శబ్దించును. రాజుమత్త గజంబుపైనెక్కి ప్రకాశించునట్లు, మన్మథుడుమలయానిలమనెడి మత్తగజంబుపైనెక్కి ప్రకాశించుననుట.)

శ్లో ॥ కఫశ్చితోహిశిశిరే వసంతేర్కాంశుతాపితః । హత్వాగ్నిం కురుతేరోగానతస్తంత్వరయాజయేత్ ॥

తా ॥ శిశిరర్తువునందు త్పన్నమైనకఫము వసంతర్తువునందు సూర్యకిరణములవలనకరిగి నీరైజఠరాగ్నినినష్టపరచి యానేకరోగములఁగ

లుగ జేయును గావున నీదుష్టకఫమును శీఘ్రముగ జయించు ప్రయత్నము సేయవలయు.

శ్లో॥ తీక్ష్ణైర్వమనస్యాద్యైర్లఘురూక్షైశ్చభోజనైః। వ్యాయామోద్వర్తనాఘాతైర్జిత్వాశ్లేష్మాణముల్బణం॥ స్నాతోనులిప్తః కర్పూరచందనాగరుకుంకుమైః। పురాణయవగోధూమక్షౌద్రజాంగలశూల్యభుక్॥ సహకారరసోన్మిశ్రానాస్వాద్య ప్రియయార్పితాన్। ప్రియాస్యసంగసురభీన్ ప్రియానేత్రోత్పలాంకితాన్। సౌమనస్యకృతోహృద్యాన్ వయస్యైస్సహితఃపిబేత్॥

తా॥ తీక్ష్ణద్రవ్యముల చేతను, వమనస్యాదుల చేతను, లఘువులును రూక్షములునగు భోజనముల చేతను, సంచారము, నలుగు పెట్టుకొనుట. సాము చేయుట, వీని చేతను, కఫమును బోగొట్టుకొని, పిదప స్నానము చేసి, పచ్చకర్పూర, చందన అగరు, కుంకుమపుష్పాదులను శరీరమునకు బూసికొని, పాతయవలు, గోధుమలు, తేనె, అడవిజంతువులమాంసము, వీనినిభక్షించవలయు. తనప్రియురాలిచే గొంచెముభక్షించియియ్యబడినవియు, ప్రియురాలివదనము దాకుటవలన సువాసనగలవియు, ప్రియురాలినేత్రములకు ఇంపైనవియు, మనోహరములునగు మామిడి పండ్లరసము మొదలగువానిని వసంతర్తువునందు భక్షించవలయు.

శ్లో॥ శృంగబేరాంబుసారాంబు మధ్వంబుజలదాంబువా॥

తా॥ సొంటిపొడి, చందనపొడి, తేనె, తుంగముస్తెలు, ఇవిప్రత్యేకముగ నొక్కదినుసువేసి కాచినజలమును త్రాగవలయు.

శ్లో॥ రూక్షంకషాయకటుకంచతిక్తం తాంబూలకర్పూర మనోజ్ఞవేషం। క్షౌద్రేణపథ్యాసహసేవనీయాస్స్నేహేనతిష్ఠేద్వనితాసహాయః॥

తా॥ రూక్ష-వగరు-కారము- చేదురసములననుభవించుట- పచ్చకర్పూరముతోగూడిన తాంబూలము వేసికొనుట, తేనెలో కరకపొడిని కలిపిభక్షించుట- వనితతో ప్రీతిగగూడియుండుట- ఈ కార్యములనువసంతర్తువునందు జేయవలయు.

శ్లో ॥ దక్షిణానిలశీతేషు పరితోజలవాహిషు । అదృష్టనష్టసూర్యేషు మణికుట్టిమకాంతిషు ॥ పరభృష్టవిఘుష్టేషు కాముకర్మాంతభూమిషు । విచిత్రపుష్పవృక్షేషు కాననేషుసుగంధిషు । గోష్ఠీకథాభిశ్చిత్రాభిర్మధ్యాహ్నంగమయేత్సుధీః ॥

తా ॥ దక్షిణపుగాలిచే జల్లనై చుట్టుప్రవహించెడి జలాశయములు గలవియు, వృక్షములు దట్టముగనుండుటవలన సూర్యరశ్మి లేనివియు, మణులు చెక్కిన గృహములుగలవియు, కోయిలలధ్వనులుగలవియు, సురతార్హములైనవియు, విచిత్రపుష్పవృక్షములయొక్క పరిమళముగలవియు నగు ఉద్యానవనములయందు చిత్రకథలు సెప్పుకొనుచు మధ్యాహ్నకాలముఁ గడపవలయు.

శ్లో ॥ గీతాంతరేచవిధివత్సురతంనిషేవ్యందోలావిలాసశయనేహరిణేక్షణాభిః । సంవాహితోరణఝుణత్కరహస్త ... వైర్గన్యస్య వహర్మ్య సమయేవిచినోతునిద్రాం ॥

తా ॥ ప్రథమమున ప్రియురాలి మనోహరగానమును వినుచును రతంబొనర్చి భార్యతోగూడ విలాసముగ నుయ్యాలలూగి ఝణంఝణయనికరతాళంబులొనర్చి నిజహర్మ్యంబులయందు నిద్రించువాడుధన్యుడు.

శ్లో ॥ స్నిగ్ధశ్చందనకుంకుమప్రభృతిభిఃకర్పూరసమ్మిశ్రితైశ్శయ్యాం ధూపితధౌతవస్త్రరచితామాస్థాయరమ్యేగృహే । గాఢాలింగనచుంబనాదిరచితైస్సంపథనస్మన్మథంసేవేత్తాంప్రమదాం వసంతసమయేశ్లేష్మక్షయార్థంపుమాన్ ॥

తా ॥ కుంకుమపువ్వు - పచ్చకర్పూరముచేర్చినచందనమును పూసికొని, అగరుధూపాదులువేసిన తెల్లనివస్త్రములుపరచిన పాన్పునందు గాఢాలింగనచుంబనాది పూర్వకముగ మన్మథోద్రేకముగలిగించి భార్యనుగూడవలయు. ఇట్లువసంతర్తువునందు జేసిన - ప్రబలమైనకఫమువశించును.

శ్లో॥ఉద్వర్తనంవాంతి విరేకనస్యాన్యయేప్రియే చంక్రమణంవ్యవాయం। వ్యాయామమేణాక్షివసంతకాలే బాలేహితాన్యాహురమూనివైద్యాః ॥

తా ॥ దేహమునకు నలుగుపెట్టుకొనుట, వమనవిరేచనములకు దీసికొనుట, నస్యకర్మ, సంచారము, సురతము, సాము, ఇవివసంతర్తువు నందుహితంబులు.

శ్లో ॥ కాశ్మీరకృష్ణాగరుచందనైశ్చ కృతోవిలేపోవిహితో హితాయ । అగ్ర్యానిశావాసకమాతులానీకటుత్రయం గ్రంధికమశ్వగంధా॥ యవానికాజీరకమార్ద్రకంచపనస్య వాసూలకపోతికాచ । కూష్మాండకం రామఠమేధికేచహితాయతుంబీత్రపుసంయుక్తం ॥

తా ॥ కుంకుమపువ్వు, కృష్ణాగరుకలసిన చందనమును పూసికొనుట, కరక, తాడి, ఉసిరిక, పసపు, అడ్డసరము, జనపవిత్తులు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, మోడి, పెన్నేరుగడ్డ.ఓమము,జీలకర్ర, అల్లము,గజ్జెరు,ముల్లంగి,బచ్చలికూర బూడిదగుమ్మడికాయ, ఇంగువ, మెంతులు, సొరకాయ, దోసపండు, ఇవివసంతర్తువునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ దుగ్ధికాశివాస్తుకకాంచనారోద్భవఃకుట్మల స్స్యాద్ధితాయైవసన్తాంత్రిదోషే । తండులీయఃపటోల స్తథా సూరణోమారిషఃకారవేల్లంచకోశాతకీ ॥

తా ॥ పిన్నపాల-చక్రవర్తికూర- మందారపుమొగ్గలు, చిర్రికూర, పొట్లకాయ, కంద, నీరుచిర్రికూర, కాకరకాయ, బీరకాయ, ఈపదార్థములువసంతమునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ మాగధీక్షౌద్రయుక్తాతథా పూతనాజాంగలానాం పలంషష్టికాసర్షపాః । వాజిమంధోఽపకుష్ఠోయవోముద్గకోవర్తులశ్చాఢకీకోద్రవాస్స్యుర్హితాః ॥

తా ॥ తేనెతోగూడిన పిప్పలికరకాయలపొడి- అడవిజంతువుల మాంసము- అరువదిదినములలో ఫలించెడిధాన్యము- తెల్లావాలు- సెనగలు-పునుగపెసలు-యవలు-పెసలు-లంకధాన్యములు-కందులు-ఆరికెలు- ఇవి వసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ తృణధాన్యంవరారోహే మసూరీరక్తశాలయః । రాజికా

జూర్ణలీచంచూశ్చిగ్రుశిపక్వాంకలింగకం ॥ వృంతాకంశిగ్రుపుష్పాణిరసోనంర సికత్రిమే । లఘురూక్షంకటూష్ణంయద్ధితంతత్కుసుమాగమే ॥

తా ॥ చామలుమొదలగు తృణధాన్యములు, అనుములు, ఎఱ్ఱరాజనాలు, నల్లావాలు, జొన్నలు, పొలముబచ్చలికూర, మునగకాయ, పచ్చి పంపు, వంకాయ, మునగపూలు, వెల్లుల్లి, లఘువులును రూక్షములును, కారములును, ఉష్ణకరములునగు పదార్థములు ఇవియన్నియు వసంతమునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ రసస్తీక్ష్ణఃకషాయశ్చ క్షారశ్చారుష్కరంతథా । స్వేదనం ధూమపానంచగండూషఃప్రతిసారణం । ప్రావరణంప్రథమనంహస్త్యశ్వైర్గమనంభృశం । నియుద్ధంమాక్షికంమద్యం జీర్ణముష్ణంగవాంపయః॥ తాంబూలమరిజవంలాజాశ్చాంతాజాగరణంశ్రమః । వసంతేచగణోగుణ్యోవాసంతీసుమకోమలే ॥

తా ॥ తీక్ష్ణ,కషాయ, క్షారరసములును, జీడిగింజ, స్వేదనకర్మ (చెమటుదీయుట) ధూమపానము, (ఉకారపట్టుట) గండూషము-నస్యకర్మ, ఏనుగ గుర్రము వీనిమీద ఎక్కితిరుగుట, కుస్తీపట్టుట, పాతతేనె, సుఖోష్ణక్షీరము, తాంబూలము,కన్నులకు కాటుకపెట్టుకొనుట, పేలాలు, దింతించుట, మేలుకొనుట, శ్రమపడుట. ఇవివసంతఋతువునందు హితకరములు.

శ్లో ॥ పానీయం నైర్ఝరం వాప్యం కౌప్యం హంసోదకం వరం। గోధూమాశ్చైత్సమశ్నీయాత్తథావర్షోపితానపి॥ కఫామయహరీక్ష్యాతాతత్రాప్యంగారకర్కటీ। నటీవానందదానాట్యేతాశ్శాంతేచలకుండలా ॥

తా ॥ సెలయేటి, కోనేరు, నూయివీనియందలిజలము, హంసోదకము, ప్రాతగోధుమలు, నిప్పుమీదకాల్చిన గోధుమరొట్టె, వేశ్యానృత్యదర్శనము, ఇవివసంతమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ వ్యోషక్షారయుతం తక్రం క్వథితా క్వాథలీ తథా । శశాజహారిణంమాంసం తైత్తిరం వార్తికంవరం ॥ గృహచటకస్యచ మాంసం

నీరదరావస్యచామిషం మత్స్యైః ॥ నాదేయాః స్తాడాగాశ్చోద్యా క్షే స్థాశ్చ మత్స్యకాః క్షుద్రాః ॥

తా ॥ సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, యవక్షారము ఇవికలిపిన మజ్జిగ, మజ్జిగపులుసు- కుందేలు, మేకపోతు, జింక, తిత్తిరిపక్షి, వెలిసెట్టి, ఇంటిపిచ్చుక, నెమలి, వీనిమాంసము, నది చెఱువు వీనియందలి మత్స్యములు, చిన్నచేపలు ఇవివసంతకాలమున హితంబులు.

వసంతఋతువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ నాడికా పోదికా రాజకోశాతకీ మాషదధ్యాలుకాసైక్షు శృంగాటకా । రాజమాషాంశ్చ నీవారకల్మాషకాః హాలకం మేష మాంసం త్యజేత్కౌక్కుటం ॥

తా ॥ నాడికాశాకము, పెద్దబీర, మినుములు, పెరుగు, తెల్లసారకాయ, చెఱుకు, పరికెగడ్డ, అలచందలు, నివ్వరిధాన్యము, కారామణులు, గొఱ్ఱెపోతు కోడివీనిమాంసము, ఈపదార్థములువసంతమునందపథ్యము.

శ్లో ॥ కృసరా పృథుకేక్షువికారమయే మహిషీభవదుగ్ధ మురోజఘనే। పటకానపిమాషకృతాంశ్చ పలాండుమితీహవసంతఉశంత్యహితం ॥

తా ॥ నువ్వులు (లేక) పప్పు చేసివండినపులగము, చెఱుకురసము, కలకండ, బఱ్ఱెపాలు, మినపవడలు, ఉల్లిగడ్డలు, ఇవివసంతమునందపథ్యములు.

శ్లో ॥ అమ్లం స్నిగ్ధం దివాస్వాపం దుర్జరం భోజనం ప్రియే। త్యాజ్యమాహు రమీ వైద్యా వసంతర్తౌ హితేప్సుభిః ॥

తా ॥ పులుసు, జిగటగలవియు అజీర్ణములునగు పదార్థములు, పగటినిద్ర, వీనిని వసంతఋతువునందువర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ స్నాతః కవోష్ణనీరై రాభూషితో నిజకాంతయా । సార్ధం గత్వోపవనేపశ్యే ద్రమేచ్చ తత్రై వనిర్జనేదేశే ॥

తా ॥ ఈఋతువునందు సుఖోష్ణ జలస్నానము చేసివస్త్రాదులచే నలంకృతుడై, నిజభార్యతో గూడయుద్యానవనమున కేగి నిర్జనప్రదేశమున క్రీడించుచు సుఖముగనుండవలయు.

గ్రీష్మఋతుచర్య.

వా ॥ తీవ్రతర దినకర సంజాత సంతాప సంతాపిత శరీర పాంథసార్థ సంసేవిత మార్గ పాదపచ్ఛాయా విపులపిపాసావిధురమృగయూథ మరుస్థలీస్థాన పరుషతరవిచలిత మారుత నికటతటినీతట తరుపత్రనికర కలుషితసలిలాశయో యస్స నిదాఘ ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా॥ మిక్కిలితీక్ష్ణముగనుండుసూర్యునివలనగలిగినసం[illegible]దపించినబాటసారులచేనాశ్రయింపబడినమార్గమునందలిచెట్లనీడగలదియు మిక్కిలిదప్పిచేడస్సినమృగసమూహముగలదియు, చౌటిభూములయందు గఠోరముగా వీచుచున్న గాలిగలదియు, గట్టునందలి వృక్షములనుండి రాలిన ఆకులచే గలుషితములైన జలాశయములు గలదియునగు ఋతువుగ్రీష్మర్తువని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ గ్రీష్మే తీక్ష్ణాంశు రాదిత్యో మారుతో నైరృతో ఒసుఖః । భూ స్తప్తా సరిత స్తన్వ్యో దిశః ప్రజ్వలితా ఇవ॥ భ్రాంతచక్రాహ్వయుగళాః పయఃపానాకులా మృగాః। ధ్వస్తవీరుత్తృణలతా వికీర్ణాంకితపాదపాః॥

తా ॥ గ్రీష్మఋతువునందుసూర్యుడుమిక్కిలితీక్ష్ణములగుకిరణములు గలిగియుండును, గాలినిర్ఋతిమూలనుండియసౌఖ్యముగలుగునట్లువిసరును. భూమి కాలినదులు శుష్కములై దిక్కులుప్రజ్వలితములై యుండును, చక్రవాక పక్షులు వేఱువేఱైతిఱుగుచుండును, మృగములు దప్పిగొని నీళ్లకుదిరుగుచుండును. పొదలు, గడ్డి, తీగెలు, ఇవియెండిపాడైయుండును, చెట్ల ఆకులు ఎండిరాలిపోవును.

శ్లో॥ తీక్ష్ణాంశురతితీక్ష్ణాంశు ర్గ్రీష్మే సంక్షిపతీవ యత్ । ప్రత్యహం క్షీయతే శ్లేష్మ తేన వాయుశ్చ వర్ధతే॥ అతో ఽస్మిన్ పటు కట్వమ్ల వ్యాయామార్కకరాం స్త్యజేత్ । భజే న్మధుర మేవాన్నం లఘుస్నిగ్ధం హిమం ద్రవం । సుశీతతోయసిక్తాంగో లిహ్యాత్సక్తూన్ సశర్కరాన్ ॥

తా ॥ ఈ ఋతువునందు సూర్యుడు మిక్కిలి తీక్ష్ణములైన కిరణములుగలవాడై భూమియందలి జిగటను హరించుటవలన నిత్యముకఫము క్షీణించి వాతమువృద్ధియగును, కావున, ఉప్పు, పులుసు, కారము ఈరసములు, దండకసరత్తు, ఎండవేడిని వర్జించవలయు, మధురాన్నము, లఘు, స్నే

సా, శీతల ద్రవపదార్థములను, శీతోదకస్నానమును, చక్కెరగలిపిన పేలపిండిపదార్థములను భక్షించవలయు.

శ్లో ॥ కుందేందుధవళం శాలి మశ్నీయా జ్జాంగలైః పలైః । పిబే ద్రసం నాతిఘనం రసాలాం రాగఖాండవౌ । పానకం పంచసారం వా నవ మృద్భాజనేస్థితం । మోచచోచదలైర్యుక్తం సామ్లం మృణ్మయశుక్తిభిః ॥

తా ॥ తెల్లనిబియ్యపు అన్నమును అడవిజంతువుల మాంసముతోడ, భుజింపవలయు. మిక్కిలిగట్టిలేక పలచనగనుండు మాంసరసమును త్రాగవలయు. రాగఖాండవములను (అనగా, చక్కెర-తేనె- మామిడిపండు మొదలగుమధురరసములు రాగములనబడును. వీనియందు పులుసుకలిపిన ఖాండవములనబడును.) ద్రాక్ష- ఖర్జూరము- ఈత- దానిమ్మ మొదలగువాని రసములతో జేయబడిన పానకములను, క్రొత్తకుండలో బోసి కొంచెము సేపునిచితీసి, అరటి (లేక) పనసఆకులదొన్నెలలోనైనను మట్టిపిడతలలోనైననుపోసి కొంచెముపులుసుకలిపి పానము చేయవలయు.

శ్లో ॥ పాటలావాసితం చాంభ స్సకర్పూరం సుశీతలం । శశాంకకిరణా న్భక్ష్యా న్రజన్యాం భక్షయన్ పిబేత్ ॥ ససితం మాహిషం క్షీరం చంద్రనక్షత్రశీతలం ॥

తా ॥ వెన్నెలసోకినవియు, పచ్చకర్పూరము, పాదిరిపువ్వులనివాసనపట్టించినవియునగు జలమును త్రాగవలయు, రాత్రులయందు-పచ్చకర్పూరమిశ్రితభక్ష్యములను, చక్కెరతోగూడినబఱ్ఱెపాలను సేవించవలయు

శ్లో ॥ అభ్రంకషమహాశాల తాలరుద్ధోష్ణరశ్మిషు । వనేషు మాధవీశ్లిష్ట ద్రాక్షా స్తబకశాలిషు । సుగంధహిమపానీయ సిచ్యమాన పటాలికే । కాయమానేచితే చూతప్రవాలఫలలుంబిభిః ॥ కదళీదలకల్హార మృణాలకమలోత్పలైః । కల్పితే కోమలై స్తల్పే హసత్కుసుమపల్లవే । మధ్యందినే ర్కతాపార్త స్స్వప్యా ద్ధారాగృహేథవా । పుస్తస్త్రీస్తనహస్తాస్య ప్రవృత్తోశీరవారిణి ॥

తా ॥ మిక్కిలియున్నతములగు ఏపి, తాటిచెట్లచే కానరాకుండెడి సూర్యకిరణములుగలవియు, మల్లెతీగెలు అల్లుకొనిన ద్రాక్షగుత్తులు గలవియు నగువనములయందు, సుగంధముగల పన్నీరుచేదడపబడిన వస్త్రములపరజాలుగలదియు, లేతచిగుళ్లు పిందెలుగలమామిడిమండలు, అరటి

రాకులు, కొంచెము ఎఱ్ఱనికలువపువ్వులు, తామరగడ్డలు, తామరపూలు, కలువపూలు, వీనిచేనేర్పరచబడిన పాన్పుమీద, పుష్పములను, చిగురుటాకులనుపరచి గృహమునకుచుట్టుస్త్రీప్రతిమలనేర్పరచి యాప్రతిమల స్తన, హస్త, ముఖములగుండా సన్ననియుదకధారలుపడునట్లేర్పరచిమధ్యాహ్నకాలమునందు, ఎండచేదపించినవాడు శయనించవలయు.

శ్లో ॥ సరాంసి వాపీ సరితో వనాని ప్రచ్ఛందనం శీతగృహం చ సేవ్యం । గుడేన పథ్యాసహ సేవనీయా మంథః ప్రయోజ్యః కిలఘర్మకాలే॥

తా ॥ సరస్సులు-కోనేర్లు-నదులు-వనములు-పుష్పములు-చందనము- చల్లనియిండ్లు - వీనిని ఎండకాలమునందనుభవించవలయు. బెల్లములో కరక్కాయ పొడికలిపిభక్షించవలయు. పిండిలోనేయి కొంచెముచన్నీళ్ళు పోసికొంచెముగట్టిగనుండునట్లుకలిపిభక్షించవలయు.

శ్లో ॥ స్రోతోనిదాఘసమయే సితసూక్ష్మవాసో హేమాహ్వచంపక నిపీడితకేశపాశః । శ్రీఖండతోయ మృగనాభి విలుంఠితాంగో ధన్యః క్షపాం క్షపయతే క్షణలబ్ధనిద్రః ॥ అతిశిశిరపయోభిః క్షాళితే సౌధపృష్ఠే సురభికుసుమయుక్తాం సమ్యగాస్థాయ శయ్యాం । శశధరకిరణౌఘై స్తారుతైశ్చ ప్రసక్తైః ప్రశమితపరితాపో గ్లానియోగ్యం శయీత ॥

తా ॥ దేహమునందుష్ణముచేసినపుడు - తెల్లనిసన్ననివస్త్రములు ధరించవలయు. పద్మకేసరములు-సంపెంగపూలు వీనిని శిఖయందుధరించవలయు. కస్తూరికలిపినచందనమును పూసికొనవలయు. ఇట్లాచరించి శీఘ్రముగనిద్రించువాడైగ్రీష్మఋతురాత్రులను గడపువాడుధన్యుడు.మఱియు మిక్కిలిచన్నీళ్లతోగడిగినమేడలోచంద్రకిరణములు- గాలిప్రసరించుప్రదేశమునందుసుగన్ధపుష్పశయ్యయందుశ్రమగలుగకుండునట్లుశయనించవలయు.

శ్లో ॥ వర్జయే ల్లవణామ్లోష్ణం కటు వ్యాయామ మైథునం । ధారయే మ్మరసా హారం సూక్ష్మవస్త్రధరో భవేత్ ॥ ప్రాప్తమధ్యాహ్నసమయే ఉశీరస్యోపవీజనం। శయీతభూగృహంగత్వేదధవారుదిరంవనం॥

తా ॥ గ్రీష్మర్తువునందు- ఉప్పు-పులుసు-కారము ఊరసములు- ఉపవాసములు - సంచారము- సురతము -వీనినివర్జించవలయు-ముత్యాలహారమును తెల్లవస్త్రమునుధరించవలయు. మధ్యాహ్నసమయమున వట్టి

వేళ్ళవిసనకఱ్ఱతో విసరుకొనవలయు. భూగృహములయందుగాని, మంచి వనములయందుగాని నివసించవలయు.

శ్లో ॥ మద్యం న పేయం పేయం వా స్వల్పం సుబహు వారి వా। అన్యథా శోఫ శైథిల్య దాహ మోహాన్ కరోతి తత్ ॥

తా ॥ గ్రీష్మర్తువునందు మద్యమును త్రాగగూడదు. వాతప్రకృతి గలవాడు- వాతమునశించుటకు త్రాగునెడల కొంచెముగ త్రాగవలయు. కఫపిత్తప్రకృతిగలవాడు కఫమునశించుటకు మిక్కిలినీళ్ళుకలిపి త్రాగవలయు.- అటుగాకవిపరీతముగ త్రాగినయెడ- వాపు- శైథిల్యము-తాపము- మోహము మొదలగురోగములుగలుగును.

శ్లో ॥ శాలయ ష్షష్టికా గ్రీష్మకాలే యవా జుర్ణలీ ముద్గ నీవార గోధూమకాః। వర్తుళ శ్చాఢకీ కోద్రవా పల్లకాః ఖండికా స్స్యుర్హితా వైమసూరీ ప్రియే ॥

తా ॥ శాలిధాన్యము, అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము, యవలు, జొన్నలు, పెసలు, నెవ్వరిధాన్యము, గోధుమలు, లంకలు, కందులు, ఆరికెలు, అనుములు, బోడసెనగలు ఇవి గ్రీష్మర్తువునందుహితకరములు.

శ్లో ॥ కాలింగంస్యాదపక్వం త్రపుసమపితథా కర్కటీచాప్యపక్వా కూశ్మాండం కారవేల్లంఘునకుచరుచిరే వాస్తుకో మేఘనాదః। చంచూ తుంబీ పటోలం దధి మధుర మయే శర్కరామిశ్రితంవైతద్వత్తక్రం సితాఢ్యం నవనలినకరే గ్రీష్మకాలే హితాస్స్యుః ॥

తా ॥ పుచ్చకాయ-దోసపండు-నక్క-దోసకాయ-బూడిదెగుమ్మడుకాయి- కాకరకాయ- చక్రవర్తికూర-చిత్రకూర - పాలముబచ్చలికూర-సొరకాయ-పొట్లకాయ- చక్కెరగలిపినమీగడ పెరుగు- కలకండగలిపినమజ్జిగ- ఇవి గ్రీష్మమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ ప్రియే కోశాతకీశ్రేష్ఠా మారిష శ్చాప్యుపోదికా। గ్రీష్మర్తౌ సుహితా బాలే శృంగాటకకశేరుకా ॥ పానీయం నైర్ఝరం వాప్యం కౌప్యం శ్రేష్ఠం నిదాఘకే। సితా చేక్షుగణో బాలే పూజిత స్త్రద్రసో పిచ ॥ సేవికా స్మితయాసార్థం భక్షితాస్సుహితామతాః। శృతశీతం పయోనీరం శీతలం పానకంహితం ॥

తా ॥ బీరకాయ- నీరుచిర్రికూర- పొలము బచ్చలికూర - పరికెగ డ్డ-నన్ను దుంప- ఈకూరలు, సెలవేలు- కోనేరు- నూయివీనియందలినీళ్లు- కలకండ-చెఱకురసము- పెసరపిండితో జేయబడి చక్కెరతోగూడిన సేవిక మను భక్ష్యములు- కాగిచల్లారినపాలు- జలము- శీతలపానకముఇవిగ్రీష్మ ర్తువునందుహితకరంబులు.

శ్లో ॥ చంద్రపాదా దివాస్వప్నం చందనం తరణంచకే । లఘుస్ని గ్ధం ద్రవం పథ్యం కాయస్థా సగుడా హితా ॥ ఉశీరై శ్చ్ఛాదితంగేహం సిక్తం ర్నీరై స్సుగంధిభిః । శీతలంచ తరుచ్ఛాయా ద్రాక్షా చోశీరవీజనం। దుగ్ధాంధశ్చ ప్రసూనాని బాలాయా అధరామృతం, హితా న్యాహు ర్వరమే బాలే గ్రీష్మే వైద్యా ఇమాని హి ॥

తా ॥ వెన్నెల- పగటినిద్ర- చందనలేపనము- నీళ్లలోనీదుట - లఘుస్నిగ్ధపదార్థభోజనము-బెల్లములోగలపినకరకాయపొడి - సువాసనగలజలములచేదడిపిన వట్టివేళ్లుకట్టిన శయనగృహము - శీతలపదార్థములు- చెట్లనీడ-ద్రాక్ష-వట్టివేళ్ల పంఖాలు - పాలఅన్నము- పుష్పములు-బాలయొక్క అధరామృతము- ఇవిగ్రీష్మమునందుహితంబులు.

గ్రీష్మర్తువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ క్షారామ్లకటుఘర్మాణిక్రీమద్యం తీక్ష్ణం పటు ప్రియే । లఘూష్ణ తిలతైలాని త్యాజ్యా న్యాతపా గ్నిపగ్వరః ॥

తా ॥ ఉప్పుగనుండుపదార్థములు- ఉప్పు-పులుసు - కారము-ఎండ- మద్యము-తీక్ష్ణ-లఘు- ఉష్ణపదార్థములు-నూనెఇవిగ్రీష్మమునందువర్జ్యములు.

శ్లో ॥ వృంతాకంచ కలింగంచ పక్వం శిగ్రూశ్చగృంజనంమాషాః। నిష్పావ కంగు కృసరా భయ శుక్రోధా ఇమే ఽహితా గ్రీష్మే ॥

తా ॥ వంకాయ-పుచ్చపండు-మునగ- వెల్లుల్లి-మినుములు- అనుములు- కొఱ్ఱలు- పొంగలి-భయము- దుఃఖము-క్రోధము, ఇవిగ్రీష్మర్తువునందు వర్జ్యంబులు.

శ్లో ॥ సషపా రాజికా మస్తు వటకా మాషసంభవాః । క్వథితా మేష మాంసంచ విదగ్ధాన్నం చ మైధునం ॥ ఉపవాసోపగమన మాయాసో దధి పిణ్యాక మతసీకా కాంతే । కథితం వా ఇద మహితంబాలే అయి గోధాపిశిత మపీష్టం స్యాత్ ॥

తా॥ ఆవాలు-తెల్లావాలు-మీగడ-మినపవడియములు-మజ్జిగపులుసు మేకపోతుమాంసము- చెడిపోయిన అన్నము, సురతము-ఉపవాసముండి త్రోవనడుచుట- శ్రమము-పెరుగు-తేకపిండి- అగసికూర- ఉష్ణముమాంసము ఇవి గ్రీష్మర్తువునందు వర్జ్యంబులు.

తా ॥ ఉన్నిద్రతా వహ్నిసేవాం త్యజేత్తీవ్రం సమీరణం। సూర్యతప్తజలస్నానం గ్రీష్మకాలే ఘటస్తని ॥

తా ॥ రాత్రిమేలుకొనుట- అగ్నిసేవ- పెనుగాలి -ఎండకుకాగిన నీళ్లతో స్నానము- ఇవి గ్రీష్మమునందహితంబులు.

వర్షర్తుచర్య.

వా ॥ అభినవ తమాలపల్లవ నీలజలధర ధ్వనిత ముదితమయూర సంఘుష్టవిస్తార స్వముఖరితకానన గహనకేతకి కదంబ కుసుమనిచయాతిశయ సుగంధ రమణీయ మారుతసందీపిత మదన దావానల దాహ వేదనా విధురిత విరహిజన నికరో గగనతల పతిత విపుల సలిల పరిపూర్ణ బహుల జల కల్లోల సంఘట్ట ఘటిత స్రవాహినీ సంఘాతో యస్స వర్షా ఇతి విజానీయాత్ ॥

తా ॥ చీకటిమ్రానుల చిగురుటాకులవలె నల్లనైన మేఘముయొక్క గర్జనమునకు సంతోషించిన నెమళ్ల సమూహముయొక్క ధ్వనిగల యరణ్యములును, మొగలి, కడిమి వీనిపుష్పముల వాసనగలిగి రమణీయముగా వీచుచున్నగాలి వలననతిశయించిన మదనాగ్నివేదనగల విరహిజనులును, ఆకాశమునుండిపడిన విస్తారజలము నిండుటవలన గొప్పతరంగములతోగూడిన నదులును గలిగియుండునది వర్షర్తువని యెఱుంగునది.

శ్లో ॥ తత్రవర్షాసునద్యంభః పురోద్భగ్న తటద్రుమాః । వాప్యః ప్రోత్ఫుల్లకుముద నీలోత్పలవిరాజితాః ॥ భూరవ్యక్తస్థలశ్వభ్రా బహుసరస్యోపశోభితాః। నాతిగర్జత్సవన్మేఘనిరుద్ధార్క గ్రహంనభః ॥

తా ॥ వర్షర్తువునందు, ప్రవాహజలమతి వేగముగవచ్చుటవలన నదులు విరిగినగట్లు గలవైయుండును, కోనేటులయందు తెల్లకలువ, నల్ల

కలువ, ఇవిబాగుగవికసించియుండును, భూమిపల్లములుబడి నీళ్లునిండికనబడకయుండును, మిక్కిలిపచ్చికగలిగియుండును, మిక్కిలిగర్జించక వర్షించుచున్న మేఘములచే నాకస మాచ్ఛాదింపబడి సూర్యుడు నక్షత్రములు గనబడకయుండును.

శ్లో॥ కేకీ కూజతి కాననే చ సరసీ మ్లానాంబు పూర్ణా తథా। హంసామానస మాప్రజంతి కమలాని మ్లానతాంయాంతి చ। గర్జన్మేఘమహీధ్రకందరదరీసస్యావృతా శ్యామలా। భాత్యేవం పవనప్రకోపనకరీ వర్షాంబుతుర్శ్రేయసీ॥

తా॥ వనములయందు నెమళ్లు ధ్వనించుచుండును, సరస్సులయందు జలములు కలకబారియుండును, హంసలు మానససరస్సునకేగును, పద్మములుముకుళించియుండును, గర్జించుచున్న మేఘముల ధ్వనులు పర్వతగుహాలయందునిండి ప్రతిధ్వనులుగలు గలుగును, భూమిపచ్చికగలిగి పచ్చనై యుండును, ఇట్టివర్షర్తువు జనులకు వాతమును ప్రకోపింపచేయును,

వర్షాకాలమునందుపథ్యము.

శ్లో॥ గోధూమా షష్టికామాషాః కులుత్థా రక్తశాలయః। రాజికాః ప్రావృషిశ్రేష్ఠా తసీసిద్ధార్థ ఇత్యపి॥ కూష్మాండం త్రపుసంపక్వం తథాపక్వం కలింగకం। కోశాతకీచ వృంతాకం వాస్తుకో మారిషోపిచ। చంచూపటోలౌ శునకః పలాండు స్సైంధవం తక్రముపోదికా చ। పద్యాంసి తాశ్రగురవే రసాలా చౌడ్యం ప్రియే సారసమంబు పథ్యం॥

తా॥ గోధుమలు, అరువది దినములకు ఫలించెడి ధాన్యము, మినుములు, ఉలవలు, ఎఱ్ఱబియ్యము, ఆవాలు, అగసివిత్తులు, తెల్లఆవాలు, బూడిదె గుమ్మడికాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు, బీరకాయ, వంకాయ, చక్రవర్తికూర, నీరుపిట్టికూర, పొలముబచ్చలికూర, పొట్లకాయ, తెల్లగడ్డలు, ఉల్లిగడ్డలు, సైంధవలవణముకలిపినమజ్జిగ, మద్యము, తెల్లచక్కెర, మునగకాయ, దొనగుంటపీనియందలినీళ్లు ఇవివర్షర్తువునందుహితంబులు-

శ్లో॥ సగుడందధి చేక్షుగణం కృసరాఘృత పూరక పాయసకం సఘృతం। క్వథితాహారినా జకపోతపలం శశతిత్తిరవార్తిపమాంసమపి॥

తా॥ బెల్లముకలిపిన పెరుగు, చెఱకు, పొంగలి, ఘృతపూరభ

క్ష్యము, నేయిపోసినపాయసము, మజ్జిగపులుసు, జింక మేక పావురా యి, కుందేలు, తిత్తిరిపక్షి, వెలిసెపిట్ట వీనిమాంసము, ఇవివర్షర్తువునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ శృతందుగ్ధంచధాన్యాక మగ్నిసేవాచవాస్తుకః । పద్మబీజం చఖర్జూరం బీజపూరశ్చమారిషః । మహాకోశాతకీచంచూ సుపక్వంకరమ దకీకం. । తూతమంజీరకంపక్వం సుపక్వంబదరీఫలం। ఆమ్రమామంతథా పక్వం నారికేలంగవాంపయః । దుగ్ధమాజంజలందివ్యం పనసఃకదళీఫలం। దధికోశాతకీఖండం తక్రగోధూమముద్గకాః । పాయసంలప్సికాపూపాష్ష ష్టికారక్తశాలయః । క్షుద్రమత్స్యాస్తథాహర్మ్యే శయనంలలనోత్తమే । మనుష్యాణాంహితాన్యేతే వర్షర్తావ్యహర్నిశం ॥

తా ॥ కాచినపాలు, ధనియాలు, నిప్పుసెగకాచుకొనుట - చక్ర వర్తికూర, తామరగడ్డ, ఖర్జూరపండు, మాదీఫలము,నీరుచిత్రికూర-నేతి బీరకాయ-పొలముబచ్చలికూర, కవిపండ్లు, సీమఅత్తిపండు, రేగుపండు మామిడికాయ,మామిడిపండు, కొబ్బెర, ఆవుపాలు, మేకపాలు, వర్షో దకము, పనసపండు, అరటిపండు, పెరుగు, బీరకాయ, చక్కెర, మజ్జి గ, గోధుమలు, పెసలు, పరమాన్నము, లప్సికభక్ష్యము, అప్పము, అరు వదిదినములకు ఫలించినధాన్యము- ఎఱ్ఱధాన్యము- చిన్నచేపలు, మేడలలో శయనించుట, ఇవివర్షాకాలమునందు హితకరంబులు.

వర్షర్తువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ ఆమాంకర్కటికాం తుంబీ మామంచ త్రపుసంయవాన్ । రాజకోశాతకీంనాడీం డిండిసంకారవేల్లకం । కర్కోటకం చపాలక్యా శృంగాటం చకశేరుకం । ఆలుకం మాహిషం క్షీరం ప్రావృట్కాలే వివ ర్జయేత్ । నిష్పావం వర్తులంకంగు రాజమాషం మకుష్టకం । త్రిపుటాం శ్చణకాన్ ముద్గాన్ మసూరీమా ఢకీంత్యజేత్ ॥

తా ॥ నక్కదోసకాయ, సొరకాయ, పుచ్చకాయ, యవలు, నే తిబీరకాయ, నాడీశాకము, కాకరకాయ, ఆగాకరకాయ, పాలకీకూర,

పరికెగడ్డ, నమ్మదుంప, చేమగడ్డ, బఱ్ఱెపాలు, అనుములు, లంకధాన్య ము, కొఱ్ఱలు, అలచందలు, పసుపుపెసలు, బోడసెనగలు, సెనగలు, చి ఱుసెనగలు, కందులు, వీనిని వర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ వల్లూరం కోద్రవాః శ్యామే శ్యామాకంజుర్ణలీమపి । నీవా రంలంఘునంచైవ కుల్మాషానపివర్జయేత్ । అతివ్యావాయమేణాక్షి బలవద్వి గ్రహంతథా । అతివ్యాయామకంచైవ వాధ్యశనం పరివర్జయేత్ ॥

తా॥ ఎండినమాంసము, ఆరికెలు, చామలు, జొన్నలు, నివ్వరి ధాన్యము, అలచందలు, లంఘనము, అతిమైథునము, బలవంతునితో విరోధ ము, జీర్ణముకాకమును భుజించుట వీనినివర్షర్తువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో॥ ప్రధావనంప్రతపన మభిఘాతం ప్రపీడనం । ప్లవనంతరణం రాత్రి జాగరంవిషమాశనం । భారప్రహరణంవాత మూత్రవర్చోనిరోధ నం । క్షువధూద్గారబాష్పాణాం నిరోధంఛర్ది శుక్రయోః । శీతవీర్యంకషా యంచ కటుతిక్తలఘూనిచ । రూక్షంచశుష్కశాకంచ వర్జయేత్ప్రా వృషిప్రియే । మాయూరమామిషంచర్యాం గజాశ్వరథపత్రికైః । ఏతా నివర్జయేన్నిత్యం ప్రావృట్కాలే శుభాననే ॥

తా॥ వేగముగపరుగెత్తుట, తాపమునుబొందుట, గాయము తగి లెడిపనులజేయుట, దేహమునకు పీడగలిగెడి కార్యములనొనర్చుట, ఈదు ట- దాటుట-రాత్రిమేల్కొనుట, అధికముగభుజించుట, బరువుమోసికొని నడుచుట,. అధోవాయువు - మలమూత్రములు తుమ్ము- తేనుపు-కన్నీళ్లు- వాంతి-శుక్రము వీనినిఅడ్డగించుట, శైత్యము- కషాయము-కారము - చేదు లఘువస్తు, రూక్షగలపదార్థములు- ఎండినకూరలు- నెమలి మాంసము, గజాశ్వరథయానము - ఈకార్యములను వర్షర్తువునందువర్జింపవలయు.

శ్లో॥ గోజిహ్వాండిండిసంచామం పనసంచిర్భటంగుడం । మకుష్ఠం కర్కటీంపక్వాంభంగ్యాంచిత్రఫలంతథా। వృంతాకంత్రిపుసంపక్వంపక్వం చాపికలింగకం । తౌషారంపాల్వలంనీరం కేదారంతటనీభవం దివాని ద్రాంచమాయూరం మాంసం పౌర్వంసమీరణం । వృష్టిషుర్మశ్రమాకా

రూక్షం శీతంచైవాశనంప్రియె । వర్జయేదరవిందాక్షవర్షర్తౌ వసుజోనిశం॥

తా ॥ బరివెంక, పనసకాయ, బుడమకాయలు, బెల్లము, పెసుగ పెసలు, నక్కదోసపండు, గంజాయిఆకు, పాపరబుడుకాయ, వంకాయ, దోసపండు, పుచ్చపండు. మంచునీళ్లు, ఊటబావినీళ్లు, పడియకుంటనీళ్లు, ఏటినీళ్లు, పగటినిద్ర, మేకలిమాంసము, తూర్పుగాలి, వానలోదడియుట, ఎండలో దిరుగుట, శ్రమపడుట, రూక్షములు శీతములునగు పదార్థములు వీనిని వర్షాకాలమునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ అపాదచారీ సురభిస్సతతం ధూపితాంబరః । హర్మ్యపృ ష్ఠేవసేద్బాష్పశీతశీకరవర్జితే ॥

తా ॥ వర్షర్తువునందు మనుజుడు కాళ్లతోసంచరించక వాహనములనెక్కి సంచరించవలయు, పరిమళజలముచే స్నానముచేయవలయు సువాసనపట్టించిన వస్త్రములధరించవలయు. వేడి- చలి-వానతుంపురులు లేని మేడలయందు నివసింపవలయు.

శ్లో ॥ అయేబాలేభజేన్నారీం పౌర్ణిధాంమేఘసుగర్జతి । కాయ స్థాందార్ఢిడీంగౌరీం రసాలాంనవయౌవనే । శివముష్ణోదకస్నానం ఘృత పానంపరూషకం । సారమజ్జాదనందార్ఢిక్షాంప్రశంసంతివిచక్షణాః ॥

తా ॥ వర్షర్తువునందు మేఘములురిమినప్పుడు నిజభార్యను గూడవలయు, కరకాయ-పలకలు-పసపు- శిఖరిణియనుభక్ష్యము- ఈపదార్థములను భక్షించవలయు- ఉష్ణోదకస్నానము-ఘృతపానము-పేరీతపండు- సారపప్పు-ద్రాక్ష ఇవివర్షర్తువునందు హితకరంబులు.

శ్లో । భజేచ్ఛివాంగుడేన సైంధవం యథేష్టభోజనం । పటోలమా ద్భిరంజలంకపిత్థదాడిమీఫలే । ఉపోదికాపలాండు నారికేళతైలసట్టకాక్ష సితోపలామయే శరత్సరోజలోచనేప్రియే ॥

తా ॥ బెల్లముతోగూడిన కరకపొడి- సైంధవలవణము- అట్టుపప్పు- యథేష్టభోజనము, పొట్లకాయ- వెలగ-దానిమ్మ - పాలముబచ్చలికూర- ఉల్లిగడ్డలు- కొబ్బెరనూనె- పెలుగుపచ్చళ్లు, కలకండ- వీనినివర్షాకాలము నందుభుజించవలయు.

శ ర దృ తు చ ర్య.

వా ॥ ఉద్యచ్చండ చండతర కిరణనికర పరిశుష్కకర్దమనిచయ వి గతధారాధర సంరోధ శశధర ధామ ధవళిత సకల భువనతల విరల జల కల్లోల కంపిత కమల కుముద కల్హార మనోరమ తడాగ భూషిత త లోయస్స శర దితి విజానీయాత్ ॥

తా ॥ ఉదయించి మిక్కిలితీవ్రమునొందిన సూర్యునికిరణములచే నెండినబురదగలస్థలంబును, మబ్బువిడిచినిర్మలంబైనయాకాశంబును, దానంజేసిసకలలోకములకును తెల్లనివెన్నెలయు, విశేషజలతరంగములచేగదలుచున్నకమల, కుముద (తెల్లకలువ) కల్హార (ఎఱ్ఱగలువ) పుష్పములచే రమణీయములగుతటాకములునుగలిగియుండునదిశరదృతువనియెఱుంగునది (ఇందు-నల్లపెద్దగోరంట, పొంకెన, తెల్లు, వేగిస,ఇవిపుష్పించియుండును.)

శ్లో ॥ దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః । నవసంగమ స వ్రీడా జఘనానీవ యోషితః ॥

తా ॥ నూతనసంగమమునందు స్త్రీలు తమజఘనములను లజ్జచే ప్రియునికి మెల్లమెల్లగజూపుభంగి, శరత్కాలపునదులు, ఇసుకదిబ్బలను మెల్లమెల్లగ గనబఱచును.

శ్లో ॥ సంశుష్యత్పంకశంకాఖరకిరణరుచా ఫుల్లరాజీవ రాజీ రాజ త్కల్హారవల్లీకుసుమచయమిళద్వాసనా వాసితాశా । దుగ్ధాంభోధేస్త రంగద్యుతి రివవికసత్కాశపుష్ప ప్రకాశం చంచచ్చంద్రాంశు శోభాస కలజనముదే శారదీరాత్రిరేషా ॥

తా ॥ ఎండచే నెండినబురదయు, వికసించినకమల కల్హార పుష్ప ములవాసనచే బరిమళ యుక్తములగు దిక్కులును, పాలసముద్రపు తరం గముల మాదిరి తెల్లనితెల్లు పుష్పముల ప్రకాశంబును, చలించుచున్నచం ద్రుని వెన్నెలయుగలిగిన శరద్రాత్రి సకలజనులకు సంతోషము గలుగ జేయును.

శ్లో ॥ పిత్తేనసాంద్రం రుధిరంశరత్సు వృద్ధింసమాగచ్ఛతి సూర్యరశ్మిభిః । తదాశురక్తం పరిమోక్షణీయం పానేజలంసారసముద్ధిశంతి ॥ భోజ్యాస్సదా లోహితశాలిముద్గాగవ్యాఘృతంచంద్రకరాశ్చసేవ్యాః। ఇక్షోర్వికారా మరిచైశ్చభక్ష్యాః పథ్యాసితాఢ్యా కిలసేవనీయా ॥

తా ॥ శరదృతువునందు సూర్యకిరణముల చేపిత్తముప్రకోపమును జెందిదానివలన రక్తము గట్టిపడి వృద్ధినగును, కావున అప్పుడు సిరలను వేధించి రక్తమోక్షణము జేయవలయు, గుంటలనీళ్లు త్రాగవలయు, ఎఱ్ఱబియ్యము, పెసలు, ఆవునెయ్యి, బెల్లము, మిరియాలువేయబడిన భక్ష్యములు, కలకండపొడి కలిపినకరకపొడి వీనిని భక్షింపవలయు, వెన్నెలలోనివసించవలయు.

శ్లో ॥ ధూమాయాన్నరశ్శరది చందనలిప్తగాత్రః స్త్రీశర్కరాక్వథిత దుగ్ధయుతాచసేవ్యా । కర్పూరపూగపరిపూర్ణముఖంచకాంతామాచుంబ్య శీతలకుచాం పరిరభ్యశేతే ॥

తా ॥ శరదృతువునందు మనుజుడు చందనమును బూసికొని కలకండకలిపిన కాచినపాలను త్రాగవలయు, కర్పూరము వక్కలు వీనితో గూడిన తాంబూలమును వేసికొనిన నిజకాంతనాలింగనముచేసికొని శయనించవలయు.

శరదృతువునందుపథ్యము.

శ్లో ॥ సితాయుక్తా శివాబాలే సితాయుక్తశ్శివాపిచ । గుడయుక్తావకాయస్థా ధాన్యాకంసైంధవంశివః ॥ గోజిహ్వాపద్మబీజాని మృణాళంగోస్తనీఘృతం । నాళికేరంహితాయుస్యుశ్శరత్కాలే దివానిశం ॥

తా ॥ చక్కెరతోగూడిన కరకపొడినైనను, నెల్లికాయనైనను, బెల్లముతోగూడినకరకపొడినైనను భక్షించవలయు. ధనియాలు, సైంధవలవణము, నెల్లికాయ, బరివెంకపట్టు, తామరగడ్డలు, తామరవిత్తులు, ద్రాక్ష, నేయి, కొబ్బెర, ఈపదార్థములుశరత్కాలమునందు హితకరంబులు.

శ్లో ॥ రసాలాంతధామం రసాలంకపిత్థం కళింగంతథైవామకంతం

డులీయం । పటోలంపలాండుం సితామాజదుగ్ధం శరద్యాహు రేతాని వై ద్యాహితాయ ॥

తా ॥ పెఱుగుపచ్చళ్ళు- మామిడికాయ- వెలగ- పుచ్చకాయ- చిత్రికూర- పొట్లకాయ- ఉల్లిగడ్డలు- చక్కెర- మేకపాలు- ఇవిశరత్కాలమునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ వాస్తుకోపోదికానాడికామారిషాః పానకంపాయసం శాలయష్షష్టికాః । కుండలీఫేణికాజంబురంభాఫలం స్యుశ్శరద్యంగనేమానవానాంముదే ॥

తా ॥ చక్రవర్తికూర - పొలముబచ్చలికూర - నాడికాశాకము- నీరుచిత్రికూర- పానకము-పాయసము- శాలిధాన్యము - అఱువదిదినములకు ఫలించెడిధాన్యము- జిలేబిభక్ష్యము-పేణీలు- నేరేడుపండ్లు- అరటిపండ్లు- ఇవిశరదృతువునందు హితంబులు.

శ్లో ॥ చంచూకోశాతకీబాలే శృంగాటందాడిమీఫలం । మాతులుంగోప్యమేకాంతే శరత్యేతేహితావహాః । కశేరుకంజలందివ్యం తౌషారంసారసంప్రియే । హంసోదకంచగోధూమా స్సోమాలీహారిణంపలం ।వార్తిరంత్తిత్తిరంమాంసం శాశమాజంచరేచనం । క్షుద్రమత్స్యాశ్శరత్కాలేహితాయస్యురహర్నిశం ॥

తా ॥ చుక్కకూర- బీరకాయ- పరికెగడ్డ- దానిమ్మపండు- మాదీఫలము- నమ్మదుంప- వర్షోదకము- మంచునీళ్లు- గుంటనీళ్లు - హంసోదకము- గోధుమలు, ఇత్రి- మీనవల్లంకిపిట్ట- తిత్తిరిపక్షి-కుందేలు - మేకపోతు- వీనిమాంసము- చిన్నచేపలు- ఇవిశరదృతువునందు హితంబులు.

హంసోదకలక్షణము.

శ్లో ॥ తప్తంతప్తాంశుకిరణైః శీతంశీతాంశురశ్మిభిః । సమంతాదప్యహోరాత్ర మగస్త్యోదయనిర్విషం । శుచిహంసోదకంనామ నిర్మలంమలజిజ్జలం । నాభిష్యందినవారూక్షం పానాదిష్వమృతోపమం ॥

తా ॥ సూర్యకిరణములచే పగలంతయు తప్తమయి, రాత్రియం

దు చంద్రకిరణములచే శీతలంబయి, రాత్రింబగళ్లు అగస్త్యోదయముచేస్వచ్ఛములయినవియు, స్వభావముగ నిష్కళంకములు అయినవియునగు జలము హంసోదకమనబడును. ఇది వాతకఫమునుపోగొట్టును చలువజేయును స్నానపానాదులయం దమృతతుల్యంబుగనుండును.

శ్లో ॥ కషాయకంస్వాదురసంచ శీతలంపటుప్రియమేసాబ్జసరోవగాహనం।లఘుప్రియంభోజనమంబుజాక్షిశరద్యయేజాంగలమామిషంహితం॥

తా ॥ కషాయ- మధుర- శీతల- లవణరసములు - కమలములుగల గుంటలయందుస్నానము, లఘువయిప్రియంబగు భోజనము, అడవియందలి పక్షులమాంసము ఇవిశరదృతువునందు హితకరంబులు.

శరదృతువునందపథ్యము.

శ్లో ॥ శరదుష్ణా పిత్తకర్త్రీ నృణాంమధ్యబలావహా। తస్మాత్పిత్తకరంసర్వంత్యజేన్నిత్యం ప్రయత్నతః। పిప్పలీమరిచంభంగాం శతపుష్పారసోనకం ॥ చిర్భటంరామఠంతక్రం వృంతాకంకృసరాదధి ॥ క్వథితంసార్షపంతైలం మద్యంచిత్రఫలంతథా । అమ్లంతీక్ష్ణం కటూష్ణం చాతపంవ్యాయామకంగుడం॥ దివానిద్రాతిసురతంమాషాన్నంరాత్రిజాగరం। మత్స్యం క్రోధంత్యజేద్యత్నా చ్ఛరద్యంబురుహేక్షణే ॥

తా ॥ శరదృతువు. ఉష్ణమును పిత్తమును కలుగజేసి మధ్యమబలమునిచ్చును కావున పిత్తకర పదార్థములను వర్జించవలయు. పిప్పళ్లు, మిరియాలు గంజాయియాకు, సోపు, తెల్లగడ్డలు, బుడమకాయ, ఇంగువ, మజ్జిగ, వంకాయ, పొంగలి, పెరుగు, మజ్జిగపులుసు, ఆవనూనె, మద్యము, పాపరబుడమకాయ,పులుసు, కారము,ఉష్ణతీక్ష్ణపదార్థములు,ఎండలోతిరుగుట, సాముచేయుట, బెల్లము, పగటినిద్ర, అతిసురతము, మినపపిండి, రాత్రిమేలుకొనుట, మత్స్యములు, క్రోధము, వీనిని శరదృతువునందు వర్జింపవలయు.

శ్లో ॥ పక్వంకలింగంత్రపుసంచపక్వం త్యజేత్తథా కర్కటికాం చపక్వాం । మాంసంప్రియమే మేషమయూరయోశ్చ శరద్యయే కుండలశోభితాస్యే ॥ •

తా॥ పుచ్చపండు, దోసపండు, నక్క-దోసపండు, మేకపోతు, నెమలి, వీనిమాంసము ఈ పదార్థములను శరత్కాలమునందువర్జింపవలయు.

శ్లో॥ వర్జనాదృతుసాత్మ్యానాం కృశోనిత్యం సుదుర్బలః ॥ నిత్యం రోగాభిభూతశ్చప్రమాణ్ సాత్మ్య విసర్జనాత్ ॥ తస్మాత్సాత్మ్యంనిషేవేత అసాత్మ్యంపరివర్జయేత్ । సాత్మ్యసేవీజితక్రోధీనిత్యంచాపిజితేంద్రియః। జీర్ణభోజీమితస్వప్నస్సుఖంజీవత్యనామయః॥

తా॥ ఆయాఋతువులకు జెప్పబడిన ప్రకారముగాక, పదార్థములను విరుద్ధముగ భక్షించినయెడ, శరీరమునకు, దౌర్బల్యము, కృశింపు, రోగముమొదలగునవి కలుగును గావున శాస్త్రప్రకారము నిషిద్ధపదార్థముల నువదలి, ఉచితపదార్థములను శరీరానుగుణముగ ననుభవించుచు క్రోధమును వదలి జితేంద్రియుడై పూర్వభుక్తాహారముజీర్ణించినవెనుక మరలభుజించువాడై మితమైన నిద్రగలవాడై యుండువాడు రోగరహితుడై సుఖముగ జీవించును.

ఇతి శ్రీ మానవధర్మచంద్రికాయాం
ఋతుచర్యాకథనం నామ
షష్ఠోధ్యాయః.

సప్తమాధ్యాయము.

సంస్కార ప్రకరణము.

శ్లో ॥ వైదికైః కర్మభిః పుణ్యై ర్నిషేకాద్యైర్ద్విజన్మనాం ।
కార్య శ్శరీర సంస్కారః పావనః ప్రేత్యచేహచ ॥

తా ॥ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యులు వేదోక్తములగు నిషేకాదిపుణ్యకర్మములచే శరీర సంస్కార మొనర్చిన, ఇహమునందును పరమునందును పవిత్రులగుదురు.

నిషేకము.

శ్లో॥ షష్ఠ్యష్టమీం పంచదశీం చతుర్థీంచతుర్దశీమప్యుభయత్రహిత్వా।
శేషాశ్శుభాస్స్యుస్తిథయో నిషేకే వారాశ్శశాంకార్య సితేందుజానాం ॥

తా ॥ ౪ - ౬ - ౭ - ౮ - ౧౩ - ౧౪ - ౧౫ - ౩౦ ఈతిథులను విడచితక్కినతిథులును, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములును, నిషేకకార్యమునందు శుభకరములు.

శ్లో ॥ విష్ణుప్రజేశ రవిమిత్ర సమీర పౌష్ణమూలోత్తరావరుణభాని నిషేకకార్యే। పూజ్యాని పుష్యవసు శీతకరాశ్విచిత్రాదిత్యాశ్చమధ్యమఫలావిఫలాస్స్యురన్యాః ॥ వృషభమిథునకర్కి సింహకన్యాతుల ఘటచాపఝుషాశ్శుభాభవంతి । యదిశుభబలకారి ణోనుకూలానిధనవిశుద్ధికరా నిషేకకార్యే ॥

తా ॥ శ్రవణము, రోహిణి, హస్త, అనూరాధ, స్వాతి, రేవతి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, శతభిషము ఈనక్షత్రములు శుభకరములు, పుష్యమి, ధనిష్ఠ, మృగశిర, అశ్విని, చిత్త, పునర్వసు, ఇవిమధ్యమములు, మిగిలినవిఅధమములు, వృషభము, మిథునము, కటకము, సింహము, కన్య, తుల, కుంభము, ధనుస్సు, మీనము, ఈలగ్నములుమంచివి,

శుభగ్రహములు, కేంద్రాదిస్థానములందు బలవంతులై యుండి, లగ్నమునకు అష్టమ స్థానము గ్రహ వర్జితమై యుండవలయు.

గర్భాధానవర్జ్యకాలము.

శ్లో॥ గర్భాధాన మరిష్టమష్టమవిధౌ పాపగ్రహాక్రాంత భేదగ్రాహిద్వయ కాలమూల నిధనజ్యేష్ఠాంత్యజన్మోడుషు। షష్ఠీవిష్టి విషావమాసు పరిఘాద్యర్ధే దివా వైధృతౌ సంధ్యాపర్వచతుర్దశీ వ్రతపితృశ్రాద్ధేషు పాతే భవేత్ ॥

తా॥ స్త్రీపురుషుల నక్షత్ర రాశి కెనిమిదవయింట చంద్రుడుండునప్పుడును, సూర్యాది పాపగ్రహములున్న నక్షత్రములందును, అశ్విని-భరణి- ఆశ్లేష- మఖ- జ్యేష్ఠ- మూల- రేవతి-స్త్రీపురుషులజన్మనక్షత్రము- దీని కేడవనక్షత్రమువీనియందును, పరిఘనామ యోగ పూర్వభాగమునందును, వైధృతి, వ్యతీపాత యోగములయందును, (భద్రకరణము- షష్ఠి- చతుర్దశి పంచపర్వములు-సంక్రాంతులు-సంధ్యాకాలములు - వ్రత - శ్రాద్ధదినములు-విషగడియలువీనియందును, ఆషాఢము, భాద్రపదము, ఆశ్వయుజము, పుష్యము ఈమాసములయందును, అర్ధరాత్రంబునందును, పగటియందును మూఢాది మహాదోషంబులందును,) నిషేకము జేయకూడదు.

పురుషరాసులగు, మేష, మిధున, సింహ, తులా, ధనుః, కుంభ, షడ్వర్గులయందైనను, పురుషగ్రహరాసులైన-మేష సింహ వృశ్చిక ధను మీనముల షడ్వర్గులయందైనను, ఈరాసులను పురుషగ్రహములు గూడి యుండినను జూచినను, బృహస్పతి- లగ్న, పంచమ, నవమస్థానముల యందుండినప్పుడును గర్భాధానము చేసిన పుత్రుడు గలుగును, స్త్రీరాసులగు వృషభ కర్కాటక, కన్యా, వృశ్చిక, మకర, మీనరాసులయందైనను, స్త్రీగ్రహరాసులగు, వృషభ, కర్కాటక, తులా, రాసుల షడ్వర్గులయందైనను, లగ్నము స్త్రీగ్రహములచే జూడబడినైనను కూడినైనను, నుండునప్పుడును, లగ్న పంచమ నవమస్థానములయందు బృహస్పతి లేకయున్నప్పుడును గర్భాధానము చేయ పుత్రిక గలుగును.

పుంసవనము.

శ్లో॥ కుర్యాత్పుంసవనం కరత్రయ విధిశ్రోత్రయారోహి ... రామిత్రాంత్యాదితిమూలదస్రశశభృత్పుష్యాద్యగర్భే స్ఫుటే । లగ్నేపుంగ్రహ

వాసరేరవిగ్రహం త్యక్త్వాదిసద్భాస్వమా । రిక్తాదిభద్రవివర్జి తేహ్నోయువ తౌ మాసేతృతీమేపతిః ॥

తా ॥ గర్భముధరించినస్త్రీకి గర్భమునకుశుభముగలుగుటకై మూడవమాసమున పుంసవనమనుకర్మముచేయవలయు. అశ్విని, రోహిణి, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మూల, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, రేవతి ఈనక్షత్రములయందును, వృశ్చికసింహరాసులయందును, చవితి, నవమి, చతుర్దశి, అమావాస్యలవిడచితక్కినశుభదినములయందును లగ్నమునకు పంచమ అష్టమ ద్వాదశములయందు, సూర్యాంగారక శని రాహు కేతు క్షీణచంద్రాది పాపగ్రహములులేనప్పుడును, చంద్రుడు లగ్నమునందు లేనపుడునుపుంసవనకర్మచేయదగినది.

సీ మం త ము .

శ్లో ॥ చతుర్థషష్ఠాష్టమ మాసభేదే భర్తాద్యగర్భే ప్రథమంవిధేయం । సీమంతకర్మద్విజభామినీనాంమాసేష్టమేవిష్ణుబలించకుర్యాత్ ॥

తా ॥ ౪ - ౬ - ౮ మాసములలోదేనియందైనను, పుంసవనమునకుజెప్పిన తిథివారనక్షత్రాదులయందు సీమంతమను కర్మ చేయవలయు - మఱియు బ్రాహ్మణస్త్రీలకు గర్భసంరక్షణార్థము ౮ వ మాసమున విష్ణుదేవతకు బలియొసంగవలయు.

జా త క ర్మ ము.

శ్లో ॥ జాతేపుత్రేపితుస్స్నానం సచేలంతువిధీయతే । దత్వాగోభూహిరణ్యాది పశ్చాల్లగ్నంనిరీక్షయేత్ ॥

తా ॥ పుత్రుడుజనింపగానే తండ్రిపుత్రునిముఖమునుజూచి సచేలస్నానముచేసి గోభూహిరణ్యాదులను బ్రాహ్మణులకు దానంబొసంగిపిదప జన్మలగ్నమును నిశ్చయింపవలయు.

శ్లో ॥ జాతేజాతదినాదిరాదశదినాత్తజ్జాతకర్మాత్మజే, కుర్యాద్రుద్రదినేథవాస్థిరచరక్షేప్రాఖ్యమైత్రోత్తరేషు । రిక్తామారహితేష్యఖండదివసేల

గ్నైశుభేవాసరేపూర్వాహ్ణేసురపూజితేసురగురౌవ్యక్తేవసౌమ్యాయనే॥

తా॥ పుత్రుడుజన్మించినప్పుడైనను, జన్మము మొదలు ౧౦ దినముల లోనే దినమందైనను ౧౧వ దినముననైనను జాతకర్మము చేయవలసినది. అట్లుచేయనియెడల, అశ్విని, రోహిణి, పునర్వసు, పుష్యమి, ఉత్తర,హస్త,స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, ౪-౯-౧౪-౩౦ ఈతిథులుతప్ప తక్కిన తిథులయందును, ఉత్తరాయణమందును, గురుశుక్రమూఢములు లేనికాలమునందును, పూర్ణతిథులయందును, సోమ-బుధ గురు-శుక్రవారములయందును, శుభగ్రహాధిపలగ్నములయందును పూర్వాహ్ణమందు జాతకర్మము చేయవలయు,

నామకరణము.

శ్లో॥ జాతానంతరమేవనామకరణంత్వేకాదశాహేస్ఫుటం।పుత్రస్యైవసమాక్షరంతుయువతేః కార్యంతతోవ్యత్యయం। శుద్ధిర్జాతకవచ్ఛనామ్నిసకలైస్సద్వాదశేషోడశే ద్వావింశేప్యథ వింశకేప్యావిహితం జాతివ్యవస్థాంవినా॥

తా॥ పుత్రుడుకలిగినక్షణంబున, నక్షత్రనామమనగా, రోహిణీ నక్షత్రమందుబుట్టినవానికి రౌహిణుడు ఈమొదలగునక్షత్రనామ కరణమును రహస్యముగాజేసి, ౧౧వ దివసమందు కుమారవిషయమైన సమానవర్ణములుగలపేరు, అనగా, కృష్ణః-శివః- మహేశ్వరః- అనువ్యవహార నామములను- పుత్రికావిషయమై- బేసి అక్షరములుగలనామము అనగా-జానకీ-పార్వతీఅనునట్టినామములను నిశ్చయింపవలయు. ఈనామకరణ విషయమైలగ్నాదిశుద్ధి జాతకర్మమునకువలెనే నిశ్చయింపవలయు. ౧౧వ దినమున జేయనిపక్షమున బ్రాహ్మణులు మొదలుగాగల ౪ వర్ణములకు ౧౦ దివసముల పర్యంతము జాతాశౌచమని విశేషవచనముండుటవలన జాతిభేదము లేక నాలుగువర్ణములవారును, జన్మదినము మొదలు ౧౨-౧౬-౨౦-౨౨ వీనిలోనేదినమందైనను క్రమముగ నామకరణమును జేయవచ్చును.

గ్రంథాంతరమునందు.

శ్లో ॥ మిత్రాదిస్యమ ఖోత్తరాశతభిషక్స్వాతీధనిష్ఠాచ్యుత ప్రాజే శాశ్విశశాంక పౌష్ణదినకృత్పుష్యేషురా శౌస్థిరే । ఛిద్రాఖ్యపంచదశీంవి హాయనవమీం శుద్ధేష్టమేభార్గవజ్ఞాచార్యాబ్జసుతవారవాసరదివసే నామాని కుర్యాచ్ఛిశోః ॥

తా ॥ అనూరాధ- పునర్వసు- మఖ- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- శతభిషము- స్వాతి, ధనిష్ఠ- శ్రవణము- రోహిణి - అశ్విని- మృగశిర- రేవతి- హస్త- పుష్యమి- ఈనక్షత్రములును- స్థిరరాసులయందున - ఛిద్రతిథులు- పున్నమ- నవమిని విడిచి- అష్టమస్థానము శుద్ధమైయుండగాను- శుక్ర- బుధ- గురు- సోమ- కుజవారములయందు నామకరణము చేయదగినది.

శ్లో ॥ కృష్ణోనంతోచ్యుతశ్చక్రీ వైకుంఠో థజనార్దనః । ఉపేంద్రో యజ్ఞపురుషో వాసుదేవ స్తథాహరిః । గోవిందః పుండరీకాక్షో మాస నామాన్యనుక్రమాత్ ॥

తా॥ చైత్రాదిద్వాదశమాసములయందువరుసగ-కృష్ణ-అనంత-అచ్యుత- చక్రి- వైకుంఠ- జనార్దన- ఉపేంద్ర- యజ్ఞపురుష- వాసుదేవ - హరి- గోవింద- పుండరీకాక్ష- అనినామములు నేర్పుఱచవలయు.

నిష్క్రమణము.

శ్లో ॥ ద్వాదశేహనికర్తవ్యం శిశోర్నిష్క్రమణంగృహాత్ ॥

తా ॥ పండ్రెండవదినమందు సూతికాగృహమునుండి శిశువును బయలువెడలించవలయు.

డోలారోహణము.

శ్లో ॥ తృతీయేపంచమేమాసి తస్మాసేవాశుభేదినే । ధాన్యమూలోత్తరాత్రీణి తిర్యగ్భేషుద్వైవభే । చంద్రతారాబలయుతేచాష్టమేశుద్ధిసంయుతే । డోలామారోపయేద్బాలం ద్విజప్రణ్యాంగనావిధిః ॥

తా॥ ౧-౩-౫ ఈనెలలలో దేనియందైనను చంద్రతారాబలములగల

శుభదినమున, రోహిణి, మూల, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి, పునర్వసు, హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, మృగశిర, అనూరాధ, జ్యేష్ఠ, విశాఖనక్షత్రములయందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమునందు శిశువును ఉయ్యాలయెక్కించి యూచవలయు.

అన్నప్రాశనము.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమర్భకస్య శుభదంమాస్యేవయుగ్మేశుభే, షష్ఠాదావథపంచమాదివిషమేమాసేవధూనాంశుభే । వారేసౌమ్యగృహేవిశుద్ధదశమేనందాష్టమీ ద్వాదశీ, రిక్తామారహితేదినేచర మృదుక్షిప్రధ్రువాఖ్యోడుషు ॥

తా ॥ పురుషశిశువునకు, ౬-౮-౧౦ ఈనెలలయందును స్త్రీ శిశువునకు, ౫-౭-౯- ఈనెలలయందును, సోమ, బుధ, గురు శుక్రవారములయందును, దశమశుద్ధిగలలగ్నమునందును, వృషభ- కర్కాటక- మిథున కన్యాధనుర్మీన లగ్నములయందును- ౧-౪-౬-౮-౯-౧౧-౧౨-౧౫-౩౦ ఈ దినములవిడిచితక్కిన తిథులయందును. అశ్విని-రోహిణి-మృగశిర- పునర్వసు-పుష్యమి-ఉత్తర-హస్త- చిత్త-స్వాతి- అనూరాధ- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తరాభాద్ర రేవతి ఈనక్షత్రములయందును అన్నప్రాశనముచేయదగినది.

శ్లో ॥ దేవతాపురతస్తస్యధాత్ర్యాత్సంగగతస్యచ । అలంకృతస్యభూషాభిరన్నపాత్రేచవాంఛితే । మధ్వాజ్యకనకోపేతే ప్రాశయేత్పాయసంశుభం ॥

తా ॥ బాలురకు నవీనాన్నప్రాశనము సేయునెడల మేనమామ మొదలగువారు భగవత్సన్నిధియందు శిశువుకుఆభరణాదులచే నలంకరించి తొడమీద గూర్చుండబెట్టుకొని సువర్ణాదివికారంబైన పాత్రమునందు పాయసమునునిచి అందు తేనె నెయ్యి మిశ్రముచేసి ఆపాయసమును సువర్ణాభరణాదులచేత శిశువునకు నాకించవలయు.

శ్లో॥కుష్ఠీలగ్నగతేరవౌతనుకశేచంద్రేసదాభిక్షుకః।పూర్ణేందౌబహు

సత్రదోషనిసుతే పిత్రాదిం తోజ్ఞానవాన్ । జ్ఞేజీకేబహుభోగవాన్ భృగుసుతే దీర్ఘాయురరాకృత్మజే వాతాంగీతవ సిధ్వజేశ్యనశనీ బాలోన్నభోక్తా భవేత్ ॥

తా ॥ అన్నప్రాశనలగ్నమందు సూర్యుడుండిన- బాలుడుకుష్ఠరోగియు- క్షీణచంద్రుడుండిన దరిద్రుండును- పూర్ణచంద్రుడుండిన అన్నదాతయు- అంగారకుడుండిన పైత్యరోగియు- బుధుడుండినవిశేషజ్ఞానవంతుడును- గురువుండిన మిక్కిలి భోగవంతుడును- శుక్రుడుండిన దీర్ఘాయువుగలవాడును- శనైశ్చరుడుండిన వాతరోగియు రాహుకేతువు లుండిన మిక్కిలిదరిద్రుడును అగును.

కేశఖండనము.

అశ్వీపుష్యపునర్వసూమృగశిరస్స్వాన్త్యాంత్యవిష్ణుత్రయం చంద్రజ్ఞామరపూజ్యశుక్రసహితాః పూర్ణాజయాఖ్యాశ్శుభాః । పూర్వాహ్ణేశుభలగ్నవారదివసే యుగ్మేచమాసే శిశోః కేశచ్ఛేదనమిష్టదంమునివర్త్తైరుక్తం వరాహాదిభిః ॥

తా ॥ అశ్విని- పుష్యమి- పునర్వసు- మృగశిర- స్వాతి- రేవతి- శ్రవణము, ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఈనక్షత్రములయందును- సోమ-బుధ-గురు-శుక్రవారములయందును. ౩-౫-౭-౧౦-౧౩ ఈతిథులయందును, పూర్వాహ్ణమందును- శుభగ్రహాధిపత్యముగల లగ్నమునందును శుభవారలయందును- సరినెలలయందును- పుట్టువెంట్రుకలు తీయవలయు.

కర్ణవేధనము.

శ్లో ॥ జాతాద్ద్వాదశషోడశేహ్నిసిధనే శుద్ధేష్టమేసప్తమేషష్ఠేమాసిశుభేదవారభవనే కర్ణౌసువేధ్యౌశిశోః । రిక్తాపర్వనిశాదినాని రహితే సంపూర్ణతిధ్యృక్షయోః పౌష్ణాదిత్యకరద్వయోత్తరహరశ్రోణద్వయార్యేందుషు ॥

తా ॥ శిశువుపుట్టినది మొదలు ౧౨వ ౧౬వ దివసమందైనను-పగటియందును- లగ్నమునకు ౮ వయింటనే గ్రహములులేక యుండగా ఔవ

లుకుట్టవలయు. ఈచెప్పబడిన కాలమునతిక్రమించినయెడల-౬-౭-౮ ఈ నెలలయందును, సోమ- బుధ- గురు- శుక్రవారములయందును, వృషభ- మిథున- కర్కాటక- కన్యా- ధనుర్మీనలగ్నములయందును, ౪-౯- ౧౪-౧౫- ౩౦- కృష్ణాష్టమి. కృష్ణచతుర్దశి-సంక్రమణములు- రాత్రికాలముశుక్లపాడ్యమి ఈతిథులనువిడిచి తక్కిన పూర్ణతిథులయందును, మృగశిర- ఆర్ద్ర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- ఉత్తరాభాద్ర- రేవతి ఈనక్షత్రములయందును శిశువుకు పండ్లురాకమునుపుచ, బాలుని తల్లితొడమీదనునిచికొని దారమును రెండుపేటలుగ సూదియందుగ్రుచ్చి దానితో బాలురకు చెవులుకుట్టవలయు.

చౌలము.

శ్లో॥ పౌష్ణేజ్యోత్తర వాయుమిత్ర వరుణబ్రహ్మాభిధే పూర్త్తమే చిత్రాంత్యేందు పునర్వసూస్వయకరశ్రోత్రద్వయా న్వేదివా। బాలస్యత్రితయేథపంచమసమే మాసాదిరిక్తాష్టమీ, పర్వాణ్యాసు శుభాంశవారభవనే చౌలంవిశుద్ధేష్టమే ॥

తా॥ పుత్రుడుజనించినది మొదలు మూడవ, లేక, ఐదవ సంవత్సరమందును- ౧-౪-౮-౯-౧౪-౧౫-౩౦ ఈతిథులనుసంక్రమణమును విడిచి తక్కిన తిథులయందును. సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును-వృషభ-మిథున-కర్కాటక- కన్యాధనుమీనన లగ్నములయందును- శుభగ్రహనవాంశలయందును- అశ్వని- మృగశిర- పునర్వసు- పుష్యమి- హస్త- చిత్త-శ్రవణము- ధనిష్ఠ- ఈనక్షత్రములయందును. వీనియందువల్ల పడని యెడల మధ్యమములగు రోహిణి, ఉత్తర, స్వాతి, అనూరాధ, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర ఈనక్షత్రములయందైనను, అష్టమశుద్ధిగలలగ్నమునందు బాలునికి క్షౌరము జేయించిశిఖనునచవలయు.

శ్లో॥ సూనోర్మాతరిగర్భిణ్యాం చూడాకర్మనకారయేత్। యది కుర్యాద్విపత్తిస్స్యాద్దంపత్యోశ్చశిశోశ్చవా ॥

తా॥ తల్లిగర్భవతియైయుండగా బాలునికి చూడాకర్మ చేయదగదు. చేసినయెడల దంపతులకైనను, శిశువునకైనను ఆపదకలుగును.

* శ్లో ॥ అగ్రతోథప్రవిన్యస్య శిల్పి భాండానిసర్వశః । శస్త్రాణి చైవవస్త్రాణి తతఃపశ్యే త్తులక్షణం ॥ ప్రథమంయత్స్పృశే ద్బాలస్తతో బాధంస్వయంతథా । జీవికాతస్యబాలస్య తేనైవతుభవిష్యతి ॥

తా ॥ అన్నప్రాశనముచేయించినపిమ్మట- శిల్పివస్తువులను- పాత్రసామానులను- ఆయుధములను- వస్త్రములను బాలునిముందరనునిచి- వానిలోదేనిని బాలుడుబాగుగస్పృశించునో దానిమూలముగా బాలునికి జీవనవృత్తియనియూహించవలయు.

క్షౌరకర్మ.

శ్లో ॥ శ్రవణత్రితయేహస్తత్రితయే రేవతీద్వయే । జ్యేష్ఠాయాం మృగశీర్షేచపునర్వసుద్వయేతథా ॥ క్షురకర్మబుధైఃప్రోక్తంత్యక్త్వాభౌమశనీరవిం । అనురాధామఘాంచైవ కృత్తికాంరోహిణీంమఘామ్ ॥

తా ॥ మంగళవారము, శనివారము, ఆదివారము, అనూరాధ, ఉత్తరఫల్గుని, కృత్తిక, రోహిణి, మఘ, వీనినివర్జించి, సోమ, బుధ, గురు, శుక్రవారములయందును, శ్రవణ, ధనిష్ఠ, శతభిష, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రేవతి, అశ్విని, జ్యేష్ఠ, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి, ఈవారనక్షత్రములయందును, క్షురకర్మప్రశస్తము.

శ్లో ॥ మాతుశ్చతుర్థీ భగినీచతుర్దశీభ్రాతుశ్చషష్ఠీ పితురేవపర్వసు । ఆదౌనవమ్యాంధనధాన్యనాశం కుటుంబహానిః క్షౌరాష్టమీషు ॥ దశమీపుత్రనాశాయస్వనాశాయ త్రయోదశీ॥ ఏవం[illegible]యమతిమాన్ క్షురకర్మచకారయేత్ ॥

తా ॥ చవితియందు క్షౌరముచేయించికొనిన మాతృహత్యాఫలమును, చతుర్దశియందు భగినీహత్యాఫలంబును, షష్ఠియందుభ్రాతృహత్యాఫలంబును, పర్వములయందు పితృహత్యా ఫలంబును పొందును, పాడ్యమియందు, ధనహానియు, నవమియందు ధాన్యహానియును అష్టమియందు కుటుంబహానియు దశమియందు పుత్రనాశము, త్రయోదశియందు స్వనాశంబునుగలుగును.

శ్లో॥భానుర్మాసంశనిస్సప్తభౌమోష్టౌ నాశయేత్సుఖం।వర్ధయేద్బోధనఃపంచమాసాన్ సప్తనిశాపతిః॥శుక్రస్త్వేకాదశక్షేమంక్షౌరేవాచాంపతిర్దశ॥

* దీనిని అన్నప్రాశన విధియందు జదువుకొన వలయు.

తా ॥ క్షురకర్మ ఆదివారమున జేయించికొనిన నొకమాసము లోను, శనివారమున ఏడుమాసములలోను, మంగళవారమున ఎనిమిది మాసములలోను, సౌఖ్యమును నశింపజేయు, బుధవారమున జేయించికొనిన ఐదుమాసములలోను, సోమవారమున జేయించికొనిన ఏడుమాసములలోను శుక్రవారమున జేయించికొనిన పదునొకండుమాసములలోను, గురువారమున పదిమాసములలోను క్షేమమును గలుగ జేయును.

శ్లో ॥ పంచకృత్వో మఘాయాంచ షట్ కృత్వః కృత్తికాస్వపి। త్రివారం చానురాధాయాం రోహిణ్యా మష్టవారకమ్ ॥ ఉత్తరాఫల్గునీ సంజ్ఞే చతుఃకృత్వస్సమాచరేత్ । స వేధసా సమానోపి యావదబ్దంనజీవతి ॥

తా ॥ మఘయందైదుమారులు, కృత్తికయందారుమారులు, అనూరాధయందు మూడుమారులు, రోహిణియందెనిమిదిమారులు, ఉత్తరఫల్గునినక్షత్రమునందు నాలుగుమారులు, క్షౌరముచేసికొనువాడు బ్రహ్మతో సమానుడైనను ఒకసంవత్సరముజీవింపడు.

అక్షరాభ్యాసము.

శ్లో ॥ బాలానాం శుభవాసరేహ్నినిధనేశు ద్ధేక్షురస్త్వేకృతిః కార్యా పంచమవత్సరే ప్రతిపదం రిక్తాష్టమీషష్ఠ్యమాః । హిత్వాపూష్ణిచరేస్థిరేచర గృహేవ్యక్తేగురౌ భార్గవే మిత్రాంత్యాద్యరవిశ్రయాదితి గురుశ్రోణాసు సౌమ్యాయనే ॥

తా ॥ బాలునకు ౫గు సంవత్సరమున, శుభవారములయందును, పగటియందును, అష్టమశుద్ధిగల లగ్నమందును. పాడ్యమి, రిక్తతిధులు, అష్టమి - అమావాస్య ఈతిధులనువిడిచి తక్కిన తిథులయందును- సూర్యుడు, మేష, కర్కాటక, తులా, మకర రాసులయందుగాని, వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభ రాసులయందుగాని యుండునపుడును, చరలగ్నముల యందును, గురుశుక్రుల స్తమయమును పొందకయుండునపుడును, అనూరాధ, హస్త, రేవతి, అశ్విని, చిత్త, స్వాతి, పునర్వసు, పుష్యమి, శ్రవణము, ఈనక్షత్రములయందును, ఉత్తరాయణమందును అక్షరాభ్యాసము సేయదగినది.

శ్లో ॥ పూజయిత్వా హరింలక్ష్మీం దేవీంచైవసరస్వతీం స్వవిద్యా సూత్రకారాంశ్చ స్వాంవిద్యాంచవిశేషతః । ఏతేషామేవ దేవానాం నా

మాన్యాంతుజుహుయాద్ఘృతం । దక్షిణాభిర్ద్విజేంద్రాణాం కర్తవ్యంచాత్ర పూజనం ॥ ప్రాఙ్ముఖోగురు రాసీనో వారుణాభిముఖంశిశుం । అధ్యాపయేత్తుప్రథమం ద్విజాశీర్భిస్సుపూజితః॥

తా ॥ శ్రీమహావిష్ణువును, లక్ష్మీసరస్వతులను, స్వవిద్యాసూత్రకారులను పూజించి, యాదేవతలనామములను నుచ్చరించి హోమముచేసి, గురువును తూర్పుముఖముగను, బాలుని పశ్చిమముఖముగను గూర్చుండబెట్టి అక్షరాభ్యాసముచేయింపవలయు పిదప బ్రాహ్మణాశీర్వచనములు జరిగించి యథాశక్తిదక్షిణలతో విప్రుల బూజించవలయు.

విద్యారంభము.

శ్లో ॥ విద్యారంభవిధిర్ద్వైవశుభదోనధ్యాయరిక్తావినా,దస్రార్కత్రయసోమపంచకహరి ర్కవ్యాదపూర్వత్రయే । శాక్షేశార్యకవిజ్ఞసోమజనకృద్వారేషులగ్నేచరే, నోవిద్యాబుధసోమయోః పరమితంశస్త్రంకుజేర్కేఽభ్యసేత్ ॥

తా ॥ అనధ్యాయ తిథులను రిక్తతిథులను విడిచి పగటియందును, అశ్విని, హస్త, చిత్త, స్వాతి, మృగశిర, ఆర్ద్ర, పునర్వసు,పుష్యమి, ఆశ్లేష, శ్రవణము,మూల,పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, గురు, శుక్ర, బుధ, సోమ, భానువారములయందును.చరలగ్నములయందును,విద్యాభ్యాసముచేయువలయు. అంగారక- భానువారములయందు శస్త్రవిద్యాభ్యాసము చేయవలయు.

ఉపనయనము.

శ్లో ॥ బ్రహ్మక్షత్రవిశామథోపనయనం వక్ష్యేవసంతేక్రమాద్గ్రీష్మర్తౌశరదేహ వర్ణనియతే తత్రాపిసా ధారణాః । మాసామాఘముఖాస్తుపంచజననాద్యాగర్భతో వైష్టమేనిత్యే విప్రశిశోః క్రమాన్నృపశిశో రేకాదశేద్వాదశే ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణులకు, గర్భసంవత్సరము మొదలుకొనినైనను, జననసంవత్సరము మొదలుకొనినైనను, ౮ వ సంవత్సరమునందు, వసంతఋతువునందును, క్షత్రియులకు - ౧౧ వ - సంవత్సరమునందు గ్రీష్మర్తువునందును ,వైశ్యులకు ౧౨ వ సంవత్సరమునందు శరదృతువునందును ఉపనయనము చేయదగినది, మరియు, మాఘ - ఫాల్గున - చైత్ర, వైశాఖ,

జ్యేష్ఠమాసములు శ్రేష్ఠములగుటవలన నీమాసములయందును ఉపనయనము, చేయవచ్చును, (గురువు, బాలుని నక్షత్రరాశికి, ౨ - ౧౧ - ౭ - ౯ - ౫ ఈ స్థానముల యందుండినపుడు ఉపనయనముజరుగును.)

శ్లో ॥ ద్వితీయాచతృతీయాచ పంచమీసప్తమీతథా । త్రయోదశీచ దశమీ ప్రశస్తాస్తిథయో౽వ్రతే ॥

తా ॥ ఉపనయనమునకు, ౨ - ౩ - ౫ - ౭ - ౧౩ - ౧౦ ఈతిథులు ప్రశస్తములైనవి.

శ్లో ॥ శుక్రార్కేందుజ వాసరేర్కశశినో ర్వారౌచ మధ్యౌతయో ర్మిత్రాంత్యాదిమృగస్థిరా దితిగురు శ్రోణత్రయార్కత్రయే। స్వాంశాదస్త శుభాంశగేహిమకరే శ్రోణాదితి స్వాంశగే లగ్నేచంద్రవివర్జితే శుభదినే పూర్వాహ్ణేశుద్ధేష్టమే ॥

తా ॥ బుధ, గురు, శుక్రవారముల యందును, అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పునర్వసు, పుష్యమి, శ్రవణము, ధనిష్ఠ. శతభిషము, హస్త, చిత్త, స్వాతి, రోహిణి, ఈనక్షత్రములయందును, చంద్రుడు స్వకీయాంశమందుండగా, స్వాంశమగు కర్కాటకమునుండి బుధ గురు శుక్రులయంశమును బొందియుండునపుడును, చంద్రుడులేనిలగ్నమందును- పూర్వాహ్ణమందును, ఉపనయన లగ్నమున కెనిమిదవయింట నేగ్రహములేనప్పుడును ఉపనయనము జేయదగినది.

శ్లో ॥ వర్ణేశార్కసితేజ్యవేదపబలం చాబ్దేందుతారాబలం తత్రాచార్యకుమారయోర్గురుబలం తేభ్యోహిముఖ్యంవ్రతే। తేషాంవార్ధకబాల్య మౌఢ్యరహితేమూలత్రికోణాలయే స్వోచ్ఛస్వాలయ మిత్రరాశిసహితే ష్వేతేషుకార్యంవ్రతం ॥

తా ॥ బ్రాహ్మణులకు బృహస్పతిబలమును, క్షత్రియులకు సూర్యబలమును, వైశ్యులకు చంద్రబలమును, అందరికిని సూర్య,గురు, శుక్రబలమును తమవేదాధిపతులబలమును, ఉపనయనము జరిగెడి సంవత్సరాధిపతి గ్రహబలమును, చంద్రతారాబలమును, ఈ చెప్పినబలములకంటె ఆచార్య వటువులకు బృహస్పతిబలమును ఉండవలయు, మఱియునీచెప్పబడినగ్రహములకు,మౌఢ్య, బాల్య, వృద్ధత్వములు లేకుండునప్పుడును, ఈగ్రహములే

తమతమమూల త్రికోణములయందును, ఉచ్చస్థానములయందున, స్వక్షేత్రమిత్రక్షేత్రములయందుండునప్పుడును, ఉపనయనము చేయదగినది,

శ్లో॥ ఋగ్వేదప్రభృతీశ్వరాగురుభృగుక్ష్మాపుత్రసౌమ్యాప్రవ తేస్స్వీయం వేదపలగ్నవాసరబలం త్వేష త్రియందుర్లభం । లగ్నేందుఃశుభరోగిణంచకురుతే సోచ్చస్థితో ప్యర్భకం లగ్నాద్ద్వాదశగంరవిం యదికుజః పశ్యేద్గురో ర్నేత్రహృత్ ॥

తా ॥ ఋగ్వేదమునకు గురువును, యజుర్వేదమునకు శుక్రుడున, సామవేదమునకు అంగారకుడును, అథర్వణవేదమునకు బుధుడును, అధిపతులు- ఉపనయనవిషయమై, స్వకీయ వేదాధిపతిబలమును, వటువుయొక్క జన్మలగ్నాధిపతిబలమును, జన్మవాసరాధిపతి బలమును ముఖ్యముగానుండవలయు, ఈచెప్పబడిన మూడుబలములు నేకకాలమునందు గలుగుటదుర్లభము, మఱియు, చంద్రుడుపనయన లగ్నమందున్నను, స్వకీయమైన ఉచ్చరాశియందున్నను, వటువును శుభయరోగినిగా జేయును,ఉపనయనలగ్నమునకు ౧౨ ఇంటసూర్యుడుండియతనికి అంగారకవీక్షణముకలిగినను ఆచార్యునికి నేత్రనాశముగలుగును.

శ్లో ॥ నీచస్థేషుపరాజితేష్వరిగృహస్థేష్వ స్తగేషువ్రతే వర్ణాధీశకవీజ్యవేదపతిషు స్యాదంత్య తుల్యోవటుః । అన్యైరప్యఖిలైకవింశతిమహాదోషైర్వియుక్తేఖిలే కేంద్రేపాపవివర్జితేయదిశుభేలగ్నేచకార్యంవ్రతం ॥

తా ॥ వర్ణాధిపతులును- గురుశుక్రులును- వేదాధిపతులును- నీచరాసులయందుండగాను శత్రుగ్రహయుతులైయుండగాను- శత్రుక్షేత్రములయందుండగాను- అస్తమించియుండునప్పుడును- ఉపనయనముచేసిన- వటువు చండాలునితో సమానుడని జెప్పవలయు- మఱియు- ౨౧ మహాదోషములవర్జించి- లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ దశమ- కేంద్రములయందు పాపగ్రహములు లేకయుండగాను- శుభగ్రహములు కేంద్రములయందుండగాను- శుభలగ్నమునందుపనయనము చేయవలయు.

శ్లో ॥ లగ్నాత్కేంద్రగతే రవౌ స్ఫుజిత ఇత్యాచార్యశిష్యావ్రతే భౌమేకూజిత నామకస్తు జననీం హంత్యేవ మందేకులం । దోషోయం రుధిరాభిధ స్తమసిచే దుగ్రాభిధో బాలకంరంధ్రాఖ్యః పితరంధ్వజే నగదశషే త్వబ్ధికేంద్రాభిధాః ॥

తా ॥ లగ్న- చతుర్థ- సప్తమ- దశము స్థానములయందు సూర్యుడుండిన స్ఫులింగమనుదోషము- దీనివలన ఉపనీతునికి నాని తండ్రికిని మారకముగలుగును. అంగారకుడుండిన కూజితమనుదోషము-దీనివలనవటువునకల్లికి మారకముగలుగును- శనియుండిన రుధిరమను దోషము- దీనివలన గోత్రజులకుమారకము- రాహువుండినను గ్రహమనుదోషము- దీనివలన వటువునకు మారకము. కేతువుండిన రంధ్రమను దోషము- దీనివలన వటువు తండ్రికి మారకముగలుగును.

శ్లో ॥ జీవఃకర్కటచాపమీన గృహగస్తద్భాగసంస్థోపివా । జన్మద్వాదశరంధ్రగోగురుదివటోర్విద్యార్థదస్స్యాద్ధ్రువం । స్త్రీగోయుగ్మతులామృగాఖ్యగృహగస్తద్భాగసంస్థోపివా । విద్యాచారసుఖాయురర్థరహితం కుర్యాద్గురుస్తంశిశుం ॥

తా ॥ కర్కాటక ధనుర్మీనరాసులయందైనను, ఈరాసుల యంశములయందైనను, ఉపనీతుని జన్మరాశియందైనను, అష్టమద్వాదశములయందైనను, బృహస్పతియుండగా నుపనయనవటువు సంపూర్ణవిద్యావంతుడగును- వృషభ మిథునకన్యాతులా మకరరాసులయందైనను, ఈయంశములయందైనను, గురువుండగా నుపనీతుడగువాడు, విద్యాచారసుఖాయుర్ధనములలో నొకటియైనను లేకనిర్భాగ్యుడగును.

శ్లో ॥ కుర్యాత్పాతకినంవటుంశశధరస్స్వార్యాంశగస్స్వాంశగో, నిస్స్వంభూమిసుతాంశమాంశ్యధభృతం జ్ఞాంశంతువిద్యాయుతం । జీవాంశంక్రతుకారిణంభృగుసుతస్యాంశం వివాహోత్సవం మందాంశంగతఆశుచోపనయనే చండాలసేవాకరం ॥

తా ॥ చంద్రుడుసింహరాశియందుండగా నుపనయనమైనవాడు పాపవంతుడును, కర్కాటకరాశియందుండిన దరిద్రుండును, మేషవృశ్చికరాసులయందుండిన ఆయుధధరుండును, కన్యామిథునరాసుల యందుండినపండితుండును, ధనుమీనరాసులయందుండిన సోమయాజియు, తులావృషభరాసులయందుండిన శీఘ్రముగ భార్యావంతుండునుమకరకుంభరాసులయందుండిన చండాలసేవకుండును అగును.

శ్లో ॥ పూర్వేద్యుశ్చపరేహనివ్రతదినాత్తస్మాచ్చతుర్థేదినే,సంధ్యాయుశ్చరజస్వలాస్వజననీ,గర్భాన్వితావాశిశోః । పిత్రోశ్చకుటుంబవత్సరోయదిగు

రో స్సంధ్యాభిజిత్సద్మనా, బాలో పంచమది కర్ణవేధరహితో నైతేషు కార్యాహం ॥

తా ॥ ఉపనయనముహూర్తదినమునకు బూర్వదివసమును, పరదివసమును, నాలవదినమును వీనిలోనొకదినము అనధ్యాయ దివసమైయుండునపుడును, బాలుని తల్లి నాందీ కర్మము చేయకముందు రజస్వలయైనను ౬ మాసముల గర్భిణియైనప్పుడును, కుమారుని తలిదండ్రులు పితామహీ పితామహులు చనిపోయిన సంవత్సరమందును. సూర్యుడున్న రాశియందును, ఆ రాశికి ౪ వ రాశియందును, బాలునికి చెవులుకుట్టక యుండునపుడును నుపనయనము జేయగూడదు.

శ్లో ॥ జన్మర్క్షంశుభదం నిషేకమఖయో శ్చౌలాన్నభుక్త్యోః కృషౌ । మౌంజీబంధనపట్టబంధనమహీ ప్రాప్త్యక్షరావాప్తిషు । పథ్యోర్వ్యపశుభప్రదంచసువనే సీమంతసంగ్రామయో । గర్భాధానపిత్రుక్రియాక్షురభిషగ్యాత్రావివాహేష్వపి ॥

తా ॥ నిషేకము, యాగము, చౌలకర్మము, అన్నప్రాశనము, వ్యవసాయము, ఉపనయనము, పట్టాభిషేకము, భూసంపాదనము, అక్షరాభ్యాసము, ఈ కార్యములను జన్మనక్షత్రమున జేయవచ్చును - వీనికంటె నితరములగు - పుంసవనము యుద్ధము సీమంతము గర్భాధానము క్షౌరకర్మ ఔషధసేవ ప్రయాణము వివాహము ఇవిచేయకూడదు - స్త్రీలకు మాత్రము జన్మనక్షత్రమున వివాహము చేయవచ్చునని కొన్నిగ్రంథముల యందు జెప్పబడియున్నది.

శ్లో ॥ దోషాణాంనియుతంనిహంతిబలవాన్ లగ్నస్థితశ్చేందుజశ్శుక్రస్తద్విగుణంగురుర్దశగుణం లగ్నంచపంచేష్టికం । లగ్నస్యోపచయేస్థితో గృహపతిఃక్రూరో బలీచేద్యదితేలక్షై కాదశగో రవిశ్చసకలాన్దోషాన్నిహంత్యేవతాన్ ॥

తా ॥ బుధుడుస్థానాదిషడ్బలములతోడంగూడి యుపనయనలగ్నమందుండిన లక్షదోషములబోగొట్టును- శుక్రుడులగ్నమందుండిన రెండు

లక్షలదోషములహరించును. బృహస్పతియుండిన,లగ్నముపంచేష్టికబలము గలదైనను (అనగా కాలాధిప- లగ్నాధిప, గురు,సూర్య చంద్రుల బలముగ లది- కాలాధిపులనగా—పూర్వరాత్రియందు చంద్రుడునుఅర్ధరాత్రియం దు శుక్రుడును అపరరాత్రియందు కుజుడును ప్రాతఃకాలమున బుధుడును మధ్యాహ్నమున సూర్యుడును సాయంకాలమున శనియు ఎల్లప్పుడుగురు వును బలవంతులు.) ౧౦ లక్షలదోషములనుబోగొట్టును- లగ్నాధిపతి-౩-౬-౧౧ స్థానములయందుండిన ౨ లక్షలదోషములహరించును. సూర్యాంగారకశనైశ్చరులతో బలయుక్తమై యేగ్రహమైన లగ్న తృతీయ షష్ఠైకాదశ స్థానములయందుండిన ౩లక్షలదోషములను హరించును- సూర్యుండు లగ్నమున్నకేకాదశంబుననుండిన సర్వదోషములహరించును.

ఉద్వాహవిధి.

శ్లో॥గురుణానుమతస్స్నాత్వా సమావృత్తోయథావిధి । ఉద్వహేతద్విజోభార్యాం సవర్ణాంలక్షణాన్వితాం ॥

తా ॥ బ్రహ్మచారియగు పురుషుడు గురువుచే ననుజ్ఞాతుండై, స్నాతకవ్రతమును సమావర్తనకర్మను యథావిధిగ సలిపి, సవర్ణురాలును సులక్షణవతియు నగు కన్యకను వివాహమాడవలయు.

కన్యాలక్షణము.

శ్లో ॥ వయోధికాంనోపగచ్ఛేద్దీర్ఘాంకన్యాంస్వదేహతః । స్వవర్షాద్ద్విత్రిపంచాది న్యూనాంకన్యాంసముద్వహేత్ ॥

తా ॥ తనకంటె నెక్కువ వయస్సు పొడవు లేక, ౨-౩-౫-౧౨ సంవత్సరములు తక్కువగల కన్యకను వివాహముచేసి కొనవలయు.

వరలక్షణము.

శ్లో ॥ కులంచశీలంచవపుర్వయశ్చ విద్యాంచవిత్తంచసనాథతాంచ। ఏతాన్గుణాన్సప్తపరీక్ష్యకన్యాదేయాబుధైశ్శేషమచింతనీయం ॥

తా ॥ వరునియొక్క కులము, స్వభావము, సదాచారసంపత్తి, శరీరసౌందర్యము, వయస్సు, వేదశాస్త్రవిద్యలు, భాగ్యము,స్వజనముగలిగియుండుట వీనినెక్క గనిరీక్షించి వరునకు కన్య నియ్యవలయు.

పురుషసాముద్రికము.

శ్లో॥ అథపుంసాంప్రవక్ష్యామి లక్షణానిద్విజోత్తమ । యైర్జ్ఞాయతేసదాలోకే ధనధాన్యాయుషాంస్థితిః ॥

తా॥ లోకమునందు పురుషులయొక్క ధన ధాన్య యుష్య స్థితులను దెలుపునట్టి పాదాద్యవయవరేఖా లక్షణములు సెప్పబడుచున్నవి.

అరికాలు.

శ్లో॥ ధ్వజాబ్జవల్లరీకుంభ మీనవజ్రాంకుశాంకితం। అస్వేదంమృదులంస్నిగ్ధం పుంసాంపాదతలంశుభం ॥

తా॥ అరికాలు ధ్వజము, పద్మము, పూగుత్తి, కడవ, మత్స్యము, వజ్రము, అంకుశము మొదలగు వానిలోదేనిచేగాని చిహ్నితంబై చెమటలేక మెత్తననునుపుగలిగి యుండిన శుభప్రదము.

పాదములు.

శ్లో॥ పద్మాకారౌశుభౌదీర్ఘౌ వసిరాలౌసుకోమలౌ । పాదౌరాజ్యప్రదౌపుంసాంకూర్మాభౌచసమాంగుళీ ॥ పరదారరతాఃపాదైరూక్షైర్భిన్నైస్స్వాశ్చమానవాః । శ్లిష్టాస్తుసూక్ష్మపర్వాణో దీర్ఘాశ్చాంగుళయశ్శుభాః ॥ రక్తావృత్తామృదూత్తుంగాస్స్నిగ్ధాఃపాదనఖాశ్శుభాః ॥ సర్పాకారావిరూక్షౌచ శుష్కౌపాదౌసిరాలకౌ।సంశుష్కౌపాండురనఖౌ నిస్స్వస్యాద్విరళాంగుళీ ॥ మార్గాయఘుటకౌపాదౌ రూక్షౌవసదృశౌతథా । విచ్ఛిన్నాగౌవంశహరౌ బ్రహ్మఘ్నౌపంకసన్నిభౌ ॥

తా॥ పద్మాకారములును, నిడుదలును, నరములు దెలియనివియు, కోమలనులును, కూర్మాకారములును సమములగువ్రేళ్లగలవియు నగు పాదములు రాజ్యప్రదములు. పాదములు కఠినములుగనుండిన ధనహీనులును పరదారరతులును అగుదురు. ఎడములేనివియు, చిన్నగణుపులుగలవియు దీర్ఘములునగువ్రేళ్లు ప్రశస్తములు, ఎఱుపు, వట్రువ, మెత్తన, నునుపుగల కాలిగోళ్లు శుభప్రదములు. సర్పాకారములును, మిక్కిలి కాఠిన్యముగలవియు, ఎండినవియు, నరములు దెలియునవియు, మిక్కిలియెండిన తెల్లనిగోళ్లగలవియు నగు పాదములుగలవాడు దరిద్రుడగును. కఠినములును, ఎచ్చుతక్కువలునగు పాదములు త్రోవనడిపించును. వ్రేళ్లకొనలుచింపులుగలిగియుండిన వంశమునునశింపజేయును. పాదములుబురదవలె నల్లగనుండిన బ్రాహ్మణ హింసచేయువాడగును.

పిక్కలు.

శ్లో॥ అగమ్యాగమనేప్రీతి ర్జంఘేవిరళరోమకే। నిస్వస్సాన్యస్మృదులాజంఘా రోమైకైకంచకూపకే॥ మృదురోమాసమాజంఘా తథా కరికరప్రభా। అసిరాళావిదీర్ఘాచ స్నిగ్ధాచానతిమాంసలా॥ స్నిగ్ధారాజ్యప్రదాజంఘా దరిద్రాణాంకృశాభవేత్॥

తా॥ పిక్కలు దట్టమైనరోమములు గలిగియుండిన అగమ్యాగమనమునందు ప్రీతియు దారిద్ర్యంబును గలుగును. పిక్కలు మృదువులై రోమకూపములయందొక్కొకమృదురోమము గలిగి సమములై యేనుగుతొండమువలెనుండినను, నరములు తెలియక కొంచెముపొడవై గుండ్రనై మిక్కిలిస్థూలములు గాక నునుపుగలిగియుండినను, రాజ్యప్రదములు, కృశించియుండిన దారిద్ర్యముగలుగును.

మోకాళ్లు - తొడలు.

శ్లో॥ జానునీమృదులేనౄణాం భవతోరాజ్యసంపదే। తోరణస్తంభసదృశౌ సమావూరూసుశోభనౌ॥

తా॥ మోకాళ్లు మృదువులైయుండిన రాజ్యసంపదలు కలుగును. తొడలు తోరణస్తంభములవలె మొదటలావు క్రమముగా సన్నముగలిగి సమముగనుండిన శుభకరములు.

ముష్కములు.

శ్లో॥ సమౌదీర్ఘౌచవృషణౌ సంపదాయుర్వివృద్ధిదౌ। ఏకాండేనజలాన్మృత్యుర్విషమాభ్యాంబలస్త్రియః॥ సమాభ్యాంక్షితిపఃప్రోక్తః ప్రలంబేనసదాత్మవాన్॥

తా॥ వృషణములు సమములై దీర్ఘములైయుండిన సంపదాయుష్యములు వృద్ధియగును. ఏకవృషణముగలవాడు నీటియందు మరణించును. ఎచ్చుతక్కువలుగనుండిన బలము స్త్రీలుగలిగియుండును. సమములుగనుండిన రాజగును. వ్రేలుచుండిన శౌర్యవంతుడగును. రెండును ఊర్ధ్వముగనుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలవాడగును.

లింగము.

శ్లో॥ సూక్ష్మంలక్ష్మీప్రదంశేఫో దీర్ఘందౌర్భాగ్యదంనృణాం। సమపాహోపవిష్టస్య గుల్ఫంస్పృశతిమేహనం। యస్యేశ్వరంవిజానీయాత్సక్షిణం చైవమానినం॥ మేఢ్రేతివామనేచైవ సుతాయూరహితోభవేత్। వక్రేన్యథాపుత్రవాన్స్యాద్దారిద్ర్యంవినతేత్వధ। నాతిస్థూలంనాతికృశం బహు

పుత్రఫలప్రదం । అపత్యరహితశ్చైవస్థూలలింగోఽధనీనరః । కఠినైః కఠినైర్లింగైః పరదారరతాస్సదా । రమతేచసదాదాస్యా నిర్ధనోభవతిధ్రువం ॥ కృశేనలింగేనరక్తేనలభతేచోత్తమాంగనాం। రాజ్యంసుఖంచదివ్యంచ కన్యకాయాఃపతిర్భవేత్ ॥ పాండురైర్మణిభిర్నిస్స్వాః స్నిగ్ధైస్సుఖభాగినః ॥

తా॥ లింగము హ్రస్వముగనుండిన సంపదగలుగును. దీర్ఘముగనుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. మిక్కిలిపొట్టిగనుండిన సంతానాభ్యుదయములు కొఱవడును. పాదములను సమముగనునిచి నిల్చినయెడ లింగము చీలమండను తాకిన ధనవంతుడును సౌఖ్యవంతుడును మానవంతుడును అగును. కుడిపార్శ్వమునకు వాలియుండిన పుత్రవంతుడును, ఎడమపార్శ్వమునకు వాలియుండిన నిర్ధనుడును అగును. వంగియుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. మిక్కిలిస్థూలముగాక మిక్కిలికృశముగాక యుండిన ననేకపుత్రులుగలుగుదురు. స్థూలలింగముగలవాడు సంతానరహితుడును నిర్ధనుడును అగును. లింగము కఠినముగను, బరుసుగనునుండిన పరదారరతులును దాసీలతో రమించువారును నిర్ధనులునగుదురు. కృశించియెఱ్ఱగనుండిన నుత్తమస్త్రీని రాజ్యమును సౌఖ్యమును పొందుదురు. లింగాగ్రమందలి మణి ఎఱ్ఱగనుండిన ధనవంతుడగును. తెల్లగనుండిన దరిద్రుడగును.

మూత్రము.

శ్లో॥ సశబ్దమూత్రేణసుఖీ నిశ్శబ్దేనదరిద్రతా । వక్రద్విత్రిచతుఃపంచధారాదిభిరేవచ ॥ దక్షిణావర్తవలితమూత్రాభిశ్చనృపాః స్మృతాః॥

తా॥ మూత్రించునపుడు శబ్దముగలిగియుండిన సుఖియగును. శబ్దములేనియెడ దరిద్రుడగును. మూత్రధారవక్రముగ ౨-౩-౪-౫ ధారలుగ- కుడిపార్శ్వముగ వెడలిన రాజగును.

శుక్లము.

శ్లో॥ నృపాఃపుష్పామోదశుక్లామధుగంధిమహాధనాః । పుత్రశ్శుక్లే మత్స్యగంధేతనుశుక్లైచకన్యకా ॥ మహాభోగీమాంసగంధేగదీస్యాన్మదగంధిని। దరిద్రఃక్షారగంధేనదీర్ఘాయుశ్శీఘ్రమైథునీ। అశీఘ్రమైథున్యల్పాయుః॥

తా॥ పురుషునికి శుక్లము పుష్పవాసన గలిగియుండిన రాజగును. తేనె-కల్లువీని వాసనగలిగియుండిన ధనవంతుడును పుత్రవంతుడును అగును. మత్స్యవాసన గలిగి యల్పముగనుండిన స్త్రీసంతానముగలవాడగును. మాంస గంధముగలిగిన మహాభోగి యగును. మదవాసనగలిగియుండిన రోగియగును. క్షారగంధముగలిగియుండిన దరిద్రుడగును. శుక్లస్ఖలనము శీఘ్రముగనగువాడు దీర్ఘాయువగును. ఆలస్యముగనగువాడు అల్పాయువగును.

పిఱుదులు.

శ్లో ॥ స్థూలస్ఫిక్కాస్స్యద్ధనాఢ్యకః । మాంసలస్ఫిక్సుఖీస్యాచ్చ సింహస్ఫిక్నృపతిస్తదా ॥

తా ॥ పిఱుదులు స్థూలముగనుండిన ధనాఢ్యుడగును. బలిసియుండిన సుఖిగను. సింగపుపిఱుదులవలెనుండిన రాజగును.

నడుము.

శ్లో ॥ భవేత్సింహకటీరాజా నిస్వఃకిటికటిర్నరః । విశాలాచకటిః పూజ్యామాంసలాచసమాద్విజ ॥

తా ॥ నడుము సింగమునడుమువలె నుండిన రాజగును. పందినడుమువలెనుండినదరిద్రుడగును. కటిపశ్చాద్భాగము విశాలమైబలిసియుండిన ప్రశస్తము.

కడుపు-మడతలు.

శ్లో ॥ కుక్షిస్సమున్నతస్త్రైవ షణ్ణిబస్స్యాత్పరిమండలః । బహ్వపత్యప్రదశ్చైవ పృష్ఠాన్నసుఖభోగదః ॥ వళిత్రయంతథాదీర్ఘం మాంసలం బహ్వపత్యకం ॥

తా ॥ కడుపు మిక్కిలియెత్తుగనుండినచో నపుంసకుడగును. మండలాకారముగనుండిన విశేషసంతానము మంచిభోజనము, సుఖము, భోగముగలుగును. కడుపుమీదిమూడుముడతలు బలిసి దీర్ఘములై యుండిన విశేషసంతానము గలుగును.

బొడ్డు.

శ్లో ॥ సమున్నతాచగంభీరా విశాలామృదులాతథా । నాభిస్స్యాద్భాగ్యదాన్నృణాం పుత్రపౌత్రప్రవృద్ధిదా । వళీమధ్యగతానాభిర్మృదుసేవాంతనోతిహి । వామావర్తమసాధుస్స్యాన్మేధాం దక్షిణతస్తథా ॥

తా ॥ బొడ్డులోతైవిశాలమై మృదుత్వముగలిగియుండిన సౌభాగ్యము, పుత్రపౌత్రవృద్ధికలుగును. నాభిమడతలనడుమనుండిన సేవకావృత్తిచేయును. ఎడమసుడిగలిగియుండిన పాపియగును. దక్షిణపు సుడిగలిగియుండిన బుద్ధిమంతుడగును.

డొక్కలు.

శ్లో ॥ ధనినోవిపులైః పార్శ్వైర్నిస్స్వాశ్చక్రైస్తు నిమ్నకైః । పార్శ్వావిశాలౌగూఢాస్థి బహుసౌఖ్యప్రదౌనృణాం । బహుస్త్రీవల్లభత్వంచ సౌభాగ్యందిశతస్తథా ॥

తా ॥ ప్రక్కలు విశాలముగనుండిన ధనవంతుడగును. పల్లములుగ చక్రా

కారముగనుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. ఎముకలు తెలియకుండిన సౌఖ్యము - అనేక స్త్రీలు-సంపద గలుగును.

ఱొమ్ము.

శ్లో॥ సమోన్నతంచహృదయం దీర్ఘంచమాంసలంపృథు। నృపాణామధనానాంతు ఖరరోమసిరాళకం। వక్షోభిర్విషమైస్స్వల్పైస్త్రీ[illegible] ధనంతథా॥

తా॥ ఱొమ్ము సమముగ-ఉన్నతముగ-దీర్ఘముగ పుష్టికలదిగ. విశాలముగ నుండిన రాజులగుదురు. కఠినరోమములు నరలైన ఎముకలు తెలియుచుండిన అధనులగుదురు. ఎచ్చుతగ్గులుగనుండిన దారిద్ర్యము శస్త్రముచే మరణముగలుగును.

మెడకొంకులు.

శ్లో॥ విషమైర్జత్రుభిర్నిస్స్వా అతిసూక్ష్మైశ్చమానవాః। ఉన్నతైర్భోగినోనిమ్నైర్నిస్స్వాఃపీనైర్నరాధిపాః॥

తా॥ మెడకొంకులు ఎచ్చుతగ్గులుగను, అతిసూక్ష్మములుగను, లోతుగను నుండిన దారిద్ర్యము, ఎత్తుగనుండిన భోగము, బలిసియుండిన రాజ్యము గలుగును.

కంఠము,

శ్లో॥ నిస్స్వశ్చిపిటకంఠస్స్యాన్నరస్థూలగళస్సుఖీ। శూరస్స్యాన్మహిషగ్రీవశ్శస్త్రాంతోగూఢకంఠకః। కంబుగ్రీవశ్చనృపతిర్లంబకంఠోతిభక్షణః॥

తా॥ కంఠము చప్పిగనుండిన దారిద్ర్యము, స్థూలముగనుండిన సౌఖ్యము, మహిషకంఠమువలె నుండిన శౌర్యము, గలుగును. కంఠము వెలుపలికి దెలియకుండిన శస్త్రముచే మరణముగలుగును, శంఖమువలెనుండిన రాజగును, వ్రేలాడుచుండిన తిండిపోతుఅగును,

వీపు.

శ్లో॥ విశాలంచతథాపృష్ఠం దీర్ఘంగూఢాస్థిశస్యతే। అరోమమాభుగ్నపృష్ఠంశుభంచాశుభమేవచ॥

తా॥ వీపువిశాలముగ, దీర్ఘముగనుండి, ఎముక తెలియక, రోమములు లేకయుండిన శుభకరము, వంగియుండిన నశుభకరము.

హస్తములు.

శ్లో॥ ఉన్నతౌమాంసలౌకరౌ- విశాలౌనాతిరోమశౌ। బహుసౌ

భాగ్యపౌష్కలంసా మసిరాళౌ స్నిజోత్తమః ॥ దీర్ఘావిశాలౌ పద్మాభౌ సుప్రశస్తౌ కరౌ మతౌ । సూక్ష్మపర్వాంగుళీరక్తనృపతుంగనఖౌ శుభౌ ॥ కపితుల్యకరానిస్వా వ్యాఘ్రతుల్యకరా మతాః । కరైః కరతలైశ్చైవ లాక్షాభైరీశ్వరాస్తు తే.॥

తా ॥ హస్తములున్నతములై బలిసినవైపుగలిగి విశాలములై అతిరోమములులేక నరములు తెలియకయుండిన నైశ్వర్యముగలుగును, దీర్ఘములై పద్మాకారములైయుండిన ప్రశస్తములు. సూక్ష్మములగు గణుపులుగల వ్రేళ్లును, ఎఱుపు మృదుత్వముగల గోళ్లును, గలిగియున్న హస్తములు శుభప్రదములు. కోతిచేతులవలెను, పులిచేతులవలెను నుండిన దారిద్ర్యముగలుగును. చేతులు అఱచేతులులక్కవలెనెఱ్ఱగనుండిన ప్రభువులగుదురు.

బాహువులు.

శ్లో ॥ ఆజానులంబినౌబాహూ వృత్తౌపీనౌధనేశ్వరః । నిస్వానాం రోమశౌహ్రస్వౌ శ్రేష్ఠౌకరికరప్రభౌ ॥

తా ॥ బాహువులు మోకాలిపర్యంతము దీర్ఘములై వట్రువగలిగి బలిసియుండిన ధనవంతుడగును. రోమములుగలిగియుండిన దారిద్ర్యము, ఏనుగుతొండమువలెనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును.

భుజశిరస్సులు.

శ్లో॥సమున్నతౌతథైవాంసౌ విశాలౌవిరళౌసమౌ। దీర్ఘమాయుస్తథైశ్వర్యం శంసతోరిజయంసదా ॥

తా ॥ భుజశిరస్సులు ఎత్తుగలిగి విశాలములై విరళములై సమములైయుండిన దీర్ఘాయువు-ధనము-శత్రుజయములు గలుగును.

చేతివ్రేళ్లు.

శ్లో ॥ హస్తాంగుళయపవాస్స్యుశ్శ్లిష్టాశ్చైవాయతాశ్శుభాః । మేధావినాంచసూక్ష్మాస్స్యుర్భృత్యానాంచిపిటాఃస్మృతాః। స్థూలాంగుళీభిర్నిస్వాస్స్యుర్నతాస్స్యుర్బహిరున్నతాః ॥

తా ॥ వ్రేళ్లుకలిసికొని నిడుపులైయుండిన శుభప్రదములు. సన్నగనుండినధారణాశక్తిగల బుద్ధిగలిగియుండును. చప్పిగనుండిన సేవకులగుదురు. మొద్దుగనుండిన దరిద్రులగుదురు. పైకిఎత్తుకొనియుండినలొంగియుందురు.

గోళ్లు.

శ్లో ॥ తుషతుల్యనఖాఃక్లీబాః కుట్టనైస్స్ఫుటితైర్నరాః । నిస్వాశ్శుక్లనఖైస్తద్వద్వివర్ణైఃపరతర్కకాః ॥ తామ్రైరాఢ్యాపాధనాఢ్యాశ్చ

అంగుష్ఠైస్సరళైస్తథా । దీర్ఘాంగుళిశ్చదీర్ఘాయుర్నిర్ధనోవిరళాంగుళిః ॥

తా ॥ గోళ్లు పరిపాట్లువలెనుండిన క్లేశములుగలుగును - పీలిపప్పిగలిగి గుండ్రముగనుండిన దారిద్ర్యము - పక్షిపింఛముగనుండిన పరులను ఆక్షేపించును. గోళ్లుఎఱ్ఱగను తెల్లనను. బొటనవ్రేలు సరళముగనుండినను - ధనముభూమి కలుగును - వ్రేళ్లుపొడవుగనుండిన దీర్ఘాయుష్యము - ఎడములుగలిగియుండిన దారిద్ర్యము కలుగును.

అఱచేయి.

శ్లో ॥ అకర్మకఠినం పాణితలంమధ్యేతదున్నతం । దాసినాంకృపణానాంతుభవేదత్యంతనిమ్నగం ॥ పిత్ర్యవిత్తవిహీనాశ్చనిమ్నైఃకరతలైర్నరాః ॥

తా ॥ అఱచేయి పనిచేయకయేకఠినమై పల్లములేకయుండిన ధనవంతులై దానముచేయువారగుదురు. లోతుగనుండిన పిత్ర్యధనములేనివారగుదురు. మిక్కిలిలోతైయుండినలోభియగును.

రేఖలు.

శ్లో ॥ పాణ్యోర్యశ్చతస్రోరేఖాశ్చ యస్యతిష్ఠంత్యభంగురాః । రక్తాగభీరాస్త్వచ్ఛిద్రా స్తంభూపాలంవినిర్దిశేత్ ॥

తా ॥ అఱచేతియందు నాలుగురేఖలు దీర్ఘములుగా తెంపులు కత్తెరలులేక ఎఱ్ఱగలోతుగనుండిన భూపాలుడగును. నాలుగురేఖలనగా — ౧ పురుషరేఖ- ౨ స్త్రీరేఖ- ౩ ఆయుష్యరేఖ. ౪ ధనరేఖ.

[పూర్వముఖముగగూర్చుని అఱచేతినిచూచునప్పుడు, బొటనవ్రేలికిని చూపుడువ్రేలికిని నడుమజనించి అడ్డముగ ఉత్తరముగవ్యాపించిన రేఖపురుషరేఖయనబడును బొటనవ్రేలికి చూపుడువ్రేలికి నడుమజనించి పురుషరేఖతోగలిసి పడమరగమణికట్టువరకువ్యాపించినరేఖస్త్రీయాత్మరేఖయనబడును, ఈరెండునుకలిసియుండినదాంపత్యానుకూల్యముకలదు. కలియనియెడల అనుకూల్యముండదు. పురుషరేఖ అధికముగానుండిన పురుషసంతానము. స్త్రీరేఖఅధికముగానుండిన స్త్రీసంతానముగలుగును.

చిటికెనవ్రేలికి క్రిందుగా అఱచేతికొనను పుట్టి దక్షిణముగ సాగి నడిమివ్రేలికే చూపుడువ్రేలికి మధ్యవరకుసాగియుండినరేఖ ఆయుష్యరేఖయనబడును ఇట్లుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును. ఆరేఖసగముండిన అరువదిసంవత్సరములుబ్రతుకును. అందుకుతక్కువ అయినయెడల తక్కువఆయుష్యముగలుగును. ఈరేఖలకుఅడ్డగీతలున్నను, తెంపులుగలిగియున్నను అపమృత్యువు గండములు సంభవించును.

మణికట్టునందలికంకణరేఖయందుబుట్టి అఱచేతిమధ్యభాగమందుస్త్రీరేఖకుఉత్తరపుప్రక్కగా ఊర్ధ్వముగావ్యాపించి పురుషరేఖ ఆయుష్యరేఖలకు నడుమగాబోయి

నడిమివ్రేలికి ఉంగరపువ్రేలికిని నడుము ప్రవేశించిన రేఖ ధనరేఖ అనబడును. ఇది సంపూర్ణముగా నుండిన, పుట్టినది మొదలు అంతమువరకు ధనము కలిగియుండును. కత్తెరగీతలు కలిగిన ధనలాభము గలుగకుండును. ౩ - ౪ కత్తెరలు గలిగిన దారిద్ర్యము. ఆ రేఖను మూడుగా భాగించిన ఏ భాగమునందు రేఖ కనుపడునో, ఆయుష్యమానమును ఆ భాగమున ధనము లభించును. ధనరేఖ మధ్యమున తెంపులు గలిగియుండిన అప్పుడప్పుడు ధనము నష్టము నగుచుండును. ధనరేఖకు ఇతరరేఖాస్పర్శ కలిగిన అనగా ధనరేఖకు ప్రక్కన తటాక-ధ్వజ- పర్వ్వాది రేఖలుండిన హానిమూలముగా జీవించును.]

శ్లో ॥ మణిబంధేకంకణాఖ్యా శ్చసౌభోగలక్షణాః । రాజ్ఞాంతి ప్రస్తునారీషు కామినాంద్విపయంస్మృతం ॥

తా ॥ చేతిమణికట్టున ౪ రేఖలుండిన భోగవంతులగుదురు. ౩ ఉండిన రాజులగుదురు. ౨ ఉండిన స్త్రీసౌఖ్యముగలవారగుదురు.

శ్లో ॥ అంగుష్ఠాగ్రంతుతర్జన్యా ద్వితీయంపర్వసంస్పృశేత్ । శిల్పేచలేఖనేశస్త్రే విద్యాయాంవాబలాధికః ॥

తా ॥ బొటనవ్రేలికొన తర్జనీవ్రేలి రెండవగణుపును తగిలినయెడ. శిల్పవిద్యలయందును, లేఖనమందును. శస్త్రవిద్యలయందును నిపుణు

శ్లో ॥ అనామికాత్తృతీయాచ్చ సముత్తుంగాక[illegible] ష్ఠ్యంప్రకురుతే ధనాధిక్యంచపౌరుషం ॥

తా ॥ చిటికెనవ్రేలికొన అనామికాంగుళియొక్క మూడవగణుపును అతిక్రమించియుండిన బంధువులలో గౌరవమును, ధనమును పౌరుషమును పొందును.

శ్లో ॥ పర్వాంతరాళేసూక్ష్మంచ పృథుపర్వయదాభవేత్ । సంయోజనేఛద్రదర్శీ నిర్ధనోభవితానరః ॥

తా ॥ వ్రేలిగణుపులు లావుగను, గణుపులమధ్య సన్నముగను, వ్రేళ్లు చేర్చినసందులు గనబడినను నిర్ధనుడగును.

శ్లో ॥ అంగుష్ఠస్యతు పర్వాంతా గోధూమయవరేఖకాః ॥ సూచయంత్యపిమృష్టాన్నం ధనధాన్యాదిసంపదః ॥

తా ॥ బొటనవ్రేలిగణుపునకుపైన గోధుమగింజవలెను బియ్యమువలెను యవరేఖయుండును. (తక్కినవ్రేళ్లయందును ఉండును.) ఇదిగలవానికి మృష్టాన్నభోజనము, ధనధాన్యసంపదలు కలుగును.

శ్లో ॥ శంఖంచక్రంచకలశ మంగుళ్యగ్రేషుదృశ్యతే । ఏకచక్రస్సదా భోగీ ద్విచక్రోరాజపూజితః । ధనాఢ్యస్త్రిభిశ్చక్రై శ్చతుశ్చక్రోదరిద్రకః ।

విలాసీపంచచక్రే. షట్చక్రేణచకాముకః। సప్తచక్రేణశుభవాన్ అష్టచక్రే రోగవాన్। భూపాలోనవచక్రేణ దశచక్రేణయోగవాన్ ॥

తా। వ్రేళ్లకొనలయందు శంఖచక్రకలశరేఖలుండును. ఒకచక్రముగలవాడు సుఖవంతుడు. రెండుచక్రములుండిన రాజపూజితుడగును. మూడుండిన ధనవంతుడగును. నాలుగుండిననిర్ధనుండగును. ఐదుండినస్త్రీలోలుడగును. ఆరుండిన కాముకుడగును. ఏడుండిన శుభముగలుగును. ఎనిమిదగలిగిన రోగవంతుడగును. తొమ్మిదిగలిగిన భూపాలుడును. పదిగలిగినయోగవంతుడును అగును. ఇట్లు కాలివేళ్లయందును తెలిసికొనవలయును.

శ్లో॥ ఏకశంఖీసుఖీభోగీ ద్విశంఖేనదరిద్రవాన్। చతుశ్శంఖేనగుణవాన్ త్రిశంఖేనాగుణోభవేత్॥ నిర్ధనీపంచశంఖేనషట్శంఖేనప్రతాపవాన్। సప్తాదిదశశంఖాంతం రాజచిహ్నంప్రదృశ్యతే॥

తా॥ ఒకశంఖముగలవాడు సుఖియగును- రెండుశంఖములుగలిగినదరిద్రుడు- నాలుగుశంఖములుండిన గుణవంతుడు- మూడుశంఖములుండిన దుర్గుణవంతుడు- ఐదుశంఖములుండిన నిర్ధనుడు, ఆరుశంఖములుండిన సమర్థుడు, ఏడుమొదలు పదివరకు గలిగినరాజగును.

శ్లో॥ కనిష్ఠాంగుళిపర్వాంత శ్చతుష్కోణంభవేద్యది। సభూజీవ నమాప్నోతి మండలేశ్వరసన్నిభః॥

తా॥ చిటికెనవ్రేలి పర్వరేఖలనడుమ విషమ చతుష్కోణాకారముగ రేఖయుండిన భూజీవనమును పొంది రాజగును, మిగిలిననాలుగువ్రేళ్లపర్వరేఖలనడుమ పొడవుగ నాలుగురేఖలుండిన అధికభోగముగలుగును. మూడురేఖలుండిన సమభోగముగలుగును. రెండుండిన అల్పభోగము, ఒకటిగలిగిన వైరాగ్యము గలుగును, రేఖలేలేని యెడల కష్టముగలుగును, ఈరేఖలకు కత్తెరలు మొదలగు వైకల్యము లుండిన, చెప్పిన యోగముఫలించదు, వైకల్యములులేక సంపూర్తిగనుండిన సంపూర్ణ ఫలముగలుగును.

శ్లో॥ క్రీడావిద్యాభోగపుణ్య ఫలమంత్యాదికీర్తితం। సూక్ష్మాభ్యాం చద్విరేఖాభ్యాం తద్భంగేభంగసంభవః॥

తా॥ చిటికెనవ్రేలిక్రింద సన్నని పొట్టిరేఖలు రెండుగలిగిన బాల్యమునందుసౌఖ్యము, ఉంగరపువ్రేలిక్రిందనుండిన విద్యాలాభము, నడిమివ్రేలిక్రిందనుండిన కుం

౧౪౩ వపుటలో, ౧౯-౨౦-౨౧-౨౯-౩౦ పంక్తులలోనుండు "పురుష రేఖ" అనుపదమునకుస్త్రీరేఖయనియు, "స్త్రీరేఖ" యనుపదమునకు పురుష రేఖ యనియు దిద్దిచదువుకొనవలయును.

చిహ్నోగము, చూపుడు వ్రేలిక్రిందనుండిన కార్యసాఫల్యము గలుగును. వీనికిఅడ్డగీతలు గల్గినసఫలములు తప్పిపోవును.

శ్లో॥ యుగమీనాంకితకరో భవేన్న సి యుతో నరః । వజ్రాకారా శ్చ సని నాం మత్స్యపుచ్ఛనిభా స్తథా ॥

తా॥ హస్తమునందు- రథము నొక్క, గ్రాడి, మత్స్యము, మీనయూకారముగ రేఖలుండిన సంపదగలుగును, వజ్రాకారములును, మత్స్య పుచ్ఛము వంటివియునగు రేఖలుండిన ధనవంతులగుదురు.

శ్లో॥ శంఖాతపత్రశిబిరా గజపద్మ సమాన్నృపే । కుంభాంకుశప తాకాభా మృణాలాభాశ్చ కరేశ్వరే ॥

తా॥ శంఖము - ఛత్రము - పల్లకి - గజ - [illegible] గంగము - [illegible] రేఖలుండిన రాజులగుదురు. కలశము- అంకుశము- ధ్వజము- మూ[illegible] ధనవంతు డగును. (శంఖము గజము, అంకుశము- మూలము- సంపర్వసంస్ప్ర[illegible] మొదట నుండును. ఛత్రరేఖ- ధన రేఖకును బొటనవ్రేలి[illegible] ద్మము-ధన రేఖకు ఎడమ భాగమున నుండును. ధ్వజము- ఆయు రేఖకు పైతట్టుననుండును. కలశము స్త్రీ రేఖకును ధనరేఖకును నడుమనుండును.)

శ్లో॥ దామాభాశ్చగవాఢ్యానాం స్వస్తికాభాన్నృపోత్తమే । చక్రాసితోమరధనుః కుంతాభా నృపతేఃకరే ॥

తా॥ అరచేతియందు పలుపుతాడువలె రేఖయుండిన పశుసమృద్ధిగలుగును. స్వస్తికము- చక్రము- ఖడ్గము- బల్లెము- ధనుస్సు- ఈ రెంటి యాకారముగ రేఖలుండిన రాజులగుదురు. (స్వస్తికము- స్త్రీ రేఖకు పురుష రేఖకు ధన రేఖకును నడుమ నుండును. ఖడ్గరేఖ, స్త్రీరేఖకు ధనరేఖకు నడుమనుండును. ధనూరేఖ-ఆయుష్య- ధన స్త్రీ రేఖల నడుమనుండును. మిగిలినవి అరచేతి మధ్యముననుండును- ఆయుష్య రేఖకు పైతట్టున కిరీట- విద్యా- సింహాసన-వల్లీ చిత్ర రేఖలుండును. వీనివలన మంచి పాండిత్యము గలుగును.)

శ్లో॥ ఉలూఖలాభా యజ్ఞాఢ్యే వేద్యాభాశ్చాగ్ని హోత్రిణి । వాపీదేవగృహాభాశ్చ త్రికోణాభాశ్చ ధార్మికే ॥

తా॥ అరచేతియందు, ఉలూఖల (రోలు) రేఖయుండిన సోమయాజి యగును. వేదిక (అరుగు) రేఖయుండిన అగ్నిహోత్రియగును. నడబావి, దేవాలయము, త్రికోణము వీనివలె రేఖలుండిన ధార్మికుడగును. (వాపీ-త్రికోణరేఖలు పురుష- స్త్రీ ధన రేఖల నడుమనుండును. దేవాలయరేఖ, ఆయుష్య- స్త్రీ -ధన రేఖల నడుమనుండును.)

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలగా రేఖాః పుత్రాస్స్యుర్దారికాః । పి
స్యాశ్చబహురేఖాస్స్యుస్స్వతత్రంక్లేశభాగినః ॥

తా॥ బొటనవ్రేలి మొదటనుండు రేఖలు పుత్రసంతానమును దెలుపును అవి సూక్ష్మములై యుండిన స్త్రీసంతానమును దెలుపును. * ఆయుర్వ్యరేఖకు పైగా, చిటికెన వ్రేలికి క్రిందుగానుండు రేఖలు భాగ్యమును సూచించును. దానిక్రిందనుండు రేఖలలో ఎడమవైపు రేఖలు పుత్రసంతానమును, కుడివైపు రేఖలు స్త్రీసంతానమును సూచించును. * ఆరోగ్యరేఖ— పురుషరేఖ దగ్గఱనుండి పోయిన రేఖమీదుగా ఎడమభాగమునకు వ్యాపించియుండును. ఇది దృఢముగనుండిన ఆరోగ్యమును సూచించును. ఇది పురుషరేఖకు అంటియుండిన మంచిది గాదు. * విద్యారేఖ— ఇది ఉంగరపువ్రేలి క్రిందుగా పోయి యుండును. దీనికి మూడుపగులుగలిగియుండిన విద్యరానేరదు. దృఢమై విశేషరేఖలతో గూడియుండిన అనేకవిద్యలయందు నిపుణతకలుగును. * భాగ్యరేఖ— చిటికెనవ్రేలిక్రిందుగా నరచేతియందు చిల్లరగానుండును. ఇది సూక్ష్మముగా- తెంపులుగలిగియుండిన భాగ్యవంతులు రోగపీడితులగుదురు. దృఢముగలిగి బాగుగనుండిన ఆ మనుష్యులు వ్యవస్థితులగు భాగ్యములుగలిగియుందురు. * భగినీరేఖ— ఇది భాగ్యరేఖాస్థానమునందు అల్లికగలిగినట్లుగా నుండును. * మాతృరేఖ— ధనరేఖకు కుడిప్రక్కన నరచేతిలోనుండును. దృఢముగనుండిన తల్లివంకవారిని సూచించును. * పితృరేఖ— ధనరేఖకు నెడమప్రక్కగానుండును. ఇది తండ్రివంకవారిని సూచించును. మత్స్యరేఖ— ధనరేఖకు ఆత్మరేఖకునడుమ మణికట్టుకు సమీపమునుండును, దీనివలన పుణ్యకర్మసిద్ధి- ద్రవ్యము- పురుషసంతతి కలుగును. * చిల్లరరేఖలు— చిటికెనవ్రేలిక్రింద సన్ననైకురుచలైన రేఖలు రెండుండిన బాల్యమునందు సౌఖ్యమునుపొందును. ఉంగరపువ్రేలిక్రిందనుండిన విద్యయు, నడిమివ్రేలిక్రిందనుండిన ధనస్త్రీసంతానాదిభోగములును- చూపుడువ్రేలిక్రిందనుండిన కార్యసిద్ధియుగలుగును. హస్తమునందు రేఖలు పెక్కులుగానుండిన దారిద్ర్యము- కష్టము గలవారగుదురు.

శ్లో॥ ఏవంసామాన్యతఃప్రోక్తం రేఖాణాంలక్షణంబుధః॥ విశేషాద్దక్షిణంపుంసాం స్త్రీణాంవామంపరీక్షయేత్ ॥

తా॥ ఇట్లు సామాన్యముగ హస్తరేఖాలక్షణఫలంబులు చెప్పంబడియె- పురుషులకు కుడిహస్తంబును స్త్రీలకు ఎడమహస్తంబును పరీక్షించి ఫలము జెప్పవలయు- స్త్రీకి కుడిచేతిరేఖలు బాగుగనుండిన దానిఫలము పెనిమిటికని- పురుషుని యెడమచేతియందు బాగుగనుండిన ఆఫలము భార్యకును జెప్పవలయు.

గడ్డము.

శ్లో॥ అనున్నతైశ్చసుఖినో నిర్ద్రవ్యాశ్చబహుకైఃకృశైః। మాంసలైశ్చధనోపేతాః ॥

తా ॥ గడ్డము గుండ్రముగనుండిన సౌఖ్యము, కృశించియుండిన దారిద్ర్యము, పుష్టికలిగియుండినధనముగలుగును.

పెదవి.

శ్లో ॥ ఆరక్తైరధరైర్నృపాః । బింబబంధూకసదృశో మాంసలో మృదులోధరః ॥ సర్వసౌభాగ్యదో నణాం మన్యశ్చ శర్మణేమతః ॥

తా ॥ అధరము ఎఱుపుగలిగియుండిన రాజులగుదురు. దొండపండు- మంకెన పుష్పమువీనివలెనెఱ్ఱనైపుష్టిగలిగి మృదువైయుండిన సకలసౌభాగ్యములుగలుగును. విపరీతముగనుండిన సౌఖ్యహీనతగలుగును.

మీసములు.

శ్లో ॥ సంపూర్ణభోగినాంకృష్ణంశ్మశ్రుస్నిగ్ధంసమంమృదు । సంహతంస్ఫుటితాగ్రంచరక్తశ్మశ్రుశ్చచోరకః। రక్తాల్పపరుషశ్మశ్రునరాస్స్యుః పాపమృత్యవః ॥

తా ॥ మీసములు- నునుపుగ- సమముగ- నలుపుగ- మృదువుగనుండిన సంపూర్ణభోగములుగలుగును. గుంపుగను - కొనలుచీలియు-ఎఱ్ఱగనునుండిన దొంగయగును. ఎఱ్ఱగ- అల్పముగ- కఠినముగనుండిన మహాపాపులగుదురు.

శ్లో ॥ చుబుకేయస్యరోమాణినవక్షసిచగండయోః। సత్యాజ్యస్సర్వదాతుష్టో యది నిర్మానుషంజగత్ ॥

తా ॥ గడ్డమునందు వెండ్రుకలు జనించి,చెక్కిళ్లు, ఱొమ్ము వీనియందురోమములు లేకుండిన, లోకమ్మునకంతయు నపకారముచేయువాడగునుగావున వానిని విడువవలయు.

కటుమర్లు.

శ్లో ॥ మాంసలౌచహనూయస్య భవతస్త్రీవ్రపదున్నతౌ । సనరో మృష్టమశ్నాతి యావదాయుస్సుఖాన్వితః ॥

తా ॥ కటుమర్లు కొంచెము ఎత్తుగలిగి బలిసియుండిన యావజ్జీవము మృష్టాన్నసౌఖ్యములుగలిగియుండును.

చెక్కిళ్లు.

శ్లో ॥ అసిరాలౌసమౌగండౌ యస్యవైనాతిరోమశౌ । సమున్నతౌ సదాసౌఖ్యందిశతోభృగునందన ॥

తా ॥ చెక్కిళ్లు నరములు తెలియక- సమముగ కొంచెము ఎత్తుగలిగి అధికరోమములులేకయుండిన నెల్లప్పుడు సౌఖ్యముగలుగును.

దంతములు.

శ్లో ॥ ఈషత్సమున్నతాస్స్నిగ్ధా గోక్షీరధవళాస్సమాః। ద్వాత్రింశత్సంఖ్యదశనా మహారాజ్యప్రదాయకాః । త్రింశద్భిర్దశనైర్విద్వానేకత్రింశత్సుఖీభవేత్ । ఊనత్రింశేన దారిద్ర్యం విరళైశ్చనతైఃకుధీః। దంష్ట్రాకరాళ్చ త్వారో దంతాస్తీక్ష్ణాస్సమున్నతాః । స్నిగ్ధాః పంక్తౌ యది వయోస్యుస్తే మతిమంతోతిభోగినః । తీక్ష్ణాదంతాస్సమాశ్శ్రేష్ఠాః ॥

తా ॥ దంతములు ఇంచుకయెత్తుగలిగి నునుపులై, ఆవుపాలవలె తెల్లనై ముప్పదిరెండుగలిగియుండిన మహారాజ్యముగలుగును. ముప్పదియుండిన పండితుడగును. ముప్పదియొకటియుండిన సుఖియగును. ఇరువదితొమ్మిది గలిగిన దారిద్ర్యము, ఎడములుగలిగి వంగియుండిన కుత్సితబుద్ధిగలుగును. నాలుగుకోరలుగల దంతములు తీక్ష్ణములై నిగనిగలై దంతపంక్తికి ఎచ్చులేకుండా కొంచెము ఎత్తుగలిగి వరుస దప్పక సమానముగనుండిన నతిశ్రేష్ఠములై బుద్ధిని, అధికభోగమును ఇచ్చును.

నాలుక.

శ్లో ॥ జిహ్వారక్తాసమాశుభా । శ్లక్ష్ణాదీర్ఘాబుద్ధికరీ శ్వేతాకుర్యాద్ధనక్షయం ॥

తా ॥ నాలుకమిట్టపల్లములులేక ఎఱ్ఱగనుండిన శ్రేష్ఠము- సన్నమై పొడవుగనుండిన సూక్ష్మబుద్ధిగలుగును. తెల్లగనుండిన ధననాశముగలుగును.

నోరు.

శ్లో ॥ వక్త్రంచాపరుషంసౌమ్యం వర్తులంసౌభాగ్యసంయుతం। భూపాలానాంసమంశ్లక్ష్ణంవిపరీతంతుదుఃఖదం॥ ఆఢ్యానాంబహుళంవక్త్రం నిర్ద్రవ్యాణాంతుదీర్ఘకం । భీమవక్త్రఃపాపకర్మాధూర్తానాంచండవక్త్రకం । నిమ్నంవక్త్రమపుత్రాణాం కృపాళూనాంచ హ్రస్వకం ॥

తా ॥ నోరుమృదువైసౌమ్యమైయుండిన శ్రేష్ఠము - సౌభాగ్యముగలుగును. సమముగ, పలచనగనుండిన రాజగును. ఈచెప్పినలక్షణములకు విరుద్ధముగనుండిన కీడుగలుగును. నోరుపెద్దదిగనుండిన ధనవంతుడగును. పొడవుగనుండిన దరిద్రుడగును. భయంకరముగనుండిన పాపకర్ముడగును తీక్ష్ణముగనుండిన ధూర్తుడగును పల్లముగలిగియుండిన పుత్రులుకలుగరు. పొట్టిగనుండిన దయాళువులగుదురు.

చెవులు.

శ్లో ॥ నిర్మాంసైశ్చపిశైర్నిస్స్వాః కృపణాహ్రస్వకర్ణకాః । దీర్ఘక

ర్ణాశ్చ రాజానో రోమకర్ణాశ్శతాయుషః । బృహత్కర్ణాశ్చ బలినో రాజానః పరికీర్తితాః ॥

తా ॥ చెవులు మాంసరహితములై చప్పిగనుండిన దారిద్ర్యము. పొట్టిగనుండిన లోభియగును. దీర్ఘములుగ పెద్దవిగనుండిన బలవంతులును రాజులును అగుదురు. చెవులయందు రోమములుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును.

ముక్కు.

శ్లో॥ శుకనాసస్సుఖీ స్యాచ్చ ఋజునాసోతిజీవనః । ఛిన్నాగ్రకూపనాసస్స్యాదగమ్యాగమనేరతః ॥ దీర్ఘనాసాతు సౌభాగ్యం చోరత్వం కఠినాచయా ॥

తా ॥ ముక్కు చిలకముక్కువలెనుండిన సుఖియగును. సమముగనుండిన అతిజీవనముగలుగును. ముక్కురంధ్రములు తెగియుండిన అగమ్యాగమనమునందు ప్రీతిగలుగును. ముక్కు నిడుపుగనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును కఠినముగనుండిన దొంగయగును.

కన్నులు.

శ్లో ॥ రక్తాంతైః పద్మపత్రాభైర్లోచనైస్సుఖభోగినః । మార్జారలోచనైః పాపా మహాంతో మధుపింగళైః ॥ క్రూరాః కేకరనేత్రాశ్చ హరిణాక్షాస్సకల్మషాః। జిహ్మైశ్చ లోచనైః క్రూరాస్సేనాన్యో గజలోచనాః । గంభీరాక్షా ఈశ్వరాస్స్యుర్మంత్రిణస్స్థూలచక్షుషః। నీలోత్పలాక్షా విద్వాంస స్సౌభాగ్యం శ్యామచక్షుషాం । మండలాక్షాశ్చ పాపాస్స్యుర్దీనాస్స్యుర్గ్రీష్మలలోచనాః । దృక్స్నిగ్ధా విపులా భోగమల్పాయురపి చోన్నతా । విశాలాక్షాశ్చ సుఖినః ॥

తా ॥ నేత్రములు తామరరేకులవలె కొనలయందెఱ్ఱగలిగియుండిన సౌఖ్యము భోగముగలుగును. పిల్లికండ్లవలెనుండిన పాపులగుదురు. తేనెవన్నె, కపిలవర్ణముగలిగియుండిన గొప్పవారగుదురు. మెల్లకన్నుగలవాడు క్రూరుడగును. కన్నులు తెల్లగనుండిన కపటస్వభావులగుదురు. వంకరగనుండిన క్రూరులగుదురు. ఏనుగకన్నులవలెనుండిన సేనానాయకుడగును. గంభీరములుగనుండిన ద్రవ్యవంతులగుదురు. స్థూలములుగనుండినమంత్రులగుదురు. నల్లకలువరేకులవలెనుండిన పండితులగుదురు. నల్లగనుండిన సౌభాగ్యముగలుగును. గుండ్రముగనుండిన పాపులగుదురు. నీలములుగనుండిన దరిద్రులగుదురు. లోతు మెఱుగు గలిగియుండినభోగము, మిట్టగనుండిన అల్పాయుష్యము, విశాలముగనుండిన సుఖముగలుగును.

కనుబొమ.

శ్లో॥ దరిద్రా విషమభ్రువః । ఘనాదీర్ఘాయుష్యయుక్తా భూపాలాస్స్యుర్నతభ్రువః ॥ అధోన్యస్యాశ్చ ఖండభ్రూః మధ్యేచ వినతభ్రువః ॥

తా॥ కనుబొమలు ఎచ్చుతక్కువలుగనుండిన దారిద్ర్యము, దట్టముగనుండిన దీర్ఘాయుష్యము గలుగును. చిందువలె వంగియుండిన ధనవంతులును రాజులునగుదురు. తెగియుండినను నడుమవంగియుండినను దారిద్ర్యము గలుగును.

కణత - లలాటము.

శ్లో॥ ఉన్నతైర్విపులైశ్శంఖై ర్లలాటైర్విషమైస్తథా । నిర్ధనాధనవంతశ్చ అర్ధేందుసదృశైర్నరాః ॥ నిమ్నైర్లలాటైర్వధార్హాః క్రూరకర్మరతాస్తథా । సంవృత్తైశ్చలలాటైశ్చ కృపణాఉన్నతైర్నృపాః ॥

తా॥ కణతలు- ఉబ్బియున్నను- మిక్కిలివల్లముగనుండినను- ముఖమునిట్టి పల్లములుగనున్నను నిర్ధనులగుదురు. ముఖము అర్ధచంద్రునిబోలియుండిన ధనవంతులగుదురు. ముఖముపల్లముగలిగియుండిన పాపకర్ములై వధార్హులగుదురు. గుండ్రముగనుండిన లోభియగును. ఉన్నతముగనుండిన రాజగును.

లలాట రేఖలు.

శ్లో॥ లలాటోపహితా స్తిస్రో రేఖాస్స్యుశ్శతవర్షిణాం । నృపత్వం స్యాచ్చతసృభి రాయుః పంచనవత్యథ ॥ అరేఖేణానపత్యాయు ర్విచ్ఛిన్నాభిశ్చపుంశ్చలాః । కేశాంతోపగతాభిశ్చ అశీత్యాయుర్నరోభవేత్ ॥ పంచభిస్సప్తభిష్షడ్భిః పంచాశద్బహుభిస్తథా । చత్వారింశచ్చవక్రాభిస్త్రింశద్భ్రుకుటిగామిభిః । వింశతిర్వామవక్రాభి రాయుఃక్షుద్రాభిరల్పకం ॥

తా॥ లలాటమునందు మూడురేఖలుండిన నూరుసంవత్సరములు జీవించును, నాలుగురేఖలుండిన రాజై ౯౫ సంవత్సరములు బ్రతుకును, రేఖలులేకుండిన సంతానాయుష్యహీనుడగును, తెంపులుగలిగియుండిన జారులగుదురు, రేఖలు కేశాంతమునందుండిన (౮౦) సంవత్సరములు జీవించును. ౫-౬-౭ రేఖలుండిన ౫౦ సంవత్సరములు ఆయుస్సు, బహురేఖలుండిన ౪౦ సంవత్సరములును, వంకరలై కనుబొమ్మలదగ్గరనుండిన 30 సంవత్సరములును ఆయుస్సు. ఎడమపార్శ్వమునకు వంగియుండిన ౨౦ సంవత్సరములు జీవించును, రేఖలు అల్పముగనుండిన అల్పాయుష్యము.

నవ్వు.

శ్లో॥ అకంపహసితంశ్రేష్ఠం మీలితాక్షమఘావహం । అసకృద్ధసితం దుష్టం శ్రేష్ఠం దోషవివర్జితం ॥

తా॥ నవ్వునప్పుడు ఒడలుకదలక యుండినమంచిది. కన్నులుమూసికొనిపోయినపాపియగును. పలుమారునవ్వుటమంచిది కాదు. ఈదోషములులేకుండిన శ్రేష్ఠము,

శిరస్సు.

శ్లో॥ ఛత్రాకారైశ్శిరోభిస్తు నృపోనిమ్నైశ్శిరాధనీ। చిపిటైశ్చపితుర్మృత్యుర్దారాఘ్నాః పరిమండలైః॥ ఘటమూర్ధాపాపరుచిర్ధనాఢ్యః పరికీర్తితః॥

తా॥ శిరస్సువెడల్పుగనుండిన రాజగును. కొంచెముపల్లముగలిగియుండిన ధనవంతుడగును. చప్పిగనుండినతండ్రిమరణించును. గుండ్రముగనుండినభార్యలుదక్కరు. కుండవలెనుండిన పాపమునందాసక్తికలవాడై ధనవంతుడగును.

వెండ్రుకలు.

శ్లో॥ కృష్ణైరాకుంచితైః కేశైస్స్నిగ్ధైరేకైకసంభవైః। అచ్ఛిన్నాగ్రైశ్చమృదుభిర్నచాతిబహుభిర్నృపాః। బహుమూలైశ్చవిషమైః స్థూలాగ్రైః కపిలైస్తథా। నిస్స్వాశ్చాతికుటిలైర్ఘోరైరపిచమూర్ధజైః॥

తా॥ వెండ్రుకలువంగినవి నల్లనివి నునుపుగలిగి. కూపములయందొక్కొక్కటిగ మొలిచిమృదువులై కొనలుపగులక యుండినరాజగును. కూపములయందనేక రోమములుగలిగి ఎచ్చుతక్కువలుగను- కొనలులావుగను కపిలవర్ణముగను-మిక్కిలివంకరగను-భయంకరముగనునుండిన దరిద్రులగుదురు.

శరీరము.

శ్లో॥ రోమశాంగాత్రంమహారూక్షం సిరాళంమాంసవర్జితం। తత్తుస్యాదశుభంసర్వం శుభంసర్వంతతోన్యథా॥

తా॥ శరీరముమిక్కిలి బిరుసుగనుండి నరములు బెలియుచు మాంసరహితంబై యుండిన అశుభకరము- ఈలక్షణములులేకుండిన శుభప్రదము.

[శరీరముప్రతిమనుష్యునికి- కాలివ్రేళ్ల మొదలుకొనివానిజేనతో నేడుజేనలుండును. ఊర్ధ్వకాయముఅధఃకాయము పొడవునందుసమముగానుండును. ఎచ్చుతక్కువలుగానుండినశూరుండును త్వరితముగ నడుచువాడును అగును. నాభినుండినాసికాగ్రమువరకునుండుదూరము- స్తనాంతరాళదూరమునకు రెండింతలుండును. శిరస్సు చుట్టుకొలత-నాసికాగ్రమునుండి నాభివరకుగలదూరముండును. కంఠముయొక్క చుట్టుకొలతభుజమధ్య ప్రదేశమునకు సమానముగానుండును-గడ్డమునుండి కనుబొమలవరకుగలదూరముఫాలపుపొడుగంతయుండును. గడ్డమునుండినాసికాగ్రమువరకుగలదూరమును దుటిపొడుగంత యుండును. ఈచెప్పిన విధంబున సర్వావయవము లుండిన

పురుషుండు క్తసుఘను- శౌర్య ధైర్యవంతుడును, దీర్ఘాయుష్మంతుండును నగును.]

శ్లో॥ త్రిపురీషోద్విరాహార షణ్మూత్రశ్శైకసంగమః । ... త్కుతంత్రీణి జీవేద్వర్ష శతంనరః॥

తా॥ రెండుమార్లుభోజనంబును. ప్రతిదినము మూడుసార్లుమల విసర్జనంబును- ఆరుతేపలు మూత్రవిసర్జనంబులు- ఒక్కసారి స్త్రీసంగమంబును- అయిదుపర్యాయములు అధోవాత విసర్జనంబును - మూడుతుమ్ములునుగల మనుజుడు నిరుపద్రవముగ నూరుసంవత్సరములు జీవించును.

వివాహము.

శ్లో॥ జాతాత్సప్తదశాబ్దతోధవిషమే ష్వబ్దేషుపుంసాం శుభోగో దానాహ్వాయుకర్మలోపకరణే చేత్వంచమాబ్దాదిషు । కన్యానాంసమవత్స రేషువిహితః పాణిగ్రహఃపుత్రిక్య జాతాద్ద్వాదశ వత్సరాత్తునియమో నే యంవ్యవస్థాపరే॥

తా॥ పుట్టినది౭వసంవత్సరము నందును అది మొదలుకొని బేసిసంవ త్సరములయందును బురుషులకును, స్త్రీలకుసరిసంవత్సరములయందును, వివాహముచేయదగినది స్త్రీలకు ౧౦ వ సంవత్సరమునకుపైన రజోదర్శన మగుటవలన బేసిసంవత్సరములయందును జేయవచ్చును.

శ్లో॥ జన్మనాజన్మకుర్వీత నామ్నానామైవకారయేత్ । ఉభయం బలహీనంచే త్పుంజన్మస్త్రీషునామతః॥

తా॥ పురుషునికి జన్మనక్షత్రముండిన, స్త్రీకినిజన్మనక్షత్రమును బ ట్టియు, పురుషునకు జన్మనక్షత్రములేక నామనక్షత్రంబైనస్త్రీకిని నామ నక్ష త్రమునుబట్టియు విచారింపవలయు, స్త్రీపురుషులయొక్క జన్మనామ నక్షత్ర ములు రెండును బలహీనములైనయెడ పురుషుని జన్మనక్షత్రమును స్త్రీనా మనక్షత్రమునుబట్టి ఫలము విచారింపదగినది.

శ్లో॥ కుంభాజోక్షనృయుగ్మతౌళిసదనే ష్వర్కేస్థితేఫాల్గునే మా ఘేమాధవశుక్రయోశ్చశుభద స్త్వాజ్యద్వయేమధ్యమః । చైత్రేమీనగతేక నుర్మృగగతే పౌషేచయుగ్మాస్వితే ష్వాషాఢేనశుభో ధనుర్ఘ్నషయుతే ష్వర్కేవివాహశ్శుభః॥

తా॥ మేష వృషభ మిథున తులా కుంభ రాసులయందుసూర్యుడుం డగాను, సూర్యుడుపుష్యమాసమునకంటె నితరమాసములయందు ధనుర్మ కరములబొందియుండగాను, వైశాఖ, జ్యేష్ఠ, ఫాల్గున మాసములయందును వివాహముచేయుట మంగళకరము, కార్తీక, మార్గశీర్ష మాసములు మధ్య మములు, సూర్యుడుపుష్యమాసమందు ధనుర్మకర రాసుల యందుండగాను, ఆషాఢమాసమందు మిథునకర్కాటక రాసుల యందుండగాను వివాహ ముచేయకూడదు, సూర్యుడు చైత్రమాసమున మీనరాశియందుండగాగలి గెడి దోషమువింధ్యోత్తర దేశమునకేగాని దక్షిణదేశమునకు లేదు గావున దక్షిణదేశస్థులు మీనచైత్రమందు మేషాయన ప్రవేశమైనను వివా హము చేయుదగును.

శ్లో॥ అర్కేకర్కటకన్యకా ఘటధనుర్యుక్తేభృగౌ మన్దతేజి స్వాగ జ్యోతిషిశీతరోచిషిఖలాపే శవిరిక్తేతిథౌ। రోహిణ్యుత్తర రేవతీపిత్రృమరు న్మిత్రేందుహస్తాసురే ప్యారార్కార్కజవాసరైశ్వరహితే షూద్వాహ కర్మారభేత్ ॥

తా॥ సూర్యుడు కటకకన్యాకుంభ ధనూరాసులయందు లేకుండ గాను, శుక్రుడు, బృహస్పతి వీరుప్రకాశించు చుండగాను, చంద్రుడుబల వంతుడైయుండగాను, రిక్తతిథులుగాకఇతరములగుతిథులయందును, రోహి ణి, ఉత్తర ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర- రేవతి, మఖ, స్వాతి, అనూ రాధ, మృగశిర, హస్త, మూల ఈనక్షత్రములయందును, సోమ, బుధ, గు రు, శుక్రవారములయందును వివాహముచేయదగినది.

శ్లో॥ శ్రేష్ఠాస్త్రాళి యమాంగనాఘటధను ర్గోకర్కికంఠీరవా మ ధ్యాస్స్వాన్యయుతాస్తదూర్ధ్వరహితాస్సర్వే వివాహేహితాః। సౌమ్యాః కేంద్రధనాయపుత్రసహితాః పాపాస్త్రిషష్ఠాయగాఃపూజ్యా శ్శుక్రగు రూమృ గావశుభదౌ శుద్ధోభవేత్సప్తమః॥

తా॥ వివాహమునకు, తులా మిథునకన్యాకుంభ ధనుర్వృషభ క టకసింహరాసులు శ్రేష్ఠములు, మిగిలినవిమధ్యమములు, సమస్తరాసులును,

శుభగ్రహసహితములై పాపగ్రహ వర్జితములైనయెడ శుభప్రదములు, కేంద్రములయందును, ౨-౧౧-౫ ఈ స్థానములయందు గురు, శుక్ర, బుధ, పూర్ణచంద్రులును, ౩-౬-౧౧ స్థానములయందు రవ్యంగారక శనిరాహు కేతువులునుండిన శుభము- వివాహలగ్నమునకు సప్తమస్థానముగ్రహ వర్జితంబై యుండవలయు.

శ్లో॥ వధ్వాద్వాదశరంధ్రజన్మసుగురుర్వైధవ్యదస్సాత్త్రిషట్సంస్థస్త్రీక్షయకృచ్చతుర్థ దశమస్థానస్థితోదుఃఖకృత్ । అవశ్యంబలమార్య్యమార్యశశినాం భానాంవివాహేద్వయో। ర్దుష్టస్థానగతా అమీతువిహితాస్తేషాంచపూజాదినా ॥

తా॥ కన్యకజన్మలగ్నమునకైనను-జన్మకాలచంద్రలగ్నమునకైనను-౮-౧౨- ఈ స్థానములయందునుజన్మలగ్నమునందునుబృహస్పతియుండినకన్యకవిధవయగునువరునిజన్మలగ్నమునకు-౩-౬ స్థానములయందుండినమృతభార్యావంతుడగును.౪-౧౦ స్థానములయందుండినదంపతులుదుఃఖవంతులగుదురు.౨-౫-౭ ౯-౧౧ స్థానములనున్నశుభకరుడగును.మఱియుదంపతులకురవి-చంద్ర-బృహస్పతి తారాబలములవశ్యముగా జూడదగినవి. ఈగ్రహము లనిష్టస్థానమందుండిరేని జపహోమ దానాదుల నొనర్చవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషములు.

శ్లో ॥ యః పంచాంగవిశుద్ధిహీనదిన కృత్సంక్రాంత్యహః పాపినాం, షడ్వర్గః కునవాంశకోష్టమకుజష్షట్కంభృగోఃక ర్తరీ।లగ్నాదష్టమమష్టమేందురుభయోశ్చంద్రోష్టరిప్ఫారిగ శ్చంద్రస్సగ్రహపవారజనితస్సాస్యద్దుష్మహూర్తాభిదః ॥ ఖర్జూరిస్థసమాంఘ్రిభం గ్రహణభం చోత్పాతభం కూరయుగ్ధిష్ణ్యంచాశుభవిద్ధభం విషయుతం లగ్నాస్తదోష స్తథా । గండాంతో వ్యతిపాతవైధృతిమహాయోగాఇతిస్వాభిధాలగ్నస్యాప్యథిలైకవింశతిమహాదోషాన్ప్రవక్ష్యేథతాన్ ॥

తా ॥ పంచాంగశుద్ధిహీనము, సంక్రాంత్యహస్సు, పాపషడ్వర్గము, కునవాంశము, కుజాష్టమము, భృగుషట్కము, కర్తరి, లగ్నాష

మయము, చండార్గళము, షడష్టరిష్ఫచంద్రదోషము, చంద్రసగ్రహదోషము, వారజనితదుర్ముహూర్తము, ఖర్జూరిసమాంఘ్రిభము, గ్రహణభము, ఉత్పాతభము, క్రూరయుక్తధిష్ణ్యము, అశుభవిద్ధము, విషయుతలగ్నము, లగ్నాస్తదోషము, గండాంతము, వ్యతీపాతవైధృతి మహాయోగము అని ఏకవింశతి మహాదోషములు గలవు. వీనిని వివాహాదులయందు వర్జింపవలయు.

ఏకవింశతిమహాదోషవివరణము.

అశుభకరములగు తిథి- వారము- నక్షత్రము- యోగము- కరణము- ఈయైదును గూడిన పంచాంగ శుద్ధిదోషమనబడును. (౧) సూర్యసంక్రమణ ప్రవేశకాలంబునకు బూర్వమందును- పరమునందును పదియారు పదియారుగడియలును, మేష-కర్కట-తులా-మకరరాసులయందుమాత్రము ముందురాశియందు ౩౦ గడియలు, వెనుకటిరాశియందు ౩౦ గడియలును సంక్రాంతిదోషమనబడును. (౨) పాపగ్రహ షడ్వర్గమైన యెడల పాపగ్రహషడ్వర్గ దోషమనబడును. (౩) శుభగ్రహ నవాంశముగానియెడల కునవాంశదోషమనబడును. (౪) అంగారకుడు లగ్నమునకెనిమిదవ స్థానముననుండిన కుజాష్టమదోషమనబడును. (౫) వివాహలగ్నమునకు ఆఱవస్థానమున శుక్రుడుండిన భృగుషట్కదోషమనబడును. (౬) లగ్నమునకు ద్వితీయద్వాదశ స్థానములయందు పాపగ్రహములు వక్రించియుండిన యెడల కర్తరీదోషమనబడును. ఇది దంపతులకు మృత్యుప్రదము (౭) వధూవరులజన్మలగ్నములకును- జననకాలచంద్రరాశికిని ౮ వలగ్నము ముహూర్తలగ్నమైనయెడల లగ్నాష్టమదోషమనబడును. ఆయష్టమాధిపతివివాహలగ్నమును బొందినయెడ దంపతులకు మృత్యుప్రదుడగును. చంద్రుడు జన్మరాశికి ౮ రాశిని బొందియున్నయెడ దంపతులకు నిత్యదారిద్ర్యము గలుగును. మఱియు జన్మమునకు ద్వాదశలగ్నమును జన్మలగ్నమును వివాహమునందు అశుభకరము. (౮) చంద్రుడు వివాహలగ్నమునకు ౬-౮-౧౨ ఈస్థానములయందుండిన షష్టాష్టరిష్ఫ చంద్రదోషమనబడును (౯) చంద్రుడు క్రూరగ్రహములతో గూడియుండిన చంద్రసగ్రహదోషమనబడును -ఇది నిధనప్రదము. చంద్రుడు-ఏకరాశియందు సూర్యునితో గూడియుండిన వివాహితస్త్రీకి దారిద్ర్యము గలుగును. అంగారకునితో జేరిన మరణము- బుధునితో జేరిన బుత్రహీనతయు- బృహస్పతితో జేరియుండిన దౌర్భాగ్యంబును- శుక్రునితో గూడిన సపత్నీప్రాప్తియు, శనితో గూడిన దారిద్ర్యమును రాహువుతో గూడిన కలహంబును- కేతువుతో గూడిన దుఃఖంబును గలుగును. (౧౦) ప్రతిదివసమందును పగలు ౧౫ ముహూర్తములు- రాత్రి ౧౫ ముహూర్తములు తిరుగుచుండును. పగటి ముహూర్తములు క్రమముగా, రుద్రము- ఉరగము- మిత్రము- పిత్ర్యము, వసువము- వారము విశ్వేదేవము- విధి- బ్రహ్మము- ఇంద్రము ఇంద్రహుతాశనము- దైత్యము- వరుణము- అర్యమము- భగము - ఈ ౧౫

ముహూర్తములలో. ఉరగ-దైత్య-పిత్ర్య-రౌద్ర-ఇంద్ర-హుతాశన-భగ-ముహూర్తములు ౭ ను నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభప్రదములు- రాత్రిముహూర్తములు క్రమముగా- గిరిశ-అజపాదము- అహిర్బుధ్న్యము- పూషము, నాసత్యము-అంతకము వహ్ని- ధాత- అదిత్యము- జీవము- అచ్యుతము- అర్కము-త్వష్ట్రము- సుముహూర్తము ఈ ౧౫ ముహూర్తములలో- అజపాద- అంతక- వహ్ని- గిరిశముహూర్తములు ౪ గును నిషిద్ధములు. మిగిలినవి శుభకరములు. ముహూర్తమనగా రెండుగడియల కాలము. ఇదిదుర్ముహూర్తదోషమనబడును, (౧౧) ఆదివారమందు అర్యమము- సోమవారమందు బ్రహ్మము-అసురము-మంగళవారమందుపిత్ర్యము అనలము-బుధవారమునందువిధి- గురువారమందుదైత్యము- వారము -శుక్రవారమందు పిత్ర్యము-బ్రహ్మము-శనివారమందు ఉరగము-రుద్రము ఈముహూర్తములు ఆయావారములయందు నిషిద్ధములు (౧౨) ఖర్జూరిస్థసమాంఘ్రిభదోషము అనగా- ఖర్జూరపత్రమువలె నూర్ధ్వరేఖయొకటివ్రాసి దానిమీద ౧౩ అడ్డగీతలుగీచిన సప్తవింశతి రేఖాత్మకమగును, ఈచక్రమ్మునొక్క శిరస్సున అశ్వినీనక్షత్రమును విష్కంభనామయోగమును వ్రాసియొక్కడనుండి సవ్యముగా వ్రాయుచురాగా సూర్యచంద్రులొకరేఖయందున్న నక్షత్రములయందుండి యొకరినొకరుచూచిన నదిమృత్యుప్రదముగావున నిషేధము. ఇచ్చట సూర్యచంద్రులకునేక రేఖాగతనక్షత్రముల యందున్నమాత్రముచేతనే పరస్పరవీక్షణముగలుగదు. మఱియేమనగా- వీరిలో నాలవపాదమున నొకగ్రహమును- మొదటిపాదముననొక గ్రహమునుండగాను- రెండవపాదమున నొకగ్రహమును మూడవపాదమున నొకగ్రహమునుండగాను పరస్పరవీక్షణము గలుగునని యెఱుంగవలయు - విష్కంభము - వ్యతీపాతము- శూల - పరిఘ- గండము- అతిగండము-వజ్రము- వ్యాఘాతము- వైధృతి- ఈయోగములును-అశ్విని-ఆశ్లేష-మృగశిర-మఘ-మూల-అనూరాధ- పుష్యమి- పునర్వసు- చిత్ర-ఈ నక్షత్రములును క్రమముగా అనగా విష్కంభమునకు అశ్విని - వ్యతీపాతమునకు - ఆశ్లేష - ఇట్లు ప్రదక్షిణముగాలిఖించవలయు (౧౩) గ్రహణోదయంబైననక్షత్రము- భూకంపము- ధూమకేతువు మొదలగునుత్పాతములుపుట్టిననక్షత్రము-పూర్వగ్రహణము వీనియందు ఆఱుమాసములవరకు శుభకర్మముల జేయగూడదు - అర్ధగ్రహణమునందు మూడుమాసములుగూడదు. మఱియు ఉత్పాతములును, సూర్యచంద్ర గ్రహణములు కలిగిన ఏడుదినములవరకును, శుభకర్మలుచేయగూడదు. అర్ధగ్రహణమై, గ్రస్తాస్తమయమైన పక్షమునముందు మూడుదినములును అర్ధగ్రహణమైగ్రస్తోదయమైనయెడల అనంతరముమూడుదినములును - కూడదు. సాయంకాలమున గ్రస్తాస్తమయమైనను- సర్వగ్రస్త గ్రహణమందును - ముందు ౭ దివసంబులును - గ్రస్తోదయ సర్వగ్రస్త గ్రహణమందనంతరమందేడు దినంబులునుకూడదు. ఇది గ్రహణోత్పాత దోషమనబ

డును. (౧౪) క్రూరగ్రహయుతనక్షత్రమును ఈనక్షత్రమునకు ముందు నక్షత్రంబును వెనుకటి నక్షత్రంబును ఈమూడును శుభకర్మలయందు విడువదగినవి. ఇది క్రూరవిద్ధభదోషము (౧౫) విషనాడీదోషము- ౫౦-౨౪-౩౦-౪౦-౧౪-౨౧-౩౦-౨౦-౩౨-౩౦-౨౦-౧౮-౨౧-౨౦-౧౪-౧౪-౧౦-౧౪-౫౬-౨౪-౨౦-౧౦-౧౦-౧౮-౧౬-౨౪-౩౦- అశ్విన్యాదులగు ౨౭ నక్షత్రములకు క్రమంబుగ పైనవ్రాయబడిన యిరువదియేడు విధముల సంఖ్యగల గడియలకుపైన నాలుగుగడియలు విషఘుటికలుగావున వానినివర్జింపవలయు. (౧౬) గండాంతదోషము— అశ్వినిరేవతులు-జ్యేష్ఠామూలలు- మఖాశ్లేషలు- ఈనక్షత్రముల మధ్యకాలములయందు ౮ గడియలును గండాంతమగును. అనగా— జ్యేష్ఠ- రేవతి- ఆశ్లేష ఈనక్షత్రముల తుదలయందు ౪ గడియలును-మూల- అశ్విని-మఖ ఈనక్షత్రములఆదియందు ౪ గడియలును నక్షత్రగండాంతములగును. వృశ్చికమీనకర్కట- రాసులతుదయందరగడియయు- ధను మేష సింహరాసులయాదియందర గడియయు రాశిగండాంతమగును. శుద్ధపాడ్యమి మొదలైదేసి తిథులు క్రమంబుగ- నంద-భద్ర-జయ- రిక్త-పూర్ణ అనుసంజ్ఞ గలవైయుండును. నంద తిథులయాదియందు ౨ గడియలును తిథి గండాంతములనబడును. (౧౭) వివాహాదిశుభ ముహూర్తములలో లగ్నసప్తమములును వాని నవాంశలును తదధిపతులచే జూడబడినను కూడబడినను లేక తదధిపతులు స్వోచ్చమూలత్రికోణ స్వక్షేత్రమిత్రక్షేత్ర శుభక్షేత్రములయందున్నను శుభకరము. అట్లులేకుండిన ఉదయాస్తశుద్ధిదోషమనబడును. (౧౮) అకాలగర్జితవృష్టిదోషము (౧౯) గణితశాస్త్రానుసారముగ దోషతరములుగా నేర్పరచబడిన వ్యతీపాత- వైధృతి దోషములు రెండు (౨౦-౨౧) ఇట్లిరువదియొక మహాదోషములు గలవు. ఇవి వివాహాదులయందతి నిందితంబులు.

శ్లో॥ తల్లగ్నంచశుభైస్త్రిభిర్యుతమపిస్వోచ్చస్థితైస్స్వాలయస్వాంశస్థైస్సర్వ్యద్రిమిత్రగైర్గుణశతై ర్లగ్నంచపంచేష్టికం । క్రూరేషుత్రిభవారిగేషు యదివా వర్గోత్తమాంశాన్వితం । లగ్నందోషవిదూషితంయదితథా మృత్యుప్రదంస్యాత్తయోః ॥

తా॥ వివాహాదిలగ్నము స్వకీయోచ్చస్థాన, స్వక్షేత్ర, స్వాంశ, మిత్రక్షేత్ర, మిత్రనవాంశముల యందున్న మూడు శుభగ్రహములతోగూడి, పంచేష్టికబలయుక్తమై, ౩-౬-౧౧ ఈ స్థానములయందు పాపగ్రహములుగలదై వర్గోత్తమాంశసహితమై యత్యంతాధిక బలముగలదైయున్నను పూర్వము చెప్పబడియున్న యేకవింశతి మహాదోషములలో నొకదానిచే దూషితమైనయెడ వివాహాదులయందు మృత్యుప్రదంబగును.

శ్లో॥ స్వోచ్చస్థానగతో వివాహసమయే మూలత్రికోణస్థిత స్వక్షేత్రేయదిసంస్థితశ్చబలవాన్ మిత్రాలయస్థోపివా। దుష్యాన్నాఖ్యంచవిసృజ్య కేంద్రమితర క్షేత్రేంద్రత్రికోణస్థిత స్సౌమ్యోవా గురు రేవవాసురగురుర్హంత్యేవదోషార్బుదం॥

తా॥ వివాహసమయంబున బుధ గురు శుక్రులలోనొకరు స్వోచ్చ మూలత్రికోణ- మిత్రక్షేత్ర- స్వక్షేత్రములయందైనను- లగ్నమందైనను- ౪-౫-౯-౧౦ ఈస్థానముల యందైననుండిరేని- యేకవింశతి మహాదోషములు తప్పనితరములగు నెన్నిదోషములుండినను నశించును.

శ్లో॥ క్రూరష్షష్ఠభవత్రిగోయదిబలీ హంత్యాశుదోషాయుతం లగ్నేశశ్చబలీయథోక్త గృహగోలగ్నంచపంచేష్టికం। రాత్రావేవనిశాకరో యదిబలీ చైకాదశస్థోపివా లగ్నైకాదశ గోరవిస్తుసకలాన్ దోషాన్ని హంతిస్ఫుటం॥

తా॥ బలయుక్తమగు పాపగ్రహము ౩-౬-౧౧ ఈస్థానములయందున్నను, బలవంతుడైన లగ్నాధిపతి లగ్నమునందైనను, ౪-౫-౯-౧౦-౧౧ ఈస్థానములయందైనను ఉండినను, లగ్నముపంచేష్టిక బలయుక్తమైయుండినను ఏకవింశతి మహాదోషములు లేనియెడ పదివేలదోషములైనను నాశమునొందును, ఏకాదశమందు బలయుక్తుడై యున్నచంద్రుడు, రాత్రిలగ్నమునందలి పదివేలదోషములను, లగ్నైకాదశగతుండగు సూర్యుడు పగటి లగ్నమందలి సకలదోషములను నశింపజేయును.

నూతనవధూప్రవేశము.

శ్లో॥ వివాహమారభ్యవధూప్రవేశోయుగ్మేదినేషోడశవాసరాంతే। తదూర్ధ్వమబ్దేయుజిపంచమేవా శస్తస్తదూర్ధ్వంవిషమేసమేవా॥

తా॥ వివాహమైన దినము మొదలు పదియారు దినములలోపల సరిదినములయందు పంచాంగ శుద్ధిలేకపోయినను నూతనవధూప్రవేశము జరిగింపవచ్చును, ఆపదియారుదినంబు లతిక్రమించినయెడ సరిసంవత్సరంబునను, ఐదవ సంవత్సరంబునను, అవియుగడచినయెడ సరిసంవత్సరము

నంద్రైనను జేసిసంవత్సరమునంద్రైనను శుభదినంబున నూతన వధూప్రవేశము కావచ్చును.

వధూప్రవేశమునకు నక్షత్రవారాదులు.

శ్లో॥ సీహారాంశువసూత్తరాదితిగురు ప్రష్టానురాధాశ్వినీ శక్రాహస్తకరవాయువారుణ హరి॥ వ్వష్ట్రే శుభశ్శ్రేతిథౌ । కుంభాజాళిగతేతు వాఖరకరే ప్రాప్తోదయేభార్గవే జీవేచైవముదీరితో నవవధూ సద్మప్రవేశశ్శుభః॥

తా॥ మృగశిర, ధనిష్ఠ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, పునర్వసు, పుష్యమి, రోహిణి, అనూరాధ, అశ్విని, జ్యేష్ఠ, హస్త, స్వాతి, శతభిషము, శ్రవణము, చిత్త, ఈనక్షత్రములయందును, మంచితిథులయందును, సూర్యుడు, కుంభ, మేష, వృశ్చిక రాసులనుపొందియుండునప్పుడును, గురు శుక్ర మూఢములులేనప్పుడును, నూతనవధూ గృహప్రవేశము జరిగింపవలయును.

నూతనవస్త్రధారణము.

శ్లో॥ హస్తోత్తరానిల పునర్వసుతిష్యమిత్ర త్వష్ట్రద్విదైవపిధీ వారుణపౌష్ణభేషు । రిక్తాః క్రియాళిహరి చాపఝషారభౌమవారాన్విహాయనవవస్త్రముశంతిధార్యం॥

తా॥ హస్త- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- స్వాతి- పునర్వసు- పుష్యమి- అనూరాధ- చిత్త- విశాఖ- రోహిణి- శతభిషము- రేవతి ఈనక్షత్రములయందును రిక్తతిథులను మేష- వృశ్చిక- సింహ- ధను ర్మీనములను- సూర్యఅంగారక వారములను విడిచితక్కిన తిథిలగ్నముల యందును నూతనాంబర ధారణము చేయదగిది.

కంచుకధారణము.

శ్లో॥ అశ్వినీత్వష్ట్రపౌష్ణేజ్య మిత్రోత్తరకరానిలే। సితసౌమ్యేజ్యవారేషు చంద్రతారాబలాన్వితే । సుముహూర్తేచపూర్వాహ్ణే జయేపూర్ణదినేతథా । కేంద్రత్రికోణగాస్సౌమ్యాః పాపాస్త్ర్యాయారిరాశిగాః । శిశూనాంధారయేత్తత్ర కంచుకంచిత్రవర్ణకం॥

తా ॥ అశ్విని, చిత్త, రేవతి, పుష్యమి, అనూరాధ, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, హస్త, స్వాతి ఈనక్షత్రములయందును, బుధ, గురు శుక్రవారములయందును, పూర్ణ, జయ, తిథులయందును, చంద్రతారాబలముఁగలిగిన శుభముహూర్తమున పగటి మొదటిభాగమున శుభగ్రహములు కేంద్రత్రికోణములయందును, పాపగ్రహములు తృతీయైకాదశషష్ఠములయందును నుండునట్టిలగ్నమునందు బాలునకు చౌళ్ళమును తొడిగింపవలయు.

ఇ తి శ్రీ మా న వ ధ ర్మ చ ం ద్రి కా యాం
ని షే కా ది సం స్కా ర త న్ము హూ ర్త
సా ము ద్రి కా ది క థ నం నా మ
స ప్త మో ధ్యా యః.

అ ష్ట మా ధ్యా య ము.

లౌ కి క కా ర్య ము హూ ర్త ప్ర క ర ణ ము.

వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణము.

శ్లో ॥ అనూరాధామఖాహస్తరేవతీషూత్తరాత్రయే । రోహిణీయుగళేపుష్యే ధనిష్ఠాద్వితయేతథా । పూర్వాషాఢాభిధేచైవ శుభేమాసిశుభేదినే । వాపీకూపతటాకానా మారంభః కథితోబుధైః ॥

తా ॥ అనూరాధ - మఖ - హస్త - రేవతి - ఉత్తర - ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర - రోహిణి - పుష్యమి - ధనిష్ఠ - శతభిషము - పూర్వాషాఢ ఈనక్షత్రములయందును - శుభమాస శుభదినములయందును- వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణమును చేయవలయు.

వృక్షలతాదిరోపణము.

శ్లో ॥ హస్తచిత్రోత్తరామూలే నురాధారేవతీద్వయే । విశాఖా రోహిణీపుష్యేష్వారామో ప్తిర్మృగేశతే ॥

తా ॥ హస్త,చిత్త,ఉత్తర,ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, మూల అనూరాధ, రేవతి,అశ్విని,విశాఖ,రోహిణి,పుష్యమి,మృగశిర,శతభిషము, ఈనక్షత్రములయందు నానావిధవృక్షములను స్థాపించవలయు.

వృక్షరోపణమంత్రము.

శ్లో ॥ ఓం వసుధేతిచశీతేతిపుణ్యదేతిధరేతిచ । నమస్తేసుభగే దేవి ద్రుమోయంవర్ధతామితి ॥

తా ॥ భూమినిస్తవిస్తీ ఈమంత్రమునుచదివి వృక్షములను స్థాపించ వలయు.

పశువులగొనుట, అమ్ముట.

శ్లో ॥ విశాఖారేవతీపుష్యేధనిష్ఠాశతభేశ్విభే । హస్తేపునర్వసౌజ్యేష్ఠే పశూనాంక్రయవిక్రయా ॥

తా ॥ విశాఖ, రేవతి, పుష్యమి,ధనిష్ఠ, శతభిషము, అశ్విని, హస్త, పునర్వసు, జ్యేష్ఠ, ఈనక్షత్రములయందు పశువులను గొనుటను,అమ్ముటనుచేయవలయు.

సర్వవస్తువిక్రయము.

శ్లో ॥ విశాఖాకృత్తికాశ్లేషా భరణీపూర్వికాత్రయం। విక్రయస్స త్తిథావేషు కర్తవ్యోనక్రయశ్శుభః ॥

తా ॥ విశాఖ- కృత్తిక-ఆశ్లేష- భరణి- పుబ్బ- పూర్వాషాఢ.పూర్వాభాద్ర- ఈనక్షత్రములుగల శుభదినంబున వస్తువులను విక్రయించిన శుభకరము. వస్తువులను కొనగూడదు.

సర్వవస్తుక్రయము.

శ్లో ॥ శతతారాశ్వినీచిత్రా శ్రవణస్వాతిభేషుచ। రేవత్యాంచక్రయ శ్శ్రేష్ఠోవిక్రయోనకదాచన ॥

తా ॥ శతభిషము, అశ్విని, చిత్త, శ్రవణము, స్వాతి, రేవతి, ఈ నక్షత్రములయందు వస్తువులను కొనవలయు, అమ్మకూడదు.

గృహక్షేత్రాదిభూమిక్రయవిక్రయములు.

శ్లో ॥ జీవేశుక్రేచనందాసు పూర్ణాయాం మూలభేమృగే । పూ

ర్వాశ్లేషాఖపూంత్యేచ విశాఖాద్విత్రిదేనే ధా । పునర్వ్సునిభిఃప్రోక్తం క్రయవిక్రయణంబుధః ॥

తా ॥ నందతిథులయందును, పూర్ణతిథులయందును గురుశుక్రవారములయందును, మూల-మృగశిర-పుబ్బ-పూర్వాషాఢ-పూర్వాభాద్ర-ఆశ్లేష-మఖ- రేవతి- విశాఖ- అనూరాధ- పునర్వసు ఈనక్షత్రములయందును భూమిని అమ్ముటకొనుటశుభకరము.

వాణిజ్యము.

శ్లో ॥ అనూరాధోత్తరాపుష్యరేవతీరోహిణీమృగే । హస్తచిత్రాశ్విభేకుర్యాద్వాణిజ్యందివసేశుభే ॥

తా ॥ అనూరాధ- ఉత్తర-ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- పుష్యమి-రేవతి- రోహిణి- మృగశిర-హస్త- చిత్త- అశ్విని- ఈనక్షత్రములయందు శుభదినంబున వర్తకమునారంభించవలయు.

ద్రవ్యప్రయోగము.

శ్లో ॥ శ్రవణాదిత్రిభేచిత్రా చతుష్కే రేవతీద్వయే । పునర్వసుమృగేపుష్యే శుభోద్రవ్యప్రయోగకః ॥

తా ॥ శ్రవణము- ధనిష్ఠ. శతభిషము- చిత్త, స్వాతి- విశాఖ- అనూరాధ- రేవతి- అశ్విని- పునర్వసు- మృగశిర-పుష్యమి- ఈనక్షత్రములయందు ద్రవ్యమునిచ్చుట శుభకరము.

ఋణగ్రహణనిషేధము.

శ్లో ॥ సంక్రాంతౌ వృద్ధియోగేతు హస్తర్క్షరవిభౌమయోః । నచగ్రాహ్యమృణంయస్మాత్తద్వంశేతత్స్థిరంభవేత్ । ఋణచ్ఛేదంకుజేకుర్యాద్ధనందేయంనవాబుధే ॥

తా ॥ సూర్యసంక్రమణదినములయందును, వృద్ధియోగమునందును, హస్తానక్షత్రమునందును, ఆది, మంగళవారములయందును, అప్పుతీయగూడదు-తీసినయెడల ఆ అప్పు ఆవంశమునకు స్థిరముగనుండునుమంగళవారమునందుఅప్పుతీర్చవలయు. బుధవారమునందుద్రవ్యమునియ్యగూడదు

ధాన్యవిక్రయము.

శ్లో ॥ రోహిణ్యాంవిక్రయోన్నస్య ధనిష్ఠాశతభో త్తరే ॥

తా ॥ రోహిణి- ధనిష్ఠ- శతభిషము- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర ఈనక్షత్రములయందు- అన్నమునకుపయోగించెడిధాన్యములనుఅమ్మినమంచిది.

హలప్రవాహము.

శ్లో ॥ పునర్వసుద్వయేమూలే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే । హస్తత్రయేనురాధాయాం రేవత్యాంశ్రవణత్రయే ॥ తిథౌవారేశుభేశ్విన్యాం హలప్రవహణంశుభం ॥

తా ॥ పునర్వసు - పుష్యమి- మూల- ఉత్తర- ఉత్తరాషాఢ- ఉత్తరాభాద్ర- రోహిణి- మృగశిర- హస్త- చిత్త- స్వాతి- అనూరాధ- రేవతి- శ్రవణము- ధనిష్ఠ- శతభిషము- అశ్విని- ఈనక్షత్రములయందును- శుభతిథులయందును- శుభవారములయందును- మడకదున్నినశుభకరము- హలచక్రము—సూర్యుడున్న నక్షత్రము మొదలుకొని మూడునక్షత్రములు అశుభకరము- తరువాత ఎనిమిదినక్షత్రములు శుభకరములు- తరువాత తొమ్మిదినక్షత్రములు అశుభకరములు- ఆవలయెనిమిది నక్షత్రములు శుభకరములు.

బీజోప్తి.

శ్లో ॥ హస్తత్రయేమఘాపుష్యే త్ర్యుత్తరేరోహిణీద్వయే । ధనిష్ఠారేవతీయుక్తే తథామూలానురాధయోః । శుభేవారేతిథౌశ్రేష్ఠా బీజోప్తిస్త్వధరాహుభాత్ । అష్టాగ్నీందుత్రయంచైక త్రయేందుత్రిచతుష్టయం । అసచ్ఛుభంక్రమాత్ జ్ఞేయం దినర్క్షంఫణిచక్రగం ॥

తా ॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, మఖ, పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, రోహిణి, పునర్వసు, ధనిష్ఠ, రేవతి, అశ్విని, మూల, అనూరాధ, ఈనక్షత్రములయందును శుభతిథి వారములయందును విత్తనములుచల్లినశుభకరము. రాహువున్న నక్షత్రము మొదలుకొని ఎనిమిదినక్షు

త్రములు అశుభములు, తరువాత మూడునక్షత్రములుశుభములు, ఆవల నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, పిదప నొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములు శుభములు, ఆవలనొకనక్షత్రము అశుభము, తరువాత మూడునక్షత్రములుశుభములు, ఆవల నాలుగునక్షత్రములు అశుభములు,

సస్యారోపణము.

శ్లో ॥ హస్తత్రయోత్తరామూలే ధనిష్ఠారోహిణీమృగే । పుష్యేశ్విన్యనురాధాంత్యే మఘాయాంశుభవాసరే । త్యక్త్వారిక్తాంశనింభౌమం సస్యస్యాంకురరోపణం ॥

తా ॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఉత్తర, మూల, ధనిష్ఠ, రోహిణి, మృగశిర, పుష్యమి, అశ్విని, అనూరాధ, రేవతి, మఖఈనక్షత్రములయందును, రిక్తతిథులు, శనిభౌమ వారములుతప్ప తక్కినశుభతిధి వారములయందును మొలకపైరునాటినశుభకరము.

ధాన్యచ్ఛేదనము.

శ్లో ॥ పూర్వోత్తరామఘాశ్లేషా జ్యేష్ఠార్ద్రాశ్రవణద్వయే । భరణీస్వాతయేమూలే మృగేపుష్యేకరత్రయే ॥ ధాన్యచ్ఛిద శుభారక్తాం హిత్వాభౌమశనైశ్చరౌ ॥

తా ॥ పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, మఘ, ఆశ్లేష, జ్యేష్ఠ, ఆర్ద్ర, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, భరణి, కృత్తిక, మూల, మృగశిర, పుష్యమి, హస్త, చిత్త, స్వాతి, ఈనక్షత్రములయందును రిక్తతిధులను శనిభౌమ వారములనువిడిచి తక్కినతిథివారములయందును పైరును కోయవలయు.

కణమర్దనము.

శ్లో ॥ అనూరాధాశ్రవోమూలే రేవత్యాంచమఘాత్రిభే । జ్యేష్ఠాయాంచైవరోహిణ్యాం శుభంస్యాత్కణమర్దనం ॥

తా ॥ అనూరాధ, శ్రవణము, మూల, రేవతి, మఘ, పుబ్బ, ఉ

త్తర, జ్యేష్ఠ, రోహిణి ఈనక్షత్రములయందు కంకులురాల్చినశుభకరము.

ధాన్యక్షేపణము.

శ్లో॥ పునర్వసౌమృగశీర్షే త్వనురాధాశ్రవణత్రయే। హస్తత్రయేశ్వినీపుష్యే రోహిణ్యాముత్తరాత్రయే ॥ గురౌశుక్రేరవీందోర్వాస్య పనుతేస్థానాదౌ ధాన్యరక్షణం ॥

తా॥ పునర్వసు, మృగశిర, రేవతి, అనూరాధ, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము- హస్త, చిత్త, స్వాతి, అశ్విని, రోహిణి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, ఈనక్షత్రములయందును, గురు శుక్ర ఆది సోమవారములయందును కణజము (బొట్టి) మొదలగువానిలో ధాన్యమును పోయుట శుభకరము.

ఔషధకరణము- తత్సేవనము.

శ్లో॥ హస్తత్రయే నురాధాయాం మూలేపుష్యేశ్రవస్త్రియే।మృగభే రేవతీయుక్మే పునర్వసౌవిజన్మభే ॥ జ్ఞేందుశుక్రేజ్యసూర్యాణాం వాసరేసత్తిథావపి । ద్విస్వభావేశుభేలగ్నే శుద్ధేద్యూనమృతివ్యయే॥ భైషజ్యం శుభదంప్రోక్తంయోగేచాయుష్యదాయినీ ॥

తా॥ హస్త, చిత్త, స్వాతి, అనూరాధ, మూల, పుష్యమి, శ్రవణము, ధనిష్ఠ, శతభిషము, మృగశిర, రేవతి, అశ్విని, పునర్వసు, జన్మనక్షత్రము, బుధ-సోమ- శుక్ర, గురు, ఆదివారములు వీనియందు మిధునకన్యాధనుర్మీనలగ్నములలో దేనియందైనను సప్తమాష్టమద్వాదశములు గ్రహవర్జితములై యుండగాను ఆయుష్మాన్నను యోగమునందును, ఔషధము చేయుట- భక్షించుట శుభకరము.

ప్రొయ్యివేయుట మొదలగునవి.

శ్లో॥ పూర్వార్ద్రారోహిణీపుష్యే ఉత్తరాత్రితయేశ్విభే । స్థితిత్నహానసస్యోక్తా గేహూపకరణైస్సహ ॥

తా॥ పుబ్బ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, ఆర్ద్ర, రోహిణి, పుష్యమి, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, అశ్విని, ఈనక్షత్రముల

యందు గృహోపకరణములతోడనుంటియింటియందు క్రొత్తగాప్రొయి వేయుట, వంటచేయుట శుభకరము— సూర్యుడున్ననక్షత్రము మొదలు ౫ లక్ష్మీప్రదములు. ౫ ధనప్రదములు. ౫ దారిద్ర్యప్రదములు. ౫ త్రిప్పటచేయును. ౫ మరణమునిచ్చును. ౨ భూమినాశనగును.

గృహాంగణమునందు వేయుదగినవృక్షములు.

• శ్లో ॥ పున్నాగశ్చంపకోశోకః పిప్పలీదాడిమీశమీ । వకుళస్తిలకో ద్రాక్షాపిచుమందో మదోజయా । నారికేళంతథాజాతీ పాటలాగేహమల్లికా । మల్లికాపూగబంధూకాః పనసస్సరసీరుహం । ఏతేగృహాంగణే వృక్షా ఆరోప్యా మంగళప్రదాః ॥

తా ॥ సురపొన్న, సంపంగి, అశోకము, అశ్వత్థము, దానిమ్మ, జమ్మి, పొగడ, తిలకము, ద్రాక్షతీగె, వేప, కొబ్బరిచెట్టు, జాజి, పాదిరి, మల్లె, అడవిమల్లె, పోక, మంకెన, పనస, తామర వీనిని ముంగిటియందు పెట్టించిన శుభకరము.

గృహాంగణమున వేయదగని వృక్షములు.

శ్లో ॥ మాతులుంగం స్నుహీరంభా హరిద్రాచమునిద్రుమః । ఏతే దుఃఖప్రదాగేహే సంజాతా రోపితాఅపి ॥

తా ॥ మాదీఫలవృక్షము, జెముడు, అరటి, పసుపు, అగసిచెట్టు, ఇవిగృహమున మొలిచినను, ఇంటివారుపైరుచేసినను అశుభకరము.

ప్రయాణము.

శ్లో ॥ పంచాంగశుద్ధకాలేచ చంద్రతారాబలాన్వితే । వారశూలాదిరహితే రాహుకాలాదివర్జితే ॥ ప్రయాణమాహుర్త్మనయోలగ్నే పంచక వర్జితే ।

తా ॥ పంచాంగశుద్ధి, చంద్రతారాబలములుగలిగి, వారశూల రాహుకాలను మొదలగునవిలేక పంచకరహితంబగు లగ్నమున ప్రయాణము చేయవలయు.

పంచాంగములు.

శ్లో॥ తిథిర్వారశ్చనక్షత్రం యోగఃకరణమేవచ । పంచాంగసంజ్ఞాంలభతే తేషాంసంమేళనంసదా ॥

తా ॥ తిథి-వారము- నక్షత్రము- యోగము - కరణము- ఈనైదునుచేరి పంచాంగములనబడును.

చంద్రబలము.

శ్లో ॥ జన్మానలబ్ధిత్రౌసప్త దశమైకాదశేశుభః । అబ్ధ్యష్టద్వాదశేకృష్ణే శుక్లేద్వినవపంచమే । యథామాతాసుతాకరక్షే త్తథారక్షతిచంద్రమాః ॥

తా ॥ చంద్రుడుజన్మతృతీయషష్ఠములయందును- సప్తమదశమైకాదశములయందును- ఉండినశుభమునిచ్చును- కృష్ణపక్షమున ౪-౮-౧౨స్థానములయందును- శుక్లపక్షమున ద్వితీయ- పంచమ- నవమస్థానములయందును చంద్రుడుండినశుభకరుడు.

తారాబలము.

శ్లో॥ జన్మనక్షత్రమారభ్య నిత్యభాంతంచగణ్యతే । నవభిశ్చహరేద్భాగం నవతారాఃప్రకీర్తితాః ॥ జన్మసంపద్విపత్క్షేమ ప్రత్యక్సాధననైధనం । మిత్రంపరమమైత్రంచ నవతారాఃప్రకీర్తితాః ॥

తా ॥ జన్మనక్షత్రము మొదలుకొని నిత్యనక్షత్రము వరకులెక్కించి తొమ్మిదిచేభాగించిన శేషముతారలగును - ౧ జన్మతార- ౨ సంపత్తార- ౩ విపత్తార- ౪ క్షేమతార- ౫ ప్రత్యక్తార- ౬ సాధనతార- ౭ నైధనతార- ౮ మిత్రతార-౯ పరమమైత్రతార.

శ్లో ॥ జన్మభందేహనాశాయ సంపత్సంపదఏవచ । విపచ్చకార్యనాశాయ క్షేమంక్షేమకృతేభవేత్ । ప్రత్యక్చకార్యనాశాయ సాధనంకార్యసాధనే । నైధనంసిధనేపిస్యాన్మిత్రంచసుఖసంపదా। మైత్రంచపరమంసౌఖ్యం విద్యాత్తారాబలంక్రమాత్ ॥

తా ॥ జన్మతార దేహనాశమును, సంపత్తారసంపదను, విపత్తార

కార్యనాశమును, క్షేమతార క్షేమమును, ప్రత్యక్తార కార్యహానిని, సాధన తారకార్యసాధనమును, నైధన తార మరణమును-మిత్ర తారసుఖసంపదలను-పరమమైత్ర తార సౌఖ్యమును చేయును- జన్మ తారయందు పదుగడియాలును-విపత్తారయందు మూడుగడియలును-ప్రత్యక్-నైధన తారలయందు ఎనిమిదిగడియలును- నిందితంబులు- మిగిలినవిశుభములు- ఈనిందితతారలదోషపరిహారమగుటకు- జన్మతారయందు శాకమును- విపత్తారయందు బెల్లమును- ప్రత్యక్తారయందుఉప్పును- నైధనతారయందు నువ్వులతోగూడిన హిరణ్యమును బ్రాహ్మణోత్తమునకు దానంబియ్యవలయు - విపత్ప్రత్యక్తారలయందు చంద్రుడు స్వోచ్చస్వక్షేత్ర ములయందుండిన సర్వకార్యములకుశుభముకలుగును.

శ్లో ॥ యాత్రావివాహసీమంత మౌంజీబంధనభుక్తిషు । విద్యారంభేచ తారాయాః ప్రధానంబలమిందువత్ ॥

తా ॥ ప్రయాణ వివాహ సీమంత ఉపనయన అన్నప్రాశన విద్యారంభములయందు తారాబల చంద్రబలములు ముఖ్యముగ జూడదగినవి.

పంచకము.

శ్లో ॥ తిథివారోడుభిర్యుక్తం తత్కాలోదయమిశ్రితం । నవభిశ్చ హరేద్భాగం శేషంపంచకమీరితం ॥

తా ॥ తిథివారనక్షత్ర తాత్కాలికలగ్నముల సంఖ్యను మొత్తము చేసి తొమ్మిదిచే భాగింపగా శేషము పంచకమనబడును. (౩-౫-౭-౯ మిగిలినయెడపంచకరహితము. కార్యములయందు శుభకరము.)

శ్లో ॥ ఏకోమృత్యుర్ద్వయంవహ్నిశ్చతుర్థోరాజపంచకం। షష్ఠ్యోచ్చరశ్చాష్టరోగస్స్యాదిత్యేతత్పంచకంస్మృతం ॥

తా ॥ ౧ మిగిలిన మృత్యుపంచకము. ౨ అగ్నిపంచకము. ౪ రాజపంచకము. ౬ చోరపంచకము. ౮ రోగపంచకము ఇవి మంచివిగావు. (రాజదర్శనమునందు రాజపంచకమును, ప్రయాణమునందు చోరపంచకమును, గృహారంభమునందు రాజాగ్నిపంచకములను, ఉపనయన వివా

హములయందు రోగ మృత్యుపంచకములను వర్జింపవలయు. రాత్రియం దు చోరరోగపంచకములను, పగటియందు రాజాగ్నిపంచకములను, అర్థ రాత్రియందు మృత్యుపంచకమునువర్జింవవలయు.

ప్రయాణమునకు- తిథులు- తారాశుద్ధి- నక్షత్రములు-వారశూల.

శ్లో॥ తారాత్రిపంచసప్తాద్యా రిక్తామాపూర్ణిమాష్టమీ । శు క్లాద్యాద్వాదశీషష్ఠీ హిత్వాచంద్రబలేగమః । ధనిష్ఠాశ్రవణో హస్తో నురాధారేవతీద్వయం । మృగః పునర్వసుః పుష్యశ్శ్రేష్ఠా స్యేతాని భానిచ। పాశ్చాత్యాంయానేకుజేలాభో మందే దోర్ద్వక్షిణేసుఖం । జ్ఞగుర్వోఃప శ్చిమే సిద్ధిశ్శుభం సౌమ్యేరవి శుక్రయోః । దిక్ఛూలంపూర్వదిగ్భాగే జ్యేష్ఠా యాం శనిసోమయోః । పూర్వాభాద్రపదేయామ్యాంత ద్వైవ గురువాసరే। రవౌ శుక్రేచ రోహిణ్యాం పశ్చిమాయాం త్యజేద్బుధః। ఉదీచ్యాముత్తరా ఫల్గున్యభిధేమంగళేబుధే॥

తా॥ ౧-౩-౫-౭ నగు తారలను, రిక్తతిథులను, అమవస, పున్న మ, అష్టమి, శుక్లపక్షపాడ్యమి-ద్వాదశి షష్ఠి వీనినివిడిచితక్కిన తిథులయం దు, చంద్రబలముగల దినములయందు యాత్రచేయవలయు. ధనిష్ఠ - శ్రవ ణము, హస్త,అనూరాధ, రేవతి, అశ్విని, మృగశిర, పునర్వసు, పుష్యమి మూల ఈనక్షత్రములు యాత్రకు ప్రశస్తములు. తూర్పుదిక్కునకు మంగ ళవారమునందును, దక్షిణపు దిక్కునకు శని సోమవారములయందును, పడ మటిదిక్కునకు బుధ గురు వారములయందును, ఉత్తరదిక్కునకు ఆదిశుక్ర వారములయందును యాత్రచేసిన శుభకరము-తూర్పునకు జ్యేష్ఠానక్షత్రము శనిసోమవారములుదిక్ఛూల, దక్షిణమునకు పూర్వాభాద్ర,గురువారములు దిక్ఛూల. పడమటికి,రోహిణి భానుశుక్రవారములు దిక్ఛూల. ఉత్తరము నకు ఉత్తర, మంగళ బుధ వారములు దిక్ఛూల.

శ్లో॥ మేషసింహధనుస్సంస్థే యాత్రాశస్తాంశుమాలిని । కుంభక న్యాంగనాయుగ్మే క్షతౌలిస్థేమతుధ్యమా।కర్కటేమీనగేరేతు యాత్రా దీర్ఘప్రవాసదా ।

తా ॥ సూర్యుడు, మేషసింహ ధనుస్సులయందుండగా యాత్ర చేయుట శుభము. కుంభ మకర కన్యా మిథునములయందును, వృషభతుల లయందును ఉండగా యాత్ర చేయుట మధ్యమము. కటకవృశ్చికమీనముల యందుండగా బ్రయాణముచేయుట అప్రశస్తమగుటచే సావకాశముగ నిల్లుచేరును,

ప్రయాణమునకులగ్నములు.

శ్లో ॥ చరలగ్నేచగంతవ్యం ద్విస్వభావేనదాన్నృపైః। లగ్నేస్థిరేనగంతవ్యం యాత్రాయాంక్షేమమిచ్ఛతా ॥

తా ॥ చరలగ్నములగు మేష, కటక, తులా, మకరలగ్నములయందుమనుష్యులు ప్రయాణముచేయవలయు, ద్విస్వభావలగ్నములగు, మిథున,కన్యాధనుర్మీనములయందు రాజులుప్రయాణముచేయవలయు. స్థిరలగ్నములగు వృషభ, సింహ, వృశ్చిక, కుంభములయం దెవ్వరును ప్రయాణము చేయగూడదు.

లలాటయోగము.

శ్లో॥ లగ్నస్థోభాస్కరఃప్రాచ్యాం దిశియాతుర్లలాటకః। ద్వాదశైకాదశేశుక్ర ఆగ్నేయ్యాంతులలాటకః । దశమస్థఃకుజోలగ్నా ద్యామ్యాయాంతులలాటకః । నవమాష్టమగోరాహు ర్నైరృత్యాంతులలాటకః ॥ లగ్నాత్సప్తమగస్సౌరిః ప్రతీచ్యాంతులలాటకః ॥ షట్పంచమగతశ్చంద్రో వాయవ్యాంతులలాటకః । చతుర్థస్థానగస్సౌమ్య ఉత్తరస్యాంలలాటకః । ద్విత్రిస్థానగతోజీవ ఈశాన్యాంతులలాటకః ॥

తా ॥ ప్రయాణ లగ్నమునందుసూర్యుడుండిన తూర్పుదిక్కునకు లలాటయోగము, శుక్రుడు ప్రయాణలగ్నమునకు ఏకాదశ ద్వాదశముల యందుండిన ఆగ్నేయమూలకును, అంగారకుడుదశమస్థానంబుననుండిన దక్షిణపు దిక్కునకును, రాహువు నవమాష్టమముల యందుండిన నిరృతిమూలకును, శనిసప్తమ స్థానముననుండిన పడమటిదిక్కునకును, చంద్రుడు ఐదు ఆరుస్థానముల యందుండిన వాయవ్యమూలకును, బుధుడు చతుర్థమం

దుండిన ఉత్తరవుదిక్కునకును, గురుడు ద్వితీయ తృతీయముల యందుండిన ఈశాన్యమూలకును లలాటయోగము, ఈయోగములయందు యాత్రచేయగూడదు.

శ్లో ॥ త్రికోణకేంద్రగాస్సౌమ్యాః క్రూరాస్త్ర్యాయారిగాయది ।
యాత్రాసిద్ధిర్భవేద్దృష్టే శవేరోదనవర్జితే ॥

తా ॥ శుభగ్రహములు ౧-౪-౫-౭-౯-౧౦ ఈస్థానములయందును, పాపగ్రహములు 3-౬-౧౧ ఈస్థానములయందు నుండినను, రోదనములేకుండా పీనుగ ఎదురుగవచ్చినను యాత్రకుమంచిది.

యోగిని.

శ్లో ॥ శతమఖేందుహుతాశనరక్షసాం యమజలేశసమీరణశూలినాం । దివిభువిక్రమశఃపరివర్తతే సితతిథిప్రథమాదిషుయోగినీ ॥

తా॥శుద్ధపాడ్యమిమొదలుదశమివరకుక్రమముగ,తూర్పు,ఉత్తరము, ఆగ్నేయము, నిరృతి, దక్షిణము, పడమర, వాయవ్యము- ఈశాన్యము, ఆకాశము, భూమి, ఈదిక్కులయందు యోగిని ఉండును, శుద్ధైకాదశి మొదలు అమావాస్యవరకును పైప్రకారమె ఉండును,కావునయోగినియున్నదిక్కుకు యాత్రచేయగూడదు.

లగ్నత్యాజములు.

శ్లో ॥ అజవృషభధనుఃకన్యా కాదౌభుజంగోఝషమ కరకుళీరేవృశ్చికాంతేచరాహుః । మిథునఘట తులానాంసింహమధ్యేతు గృధ్రస్సకలమునిమతం స్యాత్సర్వకార్యేషువర్జ్యం ॥

తా ॥ మేష వృషభ ధనుః కన్యాలగ్నములయందు, లగ్నముదయించినదిమొదలు అరగడియవరకు భుజంగమనెడి వర్జ్యకాలమును,మీన కర్కట వృశ్చికములయందు గడపట నరగడియ రాహువనెడి వర్జ్యకాలమును, మిథున కుంభ తులా సింహరాసులయందు సగభాగమునందు గృధ్రమనెడి వర్జ్యకాలమును ఉండునుకావున ఈకాలములనుసర్వకార్యములయందు వర్జింపవలయు.

గౌరిచెప్పినముహూర్తములు.

పగటిముహూర్తములు.							గంటలు.		రాత్రిముహూర్తములు.						
ఆ	సో	మ	బు	గు	శు	శ	మొ	వరకు	ఆ	సో	మం	బు	గు	శు	శ
ఉ	అ	రో	వి	ఉ	రో	వి	౬	౭½	శు	రో	జ్వ	లా	సు	అ	వి
లా	వి	ఉ	అ	వి	జ్వ	అ	౭½	౯	అ	లా	ఉ	రో	రో	జ్వ	ఉ
వి	ఉ	జ్వ	శు	జ్వ	అ	రో	౯	౧౦½	జ్వ	ఉ	క	వి	క	క	శు
అ	లా	లా	ఉ	లా	క	ఉ	౧౦½	౧౨	రో	ధ	లా	ఉ	లా	లా	అ
శు	జ్వ	అ	రో	అ	లా	శు	౧౨	౧½	క	రో	రో	శు	ఉ	శు	క
ధ	అ	ఉ	శు	వి	సు	లా	౧½	౩	లా	అ	లా	లా	జ్వ	ధ	రో
అ	ఆ	వి	ధ	క	ధ	ధ	౩	౪½	ఉ	వి	ఉ	ధ	లా	అ	అ
వి	ధ	లా	అ	జ్వ	అ	లా	౪½	౬	రో	జ్వ	ధ	లా	ఉ	వి	లా

ఉ—ఉద్యోగము.
లా—లాభము.
వి—విషము.
అ—అమృతము.
శు—శుభము.
ధ—ధనము.
క—కలహము.
రో—రోగము.
ఆ—ఆదాయము.
జ్వ—జ్వరము.
సు—సుఖం

ఈవారములయందు.	ఈనక్షత్రములుకూడిన అమృతయోగము.	ఈనక్షత్రములు కూడిన మరణయోగము.
ఆదివారము.	మూ, శ్ర- రే, హ.ఉఫ, రో, ఉషా, ఉభా.	అనూ, జ్యే, మ, శ, ధ.
సోమవారము.	మృ, స్వా, రే- పున, శ్ర.	మ, వి, కృ, పూఫా, ఉషా.
మంగళవారము.	రో, మూ, అశ్వి, ఉఫ, ఉషా, ఉభా,	శ, ఆర్ద్ర, వి, పూభా.
బుధవారము.	పుబ్బ, పూషా, పూభా, కృ, ఉషా, ఉభా.	ధ, మూ, రే, ఆ, హ.
గురువారము.	అశ్వి, పుష్య, స్వా. మ.	మ, రో, శ, ఆర్ద్ర, వి, ఉఫ.
శుక్రవారము.	మూ, హస్త, రే, అశ్వి, అనూ, స్వా, ఉఫ, ఉషా, ఉభా.	పు, రో, జ్యే, శ్ర, ఆ, మ.
శనివారము.	మ, స్వా, కృ, రో, శత.	ఉ, హ, చి, ఉషా, పుబ్బ, ఉభా, రే.

రాహుకాలములు. పగలు.

సూ॥ విధుసౌరిభృగుసుతజ్ఞజీవభౌమార్కవారేషు త్రిపాదత్రిణేవృద్ధిః॥

తా॥ సోమ, శని, శుక్ర, బుధ, గురు. మంగళ, ఆదివారములయందు క్రమముగ సోమవారమునందు ౩½ గ.ము. శనివారమున ౭½. ఇట్లు క్రమవృద్ధిగా రాహుకాలముండును.

వారములు.	ఘంట-ము.	ఘం-వరకు.
ఆదివారము.	౪½	౬
సోమవారము.	౭½	౯
మంగళవారము.	౩	౪½
బుధవారము.	౧౨	౧½
గురువారము.	౧½	౩
శుక్రవారము.	౧౦½	౧౨
శనివారము.	౯	౧౦½

ప్రయాణమునందు శుభశకునములు.

శ్లో॥ నిజేష్టమిత్రాద్యనుయానలాభస్సన్నాహసిద్ధిస్త్వనుకూలశబ్దః। ప్రదక్షిణా వేష్టకపోష్య బంధుపుత్రాదియుక్పాండజబంధహీనః॥

తా॥ యాత్రకు వెడలునప్పుడు తనబంధుమిత్రులు కొంతదూరము వెంబడించివచ్చుట, కావలసినపనులుసిద్ధమగుట, అనుకూలశబ్దములవినుట, తనకంటెచిన్నవారైనను స్వజనులు తనకు ప్రదక్షిణముగాదిరుగుట, కాకి-క్షేమకారి-సర్పము మొదలగునవికట్టకుండా అనుకూలములగుట, ఇవిశుభకరములు. మణియు- కన్యపడుచులు, ముత్తయిదువ-బోగముది-పుష్పములు-ఫలములు- పసపు- కుంకుమమొదలగు మంగళద్రవ్యములు- మంగళవాద్యములు- పాలు-పెలుగు జ్వాలాదీపములు- గాడిదెఅరచుట- జయశబ్దము-ఘంటాధ్వని వేదఘోషము- అనుకూలమైనగాలి - అమృతగడియ సమీపించుట, జంటబ్రాహ్మణులు- గోవులు- ఏనుగులు- గుఱ్ఱములు- యోగ్యవాహనములు- చేపలు- పీనుగు- మాంసము- ఇవియెదురుగగాని కుడిప్రక్కగగానివచ్చుట- వీనివలనప్రయాణము నిర్విఘ్నముగాజరుగును,

ప్రయాణమునందశుభశకునములు.

శ్లో॥ కుత్రగమిష్యసిగమనా త్కింఫలమహామువ్య తాగమిష్యామి। భుక్త్వాగచ్ఛేదానీంమాగచ్ఛ త్వత్ప్రయోజనంనస్యాత్ ॥ మార్గేబహువ

శ్చోరాస్సంతి వ్యాఘ్రాద్యుపద్రవాదుష్టాః । రోగభయంతత్రాస్తీత్యాది విరుద్ధానివాక్యాని ॥ యాత్రాకాలేష్వేతైరుక్తాని స్యుస్తదానగంతవ్యం । వహ్నింసధూమమంధం విధవాంచకుణిం చతైలఘటం ॥

తా ॥ ఎచ్చటికైన వెడలునపుడు ఇతరులెవరైనను, నీవెచ్చటికిబోవుచున్నావు- ఎందుకేగెదవు - నేనునువచ్చెద కొంచెమునిలువుము నీవొకండవేగజనదు- భుజించిపొమ్ము- ఇప్పుడేలపోయెదవు - పనికానేరదు- త్రోవలో దొంగలుండెదరు- పులులున్నవి,అచ్చట రోగభయమున్నది.ఇట్టి విరుద్ధవాక్యములు పలికినను, ఇతరులు తుమ్మినను, పొగతోగూడిననిప్పు - గ్రుడ్డివాడు- విధవ-కుంటివాడు- నూనెకుండ ఇవిమెదురుగ వచ్చినయాత్రకూడదు. మఱియు- కొత్తకుండ - గొడ్డండ్లు - ఆయుధములు- ముక్కిడివాడు- బోడివాడు- సన్యాసి- జోగి-జంగము-నంబి-పండారము - ఒంటివిప్రుడు-పిచ్చివాడు- దిగంబరుడు- ఇట్టివారెదురుగవచ్చుట- జారిపడుట-తలగుడ్డ క్రిందపడుట- గాలివానవచ్చుట-సొమ్మును మరచుట- వెదకినదిదొరకకపోవుట- బండిపడుట- తన్నులుతగులుట- దెబ్బపడుట - నొప్పిపట్టుట- గాయమగుట- రక్తమువచ్చుట- కష్టవార్తనువినుట- కాకి-పిల్లి- గరుడపక్షి పాము ఇవి అడ్డముగాపోవుట - కోతులు కోళ్లు పిల్లులు జగడమాడుట - ఇత్యాదు లనిష్టసూచకంబులు.

అపశకునశాంతి .

శ్లో ॥ యద్యపశకునైర్భావి హ్యనిష్టయోగేపునైవవిజ్ఞాతే । భయశంకాంపరిహర్తుం భగవంతంప్రార్థయేన్మనుజః ॥ స్నానందానంహోమోజప పూజాతర్పణాదీని ॥

తా ॥ అపశకునములు గలిగినయెడ భగవంతుండగు శ్రీమన్నారాయణునిస్మరించి స్నానదాన జపహోమ పూజాదులొనర్చిన అపశకున పీడతొలగును.

గృహనిర్మాణము.

[చైత్ర వైశాఖ శ్రావణ కార్తీక మాఘ మాసములును, సూర్యు

దుల డఢ్డే వృషభ కటక సింహ కుంభ మేష తులా వృశ్చిక మకరరాసులు ను, వీనిలో స్థిరరాసులును, గృహనిర్మాణమునకు ప్రశస్తములు, గురుశుక్ర మూఢములు శూన్యమాసము ఇవి కూడవు, సూర్యుడు సింహరాశియం దుండునపుడు పడమరదిక్కునందును, వృషభరాశియందుండునపుడు ఉత్త రదిక్కునందును, కుంభరాశియందుండునపుడు తూర్పుదిక్కునందును, వృ శ్చికమునందుండునపుడు దక్షిణమునందును ద్వారము నేర్పఱచవలయు, ఉ త్తర, ఉత్తరాషాఢ, ఉత్తరాభాద్ర, చిత్త, రోహిణి, స్వాతి, మృగశిర, మూల, అశ్విని, హస్త, పుష్యమి- అనూరాధ ఈనక్షత్రములుమంచివి. ప రిఘయోగము యొక్క మొదటిసగభాగమును వైధృతిపాతములను సంపూర్ణ ముగను, గండాతిగండయోగముల మొదట ఆరుగడియలను, శూలయోగ మునందైదుగడియలను, వ్యాఘాతమునందు తొమ్మిదిగడియలను తక్కిన నింద్యయోగములను భద్రవాకరణమును గృహనిర్మాణమునందు వర్జింపవల యు, కేంద్రకోణములయందు శుభగ్రహములును-౩-౬-౧౧స్థానములయం దు క్రూరగ్రహములును, కలిగి అష్టమస్థానము పాపగ్రహవర్జితంబై యుండవలయు.]

గృహప్రవేశము.

శ్లో॥ నవ్యేగృహే సూధవమాఘయుక్తే యాత్రానివృత్తౌ వపిభూ మిభ స్తుః। ప్రవేశనంద్వార్థ్నమృదుధ్రువ క్షైః లగ్నేస్థిరేచోపచయోద యేసతి॥ జీర్ణేగృహేగ్న్యాదిభయాన్నవీనే స్యాద్వాసవేజ్యానిలభాంబు పేషు। మాసేనభసూర్యోర్జయుగే ప్రవేశోన మాఢ్యదోషోత్ర సితేజ్యయో స్స్యాత్॥

తా॥ వైశాఖ మాఘ మాసములయందును, యాత్రచేసివచ్చినది నమునందును, మృదు, ధ్రువనక్షత్రములయందును, స్థిరలగ్నములయందు ను, బలయుక్తలగ్నములయందును, నూతనగృహప్రవేశము చేయవలయు, ప్రాతయిండ్లలోనైనను అగ్నిమొదలగు వానివలన చెడిమరలగట్టబడిన యిండ్లలోనైనను ప్రవేశించుటకు జ్యేష్ఠ, పుష్యమి, స్వాతి, పూర్వాషాఢ ఈనక్షత్రములుమంచివి. శ్రావణ కార్తీక మార్గశిరములు గురుశుక్రమూ ఢములుకూడవు.

లగ్నశుద్ధి క్రమః ము.

శ్లో ॥ నామ్నిచద్వాదశేశుద్ధి శ్శ్రాద్ధేచైకాదశేతథా । భోజనే దశమేశుద్ధి ర్నవమేచౌలకర్మణి ॥ ఉపనీతేష్టమే శుద్ధి ర్వివాహే సప్తమేతథా । షష్ఠశుద్ధిర్నవవస్త్రే యాత్రాయాం పంచమేతథా । విద్యారంభేచతుశ్శుద్ధిః కృష్యారంభేత్రయస్తథా । గృహప్రవేశే ద్వేశుద్ధి ర్లగ్నశుద్ధిస్తుసంగమే

తా ॥ నామకరణ లగ్నమునకు ద్వాదశశుద్ధియు, నాందీశ్రాద్ధమునకు ఏకాదశశుద్ధియు, అన్నప్రాశనమునకు దశమశుద్ధియు, చౌలమునకు నవమశుద్ధియు, ఉపనయనమునకు అష్టమశుద్ధియు, వివాహమునకు సప్తమశుద్ధియు, నూతనవస్త్రధారణమునకు షష్ఠశుద్ధియు, యాత్రకుపంచమశుద్ధియు, విద్యాభ్యాసమునకు చతుర్థశుద్ధియు, కృషికి తృతీయశుద్ధియు, గృహప్రవేశమునకు ద్వితీయశుద్ధియు, నిషేకమునకు లగ్నశుద్ధియు గలిగియుండవలయు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం లౌకికకార్య
ముహూర్తనిర్ణయ కథనంనామ
అష్టమాధ్యాయః.

నవమాధ్యాయము.

ఆశ్రమధర్మసంగ్రహప్రకరణము.

శ్లో ॥ జాతమాత్రశ్శిశుస్తావ ద్యావదష్టౌ సమావయః ।
సహిగర్భసమోజ్ఞేయ శ్శక్తిమాత్రప్రదర్శకః ॥

తా ॥ శిశువుపుట్టినది మొదలుకొని ఎనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు వరకును గర్భస్థశిశువువంటివాడు - వీనియందు తెలివిగలుగు యోగ్యతమట్టుకు గనబడునుగాని ధర్మాధర్మంబుల నెఱుంగుశక్తియుండదు.

శ్లో ॥ భక్ష్యాభక్ష్యే తథాఽపేయే వాచ్యావాచ్యే తథానృతే । అస్మిన్ బాలే నదోషస్స్యా త్సయావన్నోపనీయతే ॥

తా ॥ ఆశిశువు ఉపనయనసంస్కారమును జెందువరకు భక్ష్యములనైనను అభక్ష్యములనైనను భక్షించినను, త్రాగయోగ్యములుగానిమద్యాదులను త్రాగినను, చెప్పదగినవానినిగాని చెప్పరానివానినిగాని చెప్పినను, అబద్ధములాడినను పాపముకలుగదు.

శ్లో ॥ ఉపనీతేస్తుదోషోస్తి క్రియమాణేవిగర్హితే । అప్రాప్తవ్యవహారో సౌబాలష్షోడశవార్షికః ॥

తా ॥ ఉపనయనంబయినపిమ్మట శాస్త్రవిరుద్ధకార్యముల నొనర్చినయెడ పాపముకలుగును, ఇది ధర్మాధర్మంబుల దెలిసికొనుటకు మాత్రమె తగినకాలము. పదియాఱేండ్ల ప్రాయమునకుమును పు బాలుండనబడును, కావున వ్యవహారమున కుపయోగింపడు.

శ్లో ॥ అనాశ్రమీ నతిష్ఠేత దినమేకమపిద్విజః । ఆశ్రమేణవినాతిష్ఠక్ ప్రాయశ్చిత్తీయతేహిసః ।

తా ॥ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యజాతులవాడొకడైనను ఆశ్రమంబులేకయుండగూడదు. అట్లుండినవాడు ప్రాయశ్చిత్తమున కర్హుండగును.

శ్లో ॥ జపేహోమేతథాదానే స్వాధ్యాయేచరతస్సదా । నాసౌఫలమవాప్నోతి కుర్వాణో ప్యాశ్రమాద్చ్యుతే ॥

తా ॥ ఆశ్రమమును విడిచిపెట్టి జపహోమదానస్వాధ్యాయంబుల నాసక్తితో జేసినను వానిఫలంబును జెందడు.

శ్లో ॥ ఋషీణామానులోమ్యంహి ప్రాతిలోమ్యంనవిద్యతే । ప్రతిలోమేనయోయాతినతస్మాన్న్యాయహ్యత్తమః ॥

తా ॥ ఋషులు బ్రహ్మచారి గృహస్థాది ధర్మంబుల వరుసగ జేయుదురుగాని తలక్రిందుగ జేయరు - అనగా పైపైయాశ్రమంబుల నొందుదురుగాని క్రిందియాశ్రమంబులను జెందరు. అట్లు క్రిందియాశ్రమంబునకువచ్చువాడు న్యాయపథమును తప్పినవాడగును.

శ్లో ॥ మేఖలాజినదండైశ్చ బ్రహ్మచారీతిగీయతే । వేదాదిభిర్గృహస్థశ్చ నఖలోమైర్వనాశ్రమీ ।త్రిదండేనయతిశ్చైవలక్షణానిపృథక్పృథక్। యస్యైతల్లక్షణంనాస్తి ప్రాయశ్చిత్తీహ్యనాశ్రమీ ॥

తా ॥ మొలత్రాడు- కృష్ణాజినము- దండము మొదలగుచిహ్నములచే బ్రహ్మచారియనబడును-వేదము నావర్తించుట వేదవిహిత కర్మలననుష్ఠించుట మొదలగువానివలన గృహస్థుండనబడును-గోళ్లను వెండ్రుకలను బెంచుట మొదలగుచిహ్నములచేవానప్రస్థుండనబడును.త్రిదండకాషాయాదిధారణము చేయుతియనబడును. ఇవినాలుగాశ్రమంబులకు వేర్వేఱుగ లక్షణంబులు. ఇవిలేనివాడుఆశ్రమరహితుడగునుగావున ప్రాయశ్చిత్తమునకర్హుండగును.

శ్లో ॥ ఉదయాస్తమయంయావన్నావిప్రక్షణికోభవేత్ । నిత్యనైమిత్తికైర్యుక్తః కామ్యైశ్చాన్యైరగర్హితైః ॥

తా ॥ సూర్యోదయముమొదలుకొని సూర్యాస్తమయము వరకు నూరకయుండగూడదు - నిత్యనైమిత్తికకర్మంబులను - అనిషిద్ధంబులగు కామ్యాదికర్మంబులను జేయుచుండవలయు.

శ్లో ॥ స్వకంకర్మపరిత్యజ్య తదన్యత్కురుతేద్విజః । అజ్ఞానాదథవాలోభాత్సతేనపతితోభవేత్ ॥

తా ॥ ద్విజాతిని ఎఱుంగమిచేగాని, లోభముచేగాని వర్ణాశ్రమధర్మమునువిడిచి మఱియొకదాని నవలంబించువాడు పతితుండగును.

శ్లో ॥ ఉషఃకాలేచ సంప్రాప్తే శౌచంకృత్వాయథార్థవత్ । తతస్స్నానంప్రకుర్వీత దంతధావనపూర్వకం ॥

తా ॥ ఆఱుగడియలరాత్రి మిగిలియుండుకాలము ఉషఃకాలము, అప్పుడులేచి శౌచకృత్యములం దీర్చికొని దంతధావనము చేసికొని స్నానముసేయవలయు.

శ్లో ॥ అత్యంత మలినఃకాయో నవచ్ఛిద్ర సమన్వితః । స్రవత్యేవ దివారాత్రం ప్రాతస్స్నానం విశోధనం॥

తా ॥ ఈమనుష్యశరీరము మిక్కిలిమలినమైనది, రెండుకన్నులు, ముక్కురంధ్రములు, చెవులు, నోరు, గుదోపస్థంబులు, అనెడి తొమ్మిదిరంధ్రములతో గూడియున్నది, వీనినుండి రాత్రింబగళ్లు మలము గారుచుండును గావున ప్రాతఃకాలస్నానము వానినెల్లశోధించును.

శ్లో ॥ క్లిద్యంతి హి ప్రసుప్తస్య ఇంద్రియాణి స్రవంతి చ । అంగాని సమతాం గచ్ఛం త్యుత్తమా న్యధమైస్సహ ॥

తా ॥ నిద్రబోయినవాని కింద్రియములు ద్రవించి నీరు గారును, ఉత్తమములగు నవయవములుకూడ అధమావయవములతో సరిపోలియుండును.

శ్లో ॥ గుణాదశ స్నానపరస్య సాధో రూపంచ తేజశ్చ బలంచ శౌచం। ఆయుష్య మారోగ్య మలోలుపత్వం దుస్స్వప్ననాశంచ మతిశ్చ మేధా ॥

తా ॥ స్నానాభ్యాసము జేసెడి సత్పురుషునకు రూపము- తేజస్సు- బలము- శుచిత్వము- ఆయుర్వృద్ధి- ఆరోగ్యము- స్థైర్యము- దుస్స్వప్ననాశము- బుద్ధి- ధారణాశక్తి అనెడి పదిగుణములు గలుగును.

శ్లో ॥ స్నానాదనంతరం తావ దుపస్పర్శన ముచ్యతే ॥

తా ॥ స్నానము చేసిన పిదప కుడిచేత నుదకమును దీసికొని మూడుమారులు ఆచమనంబు నొనర్చవలయు.

శ్లో॥ మార్జనం జలమధ్యే తు ప్రాణాయామ స్తతః స్మృతః। ఉపస్థానం తతః పశ్చా ద్గాయత్రీజప ఉచ్యతే॥

తా॥ జలములో మార్జనము చేసి కొనుటపిమ్మట ప్రాణాయామము పిదప ఉపస్థానంబును, అటుపిమ్మట గాయత్రీమంత్రజపంబును జేయవలయు.

శ్లో ॥ అస్నాతాశీ మలం భుంక్తే అజాపీ పూయశోణితే । అహుతాశీ క్రిమీన్ భుంక్తే హ్యదత్వా విషమశ్నుతే ॥

తా ॥ స్నానము లేక భుజించుట మలమును దినినట్లగును, జపము లేకభక్షించుట చీమురక్తమును గుడిచినట్లగును, హోమము లేకతినుట పురుగులదినినట్లగును, దానము చేయకతినుట పీనుగులదినినట్లగును.

శ్లో ॥ సంధ్యాహీనో౽శుచి ర్నిత్య మనర్హస్సర్వకర్మసు। యదన్యత్కురుతే కర్మ నతస్య ఫలభాగ్భవేత్ ॥

తా ॥ సంధ్యావందనము నాచరింపనివాడశుచియైనవాడై కర్మంబునకును అర్హుండుగాడు, దీనినివిడిచియే కర్మంబు నొనర్చినను సఫలంబుకాదు.

శ్లో ॥ యోనసంధ్యాముపాసీత బ్రాహ్మణోహివిశేషతః । జీవ న్నేవసశూద్రస్స్యా న్మృతశ్శ్వాచాభిజాయతే ॥

తా ॥ సంధ్యావందనము నాచరింపనివాడుబ్రతికినంతకాలము శూద్రుండై మరణించినవెనుక కుక్కయైపుట్టును బ్రాహ్మణునకీ దోషము విశేషముగ గలుగును.

శ్లో ॥ దేవకార్యం తతఃపశ్చా త్కుర్యాన్మంగళవీక్షణం ॥

తా ॥ పిమ్మట దేవకార్యమునొనర్చి తరువాత మంగళద్రవ్యముల జూడవలయు.

శ్లో ॥ దేవకార్యం చపూర్వాహ్ణే మనుష్యాణాం మధ్యందినే । పితౄణామపరాహ్ణేతు కుర్యాదేతన్నియంత్రితః ॥

తా ॥ పూర్వాహ్ణంబున దేవకార్యంబును, మధ్యాహ్నంబున మనుష్యకార్యంబును, అపరాహ్ణంబున పితృకార్యంబును నియమంబుగ నాచరించవలయు.

శ్లో ॥ విపర్యయేతుతత్సర్వంవంధ్యాస్త్రీమైథునంయథా ॥

తా ॥ పూర్వోక్త క్రమమును తప్పి చేసినయెడ- గొడ్రాలితోడిసంగమమువలెవ్యర్థమగు.

శ్లో ॥ మాతాపితాగురుర్భార్యా ప్రజాదీనస్సమాశ్రితః । అభ్యాగతోతిథిశ్చాపి పోష్యవర్గఉదాహృతః ॥

తా ॥ తల్లి తండ్రి గురువు భార్య సంతానములు తన్నాశ్రయించియున్నదీనుడు అభ్యాగతుడు అతిథి (అగ్ని) వీరందరును పోష్యవర్గమన బడుదురు.

శ్లో ॥ భరణంపోష్యవర్గస్య ప్రశస్తంస్వర్గసాధనం । నరకఃపీడనే యస్మాత్తస్మాద్యత్నేనతంభరేత్ ॥

తా ॥ పోష్యవర్గమును భరించుట ప్రశస్తమయిన స్వర్గసాధనమగును- పోష్యవర్గమునకు బీడగలుగజేసినయెడ నరకముగలుగునుగావున బోష్యవర్గమును బ్రయత్నముతో భరింపవలయు.

శ్లో ॥ సజీవతియఃపవైకోబహుభిశ్చోపజీవ్యతే । జీవంతోపిమృతా స్త్వన్యే పురుషాస్స్వోదరంభరాః ॥

తా ॥ ఒకఁడెవ్వఁడనేకుల బోషించునో వాఁడే బ్రతికియుండువాఁడు. తమయుదరమును మాత్రముపోషించుకొనువారు బ్రతికియున్ననుచచ్చినవారలే యగుదురు.

శ్లో ॥ జ్ఞాతిర్బంధుజనఃక్షీణ స్తథానాథస్సమాశ్రితః । అన్యోపిధనయుక్తస్యపోష్యవర్గ ఉదాహృతః ॥

తా ॥ జ్ఞాతి - బంధుజనుడు - ధనహీనుడు - ఆశ్రయించినఅనాథజనుడు- ఇతరుండు వీరందరును ధనవంతునికిబోష్య వర్గమనంబడుదురు.

శ్లో ॥ సజీవతిగుణాయస్యయస్యధర్మస్సజీవతి । బహ్వార్థేజీవితంయస్యకుటుంబార్థేతథాపునః ॥

తా ॥ సుగుణములు గలవాఁడును, ధర్మముఁజేయువాఁడును, అనేకులను పోషించుటకును కుటుంబమును భరించుటకును బ్రతుకువాఁడు బ్రతికియున్నవాఁడగును.

శ్లో ॥ దీనానాథవిశిష్టేభ్యోదాతవ్యంభూతిమిచ్ఛతా । అదత్తవోపాజ్జాయంతే పరభాగ్యోపజీవినః ॥

తా ॥ సంపదనుగోరువాఁడు దీనులు అనాథులుశిష్టులునగువారలకు దానముచేయుచుండవలయు- దానముచేయకుండుటవలన పరునిభాగ్యము వలనబ్రతికెడి దరిద్రులైపుట్టుదురు.

శ్లో ॥ దమోలజ్జాదయాక్షాంతి శ్శ్రద్ధాత్యాగః కృతజ్ఞతా । ఏతే యస్యగుణాస్సంతి గృహస్థోముఖ్యఉచ్యతే ॥

తా ॥ ఇంద్రియనిగ్రహము, నిందితకార్యములఁజేయుటకుసిగ్గు, కనికరము, ఓర్పు, శ్రద్ధ, ఈవి, ఇతరుడుచేసిన యుపకారమును మఱువకుండుట, ఈగుణములుగల గృహస్థుడు ముఖ్యుఁడనబడును.

శ్లో ॥ సంవిభాగం తతఃకృత్వా గృహస్థశ్శేషభుగ్భవేత్ ॥

తా ॥ కావునగృహస్థుండు తమతోడివారికి దనయాహారమును పంచియిచ్చి మిగిలినదానిని భుజించవలయు.

శ్లో॥ ప్రదోషపశ్చిమౌయామౌ వేదాభ్యాసరతోనయేత్। యామద్వయంశయానోహి బ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥

తా॥ రాత్రిమొదటిజామును తుదిజామును వేదాభ్యాసముతో గడుపవలయు, రెండుజాములు నిద్రించవలయు, ఇట్లుసేయువాడు బ్రహ్మప్రాప్తికి నుపయోగించును.

శ్లో॥ యథైవాత్మాపరస్తద్వద్ద్రష్టవ్యశ్శుభమిచ్ఛతా। సుఖదుఃఖానితుల్యానియథాత్మనితథాపరే॥

తా॥ మేలునుగోరువాడు తానెట్టివాడో ఇతరుడును అట్టివాడె గాని తలంపవలయు. తనయందు వలెనే యితరునియందును సుఖదుఃఖంబులు సరిగానుండును.

శ్లో॥ సుఖంవాయదివాదుఃఖం యత్కించిత్క్రియతేపరే। తతస్తుపునఃపశ్చాత్సర్వమాత్మనిసంభవేత్॥

తా॥ తాను ఇతరునకి సుఖమునుగాని దుఃఖమునుగాని కలుగజేసినయెడ తాజేసినదంతయునటు పిమ్మటదనకెత్తటస్థించును.

శ్లో॥ నక్లేశేనవినాద్రవ్యంద్రవ్యహీనేకుతఃక్రియా। క్రియాహీనేకుతోధర్మోధర్మహీనేకుతస్సుఖం।సుఖంవాంఛతియస్సర్వస్తస్యక్లేశఃఫలప్రదః

తా॥ ప్రయాసములేక ధనములభింపదు. ధనములేనియెడ సత్కర్మణంబునడువదు. సత్కర్మణంబులేనియెడధర్మముకలుగదు. ధర్మములేక సుఖములభింపదు. అట్టిసుఖము ప్రయాసమువలన సిద్ధించునుకావునకార్యములయందుబాగుగగష్టించవలయు.

శ్లో॥ దానంచవిధినాప్రోక్తంకాలేపాత్రేగుణాన్వితే। సమమబ్రాహ్మణేదానం ద్విగుణంబ్రాహ్మణబ్రువే। సహస్రగుణమాచార్యే అనంతం వేదపారగే॥

తా॥ తగినకాలమునందు గుణవంతుడును సత్పాత్రమునగువానికి దానముచేయుట విధ్యుక్తము, బ్రాహ్మణుడుగాని వానికిచ్చుట సాధారణము. జాతిబ్రాహ్మణునికి దానముచేయుట దానికి రెండింతలఫలముగలది.

ఆచార్యలక్షణముగలవానికి సత్కరించుట సహస్రగుణఫలముగలది. వేదము సంపూర్ణముగాజదివి తెలిసికొనినవానికి దానముచేసిన అనంతఫలము గలుగును.

శ్లో॥ విధిహీనేతథా పాత్రే యోదదాతిప్రతిగ్రహం। నకేవలంహి తందద్యాద్విశేష మనునశ్యతి ॥

తా॥ విధ్యుక్తముగాని పాత్రమునకుజేయుదానము దానముకానేరదు, తనపుణ్యమును గూడ జెఱచును.

శ్లో॥ వ్యసనాధికవిప్రేషు ధనాఢ్యేషుకదాచన। ఏవమస్విష్యదాతవ్యం సర్వదానేష్వయంవిధిః ॥

తా॥ జూదము మొదలగు వ్యసనముగలబ్రాహ్మణులకును, ధనాఢ్యులగువారికిని దానమెప్పుడును జేయగూడదు, కావున జక్కగవెదకిదానము చేయవలయు, అన్నిదానములయందు నిదియేవిధి.

శ్లో॥ మాతాపితృవిహీనంహి సంస్కారోద్వాహనాదిభిః। యస్థాపయితితస్యేహ పుణ్యసంఖ్యానవిద్యతే ॥

తా॥ తల్లి తండ్రులు లేని వానికి ఉపనయన వివాహాది సంస్కారములుచేయించి స్థాపించినవారి పుణ్యము గణింప శక్యముగాదు.

శ్లో॥ గృహాశ్రమాత్పరోనాస్తిభార్యాయదివశానుగా। తదాధర్మార్థకామాఖ్యం త్రివర్గఫలమశ్నుతే ॥

తా॥ భార్యస్వాధీనురాలుగనుండిన గృహస్థాశ్రమమునకంటె నెక్కువదేదియులేదు. అట్టిచో ధర్మార్థకామంబులనునాడు నెడి పురుషార్థంబుల నొందును.

శ్లో॥ దుఃఖాగిరః కలిర్భేదశ్ఛిద్రపీడాపరస్పరం। ప్రతికూలకళత్రస్య ద్విదారస్యవిశేషతః ॥

తా॥ ప్రతికూలభార్యగలవానికి దుఃఖకరములగు పలుకులు- కలహము- భేదము- గృహచ్ఛిద్రములవలన పరస్పరముపీడయుగలుగును. ఇవి ఇద్దరుభార్యలుగలవానికి విశేషముగగలుగును.

శ్లో॥ రూపౌదార్యసమాయుక్తా విశాలకులసంభవా। ధర్మపత్నీ సమాఖ్యాతా నిర్దోషాయదిసాభవేత్। దోషేసతిసదోషాస్యాదన్యథా న్యాగుణాన్వితా॥

తా॥ సౌందర్యము ఔదార్యము గలదై సద్వంశంబున జనించి నిర్దోషురాలగు నదిధర్మపత్ని అనబడును, ఏనిమిటి సదోషుండయినచో తాను ను సదోషురాలగు నదియు,నట్లుగానిచో గుణవతియగునదియు గేవలభార్యయనబడును.

శ్లో॥ సంతుష్టోభార్యయాభర్తా భర్త్రాభార్యాతథైవచ। యస్మిన్నేతతుకలేనిత్యం కల్యాణంతత్రవైధ్రువం॥

తా॥ ఏకులంబుననైనను, భార్యవలనభర్తయు, భర్తవలనభార్యయు సంతోషించుచు ప్రేమాతిశయంబులుగల్గి వర్తింతురో వారియందెల్లప్పుడు మంగళంబావహించియుండును.

స్త్రీరక్షణక్రమము.

శ్లో॥ పతిర్భార్యాంసంప్రవిశ్య గర్భోభూత్వేహజాయతే। జాయాయాస్తద్ధిజాయాత్వం యదస్యాంజాయతేపునః॥

తా॥ భర్తశుక్లరూపముచే భార్యయందుబ్రవేశించి గర్భస్థుడైపుత్రరూపముగబుట్టుచున్నాడు,దానంజేసి భార్యకు'జాయ,అను పేరుగలిగె.

శ్లో॥ యాదృశంభజతేహిస్త్రీ సుతంసూతెతథావిధం। తస్మాత్ప్రజావిశుద్ధ్యర్థం స్త్రియంరక్షేత్ప్రయత్నతః॥

తా॥ స్త్రీ ఎటువంటి పురుషునిబొందునో అటువంటిపుత్రునికనును కావునసంతానపరిశుద్ధికొరకు, భార్యనుపరపురుషసాంగత్యమును జెందనీయక కాపాడుచుండవలయు.

శ్లో॥ నకశ్చిద్యోషితశ్శక్తః ప్రసహ్యపరిరక్షితుం। ఏతైరుపాయయోగైస్తు శక్యాస్తాఃపరిరక్షితుం॥ అర్థస్యసంగ్రహేచైవ వ్యయేచైతాని యోజయేత్। శౌచేధర్మేన్నపక్త్యాంచ పారిణేయస్యరక్షణే॥

తా॥ స్త్రీలను నిర్బంధించి కాపాడుటకెవ్వడును శక్తుండుగానేరడు, కావునద్రవ్యమునుదాచుట, కర్చుచేయుట, గృహభాండాదులశుద్ధి

చేయుట, అగ్నిశుశ్రూష, వంటచేయుట, గృహోపకరణములరక్షించుట అనునీ యుపాయయోగములచే కార్యములయందు వారలనియోగించి హితోపదేశములచేత మంచిమార్గమున జొప్పించి కాపాడవలయు.

శ్లో ॥ అదుష్టాంవినతాం భార్యాం యౌవనేయః పరిత్యజేత్ । సప్తజన్మభవేత్ స్త్రీత్వం వైధవ్యంచపునఃపునః ॥

తా ॥ దుష్టురాలుకానిదియు అడకువగలదియు నగుభార్యను యౌవనకాలంబున విడిచిపెట్టినవాడు ఏడుజన్మములవరకు స్త్రీయైపుట్టి పలుమారు వైధవ్యమును జెందును.

శ్లో ॥ అనుకూలామవాగ్దుష్టాం దక్షాంసాధ్వీంప్రజావతీం । త్యజన్ భార్యామవఖ్యాప్యో రాజదండేనభూయసా ॥

తా ॥ అనుకూలురాలును, నోటిగర్వములేనిదియు, దానపూర్వకముగ లభించినదియు, పతివ్రతయు సంతానముగలదియునగు భార్యను అన్యస్త్రీలోలుడై విడిచినవాడు పలుమారు రాజదండనకు పాత్రుడగును.

శ్లో ॥ స్వదారాన్ త్యజతో మోహా న్నరస్యాన్యాయమోచినః । ధర్మవంశపరిత్యక్తు ర్నిష్కృతిర్నవిధీయతే ॥

తా ॥ పరస్త్రీసంగమ చౌర్య ద్యూత మద్యపానాద్యాసక్తిగలవాడై, త్రివర్గఫలమునకాధార భూతురాలగు నిజభార్యను అక్రమముగా విడిచినవాడు ధర్మవంశమును విడిచినవాడు గావున నట్టిపురుషాధమునకు ప్రాయశ్చిత్తమే లేదు.

శ్లో ॥ ఆజ్ఞాసంపాదినీందక్షాం వీరసూంప్రియవాదినీం। త్యజన్ దాప్యస్తృతీయాంశమద్రవ్యోభరణంస్త్రియాః ॥

తా ॥ పతియాజ్ఞనుజరుపునదియు, సమర్థురాలును, వీరులగనునదియు, ప్రియాలాపములు గలదియునగుభార్యను వదలినయెడ పురుషుండామెకు తనఆస్తియందలి మూడవపాలును, ద్రవ్యములేనివాడు భరణమును, ఇయ్యవలయు.

శ్లో ॥ స్త్రీణాంనాస్తిపరిత్యాగో బ్రహ్మహత్యాదిభిర్వినా। తత్రాపి

గృహామధ్యేతు ప్రాయశ్చిత్తానికారయేత్ । పరిత్యక్తాచ రేత్పాపం బహ్వాల్పంవాపికించన । తత్పాపంశతధాభూత్వా బాంధవాననుగచ్ఛతి । యావంతినారీరోమాణి తత్పత్రిసూతికులేషుచ । తావద్వర్షసహస్రాణి పరిత్యాగాత్పపచ్యతే । కుంభీపాకేమహాఘోరే జ్ఞాతయఃపాపకర్మిణః। వసంతిస్త్రీపరిత్యాగా ద్యావదాభూతసంప్లవం ॥

తా॥ బ్రహ్మహత్యాది ఘోరపాతకంబుల జేసిననేతప్పఇతరస్వల్ప పాతకముల జేసినమాత్రమున స్త్రీలనుపరిత్యజింపగూడదు, అప్పుడును ప్రమాదముచే నింటిలోపల జరిగినయెడ ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయు, అజ్ఞానముచేబరిత్యజించినయెడ ఆస్త్రీచేయునట్టి స్వల్పపాపమైనను అత్యధికముగా బెరిగి, ఆ స్త్రీశరీరమున నెన్నిరోమములుండునో అన్నివేలసంవత్సరములుఆస్త్రీవంశమువారిని బంధువులను జెందును, స్త్రీపరిత్యాగము చేసినవాడును, వానిజ్ఞాతులును మహాఘోరంబగు కుంభీపాక నరకంబున ననేకవర్షంబులు పడియుందురు.

శ్లో॥ పితృమాతృపరిత్యాగీ సుహృజ్జనసుతత్యజః । అసిపత్రవనం చైవచండాలానాంశతంవ్రజేత్ ॥

తా॥ తండ్రి,తల్లి,బిడ్డలు, మిత్రులు, వీరినివిడుచువాడు అసిపత్ర నరకంబునబడి నూరుపర్యాయములు చండాలజన్మమునొందుచుండును.

శ్లో॥ నాశ్నీయాద్భార్యయాసార్ధం నైవామీక్షేతచాశ్నతీం। క్షువతీంజృంభమాణాంవా నచాసీనాంయథాసుఖం ॥ నాంజయంతీంస్వకేనేత్రే నచాభ్యక్తామనావృతాం । నపశ్యేత్ప్రసవంతీంచ తేజస్కామోద్విజోత్తమః ॥

తా॥ పురుషుడేకకాలంబున భార్యతోగూడగూర్చుని భుజింపగూడదు, భార్యభుజించునపుడును, తుమ్మునపుడును, ఆవలించునపుడును కాటుకపెట్టుకొనునపుడును, అభ్యంగముచేసి కొనునపుడును, వస్త్రహీనురాలై యుండునపుడును, ప్రసవించునపుడును తేజస్కాముడగు ద్విజుడు చూడకూడదు.

శ్లో ॥ నాన్నముద్యాదేకవాసానానగ్నస్స్నానమాచరేత్ । నమూత్రంపథికుర్వీతనభస్మనినగోవ్రజే॥

తా ॥ ఏకవస్త్రమునుధరించి భుజింపగూడదు, వస్త్రహీనుడైస్నానము చేయగూడదు, మార్గమునందును, భస్మమునందును, గోసమూహమునందును మూత్రవిసర్జనముచేయగూడదు.

శ్లో ॥ ఉపానహౌచవాసశ్చ ధృతమన్యైర్నధారయేత్ । ఉపవీతమలంకారం స్రజంకరకమేవచ ॥

తా ॥ ఇతరునియొక్క పాదరక్షలను వస్త్రమును యజ్ఞోపవీతమును ఆభరణములను, పుష్పమాలను, ఉదకపాత్రమును, (పరునివాహనమును, పరునిభార్యను) అనుభవించినయెడల సంపదతొలగును.

శ్లో ॥ లోష్టమర్దీతృణచ్ఛేదీ నఖఖాదీచయోనరః । సవినాశంప్రజత్యాశు సూచకోశుచిరేవచ ॥

తా ॥ వ్యర్థముగమట్టిపెల్లనునలుపుట, గడ్డిపోచలనుత్రుంచుట, నఖములగొరుకుట, కొండెములజెప్పుట, అనాచారము ఈకృత్యముల జేయుటవలన చేటుగలుగును.

శ్లో ॥ నాక్షైఃక్రీడేత్కదాచిత్తు స్వయంనోపానహౌహరేత్ । శయనస్థోనభుంజీతనపాణిస్థంనచాసనే । ఆర్ద్రపాదస్తుభుంజానో దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ ॥

తా ॥ ఒకానొకప్పుడును పాచికలు మొదలగువానిచే జూదమాడగూడదు. చెప్పులనుచేతపట్టుకొనిపోగూడదు. పడకమీదనుండియు, కేవలహస్తమునందునిచికొనియు, పీటమీదనునిచికొనియు భుజింపగూడదు, కాళ్లతడియారకమునుపు భుజించుచుండిన దీర్ఘాయుష్యముగలుగును.

శ్లో ॥ పరాన్నేనతుభుక్తేన మైథునంయోధిగచ్ఛతి । యస్యాన్నం తస్యతేపుత్రా అన్నాచ్ఛుక్లంప్రవర్తతే ॥

తా ॥ ఎల్లప్పుడు పరాన్నముచే జీవించుచు భార్యాసంగమమొనర్చినపుడు జనించినపుత్రుడు అన్నప్రదాతపుత్రుడనబడును, అన్నముచే శుక్లముజనించునుగావున నిట్లూహించునది-

శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రో మద్యమాంసానిభక్షయేత్ । కాలరూపీకృష్ణసర్పో జాయతేబ్రహ్మరాక్షసః ॥

తా ॥ శ్రౌతాగ్నిగలిగి సదాచార సంపన్నుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు మద్యమాంసాదుల భక్షించినయెడ నల్లనికృష్ణసర్పముగను బ్రహ్మరాక్షసుఁడుగను జనించును.

శ్లో ॥ ఆహితాగ్నిస్తుయోవిప్రశ్శూద్రాన్నానిచభుంజతే । పంచతస్యప్రణశ్యంతి ఆత్మాబ్రహ్మాత్రయోగ్నయః ॥

తా ॥ శ్రౌతాగ్నిగలబ్రాహ్మణుఁడు శూద్రాన్నమునుభుజించినయెడవానిస్వరూపము- వేదము- మూఁడు అగ్నులు ఈయైదును నశించిపోవును.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం ఆశ్రమధర్మ
సంగ్రహకథనం నామ
నవమోధ్యాయః.

దశమాధ్యాయము.

ఆశౌచప్రకరణము.

ఆశౌచస్వరూపము.

స్మృతిచంద్రికాయాం॥ సపిండాదిజననేమరణేవాసతి యదప్రా యస్యాందానాదికర్మస్వయోగ్యతాపాదకంపాపవిశేషాత్మకంవా తదా శౌచశబ్దేనబోధ్యతే॥

తా॥ జ్ఞాతులుమొదలగువారి జననమరణములవలన గలిగెడిమైల గాని, దానాదికర్మంబులయందు అనర్హత్వమునుసూచించెడి పాపవిశే షంబుగాని, ఆశౌచమనబడును.

ఆశౌచవర్జనీయకృత్యము.

శ్లో॥ ఆశౌచేవర్జయేత్కర్మ నిత్యనైమిత్తికాదికం। ఆశౌచినస్త థాస్పర్శం స్పృష్ట్వాస్నానేనశుధ్యతి॥

తా॥ ఆశౌచమునందు నిత్యనైమిత్తికాది క్రియలనుచేయకూడదు, ఇతరులనుతాకకూడదు, ఆశౌచముగలవారినితాకినవారు స్నానముచేసిరి శుద్ధులగుదురు.

ఆశౌచభేదములు.

వా॥తచ్చాశౌచంద్వివిధం జాతకంమృతకంచేతి॥

తా॥ అట్టియాశౌచము, జాతాశౌచము, (పురుడు) మృతా శౌచము (సూతకము) అనిరెండువిధములు.

వా॥తత్రప్రథమంస్రావపాత ప్రసూతిభేదేనత్రివిధం॥

తా॥ స్రావాశౌచము- పాతాశౌచము- ప్రసూత్యాశౌచము అని జాతాశౌచము మూడువిధంబులు.

శ్లో॥ ఆచతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతఃపంచమషష్ఠయోః। అతఊ ర్ధ్వంప్రసూతిస్స్యాద్దశాహంసూతకంభవేత్॥

తా॥ గర్భిణీస్త్రీకి నాలుగు మాసములలోపల గర్భముపోయిన

యెడస్రావమనబడును, ఐదవఆఱవమాసమునందుపోయినయెడలపాతమన బడును, ఏడవమాసము మొదలుకొని ప్రసవమనబడును.

శ్లో ॥ స్రావేమాతుస్త్రిరాత్రంస్యాత్సపిండాశౌచవర్జనం । పాతే మాతుర్యథామాసం పిత్రాదీనాందినత్రయం ॥

తా ॥ మూడునెలలలోపల గర్భస్రావముగలిగిన, మూడుదినములును, నాలుగవనెలయందుగలిగిన, నాలుగుదినములునుతల్లికిఆశౌచము.తండ్రికిస్నానముమాత్రము. నాలవమాసమున కఠినముగ స్రావమైనయెడతండ్రికి మూడుదినములును, సహోదరభ్రాతలకు స్నానముమాత్రము, జ్ఞాతులకేమియులేదు.మృదుస్రావమైనయెడతండ్రి-సోదరులుజ్ఞాతులువీరిలకు స్నానముమాత్రముచెప్పబడినది,గర్భపాతసమయమున నెన్నిమాసములో అన్నిదినములుతల్లికిని, తండ్రికిసోదరులకు జ్ఞాతులకుమూడుదినములునుఆశౌచము, గ్రామాంతరమునందు గర్భపాతముగలిగినయెడ తండ్రిమొదలగువారికిస్నానముమాత్రము-

సపిండాదులజాతాశౌచనిర్ణయము.

శ్లో ॥ ప్రసూతౌతుసపిండానాంపూర్ణాశౌచముదీరితం । ఏకోదకానాంత్రిదినం సగోత్రాణాంనకించన । స్త్రీపుంసప్రసవేమాతు ర్మాసవింశత్యహఃక్రమాత్ ॥ అస్పృశ్యత్వంతునైవాస్తి సూతకేసూతికాంవినా । శావాశౌచేతుసర్వేషామస్పృశ్యత్వంసదాభవేత్ । సూతకీమృతకీచైవన స్పృశేతాంపరస్పరం ॥

తా ॥ జాతాశౌచము సపిండులకు (జ్ఞాతులకు) పదిదినములును, ఏకోదకులకు మూడుదినములును, ఆశౌచము. సగోత్రులకు ఆశౌచములేదు. స్త్రీనిప్రసవించినపుడు తల్లికొకమాసమును, పుత్రుని ప్రసవించినపుడు ఇరువదిదినములును ఆశౌచము కావున ఆలోపలనగ్నికర్మలజేయజనదు. పురిటియందు,ప్రసవించినస్త్రీనిదప్ప ఆశౌచముగలవారిని ఇతరులుతాకిననుదోషములేదు. (పుత్రుడుజనించినవెనుక సచేలస్నానముచేయువరకు తండ్రినితాకకూడదు.) ప్రసవించినస్త్రీకి దగ్గరకు గూడపోదగన్ని అత్యం

తాశౌచము పదిదినములు. మృతాశౌచముగలవారిని తాకగూడదు-సూతకిముగలవాడును పురుడుగలవాడును ఒకరినొకరు తాకగూడదు.

సపిండాదిస్వరూపము.

వా ॥ పితృపితామహప్రపితామహాదయస్సప్త పూర్వాః పురుషాః, పుత్రపౌత్రాదయస్సప్త పరాఃపురుషాస్సపిండాఇత్యుచ్యంతే । సంతానభేదేపియతః ప్రభృతిద్వౌవా బహవోవాసంతానాః ప్రవృత్తాస్సకూటస్థః । కూటస్థప్రభృతిగణితానానా సంతానవర్తినోప్యేకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సప్తపూరుషాః పరస్పరంసపిండాః ॥ అష్టమప్రభృతి చతుర్దశపర్యంతా ఏకగోత్రానుప్రవిష్టాస్సమానోదకాః । పంచదశప్రభృతి ఏకవింశతిపర్యంతాస్సగోత్రాః॥

తా ॥ ఒకపురుషునికి ఇద్దరుగాని బహుమందిగాని జనించినయెడ వారిపరంపరకు ఆపురుషుడుకూటస్థుడగును. అట్టికూటస్థుడు మొదలుకొని పుత్రపౌత్రాదిక్రమమున నేడుగురివరకును, పితృపితామహాదిక్రమమున నేడుగురివరకునుపరస్పరముసపిండులనబడుదురు. ఎనిమిదవపురుషుడు మొదలుకొని పదునాలుగవపురుషునివరకుసమానోదకులనబడుదురు. అటుపిమ్మట ఇరువదియొకపురుషునివరకు సగోత్రులనబడుదురు.

వా ॥ అనూఢాస్త్రియస్తుకూటస్థ ప్రభృతిత్రిపూరుష పర్యంతాస్సపిండాః । తతస్త్రిపూరుషపర్యంతాస్సమానోదకాః । సప్తమప్రభృతి సగోత్రాః॥

తా ॥ పెండ్లికాని స్త్రీలుకూటస్థుడాదిగాగల ముగ్గురివరకును సపిండులనబడుదురు నాలవవాడుమొదలుకొని ముగ్గురివరకును సమానోదకలు. ఆవలసగోత్రులనబడుదురు.

చాతుర్వర్ణ్యాశౌచనిర్ణయము.

వా ॥ బ్రాహ్మణస్యసపిండానాం జననమరణయోర్దశాహమాశౌచం ద్వాదశాహం రాజన్యస్య పంచదశాహం వైశ్యస్యమాసంశూద్రస్య॥

తా ॥ సపిండులలో జనన మరణాశౌచములు వచ్చినప్పుడు బ్రాహ్మ

ణులు పదిదినములును, క్షత్రియులు ౧౨ దినములును, వైశ్యులు ౧౫ దిన ములును, శూద్రులు ౩౦ దినములును ఆశౌచము నవలంబించవలయు.

పితృగృహమున పుత్రికప్రసవించినపుడు.

వా ॥ పితృగృహేపుత్రికాప్రసూతాచేన్మాతాపితృభ్రాతౄణాం త్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేకరాత్రం ॥

తా ॥ పితృగృహంబున బుత్రికపుత్రుని ప్రసవించినయెడల తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములువీరికి మూడుదినములును వారిజ్ఞాతుల కొకదినంబును ఆశౌచము. ఇతరగృహమునందు బ్రసవించినయెడగర్భిణియొక్క తలిదండ్రులకు లేదు. ఇతరగృహమునందుబ్రసవించినపుడు పురిటికయ్యెడివెచ్చమును తండ్రియొసంగినయెడ మూడుదినములు ఆశౌచముకలదు.

వా ॥ కన్యాజననేతుపక్షిణ్యాశౌచం । కిమపినాస్తీతికేచిత్ ॥

తా ॥ స్త్రీశిశుజనుగనినయెడల ఒకటిన్నరదినము-అదియు లేదనికొందఱుఋషులుచెప్పిరి.

దూరశ్రుతజాతాశౌచము

వా ॥ దూరవృత్తం పుత్రజననం జ్ఞాతిజననంవాదశాహమధ్యేశ్రుతంచేద్దశాహశేషేణైవశుద్ధిః । దశాహాదూర్ధ్వంశ్రుతం చేత్పితుస్సచేలస్నానమాత్రం । భ్రాతౄణాంజ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి । సమానోదకానాంతు త్రిరాత్రమధ్యే జననశ్రవణే త్రిరాత్రశేషేణశుద్ధిః । తదూర్ధ్వంశ్రవణేకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ పుత్రజననమును గాని జ్ఞాతిజననమునుగానిపరదేశమునందుండి పదిదినములలోపల వినినయెడల అందు శేషించినదినములకు పురుడుపట్టవలెను. పదిదినములకుమీద వినినయెడ తండ్రికి సచేలస్నానముమాత్రము. అతనిభ్రాతలకు జ్ఞాతులకును అదియుబనిలేదు. ఏకోదకులుమూడుదినములలోపల వినినయెడ అందు శేషించిన దినములకుమాత్రము ఆశౌచముపట్టవలెను. అటుపిమ్మటవినినయెడ ఆశౌచమేలేదు.

[25]

శిశుమరణమునందు.

వా ॥ జాతస్యశిశోర్నాభి చ్ఛేదాత్పూర్వం మరణేమాతుర్దశరాత్రం జాతాశౌచం । పిత్రాదీనాం సర్వేషాం త్రిరాత్రంజాతాశౌచందశరాత్రంవా । మృతకాశౌచంతుస్నానమాత్రాన్నివర్తతే ॥ నాభిచ్ఛేదానూర్ధ్వంమరణే మాతాపితృభ్రాతౄణాం జన్మదినాహశ్శేష పర్యంతం మృతకాశౌచం । జ్ఞాతీనాందశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ నాభిచ్ఛేదనమునకు బూర్వము శిశువు మృతిబొందినయెడ తల్లికి పదిదినములు పురుడుండును. పితృసోదరజ్ఞాతులకు మూడుదినములు జాతాశౌచము. పదిదినములని కొందరువచించిరి. మరణాశౌచము స్నానముతోనే నివర్తించును నాభిచ్ఛేదనానంతరము పదిదినములలోపలనేదినమునందు శిశువుమరణించినను శేషించిన దినములకుమాత్రము తలిదండ్రులకుసోదరులకు మరణాశౌచమున్నది. జ్ఞాతులకు పదిదినములు జాతాశౌచము మృతకాశౌచము స్నానముతోవదలును.

వా ॥ మృతప్రసవేమాతుర్దశరాత్రంమృతకాశౌచం।పిత్రాదీనాం సర్వేషాం దశరాత్రంజాతాశౌచమేవ ॥

తా ॥ మృతశిశుజననమునందు పదిదినములు తల్లికిసూతకము. పిత్రాదిజ్ఞాతులకు జాతాశౌచము మాత్రము పదిదినములుండును. మృతాశౌచముస్నానముచే దొలగును.

ద్రావిడులలో.

వా ॥ ద్రావిడానాంతు కన్యాజననేమాతాపితృభ్రాతౄణాం పితృవ్యతత్పుత్రయోః పితామహతద్భ్రాత్రోశ్చాశౌచం అన్యేషాంకిమపి నాస్తి । పితృవ్యోభిన్నోదరశ్చేత్తస్యైవాశౌచం । తత్పుత్రస్యాశౌచంనాస్తి । సూతికాయాస్త్రీప్రసవేచత్వారింశద్దినాన్యాశౌచం । పుంప్రసవే మాసమాశౌచం ॥

తా ॥ ద్రావిడులకు స్త్రీసంతానముగలిగినపుడుతల్లితండ్రి అన్నదమ్ములు పినతండ్రివారిపుత్రులు తాతలుపినతాతలు వీరలకుదప్పనితరులకు

జాతాశౌచములేదు, భిన్నోదరుడగుపినతండ్రియొక్క కొమరులకును ఆశౌచములేదు, స్త్రీప్రసవమునందు నలువదిదినములును, పుంప్రసవమునందుముప్పదిదినములునుతల్లికిజాతాశౌచము.

వా॥ పితృగృహేపుత్రీప్రసూతాచేత్తన్మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రం తద్భ్రాతురేకరాత్రం । జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా॥ తండ్రియింటబ్రసవించినయెడ తలిదండ్రులకుమూడుదినములును,అన్నదమ్ములకొక్కదినంబును ఆశౌచముగలదు, జ్ఞాతులకేమియులేదు.

వా॥ దశాహమధ్యే శిశుమరణే మాతాపిత్రోర్దశాహశేషపర్యంతం మృతకాశౌచం । భ్రాతుర్జాతాశౌచమేవ । దశమదినేశిశుమరణేమాతాపిత్రోర్దశాహాదూర్ధ్వంద్విరాత్రం।తస్మిన్నేవదినే అష్టమయామేశిశుమరణేత్రిరాత్రం । అన్యత్సర్వంసమానం ॥

తా॥ పదిదినములలోపలశిశువుమరణించినయెడ పుట్టినదినముమొదలుకొనిపదిదినములవరకు తలిదండ్రులకుమృతాశౌచము,అన్నదమ్ములకు పురుడుమాత్రముండును. పదియవనాడు శిశువుమరణించినయెడపిదప రెండుదినములాశౌచముపట్టవలయు, పదియవదినమునందెనిమిదవజామున శిశువుమరణించినయెడమూడుదినములాశౌచము,మిగిలినదంతయుసమానము.

అనుపనీతమరణమున.

శ్లో॥ అర్వాగుపనయాత్పిత్రో ర్భ్రాతృణాంచదినత్రయం । అర్వాగ్దంతోద్గమాచ్చైలా త్తదోపనయనాత్క్రమాత్ । సద్యోదినంత్రిరాత్రంచసపిండానాంప్రకీర్తితం । దహనేతుత్రిరాత్రంస్యా దాశౌచమపిగోత్రిణాం । అజాతదంతదహనే త్యాగేచైకాహముచ్యతే । అతిక్రాంతంతూపనయాదర్వాజ్ఞాస్త్యేవకస్యచిత్ ॥

తా॥ ఉపనయనముకాకమునుపు బాలుడుమరణించినయెడ మాతాపితృభ్రాతృవులకు జ్ఞాతులకుమూడుదినములు ఆశౌచము - దంతములురాకమునుపుశిశువుమరణించినయెడ జ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి, పుట్టువెండ్రుకలుతీయకముందైనయెడనొకదినము, ఉపనయనముకాకముందైనయె

డలమూడుదినములును జ్ఞాతులకాశౌచముగలదు, అనుపనీతమృతశిశువును దహనముచేసినపక్షమున మూడుదినములును, పండ్లురాకమునుపుదహనమునుగాని త్యాగమునుగాని చేసినపుడు ఒకటిదినమును జ్ఞాతులకాశౌచము, అనుపనీతమరణమునందు కాలాంతరాశౌచము పిత్రాదిజ్ఞాతులకందరకులేనేలేదు, అనుపనీతునికి దహనాదిసంస్కారములను దేశాచారమునననుసరించిచేయవలయు.

కన్యామరణమున.

శ్లో॥ అనూఢాయా మృతౌపిత్రోర్భ్రాతౄణాం చదినత్రయం। దినమాదంతజననా త్తిథిధర్మవిదోవిదుః। జ్ఞాతీనాంస్నానమాచౌలాదావాగ్దానాద్దినంభవేత్। వాగ్దానేతుత్రిరాత్రంస్యాత్పితృభర్తృకులద్వయోః। అనూఢాచేద్రజఃపశ్యే ద్దశాహంతన్మృతౌభవేత్॥

తా॥ పెండ్లిగాని కన్యకమరణించినపుడు మాతాపితృభ్రాతలకు మూడుదినములాశౌచము, దంతములురాకముందైనయెడనొకటి దినంబని కొందరువచించిరి- దంతములువచ్చినతరువాత చౌలకర్మకాకమునుపు మరణించినయెడ జ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. చౌలకర్మఅయినది మొదలుకొనిగాని, మూడవసంవత్సరము మొదలుకొనిగాని వాగ్దానములోపల మరణించెనేని జ్ఞాతులకొకటిదినంబును, వాగ్దానము మొదలు వివాహములోపలమరణించెనేని తండ్రివంకవారికిని పెనిమిటివంకవారికిని మూడుదినములాశౌచము. పెండ్లికాకమునుపు రజస్వలయై మరణించినయెడల నందరికిని పదిదినములాశౌచము.

ఉపనీతమృతాశౌచము.

శ్లో॥ ఉపనీతమృతౌపూర్ణం సర్వేషాంమృతకంభవేత్। సమానోదకానాంత్రిదినం సగోత్రాణాంతుమజ్జనం॥

తా॥ ఉపనీతుడు మరణించినయెడ పితాదులకు సపిండులకుసంపూర్ణాశౌచము- సమానోదకులకు మూడుదినములుసూతకము - సగోత్రులకుస్నానముతోసరి- అనుపనీతుడు మరణించినపుడును వివాహముకాని కన్యకమరణించినపుడును, వివాహముకానివారు మరణించినపుడును సమానోదకులకు స్నానముతోసరి.

మాతామహ్యాదిమరణమున.

వా ॥ మాతామహీ మాతామహ మాతృష్వస్రు మాతుల మాతులానీ దౌహిత్ర భాగినేయానాం సన్నిధానమరణే త్రిరాత్రం । అసన్నిధానే పక్షిణీ ॥

తా ॥ అమ్మమ్మ, అమ్మతండ్రి, పినతల్లి, పెదతల్లి, మేనమామ, అత్తనిపెండ్లాము, కూతురికొడుకు, మేనల్లుడు, వీరుమరణించినపుడు మూడు దినములు, దేశాంతరమునందుండి వినినయెడల ౧౺ దినము సూతకము.

శ్వశ్రూశ్వశురమరణమున.

వా ॥ శ్వశ్రూశ్వశురయోస్సన్నిధానే జీవద్భార్యస్యజామాతు స్త్రిరాత్రం, అసన్నిధానేపక్షిణీ । మృతభార్యస్యజామాతు స్సన్నిధానేప్యేకరాత్రం । భార్యాసంతతౌస్థితాయాంతు త్రిరాత్రం ॥

తా ॥ భార్యయుండునపుడు అత్తమామలుమరణించినయెడ మూడుదినములు, దేశాంతరమునవినినయెడల ౧౺ దినము, అత్తమామలుసమీపమునందు మరణించినపుడు అపత్నీకునకు ఒక్కరాత్రిసూతకము, భార్యయున్నను లేకున్నను సంతానముండినయెడల మూడుదినములు సూతకము.

ఆచార్యాదిమరణమున.

వా ॥ ఆచార్యతత్పుత్రతత్పత్నీనాం మరణేసన్నిధానేత్రిరాత్రం అసన్నిధానేపక్షిణీ। శిష్యస్యసన్నిధానమరణే ఆచార్యాదీనామప్యేవమేవ ॥

తా ॥ గురువు- గురుపుత్రుడు- గురుభార్యవీరలుమరణించినపుడు శిష్యునకుమూడుదినములుసూతకము-దేశాంతరమునవినినయెడ౧౺ దినము-శిష్యునిమరణమునందాచార్యాదులకును పైప్రకారమే సూతకము.

పుత్రీ మరణమున.

వా ॥ వివాహాదూర్ధ్వంపితృగృహేపుత్రీమరణే మాతాపితృభ్రాతౄణాం మనూఢభగినీనాంచత్రిరాత్రం । జ్ఞాతీనామేకరాత్రం భ్రాతృపత్నీనాంస్నానమాత్రం ॥ ద్రావిడానాంతుమాతాపిత్రో స్త్రిరాత్రంభ్రాతృభగినీనామేకరాత్రం జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ వివాహితస్త్రీ, తండ్రియింటమరణించినపుడు తల్లితండ్రి అన్నదమ్ములు పెండ్లికాని చెల్లెండ్రువీరలకుమూడుదినములు దాయాదులకు ఒకదినమునుసూతకము, అన్నదమ్ముల భార్యలకుస్నానముతోసరి. ద్రావిడులలో తలిదండ్రులకు మూడుదినములు, అన్నదమ్ములకు చెల్లెండ్రకు నొక్కదినము, దాయాదులకేమియు లేదు.

వా ॥ యదిమాతాపితృభ్రాతరో విభక్తాభిన్నగృహవాసినశ్చేత్పితృగృహేమరణేపిత్రోరేవత్రిరాత్రం । భ్రాతృగృహేచేద్భ్రాతురేవత్రిరాత్రం । జ్ఞాతిగృహేచేత్తేషామేకరాత్రం । అన్యత్రమరణేమాతాపితృభ్రాతౄణాంపక్షిణీ । జ్ఞాతీనాంకిమపినాస్తి ॥

తా ॥ పితాపుత్రులువిభక్తులై వేర్వేరుగృహమునందుండినపుడు ఎవరియింటమరణించునోవారికి మూడుదినములుసూతకము, తక్కినవారికి ఒకదినము, జ్ఞాతులయింటమరణించినపుడు పిత్రాదులకొక్కదినమును జ్ఞాతులకుమూడుదినములును, అన్యగ్రామమునజరిగినయెడ మాతాపితృభ్రాతలకు౧½దినము, జ్ఞాతులకేమియు లేదు.

మాతాపితృమరణమున.

వా ॥ స్వగృహేపరగృహే వా మాతాపిత్రోర్మరణేపుత్ర్యాస్త్రిరాత్రం ॥

తా॥ తలిదండ్రులుఎక్కడమరణించినను కూతురికిమూడుదినములు సూతకము.

సహోదరమరణమున.

వా ॥ భగినీగృహేభ్రాతృమరణే భగిన్యాస్త్రిరాత్రంపరగృహే పక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా ॥ సోదరమరణము చెల్లెలింట జరిగినపుడు చెల్లెలికిమూడుదినములు, ఇతర గృహంబున జరిగినయెడ చెల్లెలికి ౧½ దినము. దేశాంతరమునందైనయెడ నొక్కదినము సూతకము.

స్యాలాదిమరణమునందు

వా ॥ భగినీపతేస్తు స్వగృహేపరగృహేవా స్యాలమరణే ఏకరాత్రం । స్యాలపుత్రమరణేప్యేకరాత్రం ॥

తా ॥ భార్యయొక్క అన్నదమ్ములమరణమునందును వారిపుత్రులమరణమునందును, ఒక్కదినము సూతకము, గ్రామాంతరంబున జరిగిన యెడస్నానముతోసరి.

అనుపనీతభ్రాత్రాదిమరణమునందు.

వా ॥ అనుపనీత భ్రాతృమరణే సన్నిధానేపి భగిన్యాస్స్నానమాత్రం । భ్రాతృపుత్రమరణేప్యేవమేవ ॥

తా ॥ ఒడుగుకాని తమ్ముడు మేనల్లుడు వీరు ఏకగ్రామంబున మరణించినప్పుడు స్త్రీకిస్నానముతోసరి.

భగినీమరణమునందు.

వా ॥ భ్రాతృగృహే భగినీమరణే భ్రాతుస్త్రిరాత్రం । పరగృహేపక్షిణీ । గ్రామాంతరే ఏకరాత్రం ॥

తా ॥ చెల్లెలిమరణము అన్నదమ్ములయింటజరిగినయెడవారికిమూడుదినములును, ఇతరునియింట జరిగిన ౧½ దినమును, ఇతరదేశంబున జరిగిన నొక్కదినంబును ఆశౌచము.

దత్తపుత్రమరణమునందు,

వా ॥ దత్తపుత్ర మరణేపూర్వాపరపిత్రోస్తత్పుత్రాణాంచ త్రిరాత్రం । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం । పితృద్వయజ్ఞాతీనాం సన్నిధానేచైకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం । అనుపనీతదత్తపుత్ర మరణేతు సన్నిధానేపిస్నానమాత్రం । దత్తస్యపుత్రజననే మరణేవా ఉపనయనాత్పరమపి జనకవర్గస్య స్నానమాత్రం । దత్తస్యజనకపితృమరణేత్రిరాత్రం। ప్రతిగృహీతృపితృమరణే దశరాత్రం తన్మరణేప్రతిగృహీతురపిదశరాత్రం। యదిదత్తస్వీకారానంతరం జాతఔరసపుత్రస్సంసర్గత్తాతదా దత్తస్యత్రిరాత్రమేవ ॥

తా॥ అనుపనీత దత్తపుత్రమరణమునందు జనకతండ్రికి పెంపుడు తండ్రికి వానిపుత్రులకును మూడుదినము లాశౌచము. దేశాంతరమునందైనయెడల నొకదినము ఉభయజ్ఞాతులకు సమీపమునందొకరాత్రి, దూరపుజ్ఞాతులకు స్నానముతోసరి- దత్తపుత్రుడుపనయనముగాక సమీపమున మరణమునొందినను జ్ఞాతులకు స్నానమతోసరి, తత్తునకుపుత్రుడుపుట్టినను ఉపనీతుడైమరణించినను జనకపితృసంబంధిజ్ఞాతులకుస్నానముతోసరి. జనకపితృమరణమునందు దత్తపుత్రునకు మూడుదినములు సూతకము. ఉపనీతుడగు దత్తుడుగాని ప్రతిగృహీతగానిమరణించినపుడు పరస్పరముపదిదినములాశౌచము, దత్తతజరిగిన పిదప ఔరసపుత్రుడు కలిగికర్మలనడుపుచుండునపుడు పితృమరణమునందు దత్తునకు మూడుదినములు సూతకము.

ఆత్మబంధ్వాదిమరణమునందు.

వా॥ ఆత్మబంధూనాం మాతృబంధూనాం పితృబంధూనాంచమరణేసన్నిధానేపక్షిణీ । అసన్నిధానేత్వేకరాత్రం॥

తా॥ ఆత్మబంధువులు- పితృబంధువులు- మాతృబంధువులు- వీరలు దగ్గఱ మరణించినప్పుడు౧½ దినము..దేశాంతరమునందుజరిగినయెడఒకదినము సూతకము.

సాపత్నీయమాతృవర్గమరణమునందు.

వా॥ సాపత్నీయ మాతృవర్గమాతులాదేర్మరణేసన్నిధానే ఏకరాత్రం । అసన్నిధానేస్నానమాత్రం॥

తా॥ సవతితల్లి సహోదరులు మొదలగువారు మరణించినపుడు సమీపమునందొకదినము దేశాంతరమునందైనయెడస్నానముతోసరి.

దత్తప్రతిగ్రహీతృవర్గమాతులాదిమరణమునందు.

వా॥ దత్తస్య ప్రతిగ్రహీతృ వర్గస్యమాతులాదేర్మరణే దత్తస్యసన్నిధానే ఏకరాత్రం అసన్నిధానేస్నానమాత్రం దత్తజనకవర్గస్యమాతులాదేర్మరణే సన్నిధానే ఏకరాత్రం॥

తా॥ పెంపుడుతల్లియొక్క- అన్నదమ్ములు మొదలగువారు మర

ణించినపుడు దత్తపుత్రునకు సమీపమునందొకదినము, అన్యగ్రామమునందు స్నానముతో సరి, దత్తునకు జనకతల్లియన్నదమ్ములు మరణించినపుడు ఒకట్రి దినము సూతకము ఇతరగ్రామమునందు స్నానముతో సరి.

సపత్నీపుత్ర్యాదిమరణమునందు.

వా ॥ సపత్నీపుత్రీమరణే సాపత్న్యమాతురేకరాత్రం । మాతృసపత్నీమరణే సపత్నీపుత్ర్యా అప్యేకరాత్రం అసన్నిధానే స్నానమాత్రం ॥

తా ॥ సవతికూతురు మరణించినపుడు సవతితల్లికి ఒకదినము, సవతితల్లిపోయినపుడు సవతికూతురికి ఒకదినము, దూరమునందైనయెడ స్నానముతోసరి.

అసపిండమరణమునందు.

వా ॥ దౌహిత్రభాగినేయవ్యతిరిక్తానామసపిండానాముపనయనాత్పూర్వం మరణే సన్నిధానేపి స్నానమాత్రం । దౌహిత్రభాగినేయయోస్తు ప్రాగుపనయనాన్మరణే పక్షిణీ । తదూర్ధ్వం త్రిరాత్రం చౌళాత్పూర్వంతు స్నానమాత్రం ॥

తా ॥ దౌహిత్రుడు మేనల్లుడు వీరలు దక్క తక్కిన యనుపనీతులగు అసపిండులు సమీపమున మరణించిన స్నానముతో సరి, దౌహిత్రుడు, మేనల్లుడు, వీరు అనుపనీతులై మరణించినపుడు ౧౺ దినము, ఉపనీతులైనయెడ త్రిరాత్రము, చౌలముగాక మరణించినపుడు స్నానముతోసరి.

వా ॥ మాతృష్వస్రాదీనామసపిండస్త్రీణాం వివాహాత్పూర్వం మరణే సన్నిధానేపి స్నానమాత్రం ॥

తా ॥ అసపిండలగు పినతల్లి మొదలగుస్త్రీలు అవివాహితలై దగ్గర మరణించినను స్నానముతోసరి.

జామాతృమరణమునందు.

వా ॥ జామాతృమరణే సన్నిధానే పక్షిణీ । అసన్నిధానేప్యేకరాత్రం తస్యైవ స్వగృహే మరణే త్రిరాత్రం ।

తా॥ అల్లుని మరణము సమీపమున జరిగిన ౧౪ దినములు దూరమున జరిగిన నొకదినము. తనయింట మరణించినయెడ మూమకు మూడుదినములు సూతకము.

వా॥ యోనిసంబంధేషు యేయేపురుషాస్తత్పత్నీనాం మరణేసన్నిధానేపి స్నానమాత్రం। మాతులాన్యాస్తు విశేష విధానాత్త్రిరాత్రం। యోనిసంబంధేషు యాస్త్రియస్తద్భర్తృమరణేపి స్నానమాత్రం॥

తా॥ యోనిసంబంధముగల పురుషులయొక్క భార్యలును, అట్టి స్త్రీలయొక్క భర్తలును మరణించినపుడు స్నానముతో సరిపోవును. మేనమామభార్య మరణించినపుడు మూడుదినములుండవలెను.

గురుశిష్యులకు.

వా॥ జప్యమంత్రోపదేష్టరిమృతే సన్నిధానే ఏకరాత్రం। అసన్నిధానే సజ్యోతిః, తచ్ఛిష్యమృతౌతస్యాపితథైవ॥

తా॥ మంత్రోపదేశము నొనర్చినగురువు సమీపమున మరణించినపుడు శిష్యునకొకరాత్రిసూతకము. దూరమునందైనయెడ విన్నదిమొదలు దీపమును జూచువరకు సూతకము. శిష్యుడుమరణించినపుడుగురువునకు నాప్రకారమెయగును.

వా॥ పరిణీతానాంస్త్రీణాం మాతాపితృభ్రాతృపితృవ్యపుత్రాన్వినా పితృవర్గ్యబంధుమరణే స్నానమాత్రమితి ధర్మప్రవృత్త్యనుసారిణ ఆంధ్రాదయః। ఇతరేతుపక్షిణ్యాదికమాచరంతి। ద్రావిడాస్తు సర్వసాధారణ్యేన పరిణీతాస్త్రియస్తత్ప్రతియోగినశ్చపక్షిణ్యాదికమాచరంతి॥

తా॥ పెండ్లిఅయినస్త్రీలు మాతాపితృభ్రాతృపితృవ్యపుత్రులకు దప్ప తక్కిన పితృవర్గబంధువుల మరణమునందు స్నానమాత్రము నాచరింపవలయునని ధర్మప్రవృత్తియందు జెప్పబడినది. కొందరు పక్షిణ్యాద్యాశౌచమునవలంబించుచున్నారు. ద్రావిడులలోవిశేషముగా వివాహితస్త్రీలు వారిప్రతియోగినులునుఒకరికొకరుపక్షిణ్యాద్యాశౌచమునుపట్టుచున్నారు.

అతిక్రాంతాశౌచనిరూపణము.

శ్లో ॥ తత్తదాశౌచమాఖ్యాత మతిక్రాంతమనేకధా ।

తా ॥ జ్ఞాతులమరణకాలమును అతిక్రమించివినినప్పుడట్టిసూతకమనేకవిధములగును.

వా॥ జ్ఞాతీనాంమరణందశాహమధ్యే శ్రుతంచేద్దశాహశేషేణశుద్ధిః దశాహాదూర్ధ్వంతుమాసత్రయమధ్యేత్రిరాత్రం । తతష్షణ్మాసమధ్యేపక్షిణీ । తతస్సంవత్సరపర్యంత మేకరాత్రం సంవత్సరాదూర్ధ్వంతు స్నానమాత్రం। నవమాసాదూర్ధ్వంస్నానమాత్రమిత్యేకే॥

తా॥ మరణించినదినము మొదలుకొని పదిదినములలోపలజ్ఞాతిమరణ వృత్తాంతమునువినినయెడ శేషించినదినములయందుసూతకముపట్టవలెను. పదిదినములుగడచినవెనుక మూడునెలలలోపల వినినయెడ మూడు దినములును అటుపైని ఆరునెలలలోపల వినినయెడ ౧౺ దినము, అటుతరువాత సంవత్సరము ముగియులోపలవినినయెడ నొకరాత్రియు సూతకము, సంవత్సరము అయినపిదప స్నానముతోసరి. మరణించిన తొమ్మిది మాసములకుపైనవినినయెడ స్నానమాత్రమని కొందరు.

వా ॥ త్రిరాత్రాశౌచినాంమరణం త్రిరాత్రమధ్యేశ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణశుద్ధిః। త్రిరాత్రేతిక్రాంతేస్నానమాత్రం॥

తా॥ త్రిరాత్రసూతకముగలవారు మూడు దినములలోపల వినినయెడల శేషించినదినములయందు సూతకముపట్టవలెను, మూడుదినములు అయినపిమ్మటవినినయెడ స్నానముతోసరి.

వా ॥ పక్షిణ్యాశౌచినాంతు మరణం పక్షిణీ మధ్యేశ్రుతంచేత్తచ్ఛేషేణశుద్ధిః । పక్షిణీకాలేతిక్రాంతేస్నానమాత్రం । యావజ్జీవం పక్షిణీత్యేకే ॥

తా ॥ పక్షిణ్యాశౌచముగలవారు పక్షిణీమధ్యమునవినినయెడమిగిలిన దినములందు సూతకముపట్టవలెను, అటుపిమ్మటవినినయెడ స్నానముతోసరి, ఎప్పుడువినినను ౧౺ దినము పట్టవలెనని కొందరు.

తా॥ తల్లిదండ్రులు చనిపోయినపుడు వారికి ప్రేతక్రియలు జరగనియెడ తాను బ్రతికియుండు కాలములో నెప్పుడు వినినను ౧౦ దినములాశౌచము పట్టవలెను, ప్రేతకృత్యములు జరిగినయెడ ఇరువది సంవత్సరములలోపల నెప్పుడు వినినను, పదిదినములు సూతకము, అటుపిమ్మట వినినయెడ మూడు దినములు, మరణించిన పదిదినములలోపలే వినినయెడ మిగిలిన దినములయందు మాత్రమే సూతకము.

అనేకాశౌచ సన్నిపాతాశౌచ నిర్ణయము.

వా॥ సమయోస్సజాతీయ యోశ్చాశౌచయోః పౌర్వాపర్యేణ సన్నిపాతే పూర్వాశౌచ కాలేనైవ శుద్ధిః। విషమకాలయోస్సజాతీయయో రాశౌచయోస్సన్నిపాతే పూర్వంవా పరంవా యదధికకాలం తేనైవశుద్ధిః అల్పమపిపూర్వ శౌచ ముత్తరాశౌచా ద్ధాధికకాలంచేదల్పే నైవశుద్ధిః॥

తా॥ సమానకాలము గలవియు, ఒక్కజాతిగలవియునగు ఆశౌచములేక కాలంబున వచ్చినయెడ మొదటిదానిని మాత్రమవలంబించవలయు. రెండవది అక్కరలేదు. ఒక్కజాతిగల సూతకములే యెచ్చు తక్కువ కాలముగలిగియుండిన, ఎక్కువ కాలముగల సూతకమును మాత్రమవలంబించవలయు. మొదటవచ్చిన సూతకము కొంచెము కాలముగలదైనను, రెండవ సూతకముయొక్క సగముకాలమునకు గొంచెమెక్కువ కాలము గలిగియుండిన, మొదటవచ్చిన యల్పాశౌచమునే పట్టవలయు.

వా॥ విజాతీయయోర్యోగే సమేనవాధికేనవాశావేనశుద్ధిః। సూతిరధికకాలా చేత్సూత్యాశౌచేనశుద్ధిః॥

తా॥ జాత, మృత సూతకము లొక్కటూరి వచ్చినపుడు, మృత సూతకముసమాన తాధిక్యములుగలదైనను మృతసూతకమునేలవలంబించవలయు, జాతాశౌచమధిక కాలముగల్గియుండిన, జాతమునే పట్టవలయు.

వా॥ పూర్ణాశౌచస్యదశమదినే పునః పూర్ణాశౌచాంతరే ప్రాప్తే పూర్వస్మాత్పూర్ణాశౌచా దూర్ధ్వముత్తరాశౌచం దినద్వయంకుర్యాత్। దశమదినస్య అష్టమయామే సూర్యోదయాదర్వాగన్యస్మిన్ పూర్ణాశౌచే

ప్రాప్తేపూర్వస్మాదూర్ధ్వం దినత్రయముత్తరాశౌచం కుర్యాత్ । మాతాపితృమరణాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణయోగే పూర్వేణవాపరేణవా మాతాపిత్రోరాశౌచేనశుద్ధిః ॥

తా ॥ పూర్ణాశౌచమునొకటి పదియవదినంబున వేఱొకపూర్ణాశౌచముకలిగినయెడ, మొదటిదిపూర్తిఅయినవెనుక రెండవదానికిరెండుదినములు సూతకముపట్టవలయు, దశమదినాష్టమయామమునందు సూర్యోదయమునకు బూర్వమింకొకటికలిగినయెడ పిమ్మట రెండవదానికి మూడుదినములుపట్టవలయు, తలిదండ్రులమరణాశౌచ మధ్యమునందైనను, లేకవారి మరణమునకుముందైనను, వేఱొకసూతకముగలిగినయెడ, మాతాపితాశౌచమును మాత్రమేపట్టవలయు.

వా ॥ దాహకస్యదహన నిమిత్తమాశౌచం తస్యాశౌచాంతరేణయోగే దహనాశౌచేనశుద్ధిః ॥

తా॥ దహనముచేసినవానికి గలిగియుండుదహనసూతకమధ్యమున నింకొకసూతకముగలిగినయెడ మొదటిదానిచేతనే శుద్ధికలుగుచున్నది

వా ॥ మాతాపిత్రోః పుత్రజన్మనిమిత్తాశౌచస్య ఆశౌచాంతరేణ యోగే పుత్రజననాశౌచేనశుద్ధిః ॥ పుత్రీజననేప్యేవమేవ । పితుఃప్రేతసంస్కర్తృత్వేతు పూర్వేణవాపరేణవాప్రేతాశౌచేనైవపుత్రజననాశౌచస్యనివృత్తిః। అసంస్కర్తృత్వేతు మృతాశౌచమపి జననాశౌచేనశుధ్యతి। కేచిత్తుసంస్కర్తురపి పుత్రజననాశౌచమేవ ప్రబలమిత్యాహుః ॥

తా ॥ తల్లిదండ్రులకుబుత్రజనన సంబంధమగు పురుడుకలిగియుండునపుడు వేఱొకటివచ్చినయెడల మొదటిదానినిమాత్రమే అవలంబించవలయు, కూతురిజననమునందును పైప్రకారమే, తండ్రికిప్రేతసంస్కారము జేయునపుడుగాని అంతకుముందుగాని పుత్రజననాశౌచముగలిగినపుడు మృతసూతకమును మాత్రమే అవలంబించవలయు, ప్రేతకృత్యములనొనర్చక ఆశౌచమునుమాత్రము పట్టియుండునపుడు పుత్రుడుగలిగినయెడ మొదటిదానినివిడిచి జాతాశౌచమునుపట్టవలయు, ప్రేతసంస్కారముల నొ

నర్చువానికిని పుత్రజననాశౌచము ప్రబలమనికొందరు వచించెదరు.

వా ॥ పితృమరణాశౌచమధ్యే మాతృమరణే పితుర్దశాహాదూర్ధ్వం మాతుః పక్షిణీం కుర్యాత్ । పితుస్సన్న్యాసేదుర్మరణేవా నపక్షిణీ । కింతు మాతృమరణాదారభ్య పూర్ణమేవాశౌచం కుర్యాత్ ॥

తా ॥ తండ్రిమరణించిన సూతకము గలిగియుండునపుడు తల్లిమరణము గలిగినయెడ, మొదటిసూతకము తీరినవెనుక రెండవదానికి ౧౺దినము సూతకమును పట్టవలయు, తండ్రిసన్న్యాసియైమరణించినను దుర్మరణము నొందినను, సూతకముపట్టక మాతృమరణదినము మొదలు సంపూర్ణసూతకముపట్టవలయు.

వా ॥ మాతృమరణాశౌచమధ్యే పితృమరణేపితుఃపూర్ణమేవాశౌచంకుర్యాత్ । అనుగమనేతు దినాంతరమరణేపి మాతుః పక్షిణీనభవతి । కింతుతత్రతంత్రేణైవశుద్ధిః । అనుగమనంవినాపైవాన్మాతృమరణే పక్షిణీభవతి । సాచదశమదినాత్ప్రాగేవ పితుర్దశమదినే మాతృమరణేతు దినద్వయాధికంభవతి । అత్రపక్షిణీమధ్యే దినద్వయమధ్యేచ పితురేకాదశేహస్యేవస్వతంత్రైకోద్దిష్టంకుర్యాత్ । కర్తుస్తాత్కాలికీశుద్ధిరస్తి ॥

తా ॥ తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునపుడు, తండ్రిమరణము జరిగినయెడ, మొదటిదానినివదలి రెండవదానిని సంపూర్ణముగనవలంబించితండ్రికి క్రియలొనర్చిపిదప తల్లికి ౧౺దినముసూతకముపట్టి క్రియలొనర్చవలయు, తల్లి యనుగమనముచేసి తండ్రితోగూడ మృతినొందినను, ఇంకొకదినమున మృతినొందినను, ఈ౧౺దినముగూడ అక్కఱలేదు- తంత్రమువలనశుద్ధి గలుగును, పితృమరణమునందనుగమనము చేయక, తొమ్మిదిదినములలోపలనైన వ్యాధిగమువలన తల్లిమృతినొందినయెడ, తండ్రికిక్రియలొనర్చినవెనుక తల్లికి౧౺దినము సూతకము పట్టిక్రియలొనర్చవలయు, తండ్రిచనినపదియవనాడు తల్లిమరణించినయెడ, రెండుదినములు పట్టవలయు, మాతృవిషయమై చెప్పిన రెండువిధులయందును, తాత్కాలికశుద్ధిగలదు గనుక, తండ్రికిఏకాదశాహమునందె, ఏకోద్దిష్టమును స్వతంత్రముగానే చేయవచ్చును.

వా॥ పితృమరణాశౌచమధ్యే దేశాంతరగతమాతృమరణశ్రవణేమాతరికృతక్రియాయాముభయోస్తంత్రేణశుద్ధిః । అకృతక్రియాయాంతుపితృదశాహాదూర్ధ్వం మాతుఃపక్షిణీంకుర్యాత్ ॥

తా॥ తండ్రిమరణ సూతకము గలిగి యుండునప్పుడు, పరదేశమునందు తల్లిమరణము జరిగినట్టుతెలిసి, యాతల్లికి ప్రేతక్రియలు జరిగియుండిన, రెంటికిని తంత్రములవలన శుద్ధిగలుగును. తల్లికి క్రియలుకాకుండినయెడ, తండ్రియొక్క పదిదినములు తీరినవెనుక తల్లికి ౧౻ దినము సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ మాతృమరణాశౌచమధ్యే దేశాంతరగత పితృమరణశ్రవణే శ్రవణప్రభృతిదశాహం పిత్రాశౌచంభవతి ॥

తా॥ తల్లిమరణసూతకము గలిగియుండునప్పుడు, పరదేశమునదండ్రిమరణము జరిగినట్లు వినినయెడ, నదిమొదలుకొని పదిదినములు తండ్రికి సూతకముపట్టవలయు.

వా॥ దేశాంతరగతయోర్మాతాపిత్రోర్మరణేయుగపచ్ఛ్రుతే తంత్రేణశుద్ధిః ॥

తా॥ తల్లిదండ్రులుపరదేశమున నేకకాలంబున మరణించిరనివినినయెడ రెంటికిని తంత్రమువలన శుద్ధిగలుగును.

వా॥ అతిక్రాంతవర్తమానయోస్సన్నిపాతేవర్తమానేనాతిక్రాంతస్యశుద్ధిః । అతిక్రాంతస్యకాలాధిక్యే త్వతిక్రాంతే నైవవర్తమానస్యశుద్ధిః । ఏవందాహకస్యాతిక్రాంతాశౌచేనైవ వర్తమానస్యశుద్ధిః । మాతృవిషయేతునాయంవిధిః । కింతుపూర్వోక్తమేవప్రమాణం ॥

తా॥ అతిక్రాంత వర్తమానాశౌచము లేకకాలంబున గలిగినయెడ, వానిలోనధికకాలముగలదాని నవలంబించవలయు, దాహకునకు అతిక్రాంతము సంభవించినయెడ, వర్తమాన సూతకముపనిలేదు. తల్లిదండ్రుల విషయమైయట్లుగాక, పూర్వోక్తప్రకార మాచరింపవలయు.

దేశాంతరలక్షణము.

శ్లో॥ దేశాంతరం వదంత్యన్యే షష్టియోజనమాయతం । చత్వారింశద్వదంత్యన్యే త్రింశదన్యేత్రైవచ ॥

తా॥ దేశాంతరమనగా, అరువదియామడ వ్యవధానముగలది

అని కొందరును, నలువదియని కొందరును, ముప్పదియని కొందరునువచించి రిగావున దేనినైనగ్రహింపవచ్చును. (కొంచెముదూరముగలిగి మహానదులు పర్వతములు నడుమనున్నను దేశాంతరమని పించుకొనదు.)

ఆత్మబంధువుల వివరణము.

శ్లో॥ ఆత్మపితృష్వసుఃపుత్రా ఆత్మమాతృష్వసుస్సుతాః । ఆత్మమాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయా ఆత్మబాంధవాః ॥

తా॥ మేనత్త, ఆమెపుత్రులు, పినతల్లి, పెదతల్లి, వారిపుత్రులు, మేనమామ, ఆయనకొడుకు, వీరు ఆత్మబంధువులు.

పితృబంధువులు.

శ్లో॥ పితుఃపితృష్వసుః పుత్రాఃపితుర్మాతృష్వసుస్సుతాః । పితుర్మాతులపుత్రాశ్చవిజ్ఞేయాః పితృబాంధవాః ॥

తా॥ తండ్రియొక్క మేనత్త, వారిపుత్రులు, తండ్రిపినతల్లి పెదతల్లులు, వారిపుత్రులు, తండ్రి మేనమామ, ఆయన కొడుకులు, వీరుపితృబంధువులు.

మాతృబంధువులు.

శ్లో॥ మాతుఃపితృష్వసుఃపుత్రా మాతుర్మాతృష్వసుస్సుతాః। మాతుర్మాతులపుత్రాశ్చ విజ్ఞేయామాతృబాంధవాః ॥

తా॥ తల్లి మేనత్త, ఆమెపుత్రులు, తల్లి పినతల్లి, పెదతల్లులు, వారిపుత్రులు, తల్లి మేనమామ, అతనికొడుకులు వీరుమాతృబంధువులు.

ఆశౌచానంతరకృత్యము.

వా॥ ఆశౌచాంతే సంగవేస్నాత్వా బ్రాహ్మణోహస్తాభ్యాముదకంస్పృష్ట్వాశుధ్యతి। క్షత్రియోవాహనమాయుధంవాస్పృష్ట్వాశుధ్యతి। వైశ్యఃప్రతోదంరశ్మింవాశూద్రోయష్టిమితి ॥

తా॥ సూతకదినములు గడచినవెనుక స్నానముచేసి యుదకమును స్పృశించుటచే బ్రాహ్మణుడును, ఆయుధమును తాకుటచే క్షత్రియుడును, కోలనుగాని త్రాడునుగాని తాకుటచే వైశ్యుడును, కఱ్ఱను దాకుటచేశూద్రుడును పరిశుద్ధులగుదురు.

శ్లో॥ ఆశౌచాంతేతుసంప్రాప్తే గోమయాదివిలేపనైః । గృహశుద్ధిర్విధాతవ్యా పుణ్యాహంచైవవాచయేత్ ॥

తా॥ సూతకదినములు కడచినవెనుక గోమయాదులచే గృహ

మును శుద్ధిచేసి స్నానాదులచే బరిశుద్ధులై పుణ్యాహవాచనమును జరిగింపవలయు.

శ్రాద్ధకర్తృనిరూపణము.

శ్లో ॥ పుత్రః పౌత్రః ప్రపౌత్రశ్చ పుత్రికాపుత్రఏవచ। పత్నీభ్రాతా చతజ్జశ్చ పితామాతాస్నుషాతథా । భగినీభాగినేయశ్చ సపిండోధనహారక్యపి ॥ అసన్నిధానేపూర్వేషా ముత్తరేపిండదఃస్మృతః ॥

తా ॥ పుత్రుడు, పౌత్రుడు, ప్రపౌత్రుడు, దౌహిత్రుడు, భార్య, అన్నదమ్ముడు, వానికొడుకు, తండ్రి, తల్లి, కోడలు, చెల్లెలు, ఆమెకొడుకు, సపిండుడు, సొత్తుపొందినవాడు, వీరలు, మరణించినవానికిశ్రాద్ధక్రియలయందు, ఒకరివెనుకనొకరుకర్తలగుదురు, (అనగా, చనిపోయినవానికిపుత్రుడులేకుండినపౌత్రుడును, పౌత్రుడులేకుండిన ప్రపౌత్రుడును అనియీక్రమంబున నెరుంగునది.)

* మద్యపానగర్హణము.

శ్లో ॥ వైకల్యంధరణీపాతమయథోచితజల్పనం । సన్నిపాతస్య చిహ్నానిమద్యంసర్వాణిదర్శయేత్ ॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సన్నిపాతరోగికివలె శరీరవైకల్యము, భూమియందుదొర్లుట, అప్రస్తుతములగు అతిప్రలాపములు మొదలగుదుర్గుణములుకలుగును.

శ్లో ॥ ఏకతశ్చతురోవేదా బ్రహ్మచర్యంతథైకతః । ఏకతస్సర్వపాపానిమద్యపానంతథైకతః ॥

తా॥ బ్రహ్మచర్యమొకటియేచతుర్వేదములకు సరిపోలియుండును. మద్యపానమొకటియె సకలపాపములతో సరిపోలును.

శ్లో ॥ మద్యపస్యకుతస్సత్యందయామాంసాశినఃకుతః । కామినశ్చకుతోవిద్యానిర్ధనస్యకుతస్సుఖం॥

తా ॥ మద్యపానముచేయువానికి సత్యమెక్కడిది? మాంసముదినువానికి దయయెక్కడిది? కాముకునికివిద్యయెక్కడిది? ధనహీనునికి సుఖమెక్కడిది?

---

* ఈవిషయమును ఆశ్రమ ధర్మసంగ్రహ ప్రకరణమున జదువుకొనవలయు.

శ్లో॥ మత్తోహీనస్తిసర్వం మిథ్యాప్రలపతేహివికలయాబుద్ధ్యా। మాతరమపి కామయతే సావజ్ఞం మద్యపానమత్తస్సన్ ॥

తా॥ మద్యపానము చేసినవాడు మదించి సకలమును హింసించును. బుద్ధి వైకల్యముచే తారుమారుగ మాటలాడును. మద్యపానమత్తుడై యవజ్ఞతచే దల్లినైన గామించును.

శ్లో॥ చిత్తేభ్రాంతిర్జాయతే మద్యపానాద్భ్రాంతేచిత్తే పాపచర్యాముపైతి । పాపంకృత్వాదుర్గతింయాంతిమూఢాస్తస్మాన్మద్యంనైవ పేయంనపేయం॥

తా॥ మద్యపానము వలన చిత్తమునకు భ్రమము కలుగును. ఆచిత్తభ్రమము వలన పాపకార్యములనొనర్చును- అట్టి పాపకృత్యములవలన మూఢులై నరకమును బొందెదరు. కావున నెంతమాత్రము మద్యమును త్రాగగూడదు.

ఇతి శ్రీమానవధర్మచంద్రికాయాం, ఆశౌచ
నిరూపణకథనం నామ
దశమోధ్యాయః.

ఆయుర్వేదచికిత్సాసంగ్రహము.

శ్లో ॥ త్రివర్గసాధనం దేహ మగదం తద్భవే ద్యది।
చికిత్సిత మవిజ్ఞాయ నరో రక్షితు మక్షమః ॥

శ్లో ॥ అయిక్రియార్థంసులభం సమిత్కుశం, అపిస్వశక్త్యాతపః ప్రవర్తతే।జలాన్యపిస్నానవిధిక్షమాణి, శరీరమాద్యంఖలుధర్మసాధనం ॥

తా ॥ శరీరము రోగరహితమగునేని తపోధ్యానక్రియాదులచే ధర్మార్థకామమోక్షములనుసాధింపవచ్చును,రోగసహితంబైనయెడలమను జుడుసత్క్రియలజేయుటకసమర్థుఁడై పాపమునుబొందును, కావునపురుషార్థములగోరువాఁడుశరీరమును రోగపూరితముగానీయక ఆయుర్వేదమును బాగుగనెఱింగి చికిత్సలచేశరీరమును రక్షించుచుండవలయు.

సద్వైద్యప్రశంస.

శ్లో ॥ గురోరధీతాఖిలవైద్యవిద్యః పీయూషపాణిఃకుశలఃక్రియాసు।
గతస్పృహోధైర్యధరః కృపాళుశ్శుద్ధోధికారీభిషగీదృశస్స్యాత్ ॥

తా॥ శాస్త్రానుభవలోకానుభవములుగలిగిన వైద్యశ్రేష్ఠుండగునాచార్యునొద్దనభ్యసించినవాఁడును, అమృతహస్తముగలవాఁడును, చికిత్సాదులయందుసమర్థుఁడును, ఆశారహితుండును, ధైర్యముగ్గలవాఁడును, దయాస్వభావుఁడును, నగునిట్టివైద్యుఁడు చికిత్ససేయుటకుపరిశుద్ధుఁడైనయధికారి యగుచున్నాఁడు.

కువైద్యగర్హణము.

శ్లో ॥ నధాతోర్విజ్ఞానం నచపరిచయోవైద్యకనయే,నరోగాణాం తత్త్వావగతిరపినోవస్తుగుణధీః। తథాప్యేతేవైద్యాఇతి తరలయంతోజడజనాన్నసూన్మృత్యోర్భృత్యాఇవవసుహరన్తేగదజుషాం॥

తా ॥ కొందరుమూఢులునాడీపరీక్షాక్రమమును, వైద్యశాస్త్రమును, రోగతత్త్వమును, పదార్థగుణములను, ఎఱుంగక, వైద్యులనిపేరుపెట్టుకొనితెలియనివారినిభ్రమింపజేయుచు, మృత్యువునకుదూతలై రోగులయొక్కప్రాణములనుధనమును అపహరింతురు.

శ్లో॥ మిథ్యౌషధైర్భ్రాంత మృషాకషాయైరసహ్యలేహ్యైరయథార్థతైలైః। వైద్యాఇమేవంచితరుగ్ణవర్గాః పిచండభాండంపరిపూరయంతి॥

తా॥ కువైద్యులుశాస్త్రమునందుజెప్పనియబద్ధపుమందులచేతను, అబద్ధపుకషాయములచేతను, అసహ్యములగు లేహ్యములచేతను, అబద్ధపుతైలములచేతను చికిత్సలుజేసి రోగులనువంచించిపొట్టనిండించుకొనుచున్నారు, అయ్యో.

కువైద్యబహిష్కరణము.

శ్లో॥ యశ్శాస్త్రమనభిజ్ఞాయ చికిత్సామివనాటయన్। ఉపాచరతితంత్యాజ్యాన్భిషజంగరళోపమం॥

తా॥ శాస్త్రమునెఱుంగక, తాజేయుచికిత్సలనుశాస్త్రోక్తములైనవానివలె నటింపజేయుచు రోగులకుజికిత్సించుకువైద్యుడు విషతుల్యుడుగనుకవానినివిడువవలయు.

శ్లో॥ వైద్యరాజనమస్తుభ్యంయమరాజసహోదర। యమస్తుహరతిప్రాణాన్వైద్యఃప్రాణాన్ధనానిచ॥

తా॥ యమునితమ్ముడవగునోవైద్యుడా, యముడుప్రాణమును మాత్రము హరించును, నీవన్ననోప్రాణములను ధనమును హరించెదవు నీకొకనమస్కారము.

నాడీపరీక్షాక్రమము.

శ్లో॥ నాడీజ్ఞానంవినావైద్యో నలోకేపూజ్యతాంవ్రజేత్॥ అతశ్చాతిప్రయత్నేన శిక్షయేద్బుద్ధిమాన్నరః॥

తా॥ నాడినితెలియని వైద్యుడు రోగములనెఱుంగజాలడు కావున నట్టివాడులోకమున బూజింపబడడు అట్లగుటంజేసి బుద్ధిమంతుడగు వాడతిప్రయత్నముతో నాడినభ్యసించవలయు.

శ్లో॥ స్థిరచిత్తః ప్రసన్నాత్మా మనసాచవిశారదః। స్పృశేదంగుళిభిర్నాడీంజానీయాద్దక్షిణేకరే॥

తా॥ వైద్యుడు, చిత్తమునటునిటుబోనీయక, నిర్మలమనస్కుడై రోగియొక్క కుడిహస్తమున అంగుష్ఠమూలము క్రిందుగా తనతర్జనీమధ్యమానామికాంగుళులనునిచి నాడినీ మనస్సుచేబాగుగ నెఱుంగవలయు.

నాడీపరీక్షాసమర్థుడు.

శ్లో॥ పీతమద్యశ్చంచలాత్మా మలమూత్రాదివేగయుక్ । నాడీజ్ఞానేఽసమర్థస్స్యాల్లోభాకాన్తశ్చ కాముకః ॥

తా॥ మద్యపానముచేసినవాడును, చపలచిత్తుడును, మలమూత్రాదిబాధగలవాడును, దురాశాపరుడును, కామాతురుడునునగు వైద్యుడు న్నాడి నెఱుంగజాలడు కావున వైద్యుడు పరిశుద్ధుడై స్థిరచిత్తము గలిగి యుండవలెను.

వైద్యదూతశుభాశుభశకునము.

శ్లో॥ సమాహ్వానాయ వైద్యస్యగచ్ఛతోఽశుభమీరితం । వైద్యగేహేశుభంచైత ద్విపరీతంతువైద్యకే॥

తా॥ వైద్యునిబిలువంబోవుదూతకు ద్వారమున అశుభశకునము మంచిది, వైద్యునిగృహము ప్రవేశించినపుడు వైద్యునియొక్క నిద్రా, కోప, చింతా, కఠినభాషణ, రోదన, శ్రాద్ధదిగంబరత్వాది సమయములుగాక, శుభసమయ శకునములుగలిగిన, రోగికి ఆరోగ్యముగలుగును. చికిత్సచేయుటకై రోగియొద్దకు బోవువైద్యునకు, ఇల్లువెడలునపుడు, తుమ్ములు-రోదనము-గద్ద గుడ్లగూబ మొదలగుపక్షుల ధ్వనులు, కలహము-దుర్గంధవస్తువులు- కట్టెలు- బెల్లము- నల్లనిధాన్యములు- తైలాదులు- ఆయుధపాణులగుపురుషులు- అపానవాతము విడుచువాడు-అంధుడు - కుంటివాడు- మొండివాడు - చండాలుడు- ఉన్నట్లుండి ఇండ్లు మేడలు-ధ్వజములు నీళ్లకడవలు ఇవివిరిగిపడుట, పాము, కోతి, ఉడుము, తొండ, పిల్లి ఇవి అడ్డముగాబోవుట, వైద్యునికిద్వారబంధనాభిఘాతముగలుగుట, మొదలగుఅపశకునంబులుగాక, ఆవులు, బ్రాహ్మణులు, వేశ్య, కన్యపడుచు, బాలురు, రాజులు, గుఱ్ఱము, ఏనుగ, పెఱుగు, మద్యము, మాంసము, ఛత్రచామరాదులు, గానము, ఇట్టిశుభశకునంబులుగలిగి, రోగియొక్క ఇల్లుప్రవేశించునప్పుడు ద్వారంబున శుభవస్తుదర్శనముగాకుండిన, రోగికిఆరోగ్యము గలుగును.

దూతలక్షణము.

శ్లో॥ శుక్లాంబరాః ఫలకరాదూతాశ్చప్రియవాదినః। అద్వితీయాశ్చభక్తాశ్చవైద్యాహ్వానేప్రపూజితాః॥

తా॥ తెల్లనివస్త్రములధరించినవారును, పండ్లుపుష్పములు మొద

లగువానిని హస్తమునను౦చుకొనినవారును, మంచిమాటలాడెడివారును, తనతోకూడ ఎవ్వరునులేక ఒంటరిగవచ్చువారును, వైద్యునియందుభక్తిగలవారునగుదూతలు వైద్యునిబిలుచుటకుదగినవారలు. కుంటివాడు - గ్రుడ్డివాడు- ఆయుధపాణి- దండధరుడు-రోగి-రక్తమాల్యాంబరగంధానులేపనముగలవాడు - స్త్రీలు- ముసలివాడు - తడివస్త్రమును ధరించినవారును, దూరమునుండి పలుచువాడును ముక్కును తాకుచుండువాడును, నఖదంతములగొరుకువాడును, గడ్డిమోపును మోసికొనినవాడును, నపుంసకులు సన్యాసులు ఇట్టివారు వైద్యునిబిలచుటకనర్హులు.

నాడీస్థాననిర్ణయము.

శ్లో॥ నాడ్యోష్టౌ పాణిపాదకంఠనాసోపాంతసమాశ్రితాః। పాదయోర్హస్తయోర్ద్వౌ ద్వౌ మూలయోః కంఠమూలయోః ॥

తా॥ మనుష్యునకునాడి యెనిమిదిస్థానములయందుండును, అందు హస్తనాడి, బొటనవ్రేలిక్రిందుగ మణికట్టులయందును, పాదనాడి, చీలమండలక్రిందుగను, కంఠనాడి, మెడకిరుప్రక్కలయందును, నాసానాడి నాసికామూలములయందును, ఉండును, జ్వరమును అజీర్ణమును, వాతపిత్తశ్లేష్మప్రకోపమును, ఆమదోషమును హస్తనాడినిపట్టియు, జ్వరము విడుచుటను, శరీరము తేలికగనుండుటను ఆయుష్యమును పాదనాడినిపట్టియు, ఆగంతుకజ్వరమును, దప్పిని ఆయాసమును, మైథునమును, భయము మొదలగువానిని కంఠనాడినిపట్టియు, చావునుబ్రతుకును, నేత్రశిరఃకర్ణముఖ రోగములనునాసికానాడినిపట్టియు చూడవలయు.

వాతాదినాడీపరీక్ష.

శ్లో॥ వాతపిత్తానిలద్వంద్వ సన్నిపాతాదికానిచ। నాడీగత్యా విజానీయాత్తతఃకుర్యాచ్చికిత్సితం ॥

తా॥ వాత, పిత్త, శ్లేష్మ, ద్వంద్వ, సన్నిపాతాదిరోగములను, నాడీగమనమునుపట్టి తెలిసికొని వైద్యుడగువాడు చికిత్సచేయవలయు, వాతనాడీగమనమువంకరగను, పైత్యనాడిచపలముగను, కఫనాడిస్థిరమై సూక్ష్మముగనుండును, ఈనాడులు ప్రకోపించినపుడు తర్జనివ్రేలిక్రింద వేగముగ గొట్టుచుండినవాతప్రకోపమనియు, మధ్యమాంగుళిక్రింద వేగముగగొట్టిన, పిత్తప్రకోపమనియు, అనామికాంగుళి క్రిందవేగముగగొట్టిన శ్లేష్మప్రకో

పమనియు, ద్వంద్వలక్షణములు గలిగినయెడల ద్వంద్వరోగమనియు, నానా విధలక్షణములుగలిగిదృశ్యాదృశ్యముగనుండిన సన్నిపాతమనియు నెఱుంగవలయు — వాతాధిక్యమున నాడి పామువలెవంకరగను, మిక్కిలి ప్రకోపించినపుడు - బిగించబడిన తంతివలెనునుండును — పిత్తాధిక్యమున నాడిచపలమైకాకివలెనడుచును — శ్లేష్మాధిక్యమున నాడి కప్పవలెను కొంగవలెను, మిక్కిలిప్రకోపించినపుడు కోడివలెను, హంసవలెను మెల్లగ నడుచును— వాతపిత్తద్వంద్వమున కప్పవలెను పామువలెను పలుమారు నాడినడుచును- వాతశ్లేష్మద్వంద్వమున రాయంచ, పామువీనివలె నాడినడుచును— పిత్తశ్లేష్మద్వంద్వమున నెమలి కప్పవీనివలె నాడినడుచును — మృత్యునాడిశిథిలమై మందమై నిలచినిలచియు, క్రమముగనన్నినాడులు స్థానము దప్పినడుచును — అజీర్ణనాడి కఠినమైనిండినట్టుగనాడులు అన్నియుకలసి జడముగానడుచును- నాడిఉదయకాలమున ౧౦ ది గడియలకులోగా శ్లేష్మగతిగలదైయుండును- పిదప ఇరువదిగడియలవరకు పైత్యగమనము గలదియగును. అటుపిమ్మట సాయంకాలమువరకు వాతగమనముగలదియగును- అర్ధరాత్రియందు నాడి పైత్యగమనము గలిగియుండును.

వాతపిత్తశ్లేష్మశరీరస్పర్శవర్ణములు.

వాతరోగిశరీరముకొంచెము వేడిగను, నల్లగను, పిత్తరోగిశరీరము మిక్కిలిఉష్ణముగను, లేకమిక్కిలిశీతలముగను, పసుపువన్నెయు, లేకఎరుపువన్నెయుగలిగియును, శ్లేష్మరోగిశరీరము కొంచెముశీతలముగను, తెల్లగను, ద్వంద్వరోగిశరీరము ద్వంద్వలక్షణములును గలిగియుండును.

వాతపైత్యశ్లేష్మరోగిస్వరభేదములు.

వాతరోగమునమాటలుసమముగను, పైత్యరోగమునప్రలాపము నవ్వువీనితోడను, శ్లేష్మరోగమున హీనస్వరముతోడను, ద్వంద్వరోగమున ద్వంద్వలక్షణములతోడను గూడియుండును.

జిహ్వాపరీక్ష.

వాతాధిక్యముగలరోగినాలుక, పసపువన్నెయుముండ్లుగలిగిపగిలినట్లుండును, పైత్యాధిక్యమున ఎరుపుకలసినలుపుగలదియగును, శ్లేష్మాధిక్యముననాలుక తెల్లగను దళముగను, ద్రవముగ్గలదిగనునుండును, సన్నిపాతాధిక్యముననల్లగనులేక తెల్లగనుముండ్లుబారినదిగనుఉండును.

మూత్రపరీక్ష.

అరుణోదయంబునరోగియొక్క మూత్రము మొదటిధారనువదలిమధ్యధారనునొకగాజు పాత్రయందుబట్టుకొని యెండయందుంచిఆమూత్రమందుగరికిపోచతోనొకనూనెబొట్టును వేసిచూచినరోగసాధ్యాసాధ్యంబులనెరుగవచ్చును.

గాజుపాత్రయందు బట్టినమూత్రము,ఎరుపువన్నెగలిగియుండినవాతరోగము, పసపువన్నెగలిగియుండిన పైత్యరోగము తెలుపువన్నెబరువుగలిగియుండిన శ్లేష్మరోగము అనితెలియవలయు. పొగవన్నె (లేక) ఎరుపువన్నెగలిగినవాతరోగము. నురుగు ఎరుపుగలసిన తెలుపువన్నెవాత శ్లేష్మము. పసపుగలసిన తెలుపువన్నె నురుగుగలిగిన పిత్తశ్లేష్మము. సర్వలక్షణములుగలది త్రిదోషముఅని తెలియవలయు.

తైలబిందువు మూత్రమునందంతట వ్యాపించిన, వాతరోగము.బుగ్గలుగలేచిన, పైత్యరోగము. చిన్నచిన్నబిందువులై ఆకారముల దాల్చెనేని శ్లేష్మరోగము. అని తెలియవలయు, బిందువుమూత్రమున తేలకమునిగిన యెడలరోగము అసాధ్యంబగును. మునుగక అంతటవ్యాపించిన సాధ్యము. పొడవుగా బుగ్గలుబుగ్గలుగా లేచిన కష్టసాధ్యము అగును.

మూత్రమునందు వైచిన తైలబిందువు ఛత్ర, చామర. పద్మ,శంఖ, వీణా,కుండల, దర్పణ,పీఠాద్యాకారముల దాల్చినరోగము సాధ్యంబగును. వృషభ, సింహ, వరాహ,కూర్మ,సర్పవానర,వృశ్చిక,కుక్కుటాద్యాకారములను శస్త్ర ఖడ్గ వజ్రముసలాద్యాయుధాకారములను దాల్చిన రోగి బ్రదుకడు.

మూత్రమందలి తైలబిందువు, తూర్పుప్రక్క విశేషవ్యాప్తిగలిగిన మంచిది. దక్షిణమున విశేషవ్యాప్తిగలిగిన శీఘ్రకాలమునందు జచ్చును. పశ్చిమోత్తరములయందు వ్యాపించిన మాసమునకు పైనమరణించును, చింపులతోగూడి నిర్పృతిమూలలను వాయువ్యమునను వ్యాపించినతిశీఘ్రముగమరణించును. మేడలు హంసాదులతో గూడినతటాకము తోరణము ఛత్రచామరాదులు వీనియాకారమును దాల్చిన, రోగమునివర్తించి చిరకాలము బదుకును.

రోగాశుభతిథివారనక్షత్రములు.

భరణి- ఆర్ద్ర-ఆశ్లేష-మఖ- పుబ్బ-స్వాతి- విశాఖ-మూల-పూర్వాషాఢ-శతభిషము-పూర్వాభాద్ర- ఈనక్షత్రములును ఆదివారము-మంగళవారము - శనివారము ఈవారములును - పాడ్యమి-చవితి - షష్ఠి-నవమి-ద్వాదశి ఈతిథులును ఒకటిగ కలిసియుండుదినమున జ్వరమువచ్చినయెడ జీవించుటదుర్లభము.

శుభాశుభనక్షత్రములు.

కృత్తిక-ఆశ్లేష ఈనక్షత్రములయందు వచ్చినజ్వరము ౯ రాత్రులును రోహిణియందు ౩ రాత్రులును-మృగశిర-పునర్వసు-పుష్యమి-హస్త-వీనియందు ౭ రాత్రులును-పుబ్బ-స్వాతి- శ్రవణము-వీనియందు ౨ మాసములును-ఉత్తర-చిత్త-జ్యేష్ఠ-మూల-పూర్వాషాఢ-ధనిష్ఠవీనియందును ౧౫ రాత్రులును-విశాఖ-ఉత్తరాషాఢ-వీనియందు ౨౦ రాత్రులును- అనూరాధ- శతభిషము-రేవతివీనియందు ౧౦ రాత్రులును, పూర్వాభాద్రయందు ౧౯ రాత్రులును, ఉత్తరాభాద్రయందు ౧౪ మాసమును, అశ్వినియందు ౧ రాత్రియు, పీడించును. భరణి, ఆర్ద్ర, మఖ ఈనక్షత్రములయందు జ్వరమువచ్చినయెడల మరణముగలుగును.

వాతాదిజ్వరలక్షణములు-చికిత్సలు.

వాతజ్వరమునందు—శరీరమున వేడిమి, గగుర్పాటు, నడుమున సత్త్వహీనత, శోష, వాంతి, శ్వాసము, దురద, మూత్రమున పసుపువన్నె, నోటియందు తియ్యదనము, ఆవలింతలు, ఒడలువిరుపు, అరుచి, మలమూత్రనిరోధము కలిగియుండును.

వాతజ్వరచికిత్స—తిప్పతీగ- కటుకరోహిణి-శొంఠి- అగరుశొంఠి- నేలవేము, దురదగొండివేరు- కచ్చూరములు-కరకపువ్వు- గంటుబారంగి-తామరగడ్డలు- వీనిని సరిపాళ్లుగజేర్చి ౮ వ పాలు మిగులునట్లు కషాయముకాచియిచ్చినయెడల వాతజ్వరములన్నిమానును.

తెల్లసుగంధిపాలవేళ్లు- రేణుకవిత్తులు- దీపద్రాక్ష- పిప్పళ్లు- పెద్దసోపు- వీనినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచి దానిలో పాతబెల్లమునుగాని చక్కెరనుగానిచేర్చియిచ్చిన, వాతజ్వరముమానును.

పిత్తజ్వరమునందు— తలనొప్పి, హస్తపాదములయందును శరీరమునందును, మంటలు, ఒడలుతిరుగుట- అరుచి, శరీరముఉష్ణముగను మూత్రము ఎఱ్ఱగనునుండుట, ముఖము ఎండుట, అధిక సంభాషణము - అగ్నిమాంద్యము- దుస్స్వప్నములు ఇవికలుగును.

పిత్తజ్వరచికిత్స— పర్పాటకము శొంఠి, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిసమభాగములుగ జేర్చికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును.

పర్పాటకము-నేలవేము- అడ్డసరము - దురదగొండివేరు - కటుకరోహిణి- ప్రేంకణపువేళ్ళు వీనినిసమభాగములుగగ్రహించికషాయముకాచి చక్కెరజేర్చియిచ్చిన, పిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మజ్వరమునందు— తలనొప్పి, ఒడలుమెరుగు గలిగియుండుట, నోటియందు తియ్యదనము, తాపము, అగ్నిమాంద్యము, దగ్గు,రొంజు,గొంతుమెండుట, గొంతులోగుర్గురుమనుట, శరీరముపచ్చనగుట, అతిసారము ఇవికలుగును.

శ్లేష్మజ్వరచికిత్స— కరక తాండ్రయుసిరికలు, తిప్పతీగ, కటుకరోహిణి, చేదుపొట్ల, అడ్డసరవుఆకు కచ్చూరములు, వీనిని సమభాగములుగ జేర్చి కషాయముకాచి తేనెగలిపియిచ్చిన, శ్లేష్మజ్వరముమానును.

శొంటి- చల్లపిల్లిగడ్డలు, నేలవేము,వాకుడు, వేపపట్ట, తిప్పతీగ,కచ్చూరములు, పిప్పళ్లు, వీనిని సమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచి యిచ్చినశ్లేష్మ జ్వరముమానును.

వాతపిత్తజ్వరమునందు—తలనొప్పి, ముఖము గొంతు ఎండుట, భ్రమము,గగుర్పాటు, కీళ్లనొప్పులు, మూర్ఛ, తాపము,దప్పి, ఆవలింతలు వాంతి ఇవికలుగును.

వాతపిత్తజ్వరచికిత్స— నేలవేము, పర్పాటకము, సొంటి, తిప్పతీగ,తుంగగడ్డలు, వీనినిసమభాగములుగజేర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన వాతపిత్తజ్వరముమానును.

శ్లేష్మవాతజ్వరమునందు—కీళ్లనొప్పులు, తలబరువు, తలనొప్పి, తాపము,దగ్గు, పీనసము, కండ్లనీరుగారుట, దేహముబంకగనుండుట,కొంచెముచెమటపట్టుట, వాంతి, సర్వావయవములయందు వేదనఇవికలుగును.

శ్లేష్మవాతజ్వరచికిత్స— సొంటి, తామరగడ్డలు,తిప్పతీగ, నేలము

లక, వీనినిసమాంశములుగజేర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన, శ్లేష్మవాతజ్వరముమానును.

దశమూలములను అనగా, ముయ్యాకుపొన్న, కోలపొన్న, చిన్నములక, పెద్దములక, పల్లేరు, మారేడు, తక్కిలి, దుందిలము, నేలగుమ్ముడు, కలిగొట్టు వీనివేళ్లను, సమాంశములుగ జేర్చి కషాయముకాచి పిప్పలిచ్చూర్ణమును జేర్చియిచ్చిన శ్లేష్మవాతజ్వరము మానును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వరమునందు—కునుకుపాట్లు, అరుచి, దగ్గు, తాపము, నోరుచేదుగనుండుట, కంఠమునకఫముకట్టుట, నోరుఅంటుకొన్నట్లుండుట వాంతి, నిద్రలేమి, మూత్రము ఎఱ్ఱగతెల్లగవచ్చుట, కన్నులకునల్లగ పచ్చగ గన్పట్టుట ఇవికలుగును.

పిత్తశ్లేష్మజ్వర చికిత్స — సొంటి చేదుపొట్ల, నేలవేము, దురదగొండి, వాకుడు, కొడిశవిత్తులు, శ్రీగంధము, గంటుభారంగి, కటుకరోహిణి, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగ వీనినిసమాంశములుగ గూర్చికషాయము కాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

తిప్పతీగె, చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి, రక్తచందనము, అగరుసొంటి, చాగవేరు, వీనినికషాయముకాచియిచ్చిన, పిత్తశ్లేష్మజ్వరముమానును.

ఏకాహికజ్వరమునకు— అడ్డసరవుఆకు, కరకకాయ, తానికాయ, ఉసిరికవరుగు, చేదుపొట్ల, వేపపట్ట, రేలగుజ్జు, ద్రాక్షపండు వీనిని కషాయమునిచి, చక్కెర తేనెకలిపియిచ్చిన ఏకాహిక జ్వరముమానును.

మహాపాశుపతాస్త్రరసము—శుద్ధిచేసిన కఫరి ౧పాలు, నేపాళములు ౧ పాలు, ఇంగిలీకము౧ పాలు, ఉల్లిపాషాణము ౨ పాళు, వీనినొకయామమునల్లయుమ్మెత్తాకురసంబునమెత్తగనూరి పెసరగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతో పూటకొక మాత్రయిచ్చిన, ఏకాహిక ద్వాహిక త్ర్యాహిక జ్వరములుమానును.

త్ర్యాహికజ్వరమునకు—సొంటి, దనియాలు, వట్టివేళ్లు, తిప్పతీగ, రక్తచందనము, తుంగగడ్డలు, వీనినికషాయముకాచి చక్కెరకలిపి యిచ్చిన త్ర్యాహికజ్వరముమానును.

చాతుర్థికజ్వరమునకు— సొంటి, కరకపింజెలు, ముయ్యాకు పొ

న్న, దేవదారుపట్ట, అడ్డసరపుఆకు ఉసిరికవోలుపు వీనిని కషాయముఁగా చిదించి తేనెశర్కరకలిపియిచ్చినచాతుర్థికజ్వరముమానును.

అస్థిగతజ్వరమునకు— చేదుపొట్ల, కటుకరోహిణి,తుంగముస్తెలు-వెలుమసంధి, సొంటి, పాపరవేళ్ళు, ఇవిసమభాగములుగాగూర్చికషాయముకాచియిచ్చిన అస్థిగతజ్వరముమానును.

రక్తగతజ్వరమునకు— తమలపాకులు, నేలగోలిమిడి, పెన్నేరుగడ్డ, చిత్రమూలము, పెద్దముత్తవపులగము, సొంటి,వస, ఇవిసమభాగములుగా గూర్చి కషాయముకాచియిచ్చిన రక్తగతజ్వరము మానును.

విషమజ్వరములకు—సొంటి, ఉసిరికవోలుపు, తుంగగడ్డలు, తిప్పతీగె, చిన్నములక వీనినికషాయముకాచి పిప్పలిచూర్ణము తేనె కలిపియిచ్చిననవిషమజ్వరములుమానును.

శీతజ్వరములకు— సొంటి, దనియాలు, నేలవేము చేదుపొట్ల, వేపచెక్క, అడ్డసరపుఆకు, కొడిశవిత్తులు, ఆముదపువేళ్లు, కటుకరోహిణి, గంటుభారంగి, పర్పాటకము, రక్తచందనము, తుంగముస్తెలు, చిన్నములక, తామరతూండ్లు, తిప్పతీగె, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, శీతజ్వరములన్నిమానును.

విషమశీతజ్వరమునకు—దుంపరాస్న, నీలివేరు, వావిలి ఆకు, పెద్దముత్తవపులగము, నాగముత్తవపులగము, చిన్నముత్తవపులగము, కోలపొన్న, నేలపొన్న, వస, సొంటి, వెలుమసంధి.ఇవిసమభాగములుగ జేర్చి కషాయముగాచియిచ్చిన విషమశీతజ్వరముమానును.

విషూచిజ్వరమునకు, అగ్నికుమారరసము— రసము,గంధము, వెలిగారము వీనినిశుద్ధిచేసి సమభాగములుగగూర్చి, 3 పాళ్ళు నాభిని,3 పాళ్ళు గవ్వలభస్మమునుశంఖభస్మమును, ౮ పాళ్లు మిరియములపొడిని, చేర్చి నిమ్మపండ్లరసముచేమెత్తగనూరి రెండు గురిగింజలంత మాత్రలుచేసియెండబెట్టి పూటకు౧ మాత్రను తమలపాకు రసములో చాదియిచ్చి పిదప పుడిసెడు చన్నీళ్లను త్రాగించినయెడ విషూచిజ్వరములు, అరుచి, అజీర్ణము సన్నిపాతముఇవిమానును.

పురాణజ్వరములకు, మాలినీవసంతరసము— కఫరి ౨ పాళ్ళు, [illegible]పాలు. వీనిని వేపచెక్కరసముతో మూడుదినములు మెత్తగ

మర్దించి ఆరుగురిగింజలయెత్తు మాత్రలుకట్టి జీలకర్రతోగాని పిప్పళ్లతో గాని యిచ్చినయెడ, పురాణజ్వరములు, జీర్ణజ్వరములు అస్థిగత మాంసగతజ్వరము, జ్వరాతిసారము మొదలగునవి యన్నియుమానును.

సర్వజ్వరములకు, స్వచ్ఛంద భైరవము — రసము, నాభి, గంధకము ఇవి సమభాగములు, రసములో సగము జాజికాయ, వీనిని కాటుకవలెనగునట్లు మర్దించి, పైవస్తువులకన్నిటికి సగముపిప్పలి చూర్ణమును జేర్చి తమలపాకులరసముపోసి మెత్తగమర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి తమలపాకుతోనైనను అల్లపు రసముతోనైనను ఇచ్చినయెడ, శీతజ్వరములు, సన్నిపాతము, విషూచి, విషమజ్వరము, పడిసెము, తలనొప్పిఅగ్నిమాంద్యము, వాంతిఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాంకుశము — రసము, గంధకము నాభి, ఇవిసమభాగములు, ఉమ్మెత్తవిత్తులు 3 పాళ్లు, సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, ఇవి౧౨ పాళ్లువీనిని నిమ్మపండ్లరసముననైనను, అల్లపురసముననైనను ఒక్కొక్కయామము మెత్తగమర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసముతోనిచ్చిన, తాపజ్వరము, చాతుర్థికాదిజ్వరములు, త్రిదోషజ్వరములు మొదలగునవియన్నియుమానును.

సూతరాజీయము — రసము ౧౬ పాళ్లు, తామ్రభస్మము౧౬ పాళ్లు గంధకము౮ పాళ్లు, సైంధవలవణము౮ పాళ్లు, వెలిగారము౬ పాళ్లువీనినినిమ్మపండ్లరసమున మెత్తగమర్దించి యెండ నెండించి అడ్డగయెత్తు మాత్రలు చేసి, తేనెపిప్పలితోగాని అల్లపురసముతోగాని సేవించినయెడ పురాణజ్వరములు కాసశ్వాసలు, శూలలు, గుల్మము, పాండువు, ఉదరరోగములు ఇవియన్నియుమానును.

జ్వరాతిసారములకు, మేఘనాదరసము,— తామ్రభస్మము ౧పాలు కంచుభస్మము ౧పాలు, వెండిభస్మము ౧పాలు, వీనికిసమముగంధకము, వీనినిచిత్రీయాకుకషాయమున మెత్తగమర్దించి, బిళ్లగాతట్టి యెండిరిచి, మూకుడునందు బెట్టి, చీలమన్నుపూసిపుటము వేసి, మరల చిత్రీఆకుకషాయముతో మర్దించి ౩పుటములు వేసి రెండుగురిగింజలంత నుతమలపాకులో బెట్టియిచ్చినయెడ, విషమజ్వరములుమానును, సొంటి, అతివస, తుంగముస్తెలు, నేలవేము, కొడిసె, తిప్పతీగవీనికషాయముతో పైయౌషధమున భక్షించినయెడ

సకలజ్వరాతిసారములు, తరుణజ్వరము మొదలగు జ్వరములన్నియు మాను ను, దీనియందు పాలుఅన్నముపథ్యము.

సొంటి- కొతిమెర్లు- తుంగముస్తెలుమారేడుపిందెలు వీనినిసమభా గములుగజేర్చి కషాయము పెట్టియిచ్చినజ్వరాతిసారములు-వాంతి- మూర్ఛ దప్పిఇవిమానును.

రక్తాతిసారమునకు—సొంటి- పిప్పలి- ఓమము- మునుగు దామెద్ద- మారేడు- అతివస-విషబొద్ది-వేపకొడిసెపాల- వీనినికషాయముకాచియి చ్చినమెడ- రక్తాతిసారముమానును.

చండభానురసము— రసము ౧పాలు-గంధకము ౩పా- తామ్రభ స్మము ౩పా. తాళకము౪పా. అభ్రకభస్మము ౨పా. మిరియాలు అ న్నిటికిసమముగ్వీనిని చిత్రమూలరసమున మెత్తగమర్దించిగురిగింజలంతమాత్ర లుచేసినీడనెండించవలయు- దీనినిఅల్లపురసముతో బుచ్చుకొనిన సమస్తజ్వ రములను-సొంటిపిప్పలిమిరియాలతో బుచ్చుకొనినకాసశ్వాసలును -తేనెపి ప్పలితో క్షయరోగములును- జీలకఱ్ఱతో పాండురోగములును-వెల్లుల్లి రసము తోవాతవ్యాధులును- బెల్లముకరకాకాయతో-ఉదరరోగములును - పిప్పలి ఉష్ణోదకముకలపియిచ్చినఅగ్నిమాంద్యమును- నేలదంతిరసముతోమలబద్ధక ము- తేనెతోతొమ్మునొప్పి - కరకతాడిఉసిరికలకషాయముతోమూలవ్యా ధులునుమానును.

లవంగపుపట్ట ౧ పాలు. నాగకేసరములు ౨పా- ఏలకులు ౪పా. మిరియాలు౮పా- పిప్పలి ౧౬ పా. సొంటి ౩౨ పా. పెన్నేరుగడ్డ ౬౪ పాళ్లువీనినిచూర్ణముగొట్టి అంతటికిసమము చక్కెరగలిపి ఉష్ణోదకముతోని చ్చినపురాణజ్వరములు- మూలవ్యాధి- అరుచి-పాండువు-గుల్మము-ఎక్కిళ్లు శ్వాసము మొదలగుననేకరోగములుమానును.

సంజీవనీరసము.—ఇంగిలీకము, నాభి,పిప్పళ్లు ఇవిసమభాగములు గాగూర్చి అల్లపురసముననొకదినము మర్దించిపెసరగింజలంతమాత్రలుచేసి నీడనెండించిఒకమాత్రనుచన్నీళ్లతో ఇచ్చిన, తాపజ్వరాలుమానును, మఱి యువిశేషమైనఅనుపానములతోనొసంగినసకలరోగములుపోవును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రిపం౧, మిరియాలుప౨, సొంటిప౩, పిప్పళ్లుప౪,వీనినిసమభాగములుగగూర్చిచూర్ణముగొట్టి,పిప్పళ్లకు ౮ దవ

భాగము శర్కరనుగలిపి రేవుమాపు పుచ్చుకొనిన, అరోచకము, దగ్గు, ఉబ్బసము, పురాణజ్వరములు, అగ్నిమాంద్యము,అతిసారములు-పాండువు-పీనస-ముఖపాకము-మూఢవాతము-ఈరోగములు మానును.

తాళిశమాత్రలు—తాళిసపత్రి ప౧,మిరియాలు ప౧,చవ్యము ప౧,పిప్పళ్లుప౨, మోడి ప౨,సొంటి ప౩,లవంగపట్ట ప౧,లవంగపత్రి ప౧, ఏలకులుప౧,వట్టివేరుప౧,వీనినిదంచివస్త్రగళితము చేసినచూర్ణము ౧పా, బెల్లం ౩ పా, ఈరెండునుకలియనూరి పొయ్యిమీదబెట్టి, రెండు మూడు పొంగులురానిచ్చి దించుకునికలియపిసికి, చేతికి నెయ్యిచరుముకొని, రేగుపండంతవటకములుచేసి, రేవుమాపుపుచ్చుకొనిన వాతశ్లేష్మవాంతులు, గ్రహణి, పాండువు, హృద్రోగము, జ్వరపాండువు, గుల్మము, ఆనాహము ఇవియన్నియుమానును,దీనినిభోజనముఅయినతరువాతపుచ్చుకొనవలయు.

చేదుపొట్ల, కరకతాడి యుసిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, తిప్పతీగె,అగరుసొంటి,వీనినికషాయముబెట్టియిచ్చినత్రిదోషములుమానును

సన్నిపాతజ్వరములకుతైలము— ఇంగువ, సొంటి,పిప్పళ్లు, సైంధవలవణము, చెంగల్వకోష్టు, అతిమధురము, సదాపవిత్తులు, మనశ్శిల, మునగవేళ్లు, గంధము వీనినినూనెలోవేసి కాచి శరీరమునకుబట్టించిన, సన్నిపాతజ్వరములుమానును, చలివేఁకులుమానును.

చలిజ్వరములకు—పిప్పళ్ళనునూరిబెల్లముతోఇచ్చి,వేడినీళ్లుత్రాగిన చలివేఁకిమానును.

—చిట్టాముట్టివేళ్ళు,నేలయుసిరికవేళ్లు,సొంటి వీనినికషాయముపెట్టిపిప్పలి ప్రతిపాకముబెట్టియిచ్చిన మూడుదినముల చలిజ్వరముమానును.

—అడ్డసరపాకును, పిన్నపాపరఆకును పిట్టుబెట్టి పిప్పలిప్రతిపాకముపెట్టియిచ్చిన చలివేఁకులుమానును.

—జీలకఱ్ఱ-సొంటి- మిరియాలు-పిప్పలి-వెల్లుల్లి,వీనికల్కము నూరియిచ్చిన చలివేఁకులుమానును.

తైలము—ప్రొద్దుతిరుగుడువేరు, సొంటి, చెంగల్వకోష్టు, బాగవేళ్లు, లక్క,పసపు, కటుకరోహిణి, అతిమధురము ఇవిదినుసుకుప ౧౺ చొప్పునగూర్చి మెత్తగనూరి, నూనెరెండుపళ్లు మజ్జిగ ౧ పడి పోసికాచి తై

లపాకమునదించుకొని,వడియగట్టి శరీరమునకుపట్టించి మూడు దినములుంఢనిచ్చి నాలుగవనాడు స్నానముచేయవలయు. ఇట్లునాలుగైదుపర్యాయములుచేసిన శీతజ్వరములు, దాహము, తాపజ్వరములుమానును.

తైలము—ఊడుగువేళ్లుచెక్క, నీలివేళ్లు, వావిలివేళ్లు, నల్లఉప్పి, తెల్లఉప్పివేళ్ల పట్టలు, పొడపత్ర, రేలశేరుపట్ట, పెన్నేరుగడ్డ,సుగంధపాల,వస, ఉల్లి,ఈద్రవ్యములపొడిగాదంచి నూనెకాగబెట్టి అందులో ఆపొడిని వేసి పొంగువచ్చినతరువాత దించికొని లోపలికిఇచ్చి పైకిపట్టించిన చలిశేతులు సాధారణజ్వరములుమానును.

ఘృతము—చేదుపొట్ల, సుగంధిపాలవేళ్లు, తుంగముస్తెలు,అగరు సొంటి-కటుకరోహిణి, వట్టివేళ్లు, మంచిగంధము, పిప్పళ్లు, ఇవి దినుసుకు ౧ పలము. నెయ్యి ౩ప, పాలు ప ౩, పెరుగుమీది నీళ్లు వ ౩, వీనిలో పైదినుసులపొడినికలిపి పక్వముగకాచి వడియకట్టి, ఆనేతిలో ౪ పలములు చక్కెరగలిపి, పుచ్చుకొనిన, విషమజ్వరములు, అస్థిగతజ్వరాలుమాని దేహమునకు పుష్టికలుగును.

సర్వజ్వరములకు,కషాయము— ముత్తవపులగము, వేపవిత్తులు, నేలవేము, తిప్పతీగవేళ్ల చిగుళ్లు, రేగటిమూలక, సొంటి వీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

శీతజ్వరములకు మాత్రలు — తాళకము ౧ పాలు, సున్నపురాళ్లు ౩పా, వీనినికలుబందపట్టలోపెట్టి పుటములో నుడికించి ఖల్వమున మర్దించి, నలగకుండినయెడ, కలబందమట్టను ఉడకబెట్టి దానిరసమున నూరి గురిగింజంత మాత్రను జీలకర్ర అనుపానముతో ఇయ్యవలయు.

సన్నిపాతాది విషమజ్వరములకు— పచ్చిపసపు, శేపాకు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, తుంగముస్తెలు, వాయువిళంగాలు, వీనినిసమభాగములుగానూర్చి ఆబోతుపంచితముననూరి, మాషమాత్ర ప్రమాణముగామాత్రలుచేసి శీతజ్వరములయందు, తేనె అనుపానముతోను, గ్రహణికిచల్లతోను, పైత్యములకునవాతుతోను స్త్రీలదోషములకు సొంటి పిప్పలి మిరియాలతోను ఇయ్యవలయు.

పైత్యమంటలకు—బుడ్డకాకరాకునుఆముదములోపొర్లించి, వేయిం

చి కరకకాంచ్రద్రయుసిరికెలు, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ఇవి ఆకులు సమ భాగములుగగూర్చి పొడిచేసి చక్కెరకలుపుకొని భక్షించవలయు ఇచ్చా పథ్యము.

రాజశేఖరరసము— రసము తు ౧, గంధకము తు ౧, నాభి తు ౧, జాజికాయ తు ౪, అన్నిటికిసమము పిప్పళ్లు, వీనినిమర్దించి కరాటానబెట్టి రెండుగురిగింజలమెత్తు అల్లపురసమునగాని, తమలపాకురసమునగాని, మిరియపుపొడితోగాని యిచ్చిన, సన్నిపాతజ్వరము, విషూచి, తలనొప్పి, అజీర్ణజ్వరము, మందాగ్నిఇవిమానును. దాహమైనయెడ జీలకఱ్ఱవేడినీళ్లు ఇయ్యావలెను. పథ్యము, ఉలవగంజికాచిపోయవలయు,

జ్వరమాత్రలు— నాభి ౧వరాయెత్తు, వెలిగారము వ౧, నేపాళము లు వ౪, ఇంగిలీకమువ౮, వీనినినిమ్మపండ్లరసమున రెండుదినములు మర్దించిగురిగింజంతగుళికలుచేసి నీడనెండించి, కరాటానబెట్టుకొని ఒక్కొకమాత్ర చొప్పున అల్లపురసమున ఇచ్చినవాతజ్వరముమానును. దీనివలన విరేచనముకూడాఅగును.

ప్రతాపమార్తాండరసము— రసము ౧పాలు, ఇంగిలీకము ౨పా, నేపాళములు ౬పా, వీనిని దంతిచెక్కరసానజాముసేపునూరి గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, నీడనెండించి యొకమాత్రను బెల్లముతోనిచ్చిన, నాలుగుజాములకు జ్వరము విడుచును.

ఉద్దండనామకరసము— రసగంధకములు రెండేసిమాడలమెత్తు. సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు మూడుమాడలయెత్తు, వీనిని దంతిచెక్కరసానమర్దించి వరిగింజలంతమాత్రలుచేసి, ఒకమాత్రను తేనెతోఇచ్చిన, తరుణ జ్వరముజాముకువిడుచును. అల్లపురసము పిప్పళ్లతోఇచ్చిన త్రిదోషములుమానును.

మదనసుందరరసము—రసగంధకములుసమభాగములువీనినికలువదంపరసమునమర్దించివాలుకాయంత్రమున పుటముబెట్టితీసి, తిరుగామర్దించి, నూవుగింజంతమాత్రలుచేసితమలపాకురసమునఇచ్చిన, ఊర్ధ్వతరోగములుమానును. పిప్పలి పంచదారతోఇచ్చినశీతజ్వరముమానును. పిప్పలిసొంటిరసముతోఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును.

భైరవసన్నికి—కరకకాయ, పర్పాటకము, దేవదారు, ధాన్యాని

పుర్వ్వ, త్రికటుకములు, రేలపండు, తానికాయ, వీనిని కషాయము పెట్టి యిచ్చిన భగ్నిమసన్నిమానును,

గండభేరుండరసము—ఇంగిలీకము వ ౨, నాభి వ ౧, కటుకరోహిణి వ ౪, వీనిని నీళ్లబోసి మర్దించి గురిగింజంత గుటికలుచేసి చన్నీళ్లతో ఇచ్చిన శీతజ్వరములుమానును.

తరుణజ్వరగజకేసరి— గంధకము వ ౧, వెలిగారము వ౧, గసము వ౧, నేపాళములు వ౬, వీనిని గుంటగలగరాకు రసమున మర్దించినాలుగుజాములు తమలపాకురసానమర్దించి, పెసరగింజంతమాత్రలుచేసి ఇచ్చిన, పైత్యదాహము, శ్లేష్మవాతము, కడుపునొప్పి, గుల్మశూల ఇవిమానును, పథ్యము పెరుగన్నము.

బడబానలరసము— రసము ౧పాలు, గంధకము ౧ పా, తాళకము ౧పా. మనశ్శిల ౧పా. వీనిని వజ్రీక్షీరమున ఒకదినము మర్దించి నత్తగుల్లలనుదెచ్చి అందులోని కొమ్మపురుగులను సగముగా ఇరువదియొకటిచేసి, నిమ్మపులుసున మూడుదినములు మర్దించిముద్దచేసి,ఆపుచన్నువలె ఆఱు అంగుళాల నిడుపున మూసచేసి ఆముద్దను అందులో బెట్టిమూసి చీలచేసి యెండించి ఆమూసను సగమువరకు నేలమీదకొయ్యవలె పాతిపైనయిసుకబోసి నలువదియేరు పిడకలపుటముబెట్టి సాంగశీతలమునదీసి, అందలియౌషధమునుచూర్ణమగునట్లుమర్దించికరాటానపెట్టుకొని, పరిక్షచూడవలసినయెడ,గిన్నెనిండుగనీళ్లుబోసి అందుగురిగింజంత ఔషధమునువేసి పైనమూసి నాలుగుజాములుండనిచ్చి తీసిచూచిన నీళ్ళన్నియింకిపోవును. ఈయౌషధమునుఅల్లపురసముతోగాని,చిత్రమూలకషాయముతోగానియిచ్చిన, త్రయోదశ సన్నిపాతములుమానును.అనుపానవిశేషములచేత ఇయ్యవలెను.

జ్వరవెక్కిళ్ళకు— నల్లతుమ్మఆకు, సొంటి, మిరియాలు,కరకాయ వీనినికషాయముకాచియిచ్చినమానును.

పైత్యజ్వరశాంతికి— బిల్వవేరు,తిప్పతీగ,బూరుగులు,సొంటి, పెసలు, కొత్తిమిల్లి,కరివేపాకుయీ నెలువీనినికషాయముగాచిఇయ్యవలయు.

మతిమొకక్రియ— నార్దపాకు, సొంటి,తులసి, రేగాకు, చేదుపొట్ల,తిప్పతీగ, ములకవేరు, అడ్డసరపాకు, విష్ణుక్రాంతము, జీలకఱ్ఱ,వీని

నికషాయముపెట్టియియ్యవలయు. నోరెండినయెడ కలబందను పిడుచూ రులురుద్దికడిగి బెల్లముకలిపియిచ్చినతీరును.

అమోఘాస్త్రరసము— శుద్ధిచేసిన పాలతుత్తము ౧పాలు, తాళకము ౩పా, రాతిసున్నము ౧పా, వీనినికలబందరసమునమర్దించి, కుక్కుటపుటమువేసితీసి తిరుగామర్దించి, అల్లగవెత్తుతులసిరసముతోయిచ్చిన శీతజ్వరముమానును.

గరుడాస్త్రరసము— ఆరతికర్పూరము ౧పా, నాభి౧పా, ఇంగిలీకము ౪పా, నేపాళములు ౨పా, వీనినిగుంటగలగరాకురసమునను, గల్జేరాకురసమునను ఒకజాముమర్దించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, దేహప్రకృత్యనుగుణముగా అనుపానవిశేషములతో ఇయ్యవలయు.

తాళకమాత్రలు— తాళకము౧పా, మిరియాలు ౧౬పా, సున్నపురాళ్లు౨పా, పాలతుత్తము మిక్కిలికొంచెము,వీనిని నిమ్మపండ్లరసమున నిరువదిదినములు మర్దించి, ఘట్టనన్నమూసకట్టి, ఆమూసలో పైయౌషధమునునిచి సందులేకుండా చీలమన్నుచేసి,పరుపిడకలచేకుక్కుటపుటము పెట్టి, తీసికలుబందరసమునమర్దించి.గురిగింజమాత్రలుచేసి రెండుపూటల పుచ్చుకొనవలయును. పథ్యము పగలు పచ్చిపెసరకట్టు, రాత్రిళ్లు ఆవుపాలు అన్నము- శీతజ్వరములుమానును.

సుధాకరరసము— రసకర్పూరము, గంధకము,లోహము,అభ్రకము, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, అక్కలకర్ర, యష్టిమధుకము, లవంగాలు,జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, కస్తూరి, వీనినిసమభాగములుగగూర్చిమాచిపత్రిరసముతో నొకదినమును, పిల్లివెంద్రరసముతో నొకదినమును, కేగటిములగవేళ్లరసముతోనొకదినమును, అడ్డసరరసముతో నొకదినంబును, మర్దించి గురిగింజంత మాత్రలుచేసి తేనెతోగాని, దేహప్రకృతినిబట్టి మరిదేనితోగాని, ఇయ్యవలయు. పథ్యము, కందికట్టు, ఆవునేయి,వేడినీళ్లు,పుచ్చుకొనవచ్చును. మజ్జిగ,పులుసు,వర్జ్యము, జ్వరములు, శ్వాసాదికఫరోగములుమానును.

సర్వజ్వరములకు— శుద్ధిచేసినగౌరిపాషాణము ౧పా, మైలతుత్తము ౧పా, వీనిని నల్లయుమ్మెత్తపువ్వురసమున మర్దించి, గురిగింజంత మాత్రలుచేసి మేకపాలతోగాని, లేకదేహానుగుణముగ మరిదేనితోగాని

ఇయ్యవలయు. పథ్యము- మేక పాలు, పచ్చిపెసరకట్టు, సకలజ్వరములు మానును.

మతియొకక్రియ—మణిశిల, నాభి, గరళము, వీనిని సమభాగములు గగూర్చి అల్లపురసముతో మర్దించి, గురిగింజంతమాత్రలు చేసి ఇయ్యవలయు. జ్వరములుమానును. చన్నీళ్ల స్నానము ఇచ్ఛాపథ్యము.

సన్నిపాతజ్వరలక్షణము — రాత్రిళ్లు నిద్రపట్టకయుండుట, కృశించుట, మూర్ఛగలుగుట, వాతప్రకోపము, శ్వాసకాసలు, విదాహముగలుగుట, దేహమున ఒకప్పుడు దాహము, శీతలముగలుగుట, తబ్బిబ్బులాడుట, దేహముచల్లనగుట, జ్వరము, చలి, దప్పి, తొమ్మునమంటనొప్పి, తలనొప్పి-కలుగుట, దేహముగగుర్పొడుచుట, నాలుకమొండికృశించుట, కన్ను లెఱ్ఱబారుట, ఏడ్చుట, భ్రమించుట-నవ్వుట-పాడుట మొదలగులక్షణములు సన్నిపాతజ్వరమునందుగలుగును.

సన్నిపాతజ్వరములకు కషాయము — కరకాయలు, తాని కాయలు, సొంటి-పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి - గంటుభారంగి, నేలవేము - శపపట్ట -తిప్పతీగె - తెల్లతెగడ - వస - అతివస - అడ్డసరము తుంగగడ్డలు- దురదగొండి - పెద్దపాపర - సన్నరాష్ట్రము- నెల్లివరుగు, కచ్చూరములు - కొడిశపిత్తులు - తామరగడ్డలు - చేదుపొట్ల- దేవదారు- పసపు-మానిపసపు- కలిగొట్టు- నల్లతుమికి- సరస్వతిఆకులుగోరింట-వాకుడు- పెద్దములక వీనినిసమభాగములుగగూర్చి కషాయముగాచి యిచ్చిన - త్రయోదశసన్నిపాతములు- శూలలు- కడుపుబ్బరము- శ్వాసము - వెకిళ్లు - గళరోగము- అరుచి - కీళ్లుబిగపట్టుట మొదలగు రోగములుమానును.

కషాయము— విష్ణుక్రాంతము, తెలిమిరి, జిల్లేడు, చిత్రమూలము, పిప్పలిగడ్డ, ములగవేరు, వెల్లుల్లి, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, త్రిదోషజ్వరములుమానును.

కషాయము—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కటుకరోహిణి, పోమిండవేరు, పాపటవేళ్లు, కరకాయలువీనినికషాయముగాచియిచ్చినదోషజ్వర తాపములుమానును.

చూర్ణము—కరక తాండ్రయసిరికలు- చిత్రమూలము- అతివస-

చిట్టాముదపువేరు- గ్రంథితగరము- వాయువిళంగాలు- పసపు- మానిపస పు కోలపొన్న నేలపొన్న నేలములక పెద్దములక- తామరగడ్డలు - అతిమ ధురము- గంటుభారంగి- మునగవిత్తులు- వస-కావిరాళ్లు- లవంగపట్ట-వట్టి వేళ్లు - శ్రీగంధము - తెల్లకొడిశవిత్తులు - నల్లకొడిశవిత్తులు - ఓమము - తుంగగడ్డలు - సూగుడోసవిత్తులు - కానుగవేళ్లు - వేపవేరుపట్ట- తిప్పతీగ- కటుకరోహిణి- పర్పాటకము- దురదగొండి- సొంటి- పిప్పలి మిరియాలు మోడి- కచ్చూరములు- బాగవేళ్లు- లవంగములు-లవంగపత్రి- జాపత్రి- తా ళీశపత్రి-దేవదారు- చెవ్యము- చేదుపొట్ల- దీపద్రాక్ష- అడ్డసరము- పెద్ద పిల్లిపీచర - తెలుమణిచెట్టుసమూలము- వెదురుపు వ్వు- తెల్లతామర- వీనిని సమాంశములుగగూర్చి- చూర్ణముగొట్టి- దానికిసగము నేలవేము చూర్ణ ముకలిపి-చన్నీళ్లతో ఒకతులమెత్తుభక్షించినయెడ-బలిష్ఠములగు వాతపిత్త శ్లేష్మజ్వరములు ద్వంద్వజ్వరములు సకలవిషమజ్వరములు-తంద్ర-భ్రమ- పీ నసముశ్వాసకాసములు - పాండురోగము - ఒళ్లునొప్పి - మొదలగు రోగములును కీళ్లనొప్పులునుమానును.

సన్నిపాతభైరవరసము—— పాదరసము ౧పా. గంధకము౧పా. మండూరము ౧పా-అన్నిటికిసమమునాభివీనిని - అల్లపురసము - లవంగప ట్టకషాయము- మాదీఫలరసము - భంగిఆకురసము గుంట గలగరాకురస ము- వావిలిఆకురసము- ఈరసములలో నొక్కొకదినమున కొక్కొకరస మువంతునపోసి మెత్తగమర్దించి- నాలుగుగురిగింజలంతమాత్రలుచేసి నీడ నెండించిఒక్కొకమాత్రవంతున పుచ్చుకొని చన్నీళ్లతాగిన సన్నిపాతము లుమానును. పాలన్నమును చక్కెరను భక్షింపవచ్చును.

గండభేరుండరసము—— పాదరసము గంధకము - తామ్రభస్మము అభ్రకభస్మము- లోహభస్మము- మైలతుత్తము, పాలతుత్తము: ఉల్లిపా షాణము-తాళకము-గరళము- నాభి వీనిని సమభాగములుగగూర్చి పెన్నేరు గడ్డరసమున అయిదుదినములుమర్దించి-నిమ్మపండ్లరసమున పదుజాములు మారి- మినపగింజలంతమాత్రలుచేసి- అనుపానవిశేషములచేనిచ్చిన ౧౩ స న్నిపాతములుపురాణజ్వరములు-అస్థిగతజ్వరములుమహాదోషములుమానును

కాలకూటరసము——నాభి ౧౧పా- రసము ౩పా- గంధకము౪పా- మణిశిల ౬పా- తామ్రభస్మము ౮పా- వెలిగారము౬పా- తాళకము౫పా.

చిత్రమూలము ౯పా- కరకతాండ్రియుసిరికలు ౧౦పా- సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ౧౨పా- ఇంగువ ౧౫- వస ౧పా- వీనినికల్వములోవేసి-అల్లము చిత్రమూలము నిమ్మపండ్లు- తెల్లగడ్డలు బండిగురిగింజలు- కాకుమునగ- జిల్లెడుశేళ్లు- నాగేటిగడ్డలు- హంసపాదిఆకు- వావిలాకు- తమలపాకు- ఊడుగచెక్క-మునగవేళ్లు- వీనిలోనొక్కొక్కదానిచే నొక్కొక్కజాముసూరి- తరువాత పంచమూలకషాయముతోను- పంచకోలకషాయముతోను మెత్తగనూరి గురిగింజలంత మాత్రలు చేసి అల్లపు రసముతో పుచ్చుకొనిన అసాధ్యసన్నిపాతములు- దోషములు- సమస్తజ్వరములు మానును. దీనికి పెరుగన్నము- తాంబూలము-చన్నీళ్లలోస్నానము చేయుట మొదలగునవి. హితంబులు.

శీతాంకురసము—నేపాళమణిశిల ౧ పా, తాళకము౧పా, సొంటి పిప్పలిమిరియాలు ౨పా-వీనిని వేపచెక్కరసముతో మెత్తగనూరి-గురిగింజలంత మాత్రలుచేసి తేనెకరక్కాయచూర్ణము-వేడినీళ్లు-అల్లపురసమువీనిలో దేనితోనైనను పుచ్చుకొనిన- చలిజ్వరములు సన్నిపాతపాండువు- కామిల-గుల్మము- కాసశ్వాసములు- వాతరోగములు- కడుపుబ్బరములు- శూలలు- విషములు మొదలగునవి హరించును. ఈపాకురసములోచాది పైకిపట్టించిన గజచర్మము చర్మరోగములు, మండలకుష్టువు, నాలుకరోగములు, నేత్రరోగములు, దంతరోగములు, కర్ణరోగములకు జిల్లెడాకురసములో చాది చెవిలోపోయవలెయు. నేత్రరోగములకు నిమ్మపండ్లరసములోచాదిఆవగింజంత కలికము వేయవలెయు.

సమగరళతరుణార్కము— హరితాళము ౧ పా- ఇంగిలీకము ౧పా- నాభి ౨ పా- అన్నిటికిసమము కృష్ణసర్పగరళము వీనినినిమ్మపండ్లగసమున మూడుదినములుమర్దించి, మాషప్రమాణ మాత్రలుచేసినీడనెండించి నారికేళోదకములో కలిపి ఇయ్యవలయు- పథ్యము, కర్పూరము చందనాది శీతలోపచారముల జేయవలయు. నూనెతోదలయంటి స్నానముచేయించవలయు- ఇచ్ఛాపథ్యము. సన్నిపాతములుమానును,

అమృతసంజీవనీరసము—ఇంగిలీకములోనిరసము-నాభి-గంధకము ఇంగిలీకము-కటుకరోహిణి- వీనిని సమాంశములుగగూర్చి గుంటగలగరాకురసమున మూడుదినములుమర్దించి - మినపగింజంత మాత్రలుచేసి ఒక

మాత్రచొప్పున అల్లపురసముతో ఇచ్చిన సన్నిపాతములుమానును,

రసానందభైరవి — శుద్ధిచేసిన నాభి, నేపాళములు, పాదరసము, ఇంగిలీకము, లవంగాలు, అమరసిలగంధకము, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వెలిగారము వీనిని సమభాగములుగగూర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మూడుజాములు నవనీతమగునట్లు మర్దించి, ఖినపగింజలంత మాత్రలుచేసి అనుపానవిశేషములతో పుచ్చుకొనిన, చిరకాలజ్వరములు, మలబద్ధములు, సన్నిపాతములు, అతిసారము మానును.

లంఘనక్రమము.

వాతజ్వరమునందుపవాసంబును, పైత్యజ్వరమునందు లఘుభోజనంబును, శ్లేష్మజ్వరమునందు పలచనిగంజిని త్రాగించుటయుచేయించవలయు.

పథ్యద్రవ్యములు.

ఎన్నియౌషధంబులు పుచ్చుకొనినను, పథ్యము చేయనియెడ నిష్ప్రయోజనంబులుగావున, పథ్యాపథ్యంబులనెఱింగి పథ్యంబొనర్చవలయు. పొట్లకాయ, లేతవంకాయలు, కాకరకాయలు, ముదురుగుమ్మడుకాయ, నల్లకాచికూర, చిత్రికూర, కొయ్యదోటకూర, పొన్నగంటికూర, పెసరకట్టు, లేతఅరటికాయలు, లఘుపదార్థములు, అరువదిదినములకు ఫలించినధాన్యము, పాతవడ్లు ఇవిజ్వరితులకు బథ్యంబులు.

అపథ్యపదార్థములు.

పచ్చిఆకుకూరలు, ఉష్ణపదార్థములు, విదాహమును గలిగించు వస్తువులు, పగటినిద్ర-స్నానము, అభ్యంగము, స్త్రీసేవ, సంచారము, కోపము, ఇవిజ్వరితులకుదగవు.

అతిసారరోగలక్షణము.

అతిసారము, వాతపిత్తశ్లేష్మద్వంద్వ సన్నిపాతములవలనను, భయశోకములవలనను ఆఱువిధములుగనుండును. వాతాతిసారమువలన మలము, ఎఱ్ఱనై, నుఱుగుతోను బంకతోనుగూడి, వేడి, నొప్పి, శబ్దముగలిగియుండును. పైత్యమువలన, నల్లగ, పచ్చగ, ఎఱ్ఱగ, చిక్కగనుండి, కంపు వంటగలిగి పసపునీళ్లవలె వెడలును. ఇందు, దప్పి మూర్ఛగలుగును. శ్లేష్మమువలన, తెల్లగ, నల్లగ, దట్టముగనుండి నెత్తురుతోగూడి మెరుపుగలిగి, యించుక నొప్పి

గలిగి, వెడలును, ఇందు దేహమునందు గురుత్వము, అరుచిగలుగును, సన్నిపాతమువలన సన్నిలక్షణములు గలిగియుండును. భయశోకములవలనబుట్టిన యతిసారము, వాతాతిసారలక్షణంబులు గలిగియుండును. అతిసారము, ఆమమనియు, పక్వమనియు రెండువిధములు. ఆమాతిసారమును నీటియందు వేసిన మునుగును. పక్వాతిసారము తేలును. తేనె, మసి, చమురు, పాలు, నీళ్లు, చీము వీనివలెనుండి నానా వర్ణములుగలదై కంపుతో గూడియుండిన అసాధ్యము.

చికిత్స—సొంటి, కొతిమెర్లు, తుంగగడ్డలు, మారేడుపండు, కరువేరు వీనిని కషాయముపెట్టియిచ్చిన, ఆమాతిసారముమానును.

—తిప్పతీగె, నేలవేము, అతివస, సొంటి, తుంగగడ్డలు, కొడిశవిత్తులు, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన, సర్వాతిసారములు, జ్వరాతిసారములుమానును.

—వాయువిళంగాలు, తుంగగడ్డలు, దేవదారు, అతివస, విషబొద్ది, మిరియాలు, కొడిశవిత్తులు, వీనినికషాయముగాచియిచ్చిన శోఫాతిసారములుమానును.

—నేరేడు, నెల్లి, మామిడివీనిచిగుళ్లరసములో నెయ్యి, తేనెకలిపియిచ్చిన రక్తాతిసారములుమానును,

—దానిమ్మ ఫలమునుగాని, చిగుళ్లనుగాను, మూటగట్టి పేడపూసినిప్పులో బెట్టి యుడికినతరువాత రసమునుతీసి తేనెకలిపియిచ్చిన సకలాతిసారములుమానును.

—బొంతజెముడు పువ్వులను ఉల్లిగడ్డలోనదుమబెట్టి, భక్షించిన, నెత్తురుబంకమానును. బాలురకు ౧ యు, పెద్దవారికి ౨౩యువలయు.

—ఆవాలు, జీలకర్ర కొంచెమువెచ్చజేసి పొడిచేసి మంచిబెల్లము నెయ్యికలిపియిచ్చిన, నెత్తురుబంకమానును.

శిశువుల- అతిసారములకు- జ్వరములకు—వట్టివేళ్లు- నేరేడు యిగుళ్లు- మామిడిచిగుళ్లు - మద్దికొనలు ఇవిదినుసుకు వరాయెత్తు చొప్పున నెండించి- ౮ ఆళాకులనీళ్లుపోసి- ౧ ఆళాకుగా కాచివడుచుకొని, తేనె అనుపానముతో తాగించిన- జ్వరములు-అతిసారములు- కకుటమూర్ఛ బడలికమానును.

అతిసారములకుమాత్రలు— వెలిగారము, గంధకము, నల్లమందు, జాజికాయ, జీలకఱ్ఱ, వీనినిసరిపాళ్లుగ పొడిచేసి, ఇందుకుతుల్యముగ దానిమ్మవిత్తులనుచేసి మర్దించి ముద్దచేసి దానిని దానిమ్మచిప్పలోనునిచి మూసి పైనగోధుమపిండి మెత్తి నిప్పులోపెట్టియుడికించి చల్లారనిచ్చితీసి ఖల్వమునమర్దించి సెనగగింజంతమాత్రలుచేసి పూటకు ౧-౨మాత్రలచొప్పున నిచ్చిన సర్వాతిసారములుమానును.

అభ్రకపంచామృతము— అభ్రకము, వంగము, నాగము, ఏలకులు, కుంకుమపువ్వు, జాజికాయ, రససిందూరము, ఇవిసమభాగములు, అన్నిటికి తుల్యముగ తిప్పసత్తు, ఇట్లన్నిటినిచేర్చి, తిప్పతీగె రసమున మర్దించి, గురిగింజంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో నిచ్చిన, పైత్యాతిసారములు, వాంతులుమానును.

పథ్యాపథ్యములు.

అతిసారరోగులకు జాజికాయ, చక్రవర్తికూర, పొట్లకాయ, మారేడుకాయ, అరటిపండు, వెలగపండు, అరటిపువ్వు, కందికట్టు, ఇవిపథ్యములు. స్నానము, అభ్యంగము, తాంబూలము, అధికజలపానము, స్త్రీసంగమము, శైత్యవస్తువులు, గుమ్మడికాయ-నువ్వులు, బచ్చలికూర, సొరకాయ, అనుములు, పిండివంటలు, మద్యము, మాంసముఇవిఅపథ్యంబులు.

గ్రహణీరోగలక్షణము.

అతిసారము నివర్తించినపిమ్మట అపథ్యముసేయుటవలనవాతపిత్తశ్లేష్మంబులు దుష్టంబులై అగ్నిమాంద్యమునుగలుగజేసి గ్రహణీరోగమును కలుగజేయును. ఇందు అన్నముచక్కగ బక్వముగాక, మలరక్తములతోగలిసి బద్ధకించుచు ఆసనముననొప్పికలుగజేయుచు, దుర్గంధయుక్తమైవెడలును. దప్పి, బలహీనత, ఆలస్యము మొదలగు లక్షణములుగలుగును. దీనికి అతిసారచికిత్సలనే చేయవలయు.

చికిత్స— సొంటి. చిత్రమూలము, మారేడుపండు, చవ్యము వీనిని చూర్ణముచేసి మజ్జిగలోగలిపి పుచ్చుకొనిన గ్రహణులు మానును.

— సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, ఓమము, చిత్రమూలము, మోడి, ఇంగువ, సర్జక్షారము, యవక్షారము, సైంధవలవణము, సౌవర్చలవణము,

ఉప్పు వీనిని సమాంశములుగఁగూర్చి, మాదీఫలరసమునుగాని, దానిమ్మపం డురసమునుగాని పోసినూరి రేగుపండంత వటకములుచేసి నీడనెండించి పుచ్చుకొనిన అగ్నిమాంద్యముపోయి దీపనముపుట్టును,

గ్రహణీకవాటము—జాజికాయ, వెలిగారము, నల్లయుమ్మెత్తవిత్తులు, నల్లమందు, బూరుగుబంక, అతివస, తుంగముస్తెలు, అంకుడువిత్తులు, విరజాజిపువ్వు, మారేడు, సొంటి, మెంతులు, మామిడివిత్తులు, వీనిని సమభాగములుగఁగూర్చి గంజాయిఆకురసమున మూఁడుజాములు మర్దించి మినపగింజంత మాత్రలుచేసి తేనెతోగాని అరటిపువ్వు రసముతో గాని, ఇయ్యవలయు.

కపిత్థాష్టకచూర్ణము—వెలగపండు ౪పా- శర్కర ౩పా - దానిమ్మబెరడు, చింతపట్ట, మారేడుపిందెలు, ఆరెపువ్వు- పిప్పళ్లు ఓమము, ఇవిప్రత్యేకముగ ౧౺పా- జీలకర్ర- మిరియాలు- కొత్తిమెర్లు- మోడి- కురువేరు- సౌవర్చలవణము- ఓమము- ఏలకులు, లవంగపట్ట-నాగకేసరములు- సొంటి-చిత్రమూలము- ఇవిప్రత్యేకముగ ౺పా- వీనినిచూర్ణముచేసివస్త్రగళితముచేసి యిచ్చిన - అతిసారము- గ్రహణి- గుల్మము - కంఠరోగము మొదలగునవిమానును, లో నెయ్యి, ౨ సం

—చింతచెక్కల బెరడుపొడి ౧సోల, మామిడి ,
కాచుపొడి ౺సో. బూరుగుబంక ౺సో. నూనె ౧మూటగట్టి పేడఘసల సలకాగుచుండ, పైపొడులన్ని వేసి దించి చల్లారినవెనుకఁయిచ్చిన అరచేతిలో వేసికొనిపుచ్చుకోవలయు. గ్రహణులుమానునుసారె

—తుంగముస్తెలు ౧తు, వట్టివేళ్ల ౧తు. సొంటి ౨తు. వెలగాకు ౧తు. వేచినజీలకర్ర ౧తు- ఓమము ౧తు. నేరేడుపువ్వు౧తు, మామిడిచిగుళ్లు ౧తు. వీనికషాయములోవరి పేలాలుపోసి. పిప్పళ్ల కొత్తమిల్లి విత్తులు వీని అనుపానముతో నిచ్చిన పైత్యాతిసారములు, గ్రహణి, కడుపుబ్బరము, అరుచి, వాంతిమానును.

—రసము, గంధకము వీనినిసమభాగములుగఁగూర్చి, నిమ్మపండ్లపులుసున నొకదినముమర్దించి మినపగింజంతమాత్రలుచేసి, మిరియపుపొడితోను నేయితోనుపుచ్చుకొనిన గ్రహణులుమానును.

గ్రహణీగజకేసరీరసము—రసము, అభ్రకభస్మము, నాభి, ఇంగిలీ

కము,గంధకము, ఉక్కుభస్మము, వెలిగారము, ఉమ్మెత్తపిత్తులు, జాజికాయ, కరకాయలభస్మము, త్రికటుకములు, కొడిసెపాల,చిత్రమూలము ఓమము, అతివస, మారేడుగుజ్జు, బూరుగబంక, వెలగపండుగుజ్జు,గచ్చపలుకులు వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి పొడిచేసి అంతటికిసమముగనల్లమందును కలిపి, ఉమ్మెత్తవేళ్ళరసముతో నొకరూపగలు మర్దించి మిరియాలంతమాత్రలుచేసి, తేనెతోబుచ్చుకొనిన, అతిసారములు, గ్రహణులు, అజీర్ణము, గుల్మము, శూల, రక్తాతిసారము, జ్వరములుమానును. (అతిసారరోగమునకు జెప్పినపథ్యాపథ్యంబులే దీనికిని ఆచరింపవలయు.

అర్శోరోగలక్షణము.

వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రత్యేకముగగాని, ద్వంద్వసన్నిపాత రక్తములవలనగాని దుష్టంబులై యగ్నినినష్టపరచి గుదస్థానమున మాంసపుమొలకలజనింపజేయును. ఈరోగంబున, మలముపలచగ వెడలుట.బలహీనత-అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, నడుము, తొడలు, గజ్జలువీనియందు శూల, అన్నద్వేషము, జ్వరము మొదలగునవికలుగును. ఇది, ఏకదోషజనితంబై గుదస్థానంబునవెలపటి మడతయందు మొలిచిన సుఖసాధ్యమగును.

చికిత్స—అడవికందగడ్డకు తడిగుడ్డనుచుట్టి, పైనపేడను మన్నును మెత్తి, కుమ్ములోబెట్టియుడికించి, ఆపనూనెను బెల్లమునుకలిపి కందతో గూడనూరి భక్షించిన మూలవ్యాధులు మానును.

రూకమెత్తు పటికారమును పొడిచేసి,ముల్లంగిగడ్డనుచివ్వి ఆపొడిని పట్టించి, ఊడుగఆకురసమునముంచి ఆసనమునకు ఆమిదముచరిమి పైగడ్డను మూడుదినములెక్కించిన మొలలుపీడిపడును. పథ్యము, ముల్లంగిగడ్డలలోగానుగ పిండికలిపిభక్షించవలయు.

కషాయము— మినుములు జీడిగింజలు ఇవిదినుసుకు ౨ వరాలెత్తు వేసి నలియగొట్టి, ౨వరాలెత్తు, చిత్రమూలముకలిపి మేకపాలితోకషాయముగాచిపుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధిమానును.

లేపనము—వెలిగారము కంద, పసపు, బెల్లము, చిత్రమూలము-వీనినిపులికడుగుతోనూరిపూసిన ఎట్టిమూలవ్యాధులైనను మానును.

అర్శఃకుఠారము— నేపాళములు ౧తు, పాదరసము ౧తు, గం

ధకము ౨తు, వీనినిమర్దించి, చెన్నచర్లగడ్డ ౧తు, తెల్లఅడవికంద ౧తు, వీని నిచేర్చి తడిగుడ్డనుచుట్టి, చీలమన్నయిచ్చి, కుమ్ములోవేసియుడికించి, పైనచె ప్పినదినుసులతో జేర్చిమదించి, నేయిపూసినభాండమునునిచి పొయ్యిమీ దబెట్టి ఆవిరివచ్చువరకువండి, సెనగగింజంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించి, ఒకొ్కకమాత్రను పుచ్చుకొనిన రక్తవాతము, మూలవ్యాధిమొదలగురో గములుమానును-

సూరణగుటికలు— కరకబెరడు, సొంటిపదేసిపలములు, మిరియాలు పిప్పళ్లు ఇవిరెండేసిపలములు, మోడిరప, చెవ్యముటప, చిత్రమూలము ౮ప, యవక్షారము ౬ప, కందగడ్డ ౧౬ప, జీడిగింజలు ౧౬ప, వీనినిచూర్ణముజే సి బెల్లము మిశ్రముచేసి తానిగింజంతమాత్రలుచేసి పులిమజ్జిగతోనొకటి సంవత్సరము భక్షించిన మూలవ్యాధిమానును.

సూరణాదిచూర్ణము— ఊరకంద ౧౬ పా- జీడిగింజలు ౮ పా- సొంటి ౪పా- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- జీలకర్ర ఇవి ఒకొ్కకపాలు, బ్రహ్మ మేడి ౨పా- యవక్షారము ౨పా- వీనినిచూర్ణముశేసి దీనికిరెండింతలబెల్ల మును పాకముపట్టి- యిందులో ఆచూర్ణముశేసి కలియబెట్టితానికాయం తయుంటలుచేసి తామ్రభస్మము ౧ చిన్నమెత్తుచేర్చుకొని అల్లపురసము తోగాని, నీళ్ళతోగాని- చల్లతోగాని పుచ్చుకొనిన మూలవ్యాధులు- గ్రహ ణి- గుల్మము, కుష్టువులు- భగందరము- మూత్ర దోషములు మొదలగు రోగములుమానును-

బాహుశాలగుడము— కంద ౮ప, వృద్ధదారు ౪ప, కరకపిందెలు వాయువిళంగాలు, చిత్రమూలము, మాలకంగణివిత్తులు, తుంగగడ్డలు, సొంటి, తెగడ, కచ్చూరములు, చేదుపుచ్చ, నేపాళపువేళ్లు, పల్లేరువేళ్లు ఇవి ప్రత్యేకము రెండేసికర్షములు, జీడిగింజలు ౪ప, వీనిని బాగుగదంచి ౪ తూములనీళ్లుపోసి తూమెడుగకాచి, పైదినుసులకు మూడుపాళ్లబెల్లమును ఉదకమునందువేసి బాగుగపచనముచేసి, తరువాత, చిత్రమూలము, తెగ డ, నేపాళపువేళ్లు, మాలకంగణివిత్తులు, ఇవిప్రత్యేకము ఒకొ్కక పలము- సొంటి- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- ఏలకులు- ఉసిరికవరుగు- లవంగపట్ట- ఇవిప్రత్యేక ము- మూడేసి పలములు, వీనినిచూర్ణముచేసి బెల్లపుపాకములోవేసి కలియ బెట్టి చల్లారిన పిదప, ౧౬ పలముల తేనెనుకలిపి, వటకములుచేసి భక్షించి

న, నిఖిల మూలవ్యాధులును, గ్రహణీ, పాండు, ప్రమేహ, గుల్మాది రోగములును మానును.

కొడిశలేహము — కొడిశపట్ట ౧తు, దీనినినలియగొట్టి. ఒకద్రోణముసీళ్లలోవేసి నాలవపాలు మిగులునట్లు కాచి వడియపోసి, ౪వీసె బెల్లమునువేసి, చిక్కనగునట్లు పాకముపట్టి, దానిలో రసాంజనము, బూరుగబంక, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, అంతరదామర, చిత్రమూలము, విషబొద్ది, కరకతాడి యుసిరికలు, మారేడుపిండెలు, కొడిశవిత్తులు, వస అతివస జీడిగింజలు, వాయువిళంగాలు, కురువేరు, ఇవిప్రత్యేకము ఒకొక్క పలము, వీనినిచూర్ణముచేసి పైపాకములోవేసి, ఆవు నెయ్యి ౮ పలములుపోసి లేహపాకమునడించి చల్లారినపిదప, ౮ పలములతేనె గలిపి కలియబెట్టి మేకమజ్జిగె పాలు పెరుగు నేయి నీళ్లువీనిలోదేనితోగాని పరగడుపునభక్షించినయెడ, అఖిలమూలవ్యాధులు అతిసారము, గ్రహణిపాండురోగము, భగందరాదిరోగములుమానును.

— మూల వ్యాధిగలవారు, మలమూత్రముల నడ్డగించుట, స్త్రీసంగమము, గుఱ్ఱముమొదలగు వానిపైనెక్కుట ఈమొదలగు పనులను వర్జించవలయు.

అజీర్ణరోగలక్షణము.

విశేషజలపాన, అకాలభోజన, మలమూత్రనిరోధ, అకాలనిద్రాదులవలన, అజీర్ణరోగముగలుగును. ఇందు, పులితేనుపులు, చెమట, భ్రమ, దప్పి-మూర్ఛ కడుపుబ్బరము శూల, ఓకర, నోటనీళ్లూరుట, ఈ లక్షణములుగలుగును.

చికిత్స— కరకాయలు ౩ పల, మోడిగప-త్రికటుకములు ౩ప, లవంగపట్ట, ఏలకులు, ఆకుపత్రి, ఇవిప్రత్యేకము కర్షమెత్తు, వీనినిచూర్ణముచేసి ౩ సేర్లబెల్లమునుగలిపి మదించి ౪ పలముచొప్పున మాత్రలుకట్టి భక్షించిన అశేషాజీర్ణములుమానును.

— ఓమము, కరకాయలు, పిప్పళ్లు, సొంటి- ఇంగువ, వాయువిళంగాలు-ఉప్పు- పాదరలవణము- సైంధవలవణము- యవక్షారము- వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- భోజనమునందు జేర్చికొని నేయి

వేసికొని ఐదుపిడచలుభక్షించిన; సకలాజీర్ణములు- గుదవాతము-కామిల- పాండువు శ్వాసకాసలు ఇవియన్నియు మానును.

అజీర్ణకంటకరసము—పాదరసము- వసనాభి- గంధకము- వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి చూర్ణము చేసి దీనికితుల్యముగ మిరియములను కలిపి- వాక్కుడుకాయలరసముతో మెత్తగనూరియెండించి, ఈప్రకారము ౨౧సార్లు నూరియెండించి కుంకుడుగింజంత మాత్రలుచేసి - పూటకు ఒకమాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు విషూచిమానును.

క్రవ్యాదరసము—౪పలముల గంధకమును శుద్ధిచేసికరిగించి,అందుశుద్ధపాదరసము ౧ప, తామ్రభస్మము ౧ప, లోహభస్మము ౧ప,వీనిని గంధకములోవేసి కలియబెట్టి, ఆముదపాకులలోజుట్టి పేడగురుగులో అమర్చిన ఆముదపాకులలో బెట్టి చల్లారినపిదప దానిని ఖల్వములోవేసి బాగుగనూరి, యీచూర్ణమును, ఇనుపబాణలిలోచేర్చిపొయ్యిమీదనునిచి,నిమ్మపండ్లరసము ౧ సేరుపోసి యిగురువరకుకాచి, తిరుగా ఖల్వములో వేసి, పొంగించిన వెలిగారము ౫ పలములువేసి, పంచకోలముల (అనగాపిప్పళ్లు, మోడి, చెవ్యము చిత్రమూలము,సొంటి) కషాయముచేతను; పుల్లదానిమ్మపండ్లరసముచేతను, మర్ధనభావనలుచేసి, ౫ పలములకాచలవణమును మెత్తగానూరికలిపి, అన్నిటికి తుల్యముగ మిరియాల చూర్ణమును జేర్చి- పిదప సెనగపులుసుతో భావనచేసి, గాజుసీసాలో బెట్టుకొని ౮ గురిగింజలంత ఔషధమును సైంధవ లవణముతోగాని పుల్లని మజ్జిగతోగాని- భక్షించిన-ఎట్టిఅజీర్ణమైననుహరించి అగ్నిదీపనముగలుగును మఱియు- దుష్టవాతము- కఫుప్పురము-తాపము- గుల్మము మూల రోగము శూల- గ్రహణి మహోదరము మొదలగు రోగములునూనును.

మహాఫిరంగిలేహ్యము— సొంటి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, తాడి, కరక, ఉసిరిక, తుంగముస్తెలు, నాగకేసరాలు, దాచినిచెక్క, ఆకుపత్రి, జాజికాయ-జాపత్రి- ఏలకులు- లవంగాలు-ధనియాలు- సోపు- రాస్న- వట్టివేళ్లు- మోడి- జటామాంసి- మరాట్మీలవంగాలు- కటుకరోహిణి-నేపాళాలు- పచ్చకర్పూరము- ఇవి సమభాగములు వీనికన్నిటికి తుల్యముఫిరంగిచెక్క- వీనినిచూర్ణముగొట్టి దీనికిసమము పంచదారకలిపి- తగుమాత్రము తేనె- ఆవునెయ్యి కలిపి లేహ్య పాకముగా వండి దించి తాడికాయంత

యుంటలుచేసి రెండుపూటలయందును పుచ్చుకొనిన- అజీర్ణములు-శూలలు మలబద్ధవికారములు-క్రిమిరోగము- అరుచి - కఫపైత్యవికారములు ఇవిశీఘ్ర ముగనయమౌను.

విషూచిలక్షణము.

వాతము మిక్కిలి దుష్టంబగుటవలన కడుపునసూదులతోబొడుచు నటులఅనేక వేదనలతో గూడి, కడుపు నొప్పి-భ్రమ- వణుకు-దేహము స్తంభించుట- దప్పి- అతిసారము-వాంతులు- నిద్రానాశము మొదలగు లక్షణములుగలిగియుండిన విషూచి యనంబడును.

చికిత్స—విషూచి రోగమునందు - మడిమలయందు రక్షవేయుటయు-చిల్లపెంకులను కాల్చి వానిని త్రొక్కించుటయు-గంధకమునుగాని-కుంకుమపువ్వునుగాని నిమ్మపండ్లరసమునను నూరి త్రాగించుటయు-హితకరంబులు.

—సొంటి-పిప్పలి- మిరియాలు- పసపు- కానుగువిత్తులు వీనినిచూర్ణముచేసి నిమ్మపండ్లరసముకలిపిముక్కులలోకి ఎక్కించినను- లేకకన్నులకు కాటుకగాపెట్టినతడిగుడ్డచే శరీరమునుతడుపుచుండినను విషూచులుమానును

—జీలకర్ర - సైంధవలవణము- పొదరలవణము, సొంటి పిప్పలి- మిరియాలు- వెల్లుల్లి- నేతిలోవేయించిన ఇంగువ వీనిని చూర్ణముచేసి నిమ్మపండ్లరసమునమర్దించి రేగుపండంతమాత్రలుచేసి ఒకొక్కమాత్రచొప్పున పుచ్చుకొనినవాంతి- భ్రాంతిమానును.

అగ్నిముఖరసము—గంధకము- వసనాభి- రసము వీనినిసరిపాళ్లుగ గూర్చి అల్లపురసమునమర్దించి- రావి- చింత-ఉత్తరేణివీనిక్షారములను-వెలిగారక్షారము- యవక్షారము- సర్జక్షారము- సొంటి-పిప్పలి- మిరియాలు- కరక తాడి యుసిరికలు - జాజికాయ లవంగములు- శంఖ-భస్మము- వీనిచూర్ణమును- పుష్కరమూలము మోదుగు-నువ్వులదంటు - యీవలు వీని క్షారములను- సరిపాళ్లుగకలిపి- రెండేసిపాళ్లు ఇంగువను జీలకర్రను కలిపి- నిమ్మపండ్లు- పులిచింత మొదలగు పుల్లనిరసములతోమర్దించి - కందిగింజంత మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన- విషూచి- శూలఅజీర్ణము-గుల్మము - ఎక్కిళ్లు- మొదలగునవిమానును.

విషూచికారసయోగము— శుద్ధపాదరసము, నాభి-గంధకము, వెలిగారము-హేమమాక్షికము- అతివస- సొంటి- ఇవిసమభాగములు-ఇంగిలీకము ౨ భాగములు - వీనిని నిమ్మపండ్లపులుసుతో మర్దించి - వ్యాధిబలానుగుణముగ మాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో ప్రయోగించిన అతిసారములు విషూచులుమానును. అనుకూలపథ్యము నాచరింపవలయు.

క్రిమిరోగలక్షణము.

ఈరోగంబున- జ్వరము- వాంతి- శూల-ముఖము వెలవెలబోవుట భ్రమ- అన్నద్వేషము- అతిసారము ఈలక్షణములుగలుగును.

చికిత్స— ఇంగువ-వేపవిత్తులు- వాయువిళంగాలు - కొడిశవిత్తులు వీనిని చూర్ణముచేసి ఆవుపంచితముచే బుచ్చుకొనవలయు - లేక - వేపచిగురు ఓమము వీనిని చూర్ణముచేసి తేనెతోబుచ్చుకొనవలయు, సకలక్రిమిరోగములునుమానును.

—మాడవెత్తు వాయువిళంగములను నీళ్లతోనూరి రసముపిడిచి దానికిసరిగ కాకరాకు పసరును నూనెబొట్టును గలిపిత్రాగిన కడుపుననున్న సూక్ష్మక్రిములూడిపడును,

కీటమర్దనరసము—రసము ౧పాలు, గంధకము ౨పా, ఓమము ౩ పా, వాయువిడంగములు ౪ పా, విషముష్టిచెక్క ౫ పా, మోదుగ విత్తులు ౬ పా, వీనినిచూర్ణముచేసి తేనెకలిపి పాకముచేసి మాడవెత్తుమాత్రలుచేసి తుంగముస్తెల కషాయముతోబుచ్చుకొనినజంతురోగమునశించును.

ఆకుకూరలు, తీపిపులుసు పదార్థములు, పాలునెయ్యి మాంసము మొదలగు వానిని జంతురోగులువర్జింపవలయు.

పాండురోగలక్షణము.

నేత్రములు, కనుబొమ్మలు, పాదములు, నాభి, గుదస్థానము, గుహ్యము ఈప్రదేశములయందు వాపుగలిగి, బలము అగ్నిదీపనమునశించికృశించుట, కన్నులుతెల్లగనుండుట, అరుచి, దగ్గు, భ్రమకలుగుట, కాళ్లుచేతులుమండుట ఈలక్షణములుగలది పాండురోగమని తెలిసికొనవలయు. నేత్రములు దంతములు, గోళ్లు, దేహము ఇవిరక్తములేకతెల్లబారియున్నపాండురోగి జీవింపడు.

చికిత్స—కరకతాడి యనిరికలు, కటుకరోహిణి, నేలవేము, వేపపట్ట, తిప్పతీగ, అడ్డసరము వీనిని సమభాగములుగగూర్చి కషాయముచేసి తగుమాత్రము తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన పాండురోగము, కామిల ఇవి మానును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రి తు ౧, మిరియాలు తు౨, సొంటి తు ౩, పిప్పళ్లు తు ౪, తవాక్షీరి తు౫, ఏలకులు తు౪, దాచిని చెక్క తు౪, వీనినిచూర్ణముచేసి పిప్పళ్లకు ౮ భాగములుపంచదారనుకలిపిభక్షించిన, కాసశ్వాసములు, ఛర్ది, శూల, పాండు జ్వరములు మొదలగునవి మానును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧పాలు. నాగకేసరాలు౨పా, ఏలకులు ౨పా, పిప్పళ్లు ౪పా, మిరియాలు ౧౬పా, సొంటి ౧౦పా. పెన్నేరుగడ్డ ౩౨పా, వీనినిచూర్ణముచేసి ౬౪ పా. పంచదారకలిపిభక్షించిన, క్షయరోగము, పాండువు, అసృగ్దరము, ప్రమేహము, సోమరోగము, కామిల, పురాణజ్వరములు మొదలగునవిమానును.

ఏకోత్తరవృద్ధిలక్ష్మీవిలాసరసము—స్వర్ణభస్మము౧పా, రజత భస్మము ౨పా, తామ్రభస్మము ౩ పా, కాంతభస్మము ౪ పా. ఉక్కుభస్మము ౫పా, మండూరభస్మము ౬పా, అభ్రకభస్మము ౭పా, వంగభస్మము ౮పా, నాగభస్మము ౯ పా, ముత్తికభస్మము ౧౦పా, ప్రవాళభస్మము ౧౧పా, రసభస్మము ౧౨పా, రససిందూరము ౧౩పా, ఇట్లు వీనిని కూర్చి, జాపత్రి ౧పా, త్రికటుకములు ౨పా, త్రిఫలములు ౩పా, చతుర్జాతకములు ౪పా, (అనగా దాచినిచెక్క, ఆకుపత్రి ఏలకులు, నాగకేసరాలు) కుంకుమపువ్వు ౫పా, కస్తూరి ౬పా, వీనిప్రత్యేక కషాయములచేత మూడుదినములు మెత్తగమర్దించి, కడపటిమర్దనలోతగుమాటికస్తూరినికలిపిమర్దించి మినపగింజంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో నియ్యవలయు.

అనుపానములు—క్షయరోగమునకు, తేనె, పిప్పళ్లు, శ్వాసరోగమునకు గంటుభారంగి, సొంటి, పాండురోగమునకు బెల్లము, తేనె, మిరియాలకషాయము, వాతమునకు బెల్లము, చనుబాలు, ప్రమేహమునకు, వీర్యవృద్ధికి, పంచదార, నేలగుమ్మడి దుంపరసము, గ్రహణికి, తేనె, సొంటి, ప్రదీరరోగమునకు, తేనె, పంచదార, పైత్యరోగమునకుపిప్పళ్లు, తేనె, మూ

త్రికృచ్ఛ్రిమునకు తేనె, వావిలివెల్లరసము, బెల్లపుపానకము, సొంటి, రేణుకలు, శూలలకు జీలకర్ర, కటుకరోహిణి, శిరస్సునొప్పికి ఖురాసాని హోమము, పార్శ్వశూలలకు సొంటి, మోడి. సమస్తశూలలకు గచ్చపలుకులరసము, క్షయపాండువులకు పంచదార ఆవునేయి, తేనె, ఈఅనుపానములతో బుచ్చుకొనవలయు, మఱియు ఈయౌషధమువలన ఉన్మాదములు, మతిభ్రంశములు, ఉదరరోగములు, మేహములు, మూలరోగములు, భగందరములు, వాతశూలలు, నేత్రదృష్టిమాంద్యములు, కఫవాతవికారములు, దేహకార్శ్యములు ఇవియన్నియుమానును.

సిద్ధమండూరము— సన్నగపొడిచేసిన మండూరము ౮ పలములను, ౬౪ పలముల ఆవుపంచితములో వేసిపచనముచేసి, దానిలో, గలిజేరు సొంటిపిప్పలి మిరియాలు, తెగడ, వాయువిడంగాలు, పసపు, మాని పసపు. చిత్రమూలము, దేవదారు, పుష్కరమూలము, నేలదంతి, కరకతాడియుసిరికలు, కొడిసెవిత్తులు, చెవ్యము, తుంగముస్తెలు, అతివస, మోడి, చేదు బీరవిత్తులు, ఇవిప్రత్యేకము ౧ కర్షము చొప్పునగూర్చి చూర్ణము చేసి, దానినిమండూరము పక్వమగునప్పుడు ఆమండూరములో వేసి, రేగు పండంతమాత్రలుచేసి భక్షించిన, సమస్తపాండువులు, వాపులు, గుల్మములు, ఉదరరోగములు మూలవ్యాధులు, క్రిమిరోగముమొదలగునవిమానును.

లఘుఖండాభ్రికలేహ్యము— సొంటి, పిప్పలి మిరియాలు, చెంగల్వకోష్టు, లవంగాలు, జాజికాయ. వట్టివేళ్లు, కురువేరు, ఓమము, జాపత్రి, నల్లజీలకర్ర, తెల్లజీలకర్ర, చవ్యము, చిత్రమూలము, వెదురుబియ్యము, దనియాలు, ఏలకులు, మంచిగంధము కచోరములు వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి, ౮ భాగములు అల్లపుముకలను కలిపి, ఆవు నెయ్యి, తేనె, పంచదార వీనినిపోసి లేహ్యపాకముగవండి దించుకొని రేగు పండంతచొప్పున సేవించిన, పైత్యములు, గుల్మములు, ప్రమేహములు, పాండువులు, కాసము, అరుచి ఇవియన్నియుమానును.

పూర్ణచంద్రరసము— రసము, గంధకము, రెండేసికర్షముల యెత్తు, జారణముచేయబడిన అభ్రకభస్మముగపలం, లోహభస్మము ౧౪, వంగభస్మము ౮మాడలయెత్తు, వెండిభస్మము ౨తు, బంగారుభస్మము౧తు, రాగిభస్మము ౧తు, కంచుభస్మము ౧తు, లవంగములు, లవంగపు పట్ట,

పిలకలు,జాజికాయ, పచ్చకర్పూరము- లేంకణము, తుంగముస్తెలు వీనిని ప్రత్యేకము ౧ పలము-చొప్పున జేర్చి కలబందరసమునమర్దించి చల్ల పిల్లి గడ్డలు ఆముదపువేళ్ల వీనిరసములతో వెవ్వేరుగఊరబెట్టిముద్దచేసి ఆముద పుఆకులలోబెట్టి, ఒకదినమంతయు ధాన్యరాశిలోనునిచితీసి తిరిగి మ ర్దించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి ఒక్కొకమాత్రచొప్పున తమ లపాకులోబెట్టుకొనిభక్షించవలయు. ఇది, సమస్తరోగములను పోగొట్టి, బలమును వీర్యమును వృద్ధిచేయును, కాసశ్వాసలు,అరుచి, శూలలు,అగ్ని మాంద్యము, అజీర్ణము, గ్రహణి భగందరాది వ్రణములు, పాండువుకా మిల ప్రమేహము, మొదలగు రోగములను నశింపజేయును. మఱియునిది వాజికరణమునకు గుడశ్రేష్ఠమైనది, మేధ, సంతోషము,పుష్టి, శరీరమునకు మన్మథసదృశ కాంతి వీనినికలుగజేయును. ఈయాషధమును సేవించినవాని యందు స్త్రీలు మిగుల ప్రేమగలిగియుందురు. దీనినివంధ్యాస్త్రీలుసేవించి నయెడ నిశ్చయముగ సంతానముగలుగును. మఱియు, దుర్బలులకు బలం బును, వృద్ధులకుకామోద్రేకంబునుగలిగించును.

రససిందూరభూషణము—రసము,సిందూరము, వీనినిఒక్కొకప లమువంతునగూర్చి అడ్డసరపురసమున నొకజాముమర్దించి, అరచేతియం దు గుండ్రగ బిళ్లచేసి, పండ్రెండంగుళముల పొడవుగలిగినకాల్చని మూస యందు నాలుగు పలముల గంధకమునువేసి దానిమీద ఆబిళ్లను పె ట్టి మూతిని రాతిబిళ్లతోమూసి, చీలమన్నుయిచ్చి,లఘుపుటమునువేసి,దా నిలోనిబిళ్ళనుతీసి ఖల్వమునందు చూర్ణముచేసి, దీనికిపదిభాగములలోహ భస్మమునుగలిపి, దీనికంతటికి పదియవపాలు వెల్లుల్లిరసముగలిపి నూరిసె నగగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతో బుచ్చుకొనిన వాత పాండు వులుమానును.

శోఫలక్షణము.

దేహముజడముగనుండుట, మనస్సుస్వస్థముగాకుండుట, దేహము నందువాపు, నరములుబ్బియుండుట, శరీరమువర్ణహీనముగనుండుట, ఈ లక్షణములు శోఫరోగమునందుగలుగును, శరీరమునకు నడుమనైనను,సమ స్తావయవములయందైనను వాపుజనించినఁగష్టసాధ్యము, అధోభాగంబున

జనించిపాదవుగ వ్యాపించినవాపు అసాధ్యము స్త్రీకిముఖమునందును, పురుషునికి పాదములయందును వాపుపుట్టిన కుదురుటదుర్లభము.

చికిత్స—సొంటి, జీలకర్ర, వాకుడువ్రేళ్లు, విషబొద్ది, వావిలివిత్తులు, ఘుంగముస్తెలు, చిత్రమూలము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, జటామాంసి, పసపు, వీనిని సరిపాళ్లుగజేర్చి చూర్ణముగ్గొట్టి, ఒక్కొక తులము చొప్పున, కొంచెపువేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన వాపునివర్తించును.

—మాదీఫలపుపట్ట, జటామాంసి, దేవదారుపట్ట, తక్కలి పట్ట, సన్నరాస్నము, సొంటి, నల్లయుప్పివేరు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి నీళ్ళతో నూరిలేపనముచేసిన వాతశోఫలుమానును.

శోఫారిరసము—ఇంగిలీకము ౩ నేపాళములు. మిరియాలు, పిప్పళ్లు వెలిగారము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి ఖల్వములోవేసి మర్దించి రెండుగురిగింజలంత నేతితోబుచ్చుకొనిన, వాపులుమానును.

రసభూపతి—రసము-గంధకము-వసనాభి- ఉక్కుభస్మము, తామ్రభస్మము- వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి- మూడుదినములు హంసపాది ఆకురసముతోమర్దించి- కుప్పెలోబెట్టి చీలమన్నిచ్చి- వాలుకాయంత్రమునందు ౧౸ దినము మెల్లనిమంటతోవండి చల్లారినపిదపతీసి మినపగింజంత చొప్పున అల్లపురసముతోనిచ్చిన సమస్తశోఫలుమానును,

కామిలారోగలక్షణము.

పాండురోగలక్షణములుగలిగి, కన్నులు, ముఖము, మలమూత్రములు ఇవి పచ్చనగుట, దాహము, అజీర్ణము, దుర్బలము అరుచి మొదలగు లక్షణములు గలిగియుండినే కామిలారోగమని యెఱుంగవలయు.

చికిత్స—తుమ్మిపూలరసమునందు, గోరోచనము, మంచి యింగువవీనినికొద్దిగకలిపిగాని, నెల్లివరుగు, కావిరాయి, మ్రానిపసపు వీనిని గంధముదీసినైనను కన్నులకుకాటుకపెట్టిన కామిలలన్నియుహరించును.

లవంగాదిచూర్ణము—లవంగాలు ౧పాలు, నాగకేసరాలు ౧పా- పిలకలు ౧పా- పిప్పళ్లు ౮పా, మిరియాలు ౧౬పా- సొంటి౧౦పా- పెన్నేరుగడ్డ ౩౨పా- వీనినిచూర్ణముగొట్టి, ౬౪ పాళ్లపంచదారలోకలిపి పాల

తోఁ పుచ్చుకొనిన, పాండువు- క్షయము- అసృగ్దరము, ప్రమేహము- సోమరోగము- కామిల మొదలగునవిమానును.

—లోహభస్మము, మానిపసపు, పసపు, కరకాయ, తానికాయ, నెల్లివరుగు, కటుకరోహిణి వీనిని సరిపాళ్లుగ చూర్ణము చేసి తేనెనెయ్యి కలిపి పుచ్చుకొనిన సమస్తకామిలలుమానును.

కషాయము—చింతాకునకలియ గొట్టి, దానిలో ఇనుపతునకలనైన నెఱ్ఱచిట్టెచూర్ణమునైననువేసి కషాయముపెట్టి వడియబోసి, దానిలో పిప్పలిచూర్ణమును కలిపి పుచ్చుకొనిన, సమస్త పాండువులు, శోఫలు, కామిలలుమానును.

పంచాస్యరసము—రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, కాంతభస్మము, లోహభస్మము, తామ్రభస్మము, తాళకము హేమమాక్షికభస్మము వీనిని సరిపాళ్లుగగ్రహించి, దేవదారుచెక్కరసముతో నొకదినముమర్దించి, కుప్పెలోబెట్టి, వాలుకాయంత్రమునందు మూడుదినములు వండి చల్లారిన పిదప ఖల్వములోవేసి, దానిలో తిప్పతీగె, కలువగడ్డలు, తామర గడ్డలు వీనిచూర్ణమును కలిపి పాలతోను అతిమధురకషాయముతోను ఒక్కజాముమర్దించి, మినపగింజంతమాత్రలుచేసి తేనెపంచదారలతో బుచ్చుకొనిన కామిలలుమానును.

రక్తపిత్తరోగలక్షణము.

ఉష్ణద్రవ్యములను, పులుసు ఉప్పుపదార్థములను, పైత్యకరపదార్థములను మిక్కిలి సేవించుటవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రకోపించి, రక్తపిత్తరోగమును గలుగజేయును. అందువాతమువలన నెత్తురు నలుపు గలిగి, ఎఱ్ఱపారి సన్నపునురుగుతోగూడి రూక్షముగ అధోముఖములనుండి వెడలును. శ్లేష్మమువలన రక్తముఖించుక తెలుపుగను చిక్కగను బంకగను అధికముగను, నోటనుండి వెడలును.

రక్తపిత్తములకు, సత్వముకొలదిలంఘనముచేయించవలెయు. అధోగతమైనపుడు వాంతికియ్యవలెయు. ఊర్ధ్వగతమైనపుడు విరేచనముకిప్పించవలెయు.

చికిత్స— ఉత్తరేణియాకు రసమునుగాని, అడ్డసరపాకు రసమునుగాని శర్కరలోగలిపితాగిన, ఊర్ధ్వాధోగత రక్తపైత్యము మానును.

—మేడి, గుమ్మడి, అరటి, ఖర్జూరము వీనిపండ్లను ప్రత్యేకముగ తేనెతో సేవించిన రక్తపైత్యములుమానును.

—రక్తము ఆసనమున వెడలినయెడ రక్తాతిసార చికిత్స చేయవలయు, మేఢ్రమందు వెడలిన, పిత్తప్రమేహ చికిత్స చేయవలయు. ముకునవెడలిన దానిమ్మపువ్వులనైనను, గరికివేళ్లనైనను, ఉత్తరేణియాకునైనను, చనుబాలతో రసముదీసి నశ్యముచేయవలయు. లేకమఱ్ఱిచిగుళ్లరసమును శర్కరతో నశ్యముచేయవలయు,

మహాచంద్రకళారసము—రసము, కాంతభస్మము, అభ్రకభస్మము, గంధకము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి మెత్తగమర్దించి, భద్రముస్తెలు విరజాజిపువ్వు, తామరతూండ్లు, పిల్లిపీచరవేళ్లు, గరికెవేళ్లు, మొగలిచన్ను, కలుబంద, పర్పాటకము, సహదేవి, అడవిసదాప, వీనిని వేర్వేరుగ చన్నీళ్లతో మర్దించిరసముతీసి, ప్రతిదినము ఒక్కొకరసముతో మర్దించి, దానిలో తిప్పసత్తు, వట్టివేళ్లు, పర్పాటకము, పిప్పళ్లు, శ్రీగంధము, సుగంధిపాలవీనిని సరిపాళ్లుగచూర్ణముచేసికలిపి, ద్రాక్షపండు, ఖర్జూరపండు, శర్కర, ఇప్పపువ్వు తేనె, యష్టిమధుకము, తవాక్షీరి, వీనికషాయమున నేడుదినములూరబెట్టి, నీడనెండించి రెండుగురిగింజలంతమాత్రలుచేసి ఒక్కొకమాత్రచొప్పున దీపద్రాక్షపండు తేనె వీనియనుపానముతో సేవించిన అశేషపైత్యరోగములుద్వంద్వరోగములు, అంతర్దాహబహిశ్శీతములు, అగ్నిమాంద్యము, తాపజ్వరము, మొదలగునవిమానును. జాజికాయలపొడివేసికాచిన ఆవునేతిఅనుపానముతో పుచ్చుకొనిన స్త్రీలకుసుమరోగములును, ఖర్జూరపండు తేనె వీనియనుపానముతో పుచ్చుకొనిన ఊర్ధ్వాధోగతరక్తపైత్యములు, రక్తవాంతులు, మూర్ఛ, మూత్రకృచ్ఛ్రములు, మొదలగునవిమానును

అమ్లపిత్తలక్షణము.

అజీర్ణము, బడలికకలుగుట, నోటనీరుస్రవించుట, పులుసుగ, కారముగ తేపులువచ్చుట, నోటఅరుచి, కంఠము ఱొమ్ము వీనియందుమంట ఈ లక్షణములుగలది అమ్లపిత్తమనియెరుంగవలయు.

చికిత్స—రేలవేళ్లు, కరకాయలు, త్రెగడ, చంద్రశేకర—ఇవిదినుసుకుకర్ష మెత్తుచొప్పునగూర్చి కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనిన, అనేక వికారములతోగూడిన అమ్లపైత్యములుమానును.

—సీ॥ నేలవేము, కరకతాడియుసిరికలు, వేపపట్ట, చేదుపొట్ల, గుంటగలగర, అడ్డసరము, పర్పాటకము, తిప్పతీగె, వీనినికషాయము పెట్టి తేనెకలిపియిచ్చిన అమ్లపిత్తముమానును.

దుగ్గావటకములు— శుద్ధిచేసినగంధకము, రసము, మణిశిల, ఉమ్మెత్తవిత్తులు, అభ్రకము, సుగంధిపాలవేళ్లు, కాచు, కటుకరోహిణి, కలుబందగుజ్జు, పిప్పళ్లు, వీనినిసమభాగములుగ్రహించి, తులసియాకు రసమునమర్దించి, మినపగింజంత మాత్రలుచేసి పుచ్చుకొనిన, అమ్లపైత్యములుమానును.

ఖండకూశ్మాండలేహము—బూడిదెగుమ్మడిరసము ౫౦పలములు, ఆవుపాలు ౫౦ప, ఉసిరికవరుగుపొడి ౪ప, శర్కర ౪ప, వీనినొకటిగా జేసి, మెల్లనిమంటచే లేహ్యపక్వముగ వండిదించుకొని, పూటకు ౧ పలము వంతున బుచ్చుకొనిన అమ్లపిత్తముమానును.

మహాప్రాణేశ్వరరసము— గంధకము, అభ్రకభస్మము, రసము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి, నేలతాటిగడ్డలు, హంసపాదిఆకు వీనిరసములతో మూడుదినములుబాగుగమర్దించి, కుప్పెలోబెట్టి, మూతినిమూసి, రజాములువాలుకాయంత్రమునవండి, చల్లారినపిదపతీసి, దానిలో, పిప్పళ్లు, మోడి, సొంటి, చిత్రమూలము, చవ్యము, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, పంచలవణములు, సర్జక్షారము, యవక్షారము, టంకణక్షారము, ఓమము, మిరియాలు, మహిసాక్షీ గుగ్గిలము, నాభి, కరకతాడియుసిరికలు, లవంగములు, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, ఏలకులు, అతివస దుంపరాష్ట్ర పెన్నేరుగడ్డ వీనిప్రత్యేక చూర్ణమునురసమునకు సరిపాలుగకలిపి, గుంటగలగర, అల్లము, నిమ్మపండ్లువీనిప్రత్యేకరసములతో నేడుదినములుమర్దించి, కందిగింజంత మాత్రలుచేసి అనుపానములతోడ భక్షించిన, సకలసన్నిపాతములు, ధనుర్వాతము, అగ్నిమాంద్యము పాండువు, కామిల, మూలవ్యాధి, క్షయము, గ్రహణి, అమ్లపైత్యము మొదలగు రోగములుమానును,

---

శీతపిత్తలక్షణము.

దేహమునదురద, పొట్లు, తాపము, వాపు, జ్వరము అగ్నిమాంద్యము, అరుచి, తబ్బిబ్బుమాటలు, మిక్కిలి పైత్యము ఈ లక్షణములు కలిగియుండిన శీతపైత్యరోగమని యెరుంగవలయు.

చికిత్స—తిప్పతీగె, పసపు, వేపచెక్క, దూలగొండివేళ్లు, వీనిని ప్రత్యేకముగ కషాయములుపెట్టిపుచ్చుకొనిన శీతపైత్యజ్వరములుమానును.

—కరకాయలచూర్ణమును తేనెతోగాని, లేక తెగడచెక్కను, పిప్పలి,శర్కరలఅనుపానముతోగాని, లేకచంద్రచెక్కకషాయమును తేనె పిప్పలి అనుపానముతోగానిపుచ్చుకొనినచిరకాలపుశీతపైత్యములుమానును.

శీతారిరసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౨పా, వీనిని చిత్రమూలరసముతోను, తెల్లగలిజేరురసముతోను, మర్దించి, దానిలోౘపాళ్లుపండిన జిల్లెడాకులరసముపోసి బ్రోయ్యిమీదనునిచి, మెల్లనిమంటచేత పక్వముచేసి, రసమునకు అరపాలునాభిపొడికలిపి చిత్రమూల కషాయముతో మరలనుడికించితీసి మర్దించి రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి నీడనెండించిపూటకు ౧ మాత్రచొప్పున, మిరియపు పొడికలిపిన నేతిఅనుపానముతో పుచ్చుకొనిన శీతపిత్తములుమానును- ఇచ్ఛాపథ్యము.

అసృగ్దరలక్షణము.

స్త్రీలకు, రక్తపైత్యమువలన రక్తముయోనినుండి వెడలుచుండిన ప్రదరమనబడును- దీనికిరక్తపిత్తచికిత్సలను చేయవలయు.

చికిత్స—శిలాజిత్తు, మారేడువేళ్లు,వీనినిచూర్ణముచేసిబియ్యపుకడుగులోనుశర్కరలోను కలుపుకొని భక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—మంచికావిరాయి నేరేడుచిగుళ్లు-కలువగడ్డ వీనినినూరిబియ్యపుకడుగులోగలిపి కర్షమెత్తుచొప్పున తేనెగలుపుకొనిభక్షించిన ప్రదరరోగములుమానును.

—కలువగడ్డలను పాలతోనూరి పొత్తికడుపున, ఆరగా ఆరగా బట్టించవలయు- కారుపెసరరసము నాలుగుకుంచములు, నూనెకుంచెడు, నూనెకు ౘ పాళ్లు కారుపెసరవేళ్లకల్కము, ఇట్లువీనినన్నిటినికలిపివండిన తైలములోదూదినితడిపి, ఆదూదిని యోనిలోపెట్టిన నెత్తురుమాని యోని మృదువుగనుండును.

ధాత్రీఘృతము—ఉసిరికాయలరసము, నేలగుమ్మడిగడ్డలరసము, గుమ్మడికాయలరసము, ఇవిదినుసుకు నాలుగేసికుంచములు, నెయ్యి కుంచెడు, ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకము, మంచిగంధము ఇవి నేతికి ౘవ పాలు

చొప్పునగూర్చి కల్కముచేసికాచిన ఘృతములో శర్కరగలిపి సేవించినప్రదరములు పైత్యపాండువు, పైత్యగుల్మము, రక్తపైత్యము, రక్తస్రావము ఇవిమానును.

ప్రదరనాశనరసము— రసము, గంధకము, వంగభస్మము, వెండి భస్మము, పాలతుత్తము, గవ్వభస్మము ఇవిప్రత్యేకముపదేసి చిన్నముల యెత్తు, లోహభస్మము ౧। వరయెత్తు వీనిని కలుబందరసముతో ౪ జాములుమర్దించి మాత్రలుచేసియిచ్చిన ప్రదరరోగములు మానును.

బాలసూర్యోదయము— రసము౧పాలు, గంధకము ౩ పా, నాభి ౩పా, తామ్రభస్మము, ఉక్కుభస్మము ఇవిప్రత్యేకము౨పా, ఇంగువ, ౪పా, అభ్రకభస్మము ౫పా, మిరియాలు అన్నిటికిసమము వీనిని ఖల్వమున వేసి మెత్తగచూర్ణముచేసి, ఆవునేతితోగాని, లవంగాలు జీలకఱ్ఱలతోగాని ౫చిన్నములయెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలజ్వరములు, పాండువు, శ్వాసకాసలు, ప్రమేహము, క్షయము, మూలవ్యాధి, లింగరోగములు, యోనిదోషములు, ప్రదరరోగములు మానును- ఆవువెన్న పంచదార వీనితో బుచ్చుకొనిన కుసుమరోగములు మానును.

ఫలఘృతము— మంజిష్టి, యష్టిమధుకము, చెంగల్వకోష్టు, కరకతాడియుసిరికలు, శర్కర, ముత్తవపులగము, మేద, పిన్నపాల, కాకోళి, పెన్నేరుగడ్డ, ఓమము, మ్రానిపసపు, పసపు, కటుకరోహిణి, కలువగడ్డలు, తెల్లకలువగడ్డలు, ద్రాక్షపండు, చందనము, రక్తచందనము, వీనినిదినుసుకు ౧ కర్షముచొప్పునగూర్చి కల్కముచేసి ౧ ప్రస్థము నేతిలోగలిపి, నేతికిర పాళ్లగలచల్లపిల్లివేళ్ళరసము, అంతమాత్రముపాలువీనినికూడకలిపి, నీరిగురువరకుకాచి, మిగిలినఘృతమునుదించుకొని, పుచ్చుకొనిన, యోనిరోగము, రక్తస్రావము, గర్భస్రావము మొదలగునవిమానును. సంతానవృద్ధి దీర్ఘాయుష్యముగలుగును, మృతప్రసవము, కన్యాప్రసవముగల స్త్రీలు పుచ్చుకొనిన, మంచిబుద్ధి, రూపముగలపుత్రులు గలుగుదురు. ఈఫలఘృతమునుపురుషుడు పుచ్చుకొనినయెడ, వీర్యవృద్ధిగలిగి, దృఢసంభోగశక్తిగలవాడగును.

క్షయరోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవిహారములవలన వాతాదిదోషములు ప్రకోపించి, మూ

దువిధములగు క్షయరోగములబుట్టించును. మఱియు, ధాతుక్షయమువలనను, మలమూత్రాది వేగనిరోధమువలనను, నాలవదియగు ఆగంతుక్షయముగలుగును. దీనియందు బలము, మాంసముక్షీణించును, పార్శ్వములుతలనొప్పిగలిగియుండును. వాంతి, గొంతురాళ్లు, దగ్గు, శ్వాసము, అరుచి, జ్వరము, ఇవికలిగియుండును. రాజక్షయమునందు, కడుపుబ్బరము, ప్రక్కలునొప్పి, నెత్తురుకక్కుట, స్వరభంగము, అతిసారము, దగ్గియుమిసినచీముపైతేలుచుండుట ఈలక్షణములుగలుగును. ఇట్టిరోగి జీవించుటదుర్లభము.

చికిత్స—క్షయరోగము ప్రబలముగనుండునపుడు, వమన, విరేచన, ఆసనవస్తి, శిరోవస్తి, నశ్యకర్మలనుచేయించవలయు.

—పెన్నేరుగడ్డకషాయములోగాని, వెన్నలోగాని, శర్కరను తేనెనుకలిపి పుచ్చుకొనిన, క్షయముమాని శరీరమునకు పుష్టికలుగును.

—మేకపాలు కుంచెడు, మేకపంచితము కుంచెడు, మేకపెంటికలరసముకుంచెడు, మేకపెరుగుకుంచెడు, మేకనెయ్యికుంచెడు, పంచలవణములు నేతికిసరిపాలు, ఇట్లువీనినిగూర్చి కాచివడియగట్టి, పుచ్చుకొనిన క్షయమునశించి పుష్టికలుగును.

—వాకుడుచెక్క, సొంటి, భారంగి, కసివెందవేళ్లు, నేలయుసిరికవేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి పిప్పలిపొడి తేనె వీనినికలిపి సేవించినదీపనముగలిగి, పుష్టివచ్చి, క్షయము మానును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రి ౧ వరామెత్తు, మిరియాలు౨వ, సొంటి ౩వ, పిప్పళ్లు, ౪వ, తవాక్షీరి ౫వ, లవంగపుచెక్క ౬వ, ఏలకులు ౧వ, వీనినిచూర్ణముచేసి, పిప్పళ్లకు ౮పాళ్లు శర్కరను కలుపుకొని పుచ్చుకొనిన రుచిగలిగి జ్వరమువాంతిగల శ్వాసకాసలు, అరుచి, పాండుగుల్మములుమానును.

ధాత్రీలేహ్యము—నలుతుము ఉసిరికాయలరసములో, పదిపలములశర్కరగలిపి, కుంచెడు ద్రాక్షపండురుబ్బికలిపి, లేహ్యపాకముగా కాచి, అందులో, పిప్పలిపొడి కుంచెడు, తేనెకుంచెడు, సొంటి, యష్టిమధుకము, ముస్తలు, తవాక్షీరి వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చిచేసినపొడికుంచెడు, వీనినికలిపిభక్షించిన, మూర్ఛ, శోష, శ్వాస, దప్పి, జ్వరము, గుల్మము, బల్లనపుంసకత్వము, అరుచి, వివర్ణత, స్వరభేదము ఇవిమానును.

అగ్నికుమారరసము— గంధకము, రసము, నాభి, తామ్రభస్మము, ఇవిసమాంశములు. వీనిని హంసపాదియాకు రసముతో ౮ జాములుమర్దించి మాత్రలుకట్టి యెండలోనెండబెట్టి, వానినికుప్పెలోనునిచి, కుప్పెమూతిని బలపపురాయిచేమూసి, గుడ్డచుట్టి చీలమన్నుపూసి, కుండలోమూడు పాళ్లవరకు ఇసుకనుపోసి, దానిమీదకుప్పెనునిచి, పైనఇసుకపోసి ౮ జాములు వాలుకాయంత్రమున వండి, చల్లారినతరువాతతీసి, దానికినాలుగవ పాలు వసనాభి, మిరియపుపొడిని కలిపి పూటకు గురిగింజంతచొప్పున, తమలపాకులోబెట్టుకొని పుచ్చుకొనిన, క్షయములు, పాండువులు, కామిల. శూలసన్నిపాతములు, శ్వాసకాసలు, జ్వరములు ఇవియన్నియుమానును.

పూర్ణచంద్రోదయము— సూక్ష్మముగకత్తరించిశుద్ధిచేయబడిన కుందనపు రేకులు౧పలము-శుద్ధిచేసినపాదరసము ౮పలములు-శుద్ధిచేసినఆమ్లసారశిలగంధకము౧౬పలములు వీనిని ఖల్వమందునిచిఎఱ్ఱప్రత్తిపువ్వులరసముతో నొకదినమునూరికలబందరసముచే మఱియొకదినమునూరి-శనగలంతమాత్రలుచేసి ఎండినవెనుక గాజుకుప్పెలోవేసి చీలమన్నిచ్చి వాలుకాయంత్రమున మృదుతీక్ష్ణగాఢాగ్నులచే మూడుదినములు వండిసాంగ శీతలమునదీసి మాత్రలు చిగురుటాకువలె ఎర్రనై యుండిన పక్వమైనదని తెలిసికొని పచ్చకర్పూరము జాజికాయ పిప్పళ్లు లవంగము ఇవి దినుసుకు ౧ పలము కస్తూరి ౮ మినపగింజలంతను చేర్చి నూరి ఆమాత్రలలో చేర్చి కలిపిన ఔషధము సిద్ధమగును దీనిని మినపగింజంత తమలపాకులో నునిచి పుచ్చుకొనినవాడు వీర్యవృద్ధి కలవాడై రతికాలంబుననూర్గురు స్త్రీలకు గర్వభంగము జేయును ఈయౌషధము తీసికొనినవారలకు శీఘ్రముగ ముసలితనము రాక యౌవనమేగలిగియుండును ఈయౌషధమును భుజించువాడు పేరిననెయ్యి ఆవుపాలు మీగడ మినుములు మధుర భక్ష్యములను అనుభవించిన కామముచే గర్వితుడై యౌవనముచే మదించి యుండు స్త్రీలనైనసురతంబున నోడించును ౧ సంవత్సరము సేవించిన దేహమందలి సకలవ్యాధులు తొలంగి కృత్రిమస్థావరాది విషంబులును అంటవు.

రాజమృగాంకరసము—రసభస్మము- ౩ పాళ్లు - స్వర్ణభస్మము ౧ పా- తామ్రభస్మము ౧ పా- మణిశిల ౨ పా- గంధకము ౨ పా-హరితాళకము౨పా- వీనినిజేర్చి ఖల్వములో ౮ జాములుమర్దించి- యీభస్మము

ను పెద్దగవ్వలయందుబోసి- వెలిగారమును మేకపాలతో నూరిగవ్వలమూతిని పూదిగి- యెండలో బెట్టి-ఒకకుండలో-ఆగవ్వలను వేసి కుండమూతిని మూకుడు చేమూసి చీలమన్నుపూసి- గజపుటము వేయవలయు. పిదప- చల్లారనిచ్చి తీసి- ఖల్వములో వేసి మెత్తగనూరి- ఇరువదితొమ్మిది మిరియాలను కొంచెము వెచ్చచేసి పొడిగొట్టి- దానిలో- పైయౌషధమును నాలుగుగురిగింజల యెత్తుకలిపి నేతితో పుచ్చుకొనిన- క్షయము - శ్వాసకాసలు- పాండువ్యాగ్రహణ్యతిసారములు ఇవియన్నియుమానును.

రక్తగుల్మరోగ లక్షణము.

మిథ్యాహారవిహారములవలన వాతపిత్తశ్లేష్మములు ప్రకోపించి, అయిదువిధములగు గుల్మములను గలుగజేయును. అవి ప్రేగులనడుమ గ్రంధిరూపముగనుండును. రెండుపార్శ్వములయందును, హృదయము, బొడ్డు, పొత్తికడుపు వీనియందును ఉండును, ఈరోగమునందు మలమూత్రములు శుద్ధముగజారక, అరుచి, కడుపుబ్బరము, ప్రేగులరచుట, అగ్నిమాంద్యము, ఊర్ధ్వవాతము, ఈలక్షణములు గలుగును.

స్త్రీలకు ఋతుకాలమునందుగాని, గర్భస్రావము కలుగు నపుడుగాని, దాహశూలలతోడ రక్తగుల్మముపుట్టిగర్భిణివలెగనపరచును.

చికిత్స —రక్తగుల్మమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి సెగనకాచి, భేదనద్రవ్యములతోగాచబడిన ఘృతమునుగాని, ఆమిదమును గాని లోనికిప్పించవలయు.

—నువ్వులనుకషాయము పెట్టి, అందు, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, భారంగి వీనినినూరికలిపి నేతినిమిశ్రముచేసి పుచ్చుకొనిన, ముట్టునుప్రతిబంధించెడి రక్తగుల్మములు మానును.

—మోదుగచెక్క, మారేడువేళ్లు, వెల్లుల్లి వీనినికషాయముపెట్టి, ఇంగువకలిపి, వెచ్చనికషాయమును త్రాగిన రక్తగుల్మముమానును.

—ఉసిరికాయలరసములో మోదుగచెక్కల బూడిదెనుగాని, సొంటి పిప్పలి మిరియాల పొడినిగాని కలుపుకొని త్రాగిన రక్తముస్రవించి గుల్మము మానును.

—రక్తగుల్మములోన పగిలినయెడ, రక్తమధికముగ కారును. దీనికి అసృగ్దరచికిత్సను చేయవలయు.

రక్తగుల్మము తాబేలువలె పొడవై, నరాలు పగిలి తెలియుచు, చేతులు, కాళ్లు, బొడ్డు ఇవివాచియుండిన జీవింపడు.

—సర్వగుల్మములకును త్రిఫలకషాయములో తెగడచెక్క పొడినికలిపి భేదికియ్యవలయు. లేక, కంపిల్లకమును తేనెతోనియ్యవలయు.

—గోమూత్రము ౧౨ పలములు, బెల్లము ౨ప, చింతపండు ౩ప, సదాపవిత్తులు ౧ప, సైంధవలవణము ౧తు, మంగపండ్లు ౧ప, వీనినన్నిటినికలిపి కవ్వముతో మదించి, వడియగట్టి వస్తిచేసినయెడ, భేదించి, గుల్మము, ఉదావర్తము, శూల, మూత్రకృచ్ఛ్రము ఇవిమానును.

గోధుమపిండిపదార్థములు పాలు గుల్మరోగమునకు ప్రశస్తంబులు.

నారంగరసాయనము—నారదబ్బపండ్లనుతరిగి, వానిలోకుంచెడు ఉప్పునుపెట్టి, వెల్లుల్లిపాయలు ౮ప, ఉసిరికకాయలు ౧ప, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు ౧ప, ఇంగువ ౧ప, వీనినినూరికలిపి ధాన్యపాకమునబెట్టి, నేతిఅనుపానముతో ప్రాతఃకాలమునందు సేవించినగుల్మప్లీహములుమానును.

నారాచరసము—పాదరసము - గంధకము, నేపాళములు - కరక్కాయలు- తానికాయలు- ఉసిరికపరుగు- సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి- తేనెతోమర్దించి- రేగుగింజంత మాత్రలుచేసి పూటకొకమాత్ర చొప్పున పుచ్చుకొని వేడినీళ్లను త్రాగవలయు- సకలగుల్మములుమానును.

వజ్రక్షారము—లవణము- సైంధవలవణము- కాచలవణము- సౌవర్చలవణము- వెలిగారము- యవక్షారము- సర్జక్షారము- వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- జిల్లేడుపాలతోను బొంతజెముడు పాలతోను ప్రత్యేకముగమదించి - దానిని జిల్లేడాకులకుపట్టించి - ఆయాకులను ఒకకుండలోబెట్టి- మూకుడుమూసి చీలమన్నిచ్చి యెండించి మెల్లనిమంటచేతవండిదించి లోపలియౌషధంబునుతీసి మెత్తగమదించి- పిదప యీయౌషధమునకు అరపాలు- సొంటి, పిప్పలి- మిరియాలు- కరక్కాయ- ఉసిరికలు- జీలకర్ర- పసపు- చిత్రమూలము- వీనిచూర్ణమునుకలిపి బాగుగ మర్దించి- అనుపానవిశేషములతో రెండు వరహాలయెత్తు చొప్పున భక్షించిన-

గుల్మములు- ఉదరరోగములు- శూలలు- అగ్నిమాంద్యము- అజీర్ణము-ఇవి మానును.

శంఖద్రావకము— అన్నభేది- నవాసాగరము- సైంధవలవణము- యవక్షారము- సురాకారము- పటిక వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి యొకగడియ సేపుమర్దించి పాతనాయంత్రమున వండినయెడ శంఖద్రావకముదిగును- ఈ ద్రావకమును అరతులముచొప్పున ఓమవుపాటుతో పుచ్చుకొనిన క్షాస ములు- శ్వాసములు, క్షయరోగము- గుల్మశూల మొదలగునవిమానును.

ఉదరరోగలక్షణము.

సర్వావయవములుచిక్కి- కడుపుపెరిగియుండిన ఉదరమనబడును. అదియెనిమిదివిధములు- వాతాదిదోషములుప్రకోపించి బొడ్డుక్రింద బద్ధో దరమును, బొడ్డుకుమీద ఛిద్రోదరమును, బొడ్డుకుఎడమదికున్న ప్లీహో దరమును, బొడ్డుకుసమమున జలోదరమును గలుగజేయును. ఇవినాలుగు ను,వాతోదరము, పిత్తోదరము, కఫోదరము, దోషయుక్తోదరము ఈనా లుగునుచేరి అష్టోదరములనబడును, ఇందుకడుపుబ్బుట, అగ్నిమందగించు ట, వాపు, బడలికగలుగుట, శక్తిలేకుండుట, తాపము తంద్ర ఈలక్షణము లుగలుగును.ఏకదోషోద్భవములగునవిసాధ్యములు,మిగిలినవిఅసాధ్యములు.

చికిత్స—అష్టోదరములును, మలాధిక్యమువలన బుట్టునుగనుక, ఈ రోగములయందు తరుచుగవిరేచనమునకియ్యవలయు.

—వాకుడుబూడిదెపిప్పళ్లుఇవిసమముగగ్రహించిపంచకోలకషా యముపోసి నూరి వటకములుచేసి సేవించిన ఉదరములుమానును.

—మిరియాలు ౧ప, సొంటి ౨ప, చిత్రమూలము ౩ప, అడవికం ద ౪ప, వీనినిచూర్ణముచేసి, ఈచూర్ణమునకు రెండింతలు బెల్లముకలిపి యుండలుచేసి పుచ్చుకొనిన దీపనముపుట్టి, మూలవ్యాధులు, ఉదరములు శూలలుమానును.

—ఆవుపాలలోఆముదమునుగాని,ఆవుపంచితమునుగాని,కలిపిగాని లేక ౩౦ దినములుపుచ్చుకొనిన అష్టోదరములుమానును.

—ఆవుపాలలో అరటియాకును వేసిత్రొక్కి- ముద్దచేసి పుటము పెట్టినభస్మమగును. దానినితీసికొని ఉదకములో గలిపిపుచ్చుకొనినసకలో దరములుమానును.

వంగేశ్వరరసము—రసభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, గంధకము, వీనినిప్రత్యేకముగనొక్కొక్కపలము వంతునగూర్చి జిల్లేడు పాలతో నొకదినముమర్దించి, బిళ్ళచేసిమూకుడులోబెట్టిమూసి, చీలమన్ను పూసి, ఎండబెట్టి, భూధరయంత్రమున పుటమువెట్టి చల్లారినపిదపతీసి రెండుగురిగింజలంతయెత్తు ఔషధమును తెల్లగలిజేరువేళ్ల చూర్ణముతోను, నేతితోనుపుచ్చుకొనిన ఉదరములు గుల్మములు ఇవిమానును.

త్రైలోక్యాడంబరరసము—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, లోహభస్మము, అభ్రకభస్మము,నాభి, వెలిగారము, సర్జక్షారము,ఇంగిలీకము, గవ్వలభస్మము వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి, జిల్లేడుపాలు, బొంతజెముడుపాలు, వావిలియాకురసము, గుంటగలగరాకురసము,అల్లపురసము ఈ రసములలో, ఒక్కొక్కదినమున నొక్కొక్కరసముతోమర్దించి, యూరబెట్టి రెండుగురిగింజలంతమాత్రలుచేసి, నీడనెండించి, తగిన యనుపానములతో రెండేసిమాత్రలుచొప్పున పుచ్చుకొనిన,గుల్మము,వాపు,క్షయము,పాండువు,శూల, ఉదరములు, విషూచులు ఇవియన్నియుమానును.

బ్రహ్మావటికములు—శ్రీగంధము, వస,సొంటి,పిప్పలి, మిరియాలు, దేవదారు, పసపు, కరక్కాయలు, రేణుకలు, కటుకరోహిణి, తెగడ,పలకులు, వాయువిడంగములు, వేపపట్ట, చెంగల్వకోష్టు, శిరుబొద్ది,దాడిమవరుగు వీనినిదినుసుకు రెండేసివరాలయెత్తు చొప్పునగూర్చి చూర్ణముచేసి, నేపాళచూర్ణము ౧పల, నేలదంతివేళ్ళచూర్ణము ౧౬ ప, వీనిని బ్రహ్మదండివేళ్ళరసముతోమర్దించి కల్కముగజేసి, ఆచూర్ణములోగలిపి, ౧౬ పలముల ప్రాత నేయిపోసి సూక్ష్మాగ్నిచేవండి, రేగుపండంత చొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలోదరములు, గుల్మము,శూల,విద్రధి మొదలగు రోగములు మానును.

విద్రధిరోగలక్షణము.

గుదమునందుగాని, గుదమునకు వెలుపలగాని, నొప్పికలిగి వాచిన యెడ, విద్రధి అనబడును. ఈరోగమునందు, వెక్కిళ్లశ్వాసముకలిగినయెడ జీవించుట దుర్లభము.

చికిత్స—విద్రధి,లోపలగాని, వెలుపలగాని తెలుచుగనుండినయెడ

దుగవిరేచనమునఁ జేయవలయును. బాహ్యవిద్రధికి జలగలఁబట్టించిరక్తము నుఁదీయవలయును. అగసికూర, ముల్లంగికూర, తోటకూర వీనినిభోజనము నందువిశేషముగఁ జేర్చికొని భక్షింపజేయవలయు-

—వెలుపలి విద్రధిపక్వమునకు వచ్చినపుడు, వ్రణమునకువలె చికిత్స సేయవలయు-

స్త్రీకి స్తనమువాచినొప్పికలిగిన, బాహ్యవిద్రధిచికిత్సను జేయవలయు

—అన్నభేది, సైంధవలవణము, శిలాజిత్తు, ఇంగువ, వీనిని చూర్ణము చేసి ఉలిమిరిచెక్కకషాయములో కలిపిభక్షించిన, అపక్వముగు లోపలి విద్రధిమానును.

—కానుమునఁగచెక్కను గాని, మంచిమునఁగ చెక్కను గాని కషాయముపెట్టి, శిలాజిత్తు భస్మమునుకలిపి సేవించిన, లోపలివిద్రధి పక్వమునకువచ్చిపగిలిమానును.

విద్రధినాభికిపైన జనించిపగిలిన, చీమునోటవెడలును. క్రిందిభాగమునజనించి పగిలినగుదమునవెడలును. నాభియందే యుండిపగిలిన, ఊర్ధ్వాధోముఖములయందు వెడలును.

పక్వమునకువచ్చి చీముకారుచుండెడి విద్రధులకును, నాడీవ్రణములకును, భగందరములకును, గండమాలలకును ఫలత్రికగుగ్గులు యోగమును సేవింపవలయును. లఘు భోజనముచేయవలయును.

ఫలత్రికగుగ్గులుయోగము—కరకకాయలు ౧పలము తాడికాయలు ౧ప- ఉసిరికెపప్పు ౧ప- పిప్పళ్లు ౨ప, మహిసాక్షి గుగ్గిలము ౫ ప- వీనినిసూరియుండలు చేసి భక్షించిన సకలవ్రణములుమానును.

—యవలు, గోధుమలు, పెసలు, మునగపట్ట, ఆముదపువేళ్లు, నల్లవావిలి ఆకు వీనిని సమాంశములుగఁగూర్చియుదకముఁబోసి కొంచెము వెచ్చఁజేసి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతిమధురము వరిపేలాలు వీనిచూర్ణమును, శర్కర నెయ్యిలో కలిపిగాని, లేక పెన్నేరుగడ్డ, రక్తచందనము, వట్టివేళ్లు వీనినిపాలతోనూరిగాని లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—ఇనుపచిట్టెము, ఇసుక, ఇటికరాయి, ఆవుపేడ, వీనినావుపంచితముతో నూరి లేపనముచేసిన విద్రధులుమానును.

—అతిమధురము, రక్తచందనము, పసుపు, మంజిష్ఠ, కావిరాయి వీనిని సరిపాళ్లుగనూర్చి లేపనముచేసిన ఆగంతుక విద్రధులుమానును.

మూత్రకృచ్ఛ్రలక్షణము.

రూక్ష, తీక్ష్ణ, ఉష్ణ పదార్థసేవనమువలన, ఎనిమిది విధములగు మూత్రకృచ్ఛ్రరోగములుగలుగును. వాతమువలన నొప్పికలిగి మూత్రము స్రవించును. పిత్తమువలన, నొప్పి మంటగలిగి స్రవించును. శ్లేష్మమువలన చల్లనై చిక్కగా స్రవించును. త్రిదోషజము అసాధ్యము, రక్తమువలన బుట్టిన యెడల రక్తముస్రవించును. శుక్లమువలనబుట్టిన శుక్లము స్రవించును. వస్తినబుట్టినయెడల రాళ్లుపడును. శర్కరాశ్మరి అయినయెడపగిలిసున్నము ఇసుకవలె స్రవించును.

చికిత్స—సర్వమూత్రకృచ్ఛ్రములయందును ఉత్తరవస్తి, విరేచనములు చేయించుటమంచిది.

—శర్కరను యవక్షారమునందు జేర్చిభక్షించిన సకలమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—పల్లేరుకాయలను పాలతోనూరి, ఆరసములో బెల్లమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన, కృచ్ఛ్రములుమానును. సకలమూత్ర కృచ్ఛ్రముల యందును పంచదారముక్కలిహితకరము.

—బెంకాయనీళ్లలో, కొత్తిమెర్లను నూరినముద్దను బెల్లమునుకలుపుకొని తాగిన, నొప్పిమంట సెత్తురు వీనితోగూడిన మూత్రకృచ్ఛ్రములు మానును.

—ఏలకులు, శిలాజిత్తు, కొండపిండివేళ్లు, వీనిని చూర్ణముచేసి కడుగులో వేసిపిసికి బెల్లమునుగలుపుకొని సేవించిన, మృత్యువశమైన కృచ్ఛ్రములు నైనతమమానును.

చిల్లగింజలు, ప్రొద్దుపొడుపువేళ్లు, చల్లగడ్డలు, పల్లేరువేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి, మైసాక్షిగుగ్గిలమును కలుపుకొని తాగిన వాతకృచ్ఛ్రములు మానును.

—గుమ్ముడుతీగెకషాయములోగాని, రసములోగాని శర్కరనుగలుపుకొని పుచ్చుకొనిన, మూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—సుగంధిపాలవేళ్లు, చల్లగడ్డలు, నమ్మదుంపలు, కురువేరు, నేల గుమ్మడిగడ్డ, పల్లేరువేళ్లు, వీనినికషాయముపెట్టి దానికినాలవపాలు శర్కరగలిపి, సేవించినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—కారునునగవేళ్లనుకషాయముపెట్టి అందులోపిప్పలిపొడినికలుకొని సేవించినను ప్రొద్దుపొడుపువేళ్లను చల్లతో సేవించినను రాళ్లూడిపడును.

—అల్లము, యవక్షారము, కరక్కాయలు, పీతచందనము, వీనిని చూర్ణముచేసి పెరుగుతో బుచ్చుకొనిన, ఉష్ణమువలనగలిగినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

—సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, వస, ఇంగువ, సైంధవలవణము, ఆవాలు, ముల్లంగివిత్తులు, వీనినికలితోనూరి ఉడకబెట్టి వెచ్చగ, పొత్తికడుపునబట్టించిన, కృచ్ఛ్రములుమానును.

—పల్లేరువిత్తులు, ఎలికపెంటికలు, దోసవిత్తులు, వీనినికలితోనూరి పొత్తికడుపునబట్టించిన, మూత్రము జారును.

—ఆవుపాలనుబాగుగకాచి, చల్లార్చి దానిలో జటామాంసిచూర్ణము, శ్రీగంధపుపొడి బియ్యపుకడుగు శర్కరవీనినికలిపి పుచ్చుకొనిన రక్తయుక్తముగ స్రవించెడి మూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

లఘులోకేశ్వరరసము—రసభస్మము ౧ పాలు, గంధకము౪పాళ్లు, వీనినొకదినము ఖల్వమున బాగుగమర్దించి బోలుగవ్వలయందునిచి, రసమునకు నాలవపాలు వెలిగారమును ఆవుపాలచేనూరి ఆగవ్వలముఖములకు పొదిగి ఒకపిడతలోనునిచి, ప్రమిదచేమూసి, చీలమన్నిచ్చి యెండించి, గజపుటముచేసి చల్లారినపిదప గవ్వలనుతీసి ఖల్వముననున్నగనూరి యాభస్మమును, నాలుగు గురిగింజల యెత్తుచొప్పున నేతితోబుచ్చుకొని తరువాత ౧౯ మిరియాలను, ౧ పలము జాజిపేరును చూర్ణముచేసి కలిపి మేకపాలలోవేసికాచిశర్కరగలుపుకొనితాగినమూత్రకృచ్ఛ్రములుమానును.

మేహరోగలక్షణము

విరుద్ధములగు నాహారవిహారములవలన, మూత్రమును అనేకవిధములుగ స్రవింపజేసెడియనేకలక్షణములతో గూడినవింశతిమేహరోగములు జనించును. వానిలో, ఉదకమేహము, ఇక్షుమేహము, సురామేహము,

పిష్టమేహము, సికతామేహము, సాంద్రమేహము, శనైర్మేహము, (ఇదే బహుమూత్రము) శీతలమేహము, శుక్లమేహము, లాలామేహము అను నీపదియు శ్లేష్మసంబంధములు(లక్షణములనువానివాని నామములనుబట్టియైన గా, చెరుకురసమువలెమూత్రముస్రవించుచుండినఇక్షుమేహము,అనియిట్లుస ర్వమేహములయందును ఎఱుంగవలయు.) హరిద్రామేహము,నీలమేహము, మంజిష్ఠమేహము, క్షారమేహము, రక్తమేహము, అంజనమేహము, ఈ యాఱును పైత్యసంబంధములు, సర్పిమేహము, మధుమేహము, హస్తిమే హము, వసామెహము, ఈనాలుగును వాతసంబంధములు.

అన్నముజీర్ణింపకుండుట,కాంతి, జ్వరము, దగ్గు, అరుచి, పడిసె ముపట్టుట ఈలక్షణములు కఫజనితమేహరోగములయందుగలుగును. పొ త్తికడుపు, శిశ్నము వీనియందుపోట్లు, వృషణములయందు పగుళ్లగలుగు ట, తాపము, దప్పి, జ్వరము, పులితేనుపులు, మలముపలచగవెడలు ట, ఈలక్షణములు పైత్యమేహరోగములయందుగలుగును. కంఠము,లో మ్ముపట్టుబడినట్లుండుట, శూల, నిద్రరాకుండుట, దగ్గు, ఉబ్బసము, శోష ఈలక్షణములు వాతమేహమునందుగలుగును. కఫజనితమేహములుసాధ్య ములు. పైత్యమేహములుకష్టసాధ్యములు.వాతమేహములు అసాధ్యములు. మూత్రపరీక్ష—వాతమేహరోగి మూత్రమునుపట్టి మెల్లనిసెగచేత,కలుగ ముగకాచినయెడ అయిదవభాగముమిగిలి కలుగముగట్టిన అసాధ్యము, పైత్యమేహరోగి మూత్రము, ఏడవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము, శ్లేష్మ మేహరోగిమూత్రము తొమ్మిదవభాగము మిగిలిన అసాధ్యము.

చికిత్స—ఉసిరికాయల రసములో పసపునునూరికలిపి, తేనె గలు పుకొనిసేవించినను, లేక, తిప్పతీగెరసములో గాని, తిప్పసత్తులో గాని తేనె గలుపుకొని పుచ్చుకొనినను మేహములుమానును.

ఏపిచెక్క, మొక్కపుచెక్క,కంపిల్లము వీనినినూరికషాయమైనను ఉ సిరికాయలరసములోగలిపి, తేనెనుగలిపి పుచ్చుకొనిన సకల మేహములు మానును.

—తంగేడుపంచాంగములను నీడనెండించి పొడిచేసి, దానికిసగము ఉసిరికపప్పుపొడియు, దానికిసగము మానిపసపు మంచిపసపుపొడియు గలిపి, తేనెతోగాని చల్లతోగానిపుచ్చుకొనిన సకలమేహములుమానును.

— కరక్కాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, వెదురాకు, ముస్తెలు, వసబొద్దివేళ్లు, వీనికషాయము పెట్టి తేనెతో పుచ్చుకొనిన, అగస్త్యునిచే సముద్రమింకినట్లు సకలమేహములు మానును.

— చిల్లగింజలు, చంద్రశేకర, మానిపసుపు, నేలయుసిరికవేళ్లు, మరజిష్టి, సిరువేకరవేళ్లు, పసపు, వసబొద్దివేళ్లు, మామిడిపప్పు, కరక్కాయలు, ముస్తెలు, వీనికషాయము పెట్టి తేనెతో నేడుదినములు పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

బడబానలచూర్ణము — ౧౦౦ పలములచంద్రశేకరను త్రొక్కినతి తుమునీళ్లలో వేసి యెనిమిదవభాగము మిగులునట్లు కాచి వడియగట్టి, దానిలో, కరక్కాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు, పసపు వీనినిదినుసుకుగ పలముచొప్పున గూర్చి చూర్ణము చేసికలిపి, భావన చేసి ప్రతిదినము పుచ్చుకొనిన మేహరోగములు మానును.

— మామిడిపప్పు, కరక్కాయ, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు వీనిని చూర్ణము చేసి దీనికి నాలుగింతలు శిలాజిత్తుకలిపి ప్రతిదినము తులమెత్తు తీసికొని తేనెతో సేవించిన. వింశతి మేహములు మానును.

— ఏలకులు, శిలాజిత్తు, హేమమాక్షికము, యష్టిమధుకము, సొంటిపిప్పలిమిరియాలు, వాయువిళంగాలు, కరక్కాయలు, ఉసిరికెపప్పు, తాడికాయలు, ఇవి సమభాగములు. వీనికంతటికి సగము తంగేడువిత్తులు, వీనినన్నిటిని చూర్ణము చేసి కర్షమెత్తుచొప్పున తీసికొని తేనెతో పుచ్చుకొనిన సకల మేహములు మానును.

చంద్రకళావతీరసము — ఏలకాయలు, శిలాజిత్తు, పచ్చకర్పూరము, నేల్లివరుగు, పల్లేరుకాయలు, జాజికాయ, బూరుగబంక, వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణము చేసి దానిలో, రసభస్మము, వంగభస్మము, లోహభస్మము వీనినిసరిపాళ్లుగగలిపి ఖల్వమునందుమర్దించి, తిప్పతీగెబూరుగుపట్ట వీనికషాయముతో ప్రత్యేకముగ భావనచేసి, అరవరాయెత్తుచొప్పున మాత్రలుకట్టి నీడనెండించి యొక్కొకమాత్రచొప్పున తేనెతో పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

— తిప్పతీగరసము సరిపాలుగ తేనెగలిపి తగుమాత్రము వంగభస్మమును గాని సీసభస్మమునుగాని కలిపి పుచ్చుకొనిన సమస్త మేహములు మానును.

—వంగభస్మము, పాదరసభస్మము వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి తేనెగలిపి ఒకగురిగింజలంత పుచ్చుకొనిన చిరకాలపుమేహములు మానును.

సిద్ధయోగము—కరక్కాయలు, తాడికాయలు, ఉసిరికపప్పు వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి ఒకకుండలో వేసి యొకమూకుడుమూసి, మూడుదినములు ఎండలో బెట్టి కుండపైని డోలాయంత్రముగట్టి, ధాత్రియాకు పుర్రెడలో క్రొత్తవేలునటుల పిడికెడు సెనగలను మూటగట్టి ఆ జాడీలు డోలాయంత్రమునవండి పిదపతీసి ఆసెనగలను ప్రతిదినము భక్షించుచుండిన సాధ్యమేహరోగములు మానును.

వంగేశ్వరరసము—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧పా, వంగభస్మము ౨పా, వీనినొకకజ్జలిచేసి శర్కర తేనె వీనినిగలిపి ఖల్వమున మర్దించి, రెండుగురిగింజలంత పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మానును.

ఆనందభైరవరసము—వసనాభి, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, వెలిగారము, ఇంగిలీకము, గంధకము వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో నాలుగుజాములు మర్దించి గురిగింజంత మాత్రలు చేసియొకొక్కమాత్రచొప్పున పుచ్చుకొనిన, మేహములు అతిసారములు మానును.

మేహబద్ధరసము—రసభస్మము, లోహభస్మము, కాంతభస్మము, కర్పూరశిలాజిత్తు, పాలతుత్తము, హేమమాక్షికము, మణిశిల, సొంటి పిప్పలి మిరియాలు, కరక తాడియుసిరికలు, ఓదుగవిత్తులు, వెలగపండుగుజ్జు, పసుపు పొడి, వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి గుంటగలగరాకురసములో నిరువది సార్లు ఊరబెట్టి, యెండించి, పూటకువరాయెత్తుచొప్పున తేనెతో బుచ్చుకొని, వెంటనే ౬ వరాలయెత్తు పెద్దవేపవిత్తులను పలము బియ్యపుకడుగునీళ్లతో నూరి దానిలో రెండువరాలయెత్తు నేయిగలిపి, పుచ్చుకొనిన చిరకాలపు మేహములు మానును.

బహుమూత్రచికిత్స—జాజికాయ, జాపత్రి, పెద్దను అక్కలకర్రమందు ఇవి ప్రత్యేకమొకొక్క కాసు, ఖురాసానివోమము ౨ కాసు, గంజాయివిత్తులు ౨ కాసు, వీనిని మెంతికాయరసముతో మూడుదినములు బాగుగ మర్దించి, సెనగగింజలంత మాత్రలుచేసి ఒకమండలమువరకు రెండుపూటల యుద్ధముగ పుచ్చుకొని, మధురాహారములను పథ్యముగ నాచరించిన బహుమూత్రవ్యాధులు మానును.

వసంతకుసుమాకరము—సువర్ణభస్మము ౨ భాగములు. రజతభస్మము ౨ భాగములు. వంగభస్మము 3 భాగములు, సీసభస్మము 3 భాగములు, కాంతభస్మము 3 భాగములు, రసభస్మము, అభ్రకభస్మము, పగడభస్మము, ముత్తెపుభస్మము, ఇవిప్రత్యేకముగ నాలుగేసిభాగములు, వీనిని ఖల్వమందునిచి ఆవుపాలు, చెరుకురసము, అడ్డసరపురసము, చందనకషాయము, వట్టివేరుకషాయము, కురువేరుకషాయము, పసపుకషాయము, అరటిగడ్డరసము, తామరదుంపలరసము, జాజిమొగ్గలరసము, వీనితో ప్రత్యేకముగ నేడేసిమార్లు భావనజేయవలెను. అనంతరముకస్తూరితోను భావనజేయవలయు. దీనిని ౨ గురిగింజలయెత్తును చక్కెర, తేనె, నేయి వీనియనుపానములతో పుచ్చుకొనిన మేహము, క్షయము మొదలగుసకలరోగములు తొలంగును. ఈయౌషధమును భక్షించిన పురుషుడు పరిశుద్ధమైన ఇంద్రియము గలిగి సంభోగకాలమున నూరుమందినైన నోడించువాడు అగును. ఈయౌషధము మిక్కిలి కామోద్రేకమును గలిగించుటచేసంసారసుఖానుభవజ్ఞులకు మిత్రునివలె హితముజేయునదగునై యుండుటయే గాక సత్సంతానము గలిగించును.

మేహరోగులు- నువ్వులు- ఆవాలు- ఇంగువ- ఉప్పు- తెల్లగడ్డలు పగటినిద్ర- స్త్రీసంభోగము- పెరుగు- పాలు- మద్యము - మత్స్యమాంసము, బెల్లము- నేయి- పులుసు- సొంటి టెంకాయనీళ్లు పిండివంటలు- పనసపండు- కంద- వీనినివర్జింపవలయు.

ఉపదంశరోగలక్షణము.

హస్తనఖాదులచే బీడించుట, సురతానంతరము క్షాళనము చేయకుండుట- అతిమైథునము- యోనిదోషము ఈకారణములవలనవాతపిత్తాదులుప్రకోపించి- లింగమునందైదువిధములగు ఉపదంశరోగములు గలుగును. అందు వాతమువలన లింగము స్తబ్ధమై నొప్పితోగూడియుండును. పిత్తమువలనను రక్తమువలనను లింగము ఎఱ్ఱనై మంటలు గలిగియుండును. శ్లేష్మమువలన కఠినమైదురదగలిగియుండును. సన్నిపాతము వలన లింగమునకు నాశముగలుగును. మఱియు, వాతమువలన లింగమునందు నల్లనిపొక్కులుపుట్టి మిక్కిలివేదన పగుళ్లుగలిగియుండును. పిత్తమువలన పచ్చని

కురుపులుగలిగి, మిక్కిలిస్రావము, మంటలుగలిగియుండును. రక్తమువలన మాంససదృశములైన యెఱ్ఱనికురుపులు జనించును. శ్లేష్మమువలన దురద వాపుగల తెల్లనికురుపులుజనించి చీముగారుచుండును. సన్నిపాతమువలన నానావిధస్రావములు మిక్కిలి వేదనగలిగియుండును. ఇది అసాధ్యము. (ఉపదంశమనగా, కొరుకుజాడ్యము.)

చికిత్స—ఉపదంశము పక్వమునకు వచ్చిన తరువాత లింగమునం దలి దుష్టమాంసమునుచివ్వి వ్రణచికిత్సను చేయవలయు.

—చేదుపొట్ల,కరక తాడియుసిరికలు, వేపపట్ట,సీమనేలవేము,వీనిని సమాంశములుగగూర్చికషాయముగాచిత్రాగిన ఉపదంశములుమానును.

—మఱ్ఱిచిగుళ్లు, కరకాయలు, పసపు, మద్ది, నేరేడు, లొద్దుగు వీనిపట్టలు, వీనినిసమాంశములుగ చూర్ణముచేసి బొంతజెముడు పాలుగలి పి మెత్తగనూరి లింగవ్రణమునకు లేపనముచేసిన ఉపదంశ రోగము లన్ని యుమానును.

—చెంగల్వకోష్టు, పోకచెక్క,వసవీనినినీళ్లతోనూరిలింగమునందు లేపనముచేసిన ఉపదంశములుమానును.

—తెల్లజీలకఱ్ఱను కలుబందరసముతోనూరి లింగముమీదలేపనము చేసిన, నొప్పి, మంటవీనితోగూడిన ఉపదంశములుమానును.

ఘృతము—ఆవునెయ్యి ౪౹ వీసె, ఆవుపాలు ౩పళ్లు వీనినికలిపి,నే యి మిగులునటులగాచి, తామరగడ్డలు, దానివిత్తులు,తూండ్లు, పువ్వులు కేసరములు, వీనినేమపలములను గూర్చి చూర్ణముచేసి, ఆఘృతములో వే సి దించి పుచ్చుకొనిన సకలోపదంశములు మానును.

వ్యాధిహరణరసము—ఇంగిలీకమునుండి తీసినరసము ౧ పా,రస కర్పూరము ౨ పా, గంధకము ౧ పా, వీనిని ఖల్వమున మూడుదినములు బాగుగమదించి, కాటుకజేసి, దానిని కోడిగ్రుడ్డులోబెట్టి దానిమీద౧చీ లమన్నుబుపూసి, ఒకదినమంతయు వాలుకాయంత్రమున మృదుతీక్ష్ణగా ఘాగ్నులచేవండి, చల్లారినపిదపతీసి, నాలుగుగురిగింజలంత చొప్పున తమ లపాకులోబెట్టుకొని భక్షించిన, ఉపదంశములు, నపుంసకత్వము, ముది మి, లొమ్మునొప్పి, ఇవిమానును, సంతానము లేనివారికి సంతానంబును దీర్ఘాయుష్యంబును గలుగును.

మేహాంతకరసము — రసభస్మము ౩ పా, బంగారుభస్మము ౪ పా, రజనము ౩ పా, లోహము ౩ పా, తామ్రము ౩ పా, నాగము ౩ పా, వంగము ౩ పా, అభ్రకము ౩ పా, కర్పూర శిలాజిత్భస్మము ౩ పా, శుద్ధిగలగంధకము ౩ పా, వీనినికూర్చి త్రిఫలకషాయముతో మర్ధించిమాత్రలు చేసి నీడనెండించి యామాత్రలను మూడుపుటములువేసి చల్లారనిచ్చి మట్టి వేళ్ళకషాయముతోను చందనపునీరుతోను నాలుగుజాములుమెత్తగామర్దించి మాత్రలుచేసి నీడనెండించి తేనెతోగాని పంచదారతోగాని పుచ్చుకొనిన సకలమేహములు మూత్రదోషము మొదలగునవిమానును.

హేమసుందరరసము — శుద్ధిచేసినవంగము ౨తు, పాదరసము ౨ తు, వీనినికలిపి కరిగి బిళ్లనుచేసి దానినినలియగొట్టి మెత్తగకలియనూరిన వాసారము, అమరశిలగంధకము వీనిని పైవానితో సమభాగములుగ కలిపి, మెత్తగానూరి బిళ్లచేసి మట్టిమూకుడులోనునిచి యింకొకమూకుడుమూసి అంచులకు చీలమన్నునిచ్చి యెండనిచ్చి పైమూకుటికి సన్నరంధ్రములుచేసి ప్రొయ్యిమీదనునిచి మృదుతీక్ష్ణగాధాగ్నులచే నొకజాము వండి, రంధ్రముగుండా పొగపచ్చగ వెడలిన పక్వమైనదని తెలిసికొని దించవలయు. చల్లారినతరువాత ఆబిళ్లను తీసి లవంగాలు జీలకర్ర వీనికలకముతోనూరి నేయి, వెన్న, శర్కరఅనువాని అనుపానములతో బుచ్చుకొనిన సకలమేహములు, కుసుమములు ధాతునష్టము మొదలగునవిమానును.

భల్లాతకీలేహము — సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్రమూలము, లవంగాలు, లవంగపుచెక్క, ఏలకులు, కురాసాని ఓమము, కురంజీఓమము, రేవులచిన్ని, జాజికాయ, జాపత్రి, ఇవిదినుసుకు ౧ తులము చొప్పునగూర్చిచూర్ణముచేసి, జీడిగింజలు ౫ పలములుతెచ్చి నేతినవేయించి, బెల్లము ౫ పలములుకలిపి రోటవేసి త్రొక్కియిందులో ఆచూర్ణమునుకలిపి త్రొక్కిముద్దచేసి భక్షించిన, మేహములుమానును.

అండవృద్ధిలక్షణము.

విషమాన్నపానాదులవలన, క్రిందిభాగమునసంచరించుచుండెడివాయువుదుష్టంబై, వృషణములయందు వ్యాపించి శూల, వాపు వీనినికలుగజేసి గజ్జలసందులయందలి నాడులకెరచి యచ్చట గంటువలెవాపుగలుగజా

గజేసిన అండవృద్ధి యనబడును. ఈ అండవృద్ధి, వాతజ, పిత్తజ, శ్లేష్మజ, రక్తజ, మేదోజ, మూత్రజ, అంత్రజ (అనగా నరములు తొలగుట) ముల నియేడు విధములుగనుండును.

వృద్ధినాశనగసము — రసము, ౧ పాలు, గంధకము ౧పా, స్వర్ణమాక్షికము ౨పా, వీనిని కరక్కాయలకషాయముతో మూడుదినములాను, ఆముదమున నొకదినమునుమర్దించిసేవించిన, అండవృద్ధినశించును.

పునర్నవాదితైలము — తెల్లగలిజేరు వేరు, పెద్దగుమ్ముడుపట్ట, దేవదారుపట్ట, తిప్పతీగ, యవక్షారము, సర్జక్షారము, వెలిగారక్షారము, ఉప్పు, బిడాలవణము, నల్లఉప్పు, సైంధవలవణము, కాచలవణము, చెంగల్వకోష్టు, తామరగడ్డలు, తుంగగడ్డలు, కచ్చూరములు, సన్నరాష్ట్రము, వస, పిల్లిపీచరవేళ్లు, ఓమము, పెద్దసోపు, ఇంగువ, వాయువిడంగాలు, అతివస, అతిమధురము, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు, చెవ్యము, చిత్రమూలము, వీనిని సమాంశములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి, దీనికంతటికి సముముగ తానికాయలబెరడు పొడికలిపి ఉదకముపోసి కల్కముగజేసి, పిదప, నువ్వులనూనె ౧ పడిపోసి, వీనికన్నిటికి రెండింతలు ఆవు పంచితము, కలి వీనినిపోసి మైనముగునట్లు ఆతైలమునుకాచి, రెండుపూటల యందును ఒకొక్కపలముచొప్పున పుచ్చుకొనిదానితోనే వస్తికర్మకూడచేసిన యెడ అండవాయువులు నడుమునొప్పులు, వీపుతొడలు వృషణములు వీనియందలి నొప్పులు మానును.

— కానుగు, జిల్లెడాకు, గజ్జెరాకు వీనినినూరి పట్టించికట్టినను, లేక పాపరతీగనునూరి పట్టించినను సప్తవృద్ధులుమానును.

— చిట్టాముదపువేళ్లు, ములుగోరంటవేళ్లు వావిలివేళ్లువీనినికషాయము పెట్టి దీనిలోసైంధవలవణమును ఆముదమును కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

— గచ్చవేళ్లు, పులవలు, వెల్లుల్లి వీనిని కషాయముపెట్టి అందులో, ఇంగువను నేతిని కలుపుకొని సేవించిన సప్తవృద్ధులుమానును.

— బాగవేళ్లకషాయములో, ఇంగువ, శొంఠి, సైంధవలవణము పిప్పళ్లు, వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి, కలిపిసేవించిన సప్తవృద్ధులు మానును.

—సౌవర్చలవణము, సైంధవలవణము, ఇంగువ, జీలకఱ్ఱ, కార్చిను గచెక్క, నెమలిచెక్క, బోడతరము, సొంటి, పిప్పలి మిరియాలు, వీనిని చూర్ణముచేసి కర్ష మెత్తుచొప్పున వేడినీళ్లతో నిచ్చిన పనుసు వృషణముల వలెనగును.

ఆంత్రజవృద్ధియందు గలిజేరాకునుడికించి ఆరునెలలు కట్టవలయు, లేకరక్షనైన వేయవలయు. మూత్రవృద్ధియందు దానిని శస్త్రముచేసికార్చి ఆసనవృషణములకునడుమ రక్షవేసిన, బుడ్డనివర్తించును.

కట్టెలనునఱుకుట, దారినడచుట, వాతకరపదార్థములను భుజించుట, స్త్రీలగూడుట, అశ్వాదులనెక్కి తిరుగుట ఈపనులను అండవృద్ధిగలవారు వర్జింపవలయు.

వర్ధ్మరోగలక్షణము.

పులుసు- జిగటగల పదార్థముల విశేషముగ భక్షించుట వలనను, బరువును మోయుట, చన్నీళ్ళనానుట, ఆయుధములద్రిప్పుట, గట్టిగఅరచుట- దూరమునడుచుట మోహమువలన విషమబంధములచే స్త్రీలగూడుట- ఇట్టికృత్యములవలన వాతము ప్రకోపించి సన్ననిప్రేగులు, నరములు, వీనియందు ప్రవేశించి నాడులను స్వస్థానములనుండి తొలగదీసి గజ్జలయందు గ్రంథిరూపశోభనుగలుగంజేసిన వర్ధ్మరోగమనబడును. దీనియందుజ్వరము కృశత్వము, శూల, ఈలక్షణములుగలుగును.

చికిత్స—సైంధవలవణమును ఆవునేతిలోకలిపి ౧ తులమువంతున పదుదినములు పుచ్చుకొనుచు ఆగ్రంథులమీద లేపనముగూడజేసిన అవినివర్తించు. కానుగ వేరునుగాని గంటుభారంగినిగాని కుడితితోనూరిలేపనము చేసిన నివర్తించును.

—పెద్దపాపరవేళ్ళనునువ్వులనూనెతోమర్దించి ఆవుపాలలోకలిపిపుచ్చుకొనినననివర్తించును.

సైంధవలవణము అన్నభేది వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కొంచెము ఆముదము కలిపిపుచ్చుకొనుచు వృషణములకు వస్త్రములనుబంధించుచుండినననివర్తించును.

రేతోదోషలక్షణము.

కారము- పులుసు- ఉప్పు ఉష్ణపదార్థములువీనినివిశేషముగభక్షించుటవలనను- అతిమైధునమువలనను- యోనిదోషములవలనను- ద్వేషయుక్త స్త్రీసంభోగమువలనను -మనస్సంతాపమువలనను-వీర్యమునునిరోధించుటవలనను శుక్రదోషముగలుగును-

చికిత్స—మినపప్పును నేతితో వేయించి, ఆవుపాలలోవేసి శర్కరగలిపి పాయసమొనర్చిపుచ్చుకొనిన దోషముతొలగి వీర్యవృద్ధిగలుగును.

—తెల్లగురిగింజలను చల్లపిల్లిగడ్డలనుచూర్ణముచేసి ఆవుపాలలో వేసిపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధి గలుగును.

—నేలగుమ్మడుగడ్డలను కల్కముదీసి నెయ్యిపాలుకలిపితేహపాకమునవండి అత్తిపండంతప్రమాణమున పుచ్చుకొనిన వృద్ధునికి సహితము వీర్యవృద్ధికలుగును.

—మేకపోతువృషణములనుమర్దించిపాలలోవేసి యుడకబెట్టినువ్వులపిండికలిపి భక్షించుచుండిన-ఎంతమందిస్త్రీలతోనైననురమింపవచ్చును.

—పెద్దపల్లెరుకాయలు చల్లపిల్లిగడ్డలు, దురదగొండివిత్తులు, నీరుగొబ్బివిత్తులు, చిట్టాముట్టివేళ్లు, పేరాముట్టివేళ్లు,వీనినిసమాంశముగగూర్చి చూర్ణముచేసి ఆవుపాలలోగలిపి రాత్రులయందు బుచ్చుకొనిన, ఎందఱుస్త్రీలతోనైనరమింపవచ్చును.

—ఉసిరికవరుగును చూర్ణముచేసి, ఆయుసిరికరసముచేత నేయూరబెట్టి, శర్కర తేనెనెయ్యికలిపి పుచ్చుకొనిపాలుత్రాగుచుండిన వీర్యవృద్ధి గల్గుగును.

—నేలగుమ్మడుగడ్డనుచూర్ణముచేసిదానిరసముచేతనే ఊరబెట్టి,ఆవుపాలు,నేయికలిపిత్రాగిననూరుమందిస్త్రీలతోగూడదగిన శక్తిగలుగును.

—తింపలములచల్లపిల్లిగడ్డలను పొట్టుతీసిదంచి, ఆవునెయ్యితింప, ఆవుపాలు తింప, వీనిని ఒకకుండలోనునిచి- మెల్లనిమంటచేత, పాలిగురువరకుకాచి, వడియగట్టి శర్కర,పిప్పళిపొడి, తేనెవీనినిసమానముగజేర్చి ప్రతిదినముపుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధికలుగును.

అశ్వగంధతైలము—పెన్నేరుగడ్డ, జటామాంసి, చెంగల్వకోష్టు, పెదములకపండు, చల పిలి గడలు వీనిని సగిపాలుగగూర్చి దంచి [illegible]

డలోనునిచి దీనికినాలుగుపాళ్లు ఆవుపాలుపోసి, అన్నిటికిసమముగనువ్వుల నూనెబోసి, మెల్లనిమంటచేవండిదించి, లింగమునకు స్తనములకులేపనము చేసిన నవిమిక్కిలికఠినంబులగును.

—పెన్నేరుగడ్డనునల్లయుమ్మెత్తాకురసమునబాగుగమర్దించి, బర్రె వెన్నకలిపి, నల్లయుమ్మెత్త కాయలోబెట్టి, ఆవుపేడపొదిగి కొద్దిపుటము వేసి, చల్లారినతరువాతదీసి, నల్లయుమ్మెత్తకాయలరసముచే ఖల్వముక్షణ దీకించి లింగమునకు లేపనముచేసిన హయలింగముంబోలి దృఢమై సుర తమునందు మిక్కిలి శక్తిగలిగియుండును.

—శుద్ధిగలజీడిగింజలు, దానిమ్మపండ్లు, వాక్కుడుపండ్లు, వీనిరస ములను క్షీరముచేసి వుచ్చుకొని ఆవనూనెను లింగమునకులేపనముచేసిన హయలింగమువలె దృఢముగనుండును.

—దుష్టపువేరు, చాగశేరు వీనిని ౭ దినములు మేకమూత్రమునం దు నానబెట్టి నూరి లింగమునకు లేపనముచేసి వీర్యము స్తంభించును.

—తెల్లతామరపువ్వులోనికింజలక్షములు, నల్లకలువ గడ్డలు వీనిని సమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కొంచెము చక్కెర తేనెకలిపి మ ర్దించి, లింగమునకుబూసికొని సంగమంబొనర్చినమిక్కిలిసుఖముకలిగి లిం గముదృఢముగనుండును.

నారసింహచూర్ణము—చల్లపిల్లిగడ్డలపొడి, పెద్దపల్లేరు కాయల పొడి ఇవిరెండును ౧ ప్రస్థము, నేలతాటిగడ్డలపొడి ౪ వీసె, తిప్పసత్తు ౪౽ వీ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు ౪౺ వీ,చిత్రమూలచూర్ణము ౹ వీ, తెల్లనువ్వు లపిండి ౧ ప్రస్థము, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు ఇవి రూపల,శరక్కర ౧౺ వీసె, తేనె ౪౽వీ, ఆవునెయ్యి ౪ వీసె. నేలగుమ్మడుగడ్డచూర్ణము ౧ప్ర స్థము, వీనినన్నిటినేకముచేసి ఒకకుండలోబోసియుంచి, ప్రాతకు ౪ పల ముచొప్పున శాకటూసము వుచ్చుకొనిన, ముదిమి, మేహములు, పాండువు పన్నిపాతములు మొదలగు రోగములునూనును, శరీరమునకు మంచికాంతి గలుగును. సింహపరాక్రమంబును, అశ్వవేగంబును, గరుడదృష్టియు, నూ ర్గుస్త్రీలగూడదగినశక్తియు, మంచిసంతానమును గలుగును,

గోధుమరసాయనము—౺౪ షడిగోధుమలనుఒకకుండలోబోసి దా నిలోనాకటూము నీళ్లుబోసికషాయముపెట్టి, నాలవపాలు మిగులునట్లు

కాచి, దానిలో గోధుమనూక, మినపప్పు, తెల్లగురిగింజలు, ద్రాక్ష, ఖర్జూరము, చిట్టీతపండ్లు, తిప్పసత్తు, అతిమధురము, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు, పిల్లిపీచర, పెన్నేరుగడ్డ, శుద్ధిగలజీడిగింజలు దూలగొండివిత్తులు, వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి చూర్ణము చేసికలిపి, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె, కషాయమునకు నాలుగింతలు ఆవుపాలు వీనిని పోసి చెలుకుదంటుతో కలియబెట్టి మెల్లనిమంట చే వండి, ఏలకులు, లవంగపట్ట, పచ్చకర్పూరము, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, నాగకేసరములు వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణము చేసి వస్త్రగాలితము చేసి దానిలో వేసి కలియబెట్టి లేహపాకమున దించుకొని ప్రతిదినము పలమువంతున బుచ్చుకొనిన, సురతసమయంబున లింగమునకు శైథిల్యము శుక్రనష్టము గలుగక బలము వీర్యవృద్ధి కలుగును. ౧ పలములవంతున ౧౫ దినములు తప్పక బుచ్చుకొనినయెడ నూర్గురు స్త్రీలతో రమింపదగిన శక్తిగలుగును, మఱియు వాతములు, మూత్రకృచ్ఛ్రములు నుమానును.

గుడకూశ్మాండలేహము — నువ్వులనూనె ౧ వీసె, ఆవునెయ్యి ౧ వీసె వీనిని బాగుగ కాగబెట్టి, వానిలో బెరడుతీసిన బూడిదగుమ్మడుపండు బద్దలను ౧౦౦ పలములు వేసి పక్వముచేసి, లవంగపట్ట, ఆకుపత్రి, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు, దనియాలు, జీలకఱ్ఱ, చిన్నయేలకులు, పెద్దయేలకులు, మోడి, చెవ్యము, చిత్రమూలము, దురదగొండివిత్తులు, పరికెగడ్డలు, తుంగముస్తెలు, నేలతాటిగడ్డలు, చిట్టాముట్టి, వీనిని ప్రత్యేకము ౧ తులముచొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసి వేసి, ౨౪ వీసె ప్రాతబెల్లమును కలిపి లేహపాకమున వండి దించి చల్లారినతరువాత ౧ సేరు తేనె కలిపి పుచ్చుకొనిన, సన్నిపాతములు, మందాగ్ని, కాసశ్వాసలు, జ్వరములు, వాంతులు, వెకిళ్లు మానును కృశించినవారికి పుష్టికలుగును మిక్కిలి స్త్రీవ్యాపారము వలన క్షీణించిన రేతస్సుగలవారికి వీర్యవృద్ధినిచ్చును.

నవాయసాదిచూర్ణము — కరక తాడియుసిరికలు, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తెలు, వాయువిళంగాలు, వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి దీనికి తొమ్మిదవపాలు లోహభస్మమును జేర్చి, తేనె, నెయ్యి, వీనితోగాని, ఆవుమజ్జిగతోగాని, ఆవుపంచితముతోగాని పుచ్చుకొనిన పాండురోగములు, శోషములు, భగందరము, మూలవ్యాధులు, ఉదరములు మాని ధాతువృద్ధి కలుగును.

మాషాదిమోదకములు—మినపప్పు, పొట్టుదీసినగోధుమలు, పొట్టుదీసినయవలు, బియ్యము, పిప్పళ్లు, వీనిని ప్రత్యేకము ౧ పలము చొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసి దీనికంతటికి సగపాలు ఆవునెయ్యిపోసి వేయించి దానికిసరిపాలు పంచదారగలిపి అరపడి నీళ్లుపోసి మెల్లనిమంటచే వండి బాగుగగలియబెట్టి, యుండలుచేసి సాయంకాలమునందు బుచ్చుకొనుచు అర్ధసేరుపాలను త్రాగి, పులుసుకారములవర్జించిన, మిక్కిలివీర్యవృద్ధిగలుగును.

మదనకామదేవరసము— రజతభస్మము ౧ పాలు, వజ్రభస్మము ౨పా, స్వర్ణభస్మము ౩పా, తామ్రభస్మము ౮పా, పాదరసము ౫ పా, గంధకము ౬ పా, లోహభస్మము ౯పా, వీనిని ఖల్వమునకలుబందరసముతో బాగుగమర్దించి, గాజుకుప్పెలోబెట్టి, దానిమూతికి చీలమన్నుచే మెండించి, ఒకకుండలోదానిగొంతువరకు సైంధవలవణమునుపోసి దానిమీదకుప్పెనునిచి, కుండపైన మఱియొకకుండను బోర్లించి, చీలమన్నుపూసిపొయ్యిమీదబెట్టి మెల్లనిమంటచే ౮ జాములువండి, చల్లారినపిదప, ఔషధమునుతీసి, జిల్లేడుపాలు పెన్నేరుగడ్డ, దురదగొండివిత్తులు, నేలతాటిగడ్డలు, పెద్దపల్లేరు, చల్లపిల్లిగడ్డలు తుంగముస్తెలు, తామరదుంపలు, వెల్లివీనిరసముతో ప్రత్యేకముగ మున్నూరుమర్దించి యూరబెట్టి, ఈయౌషధమున కెనిమిదవపాలు, కస్తూరి, సొంటి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, పచ్చకర్పూరము, ఏలకులు, లవంగములు, వీనినిచూర్ణముచేసి కలిపి ఒక్కొకకర్షము చొప్పునఔషధమునుతీసికొని అంతమాత్రము శర్కరనుగలిపి రెండుపలముల ఆవుపాలనుకలిపి పుచ్చుకొనిన, కాంతి, బలముకలిగి, యనేకస్త్రీలతో రమింపదగిన వీర్యపుష్టికలుగును. దీనికి పులుసు పదార్థముల వర్జించవలయు, మధురాహారంబుల భక్షించవలయు.

శృంగారాభ్రకరసయోగము—శుద్ధిగలపాదరసము ౨ పా, అష్టశుద్ధులుగలగంధకము ౧ పా, తామ్రభస్మము ౩ పా, నాగభస్మము ౧౪ పాలు, వంగభస్మము ౧౪పా, లోహభస్మము ౪పా మండూరము ౪పా, స్వర్ణభస్మము ౪పా, హేమమాక్షికము, చెంగల్వకోష్టు, లక్కజటామాంసి, తాళీశపత్రి పచ్చకర్పూరము, జాజికాయ, కస్తూరి, ఇంగిలీకము, మంజిష్టి, దేవదారుచెక్క, లవంగాలు, మణిశిల ఇవియొక్కొకపాలు, అభ్రకభస్మము ౬౪పా, బోరిఢీమము ౩। పా, నల్లకలువదుంపలపొడి [illegible] పా,

వీనిని జేర్చి, తమలపాకుల రసముతో నవనీతముగునట్లు మర్దించి, సెనగగింజంతమాత్రలుచేసి నీడనెండించి, పూటకు ౧ మాత్రచొప్పున, లవంగాల అనుపానముతో బుచ్చుకొనిన, అగ్నిమాంద్యము- అజీర్ణము- శూలలు- మేహములు, ఉదావర్తము- మూత్రకృచ్ఛ్రాదులు ఇవి యన్నియు మానును- దేహమునకు కాంతి- దీర్ఘాయుష్యము, గలుగును వీర్యమును వృద్ధిచేయును స్త్రీసంభోగముచేసిన పిదప ఈయౌషధమును భక్షించినవారలకెప్పటికిని బలముతగ్గకయుండును. పాలుఅన్నము- నెయ్యి మినుముపదార్థములు మధురపదార్థములు వీనినిపథ్యముగ జేర్చుకొనవలయు.

మహాభల్లాతకీలేహము—మానెడుసల్లజీడిగింజలను ఇటికపొడిచే రుద్ది ముక్కలనుతీసివేసి నీళ్లచేగడిగి గాలినఆర్చి- ఒక్కొక్కదానిని రెండు గాకోసి- నాలుగుమానికలనీళ్లలోవేసి నాలుగోవంతు మిగులునట్లుకాచిచల్లారనిచ్చి- మానెడునెయ్యి, ౪పడి శర్కర వీనినివేసికలిపి- కాచి కృష్ణాగరు- కరక్కాయ- సొంటి- పిప్పళ్లు- మిరియాలు- వాయువిళంగాలు వీనిని సమభాగములుగ్రహించి- చూర్ణముచేసి ౧ ఆళాకుకలిపి- ౨ఆళాకులు ఉసిరికపప్పుపొడి, ౨ఆళాకులుతేనె వీనినికలిపికాచి- ఏడుదినములుధాన్యపుటముననగాని-భూమియందుగానియునిచి-దానికాయంతచొప్పున బుచ్చుకొనినస్త్రీసంబంధరోగములన్నియు మాని వీర్యవృద్ధికలుగును.

శ్వాసలక్షణము.

శ్వాసరోగము అయిదు భేదములు గలిగియుండును. అందు మహాశ్వాసమునందు గొప్పమోతగలిగియుండును.ఊర్ధ్వశ్వాసమునందుఊర్ధ్వదృష్టిగలిగియుండును. ఛిన్నశ్వాసమునందుశ్వాసమునిలిచినిలిచిపుట్టును-తమశ్వాసమునందు కన్నులుగానరాకభ్రమసినట్లుండును-క్షుద్రశ్వాసమునందు అల్పవేదనగలిగియుండును. క్షుద్రశ్వాసము- సాధ్యము. తమశ్వాసము యాప్యము- తక్కినమూడును అసాధ్యములు.

చికిత్స—మిరియాలు-మణిశిల- లక్క- పిప్పళ్లు- వీనినిచూర్ణముచేసి దీనికిసరిబెల్లముకుకలిపి మూనెతో కర్ష మెత్తుచొప్పున బుచ్చుకొనిన క్షుద్రశ్వాసముమానును.

—వట్టివేళ్లు- దిరిసెనపుచెక్క- పిప్పళ్లు- బెల్లము వీనిని సమభాగములుగగలిపి- తరిగడుగులోనిచ్చిన శ్వాసములుమానును.

—సరళదేవదారు- పసపు- రాస్న- కరక్కాయలు - ఉసిరికపప్పు- తాడికాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- పద్మపువేళ్లు- వాయువిళంగాలు- వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- సరిభాగముపంచదారనుగలిపియిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

—దూలగొండివేళ్లు- పిప్పళ్లు- ద్రాక్షపండు- కర్కాటకశృంగి-కరక్కాయలు వీనినిసమాంశములుగచూర్ణముచేసికర్షమెత్తుచొప్పునతేనెతోబుచ్చుకొనిన- శ్వాసము- కాసము-ఊర్ధ్వవాతము ఇవిమానును.

—కచ్చూరములు- సైంధవలవణము- సొంటి- పిప్పళ్లు-మిరియాలు వాయువిళంగాలు- చెంగల్వకోష్టు, ఇంగువవీనిని సమాంశములుగ గూర్చి సరిపాలు శర్కరకలుపుకొని కర్షమెత్తు వేడినీళ్లతోబుచ్చుకొనిన శ్వాసము- కాసము- వెక్కిళ్లుమానును.

—ఉత్తరేణినడిమికాడలుకాల్చినమసి- తేనె - నెయ్యి వీనినికలిపియిచ్చిన శ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసకాశేశ్వరరసము—రసము - గంధకము - సువర్ణమాక్షికము- ఇంగిలీకము- నాభి- వంగభస్మము- లోహభస్మము- తామ్రభస్మము- అభ్రకభస్మము జాజికాయ - లవంగపుచెక్క - లవంగాలు - ఏలకులు- నాగకేసరాలు- ఉమ్మెత్తవిత్తులు- నేపాళములు- కచ్చూరములు- పసపు- ఇవిసరిపాళ్లు, మిరియాలు మూడుపాళ్లు వీనినికల్వమున ఇనుపదండముతో మర్దించి- కొడిసెరసముచే ౨౦ ఒక్కసారియూరబెట్టి- రెండుగురిగింజలమెత్తుగాని ఒకగురిగింజమెత్తుగాని అల్లపురసముతో పుచ్చుకొనినఅయిదువిధములైనశ్వాసములు కాసములు మానును.

కాసరోగలక్షణము.

కాసరోగంబులైదు విధంబులు - వాతకాసంబున పొడి దగ్గుగలుగును. పైత్యకాసమున తాపముగలిగియుండును. శ్లేష్మకాసమున చీముసగలిగియుండును.అభిఘాతకాసమువలన రొమ్మునందలిరక్తముచెడిదగ్గుపుట్టు

ను. క్షయకాసము క్షయరోగముతో గూడియుండును. వీనిలో అభిఘాతకాసముయాప్యము- క్షయకాసము అసాధ్యము.

చికిత్స—కసివెంద-తిప్పతీగె- వాకుడు-అడ్డసరము-గుంటగలగర- ఈ అయిదును సమభాగములుగగూర్చి- త్రొక్కి-తీసినరసము ౮ భాగములు- నేయి ౧భా- వీనినికలియబోసి- కాచినఘృతమును పుచ్చుకొనిన పంచకాసములుమానును.

—భారంగి- వాకుడువీనిని కషాయముగాచి తేనె అనుపానముతో బుచ్చుకొనిన పంచశ్వాసకాసములుమానును.

శ్వాసచికిత్సలు కాసమునకును- కాసచికిత్సలు శ్వాసమునకును ఉపయోగించును.

క్షుద్రాదిలేహ్యము—వాకుడువేళ్లు ౧౦౦పలములు. కరక్కాయలు ౧౦౦ప- వీనినినలుతుమునీళ్లలోబోసి తూమెడుగకాచి- వడియబోసిఆకషాయములో ప్రాతబెల్లమును ౧౦౦ పలములుగలిపి - లేహ్యపాకముగకాచి- చల్లారినవెనుక అందులో- సొంటి ౧ప - పిప్పలి ౧ప- మిరియాలు ౧ప- లవంగపట్ట ౧ప- ఆకుపత్రి ౧ప-ఏలకులు ౧ప- నాగకేసరాలు ౧ప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపి తేనె ౬ ప- కలపవలయు. ఈలేహమును సేవించిన- కఫవికారములు- శ్వాసకాసములు- పంచగుల్మములు - వెక్కిళ్లు- హృద్రోగము- అరుచి- మందాగ్ని ఇవి అన్నియు మానును.

భార్గ్యాదిలేహ్యము—మారేడువేళ్లు- గుమ్ముడువేళ్లు- తక్కిలివేళ్లు- దుందిలపువేళ్లు- కోలపొన్నవేళ్లు- ముయ్యాకుపొన్నవేళ్లు- ములకవేళ్లు- వాకుడువేళ్లు-పల్లేరువేళ్లు-ఇవిఅన్నియుచేరి ౧౦౦ పలములు. భారంగి ౧౦౦ప- కరక్కాయలు ౧౦౦- వీనిని ఎనిమిదితూముల నీళ్లలోవేసినాలుగవభాగముమిగులునటుల కషాయముగాచి - వడియగట్టి- దానిలో౧౦౦పలముల బెల్లమును కలిపి - లేహ్యపాకముగాకాచి - దానిలో సొంటి ౧ప- మిరియాలు ౧ప- పిప్పళ్లు- ౧ప- ఏలకులు ౧ప- లవంగపుచెక్క ౧ ప- ఆకుపత్రి ౧ ప- నాగకేసరాలు ౧ప- వీనిని చూర్ణముచేసి కలిపిచల్లారినపిదప- తేనెను ౮ పలములు కలపవలయు. ఈలేహమును సేవించిన శ్వాసకాసములు- క్షయరోగములు- వెక్కిళ్లు-శ్లేష్మము-ఛర్ది- హృద్రోగము- అరుచి- మేహము ఇవిమానును.

స్వర్ణభూపతి—రసము ౧ పాలు, గంధకము ౧ పాలు, తామ్రభస్మము ౨ పాళ్లు, అభ్రక, లోహ, కాంత, స్వర్ణ,రజతభస్మములు,నాభి, ఇవిప్రత్యేకము ఒక్కొక్క భాగము వీనినన్నిటిని హంసపాది ఆకురసమున ఒకదినముమర్దించి ముద్దచేసి యెండబెట్టి, గాజుకుప్పెలో బెట్టిచీలమన్నుయిచ్చి యెండినతరువాతవాలుకాయంత్రములో బెట్టి,మెల్లనిమంటతోవండి చల్లారినతరువాతతీసి నాలుగుగురిగింజలయెత్తు చొప్పున, పిప్పళ్లు అల్లపురసము వీనితోపుచ్చుకొనిన, సన్నిపాతములు, సర్వవాతరోగములు శూలలు, మేహములు, గ్రహణులు, శ్వాసకాసములు, కామిల, పాండు రోగము, శిరోరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రములు, ఇవిమానును.

తాళీశచూర్ణము— తాళీశపత్రము ౧ తు, మిరియాలు ౨ తు, సొంటి ౩ తు, పిప్పళ్లు ౪ తు, తవాక్షీరి ౫ తు, ఏలకులు ౪ తు, దాలచిని చెక్క ౪తు, వీనినిచూర్ణముచేసి, ౩౨ తులముల శర్కరగలిపి పుచ్చుకొనిన, కాస, శ్వాస, జ్వర, ఛర్ది, శూల, పాండురోగములు మానును.

హిక్కాలక్షణము.

ఎక్కిళ్లువేగముగలిగి జంటగవచ్చినయెడయమళ హిక్కయనియు, గొప్పధ్వనితోగూడివచ్చిన మహాహిక్కయనియు, నాభినుండివెడలి గంభీర శబ్దముతోగూడినది గంభీరహిక్కయనియు,మందవేగముగలిగి వెంటవెంట వచ్చుచుండిన క్షుద్రహిక్కయనియు,అన్నపానాదులవలన బుట్టినది అన్నజహిక్కయనియు, హిక్కలు ౫ విధంబులు, వానిలో మొదటిమూడును అసాధ్యంబులుమిగిలినవి సాధ్యంబులు.

చికిత్స—శ్వాసకాసచికిత్సలు వెక్కిళ్లకును ఉపయోగించును.

—నేతిలో యవక్షారమునుగలుపుకొని సేవించిన వెక్కిళ్లుమానును.

—సొంటి బెల్లమునుగాని, పిప్పళ్లు శర్కరనుగాని, వేడినీళ్లలోగలుపుకొని సేవించిన హిక్కలుమానును.

—దశమూలములను కందులనుకలిపి కషాయముబెట్టిగాని, లేకసరళదేవదారు కషాయమునుగాని ఇచ్చిన వెక్కిళ్లుమానును.

—వెలగపండుగుజ్జు, వరిపేలపిండి, తేనెవీనినిగలిపిసేవించిన వెక్కిళ్లు, ఛర్ది, అరోచకము మానును.

—రేగుగింజలపప్పు, రసాంజనము, లాజలువీనిని చూర్ణము చేసి తేనెతో బుచ్చుకొనినను, లేక పిప్పళ్లు, ఖర్జూరపుగింజలు, ద్రాక్షపండు వీనినినూరి తేనెతోబుచ్చుకొనినను హిక్కలుమానును.

ఛర్ది లక్షణము.

వాతపిత్తశ్లేష్మములవలనను, సన్నిపాతమువలనను,భీతిజనకపదార్థావలోకనమువలనను అయిదు విధములగు ఛర్దిరోగములు గలుగును. ఇవిగాక, ఇతరములగు అజీర్ణఛర్దులయందు లంఘనముచేయించవలయు.

చికిత్స—అడ్డసరపుపువ్వులరసములోగాని,తిప్పతీగరసములోగాని, పిప్పళ్లు, లాజలు, వెలగపండు, రేగుగింజలలోనిపప్పు, ఏలకులు,లవంగాలు, ఆకుపత్రి, వీనినిచూర్ణముచేసి, వరాయెత్తుచూర్ణమును తేనెలో గలిపి సేవించిన సకలఛర్దులుమానును,

—మారేడువేళ్లు, కొత్తిమిరివిత్తులు, సొంటి, లాజలు, పెసలువీనినికషాయముపెట్టి,శర్కరగలిపిసేవించిన సకలమైనవాంతులుమానును.

—నెమలియీకలమసి, చెంగల్వకోష్టుమసి, గవ్వలమసి, తేనెవీనినిగలిపినాకించిన, వాంతులుమానును.

బిల్వాదిలేహము—౩౦పలములమారేడువేళ్లను తఅమెడు నీళ్లలోవేసికషాయముపెట్టి, ౮ వభాగము మిగులునట్లుకాచి, ౩౦పలములబెల్లమును సాంద్రపాకముగాకాచి, దించి అందులోసొంటి ౩ప, మిరియాలు ౪ప, పిప్పళ్లు ౧ప, చెవ్యము ౧ప, తాళీశపత్రి ౧ప, నాగకేసరాలు ౧ ప, మోడి ౨ప, చిత్రమూలము ౧ప, ఏలకులు ౧ కర్షము, లవంగాలు ౧క, ఆకుపత్రి ౧క, జీలకర్ర ౨ప, వీనినిచూర్ణముచేసి కలిపి తేనెపోసి అనువుగాకలిపి సేవించిన సకలఛర్దులుమానును. హృద్రోగము, కామిల, గుల్మము,గ్రహణి,అరుచి,పీనస,వెక్కిళ్లు,కాసము,శ్వాసము, క్రిములు,కడుపుబ్బరము,గళరోగము,పాండువు,మూలవ్యాధి,ఇవియన్నియు మానును.

తృష్ణారోగ లక్షణము.

నాలుకవెలికివచ్చుట, బిరుసుగనుండుట, కాంతిచెడుట, మాటలుడుగుట, ముఖమువాడుట,జలాభిలాషగలుగుట, పంచేంద్రియములు సత్వము మనస్సుచెడుట,దగ్గుత్తికపడుట ఈలక్షణములుతృష్ణారోగమునందుగలుగును

చికిత్స—టెంకాయనీళ్ళలోలాజపొడికలిపిత్రాగిన తృష్ణమానును.

—నాగకేసరములు, నేలగుమ్మడిగడ్డ, పిప్పళ్లు, జీలకర్ర, దాడిమకాయ, తేనె వీనినికలిపిసూరి శర్కరనుజేర్చి సేవించినతృష్ణమానును.

—మఱ్ఱిచిగుళ్లు, పల్లేరువేళ్లు, లాజలు, తెల్లకలువగడ్డలు,వీనినినూరి తేనెకలిపి యుంటలుచేసి నోటనునిచికొనిన తీవ్రతృష్ణమానును.

—ద్రాక్షపండు, యష్టిమధుకము, తెల్లకలువగడ్డ వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చినూరి, చెఱకురసము, తేనెవీనిలోగలిపి నోటనునిచి కొనిన తృష్ణమానును. పాలువంటకముపథ్యము.

—ద్రాక్షపండు-చెఱకురసము, వీనినిపాలలోగలుపుకొని పుక్కిటబెట్టుకొనిన నోరెండుటమానును. లేక, బెల్లపుపానకములోచింతపండు సైంధవలవణము- తేనెవీనినికలిపి గండూషముచేసినను సెలవులు ఎండుట మానును- నోరు నాలుక-బాగుగనుండును.

హృద్రోగలక్షణము.

విరుద్ధాహారవిహారములవలన వాతాదిదోషములుప్రకోపించిఅయిదువిధములగు హృద్రోగముల గలుగజేయును. వాతమువలన ఱొమ్మునొప్పిగలిగియుండును. పైత్యమున ఱొమ్మునందు తాపము గలిగియుండును- శ్లేష్మమున ఱొమ్ము బరువై స్తంభించియుండును. త్రిదోషమున-పైలక్షణములన్నిగలుగును. క్రిమిహృద్రోగమున మిక్కిలిఁపోటగలుగును, దోషహృద్రోగము అసాధ్యము.

చికిత్స—నిమ్మపండ్లపులుసు సైంధవలవణము నూనెవీనినికలిపిత్రాగినవాతహృద్రోగమమానును.

—సొంటి- సౌవర్చలవణము- ఇంగువ- దానిమ్మకాయ - పుల్లప్రబ్బలి వీనినిసమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి కషాయమెత్తుచొప్పునపుచ్చుకొనిన వాతహృద్రోగముమానును.

—చెఱకురసము నాలుగుకుంచములు- నెయ్యికుంచెడు-కోలపొన్నమయ్యాకు పొన్నలకల్కము నేతికి ౮ వపాలు - ఇట్లువీనినిజేర్చికాచి ఆఘృతమును పుచ్చుకొనిన పైత్యహృద్రోగముమానును.

—పిప్పళ్లు- కచ్చూరాలు- అతివస-రాస్న-కరక్కాయలు-పుష్కర

మూలము వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి కషాయమెత్తు చొప్పునగో మూత్రముతో బుచ్చుకొనిన శ్లేష్మహృద్రోగముమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- వాయువిళంగాలు వీనిచూర్ణమును కర్ష మెత్తు గోమూత్రముతోసేవించిన క్రిమిహృద్రోగముమానును.

—నీళ్లనాలుగుకుంచములు- నెయ్యికుంచెడు, సేతికినాలవపాలుకరక్కాయలు- సౌవర్చలవణము వీనిని కల్కముచేసి పైఘృతాదులలోవోసి కాచియాఘృతమును సేవించిన సకలహృద్రోగములుమానును.

రసాయనము— రసభస్మము- గంధకభస్మము- అభ్రకభస్మము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి యెండలోనునిచి- మద్దిచెక్కరసమున నిరువదియొకమారు ఊరబెట్టి- మినపగింజలంతచొప్పున తేనెతో బుచ్చుకొనిన, సకల హృద్రోగములుమానును.

—ఇంగువ ౧ పాళ్లు, వస ౨ పా, చెంగల్వకోష్టు ౬ పా, సౌవర్చలవణము ౪ పా, వాయువిళంగాలు ౧౦ పా, వీనిని చేర్చి చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళతోబుచ్చుకొనిన హృద్రోగములు గుల్మములు, శూలలు, వాయువులు మానును.

శూలలక్షణము.

వాతశూలయందు కడుపునొచ్చును పైత్యమునందుబొడ్డునొచ్చును. శ్లేష్మమునందు గుండె నొచ్చును - త్రిదోష శూల అన్నిలక్షణములు గలిగియుండును.

చికిత్స—తమలపాకురసములో ఆముదమునుగలుపుకొని సేవించిన అసాధ్య శూలరోగులైనను బ్రతుకుదురు.

—వేడికలినితాగించినను యిసుకపొట్లమునకాచినను తీవ్రశూలలుమానును.

హింగ్వష్టకచూర్ణము — సొంటి, పిప్పలి-మిరియాలు - ఓమము - జీలకర్ర- నల్లజీలకర్ర, సైంధవలవణము- ఇంగువ- వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి- కషాయమెత్తుచొప్పున వేడినీళ్లతో ఇచ్చిన హృదయశూల- ఉదరశూల- గుల్మము- మూలవ్యాధి- గ్రహణిఇవిమానును.

—కొత్తిమెర్లు- వృషభరసమూలము-కరక్కాయలు- పుల్లబ్బలి,బి

డాలవణము-వస- ఇంగువ- సైంధవలవణము వీనినిసమభాగములుగచూర్ణముచేసి కర్ష మెత్తుచొప్పున తరికడుగుతోబుచ్చుకొనిన శూలలు మానును.

అన్నభేదిమాత్రలు—అన్నభేది, జీలకఱ్ఱ, ఓమము, కరక తాడి ఉసిరికలు,పిప్పళ్లు,మిరియాలు, సొంటి, ఇవిసమభాగములు,సైంధవలవణము ౨ పాళ్లు వీనినికలిపి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించికందిగింజలంతమాత్రలు చేసి రెండుపూటల నొక్కొకమాత్ర చొప్పునపుచ్చుకొనినశూలలుమానును.

శూలకుఠారరసము—రసము, గంధకము, కరక తాడి ఉసిరికలు సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, శుద్ధతాళకము, నాభి, తామ్రభస్మము నే పాళములు వెలిగారము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి గుంటగలగరాకురసము చేజక్కగమర్దించి, రెండుగురిగింజలంత మాత్రలుచేసి, ఒక్కొకటిచొప్పున మిరియాలపొడితోగాని, అల్లపురసముతోగాని పుచ్చుకొనిన సకల శూలలుమానును.

శూలారిరసము—రసము, గంధకము, తామ్రభస్మము, సొంటి, మిరియాలు, ఇంగువ,వస, చిత్రమూలము, జాజికాయలు, వీనినిగుంటగల గరాకు రసముతో ౮ జాములు చక్కగమర్దించి రేగుపండంత మాత్ర చొప్పున ౭ మండలములు పుచ్చుకొనిన సకలశూలలు, ఉదావర్తము,గుల్మములు, అగ్నిమాంద్యము ఇవిమానును.

నృపతివల్లభరసము—పాదరసము, అమరశిలగంధకము, అభ్రకభస్మము, వంగభస్మము, తామ్రభస్మము, లవంగాలు, ఏలకపండ్లవిత్తులు, ఇంగువ, ఆకుపత్రి, సొంటి,సైంధవలవణము, ఓమము, దాచినిచెక్క, జీలకఱ్ఱ, శుద్ధిగలహేమమాక్షికము, గజపిప్పళ్లు, పిప్పళ్లు, మిరియాలు, దుంపపసపు, వీనినిసమభాగములుగగ్రహించి నల్ల మేకపాలతో నవనీతమగునట్లు మర్దించి, రేగుగింజలంతమాత్రలుచేసి అనుపాన విశేషములతో బుచ్చుకొనిన, హృదయశూల, పార్శ్వశూల, మొదలగు సకలశూలలు మానును.

ఉదావర్తలక్షణము.

రూక్షద్రవ్యములచేతను- నీచధాన్యభక్షణముచేతను- వాయువుప్రకోపించి - మలమునుబంధించి- మలమూత్రములతో జేరుకొని, యూర్ధ్వ

గతంబై హృదయము-వీపు- పొత్తికడుపు- తలవీనియందు నొప్పినికలుగజేసిన ఉదావర్తరోగమనబడును. ఇందుశ్వాసము- కాసము, జ్వరము- ఇవి కూడకలుగును.

చికిత్స—ఈరోగమునందు దేహమునకు చమురుపట్టించి కాచవలయు. ననేకప్రకారములుగా విరేచనమునకిచ్చి మలమును తీయవలయు.

—మ్రంగపండు- దంతిచెక్క- ఇంగువ- కంకుష్ఠము- సైంధవలవణము- బిడాలవణము- బెల్లము- కరుధూపము- ఇవిసమానములుగగూర్చినూరిగోమూత్రమున మర్దించి గుడ్డలోబెట్టివత్తిచేసి ఆసనమున ఎక్కించిన ఉండగట్టిన మలమువెడలును.

—తెగడచెక్క 3 పాళ్లు పిప్పళ్లు ౪ పా- కరకాయలు ౫పా- వీనినికలయబోసినూరియుంటలుచేసిఆసనములోబెట్టినబద్ధమలమువిడుచును

—కరకాయలు, తెగడ, ఉలవలు వీనినికషాయముపెట్టి ఆముదముగలుపుకొనిసేవించిన ఉదావర్తముమానును.

—గోమూత్రము ౧పలములు, పెరుగునీళ్లు౧ప, కడుగు౧ప, ఆముదము, ౧ప, వీనినిజేర్చికలిపిదానిలోరెండుకర్షములయెత్తుఆవాలునూరికలిపివస్తినగట్టిన ఆనాహము, మలబద్ధము, ఉదావర్తముమానును.

అగ్నిముఖచూర్ణము—చిత్రమూలము, అతివస, వస, చెంగల్వకోష్టు, సౌవర్చలవణము, ఇంగువ, పిప్పళ్లు, నేలములకవేళ్లు, గంటుభారంగి, ఓమము, సొంటి, వాయువిళంగాలు, మిరియాలు, మోడి, గజపిప్పళ్లు, యవక్షారము, వీనినిసరిపాళ్లగజేర్చి చూర్ణముచేసి, దానికి సమభాగము కరకాయలపొడికలిపి, ఆచూర్ణమును రెండుమాడలయెత్తుచొప్పున సొంటిరసముతోగాని, ఆవునేతితోగాని పుచ్చుకొనిన, ఆనాహము ఉదావర్తము, పురాణజ్వరములు, వెక్కిళ్లు, శ్వాసకాసములు, హృద్రోగములు మొదలగునవిమానును.

ఆనాహచికిత్స.

విరుద్ధాన్నపానాదులవలన వాయువు ప్రకోపించిమలమూత్రము

లనుబంధించి ప్రేగులరచుట.కడుపునొప్పివీనినికలుగ జేసిన ఆనాహమనబడును. ఈరోగమునకు ఉదావర్తచికిత్సను చేయవలయు. మఱియు అగ్నిముఖ చూర్ణమును కూడనిచ్చిన ఆనాహముమానును.

అశీతివాతరోగములు.

విరుద్ధాహార విహారములవలన వాతము ప్రకోపించి,పోట్లు,నొప్పి, పగుళ్లుగలుగుట,ముడుచుకొనుట,ఎండుట,వాచుట మొదలగు లక్షణములుగల ఎనుబది వాతములను బుట్టించును.

౧—మఱియు, కీళ్లు, గణువులు, చేతులు, వీపు, శిరస్సు, తొడలు మొదలగునవయవములీడ్చిపట్టుట, ఎముకలసంధులయందును గణువులయందును మెటికలువిరుగుట, దేహముగగుర్పొడుచుట, అవయవము లెండుట, స్తంభించుట, శిరస్సు, నేత్రములు, నాసిక ఇవిసంకోచమును జెందుట,వణకుగలుగుట, దేహమునందు పగుళ్లుగలుగుట నిదుర బట్టకుండుట, ప్రజ్ఞలేకుండుట, ఆయాసముగలుగుట, స్త్రీలకుబహిష్ఠురక్తము వెడలకుండుట, ఈ లక్షణంబులు వాతరోగంబునగలుగును- మఱియువాతము మిగులదుష్టంబైనయెడ సర్వాంగవాయువు, పక్షవాయువు, ఊర్ధ్వవాయువు, అధోవాయువు, కుంభకవాయువు, సంధివాయువు, కటివాయువు,శిరోవాయువు, మొదలగుననేకవాతరోగములను గలుగజేయును.

చికిత్స—వాతరోగములయందు, అభ్యంగము,వస్తికర్మ,నస్యము, అంజనము చెమటదీయుట, తైలమర్దనము విరేచనమునకిచ్చుట,పుష్టినిచ్చెడిపదార్థములను భక్షింపజేయుట ఈమొదలగుక్రియల నొనర్చవలయు.

—చిత్రమూలము, అగరుసొంటి, కొడిశవిత్తులు, అతివస,కటుకరోహిణి, కరక్కాయలు వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి తేనెతోబుచ్చుకొనిన, మహావాతరోగములుమానును.

—వావిలిఆకు, కానుగాకు, కానుగుచెక్క వీనిలో దేనినైనను వెచ్చజేసికట్టుకట్టిన వాతరోగముమానును.

—దేవదారుపట్ట, ఇంగువ, చెంగల్వకోష్టు, పెద్దసోపు,వస,సైంధవలవణము వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి జిల్లేడుపాలతో నూరి లేపనముచేసిన, అస్థిగతవాయువులుసైతముమానును.

—త్రిప్పతీగ, రాస్న,సొంటి, దేవదారుపట్ట, ఆముదపువేరు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చికషాయముపెట్టిపుచ్చుకొనిన సమస్తవాతములుమానును.

—ఆముదపువేళ్లు మారేడువేళ్లు, ములక, వాకుడు, పాదరలవణము, సొంటి,పిప్పలి, మిరియాలు, సైంధవలవణము, ఇంగువ, మాదీఫలపువేరు వీనినిసమాంశములుగగూర్చి కషాయముపెట్టిపుచ్చుకొనిన ధనుర్వాతముమానును.

అర్కాదితైలము—జిల్లేడుపాలు, వావిలాకురసము, చింతాకురసము, మేకపాలు, నూనెవీనినిసరిపాళ్లుగగలిపి,తైలపాకమునగాచి,దేహమునందు మర్దించిన, సకలవాతములుమానును.

ప్రసారిణీతైలము—౧౦౦పలములుగల గొంతెమగొమరుతీగెనసలియగొట్టి నాలుగుతూములనీళ్లలోవేసి తూమెడుగకాచి వడియబోసి, ఆకషాయమునకు సరిపాలునూనె, పెరుగు, పులికడుగు వీనినివేసి, నూనెకు నాలుగుపాళ్లుపాలుబోసి, అతిమధురము, సైంధవలవణము, గొంతెమగొమరుతీగె, దేవదారు, సన్నరాస్నము,గజపిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, జటామాంసి,చిత్రమూలము, మోడి, శుద్ధిగలజీడిగింజలు వీనికల్కమును నూనెకు పావపాలువేసి, నీరిగురువరకుకాచి, వడియపోసి, బాధగలచోట మర్దనముచేసిన, వాతకఫవికారములు, కుబ్జ, పంగు, అర్దిత,గృధ్రసీ,ఖంజాదివాతములు,శిరస్సు,చెక్కిళ్లు వీపునడుమువీనినిఈడ్చిపట్టెడివాతములు,ఇతరములగు విషమవాతములునుమానును.

మాషాదితైలము—మినుములు, యవలు,తీటకసివెందవిత్తులు,అగిసివిత్తులు, చిన్నములక, గోరింట, వట్లేరు, దుందిలపువేళ్లువీనినిప్రత్యేకము, పదేసిపలములవంతునగూర్చి దీనికినాల్గింతలనీళ్లుపోసి, నాలవపాలు మిగులునట్లుకాచి, వడియబోసి, ప్రత్తివిత్తులు, జనపవిత్తులు, ఉలవలు, రేగు

వండ్లు, వీనిని బ్రత్యేకముగ పదునాలుగేసి పలములవంతునగూర్చి, దానికినా లుగుపాళ్లనీళ్లబోసి, నాలవపాలుమిగులునట్లుకాచి వడియబోసి, ౧ ప్రస్థ ముగల మొగమేకమాంసములో, ౬౪ పలములనీళ్లపోసి నాలవపాలుమిగు లునట్లుకాచివడియబోసి, ౧ ప్రస్థమునువ్వులనూనెపోసి పైకషాయములన న్నిటినికలిపి, సొంటి, పిప్పళ్లు, పెద్దసోపు, ఆముదపువేళ్లు, చిట్టాముదపు వేళ్లు, గొంతెమగోమరుతీగ, జటామాంసి, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకో ష్టు, తిప్పతీగ, సన్నరాష్ట్రము, కలిజేరువీనిని బ్రత్యేకముగకల్కముచేసి౹పప లముచొప్పునవేసి మెల్లనిమంటచే నీరిగురువరకుకాచి, వడియబోసి, బాధ గలచోట మర్దించిన, గ్రీవాస్తంభ, అపబాహుక, అర్ధాంగ, ఆక్షేపక, ఊరుస్తంభ, హస్తపాదకంపన, శిరోగతాది సకలవాతములు మానును.

నారాయణతైలము—చల్లపిల్లివేళ్లు, కోలపొన్న, నేలపొన్న, చిట్టా ముట్టి, పేరాముట్టి, పెన్నేరుగడ్డ, పల్లేరు, మారేడువేళ్లు, గోరింట, రెల్లు, వీనిని బ్రత్యేకముగ ౧౪ పలమువంతున గూర్చి కల్కముచేసి, దానికినాలు గుపాళ్లనీళ్లపోసి, నాలవపాలు మిగులునట్టుల, కాచివడియబోసి, నువ్వు లనూనె ౧ ప్రస్థము, ఆవుపాలు ౧ ప్ర, చల్లపిల్లివేళ్లరసము౧ప్ర, నీళ్లు౧ప్ర, ఇట్లన్నిటిని జేర్చి. వరల, చల్లపిల్లివేళ్లు, దేవదారుచెక్క, చెంగల్వకోష్టు, చిట్టాముట్టి, పెద్దసోపు, జటామాంసి, శ్రీగంధము, గ్రంధితగరము, ఏలకు లు, జాతిపువ్వు, నల్లకలువగడ్డలు, నేలతాటిగడ్డలు, అతిమధురము, ఇప్ప పట్ట, పెన్నేరుగడ్డ, గుమ్ముడుగడ్డలువీనికల్కము నాల్కొకకర్షమువంతు నవేసి, ఆవుపేడపిడకలచేత మెల్లనిమంటవేసికాచి, వడియబోసి, దేహము నందుమర్దించిన, కామోద్దీపనముగలిగి, నిత్యము స్త్రీలరమించుట యందు మిగులసమర్థులయ్యెదరు స్త్రీలు, దేహమునందు బూసికొనినయెడ, యోని శూలములుమాని మంచిసంతానముగలుగును. మఱియు, తలనొప్పులు, ఒడ లునొప్పులు, పాండువు, కామిల, విషబాధలు, మేహవాయువులు, స్త్రీలరక్త స్రావరోగములు మొదలగునవిన్నియుమానును.

భృంగామలకతైలము — గుంటగలగరాకురసము ౮౫ తు, ఉసి

రికోకాయలరసము ౮౫ తు, నువ్వులనూనె ౮౫ తు, ఆవుపాలు ౧౩౦ తు, వీనినికలిపి ప్రొయ్యిమీదబెట్టి పొంగువచ్చుచుండగా యష్టిమధుకము ౫ తు, మంచిగంధము, రక్తచందనము, కటుకరోహిణి, దుంపరాస్నము, కట్టివేళ్లు, కురువేరు, తుంగముస్తెలు ఇవిదినుసుకు ౧౪ తు॥ వీనినిఅన్నిటినిపొడిచేసి, పై తైలాదులలో వేసిదించివడియగట్టి శిరమునకభ్యంగముచేసికొనినను, నస్యముచేసినను, శిరోవాయువులు, నేత్రరోగములు, పీనస, వాంతులు, పైత్యరోగములు, తలత్రిప్పుడు, తలవణుకు, చెవిపోట్లు, ఇవిమానును. దేహము నకుకాంతికలుగును- ముఖము చంద్రబింబమువలెనుండును.

మహావాతరాక్షసము—రసము- గంధకము- అభ్రకము-రజతము కాంతము- ఇనుము- లోహము- ఇత్తడి- కంచు- తాళకము- తామ్రము- ఉల్లిపాషాణము- వెలిగారము- సువర్ణము- నాగము- వీని భస్మములు- మైలుతుత్తము- రససిందూరము- నాభి- వంగభస్మము- నవాసారము - మణిశిల- ఇంగిలీకము- వైక్రాంతభస్మము- వీనినిసమభాగముగాగూర్చి-కుంకుమపువ్వు- చిత్రమూలము- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- కురువేరు - కోష్ఠము- కొండబలరక్కసిదుంప వీనికషాయములతో బ్రత్యేకముగ రెండేసి జాములు మర్దించి- వజ్రమూసలోవేసి- రెండుజాములువండి- విదళ, అల్లపురసము- బోతుఆగాకరరసము- ఎర్రఉల్లిగడ్డలరసము వీనితో క్రమముగ మర్దించి-ఘుటికలుచేసి- పూటకు వడ్లగింజయెత్తుచొప్పున అనుపాన విశేషములతోనిచ్చిన- దేహమువణకుట- ధనుర్వాతము- ఆమవాతము-మొదలగు సర్వవాతరోగములుమానును-

మహావాతవిధ్వంసిని—స్వర్ణభస్మము ౧ తు- రజతము ౧తు- గంధకము ౧౧తు- అభ్రకము ౪తు- ప్రవాళము ౪తు- ముత్యభస్మము ౪తు-నాగభస్మము ౧తు- వంగభస్మము ౧తు- లోహము ౪తు- తామ్రము ౪తు- పాదరసము ౧౧తు- నాభి ౧౧తు- మణిశిల ౧౪తు- వెలిగారభస్మము ౧౪ తు- కాంతము ౪తు, ఇంగిలీకము ౧౪తు- శంఖభస్మము ౧౪తు- బిడాలక్షీరము ౫తు- వీనినన్నిటిని నిమ్మపండ్లరసము- జిల్లేడుపాలు- తులసిరసము

నిమ్మపండ్లరసము- త్రిఫలకషాయము- వీనితో ప్రత్యేకముగ మెత్తగ మర్దించి- ఘుటికలుచేసి అడ్డగ యెత్తుచొప్పున పుచ్చుకొనిన సకలరోగములు- సకల వాతములుమాని దేహమునకుబలము- పుష్టికలుగును.

వాతగజసింహారి సాయనము—శుద్ధిచేసినమైలుతుత్తము-రసకర్పూరము- రససిందూరము- ముదాఱుసింగు- వీనినిసమభాగములుగకలిపి - చిం తాకురసముతో మెత్తగమర్దించి- వంకాయనుతొలిచి-దానిలోని గుజ్జుతీసి- అందులో ఔషధమునిమిడ్చి వంకాయముక్కను తొడిమచేతమూసి పలుచగా చీలమన్నిచ్చి లఘుపుటముచేత పచనముచేసి - చల్లారినపిదప- జాజికాయ- కురాసానివామము లవంగాలు వీనినిసమభాగములుగా కలిపి- ఆవునేతితో నవనీతముగామర్దించి- ఇందుపగింజంతమాత్రలుచేసి- పూటకొకమాత్రచొప్పున- యిచ్చిన- వాతరోగములు సకలజ్వరములుమరణశూలలుఇవియన్నియుమానును.

కాలాగ్నిరుద్రరసము— శుద్ధిగలరసము, వసనాభి, గంధకము,ఓమము, కరకతాడి ఉసిరికలు, సజ్జక్షారము, యవక్షారము, సైంధవలవణము, సౌవర్చలవణము, చిత్రమూలము, జీలకఱ్ఱ, వాయువిడంగాలు, వెలిగారము,సొంటి- పిప్పలి, మిరియాలు, వీనినిసమాంశములుగగూర్చిచూర్ణముచేసి, విషముష్టివిత్తులను మూడుదినములుకలిలోనానబెట్టితీసి చూర్ణము చేసి యీచూర్ణమును, పైదానికి సమముగగలిపి, నిమ్మపండ్లరసముతోనొకదినముమెత్తగ మర్దించి, కందిగింజంతమాత్రలుచేసి, నెయ్యి మిరియాలపొడి వీనియనుపానముతో బుచ్చుకొనిన, కుక్షివాతము మొదలగు సకలవాతములు, అగ్నిమాంద్యము, గుల్మములు ఇవియన్నియుమానును.

దాడిమాదిఘుటికలు—శ్రీగంధము, తంగేడువిత్తులు, నేలతాటిగడ్డలు, ఏలకులు, లవంగపుచెక్క, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు, ఖర్జూరపపండ్లు, అతిమధురము,దాడిమపండ్లు, తేనెమొరలిబంక వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి, వీనికన్నిటికిసమముగ, జాజియాలు, అంతటికిని ఆవ పాలు సింధూరమును జేర్చి మర్దించి పూటకుచిన్నమెత్తుచొప్పున ఆవువెన్నతో బుచ్చుకొను

చుండిన వాతము వలనగలిగెడి నష్టవీర్యదోషముహరించి శుక్రవృద్ధిని,లింగ వృద్ధినికలుగజేసి నూర్గురుస్త్రీలతో రమింపగల శక్తినిగలుగ జేయును- అవ సూనె పులుసు, స్త్రీసంగమము ఇవివర్జ్యములు.

వాతాంతకరసము—స్వర్ణము,రజతము, తామ్రము, కాంతము-లోహము, అభ్రకము వీనిభస్మములు, గంధకము, వైక్రాంతభస్మము, పగడభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినిసమాంశములుగగూర్చి చిత్రమూలరసముతో నాలుగుజాములుమర్దించి, బిళ్ళచేసి, యెండించి, కుక్కుటపుటమునందువేసి, చల్లారినపిదప, సన్నగచూర్ణముచేసి, దానికి అవపాలు, రసభస్మము, తాళకభస్మము, వీనినికలిపి, అల్లము, చిత్రమూలము, నిమ్మకాయ, అడ్డసరము వీనిరసములతో ప్రత్యేకముగ నేడేసిసార్లు మర్దన భావనలుచేసి గురిగింజంతమాత్రలుచేసి తేనెతోగాని, నేతితోగాని పుచ్చుకొనిన, పక్షవాతాది సకలవాతములుమానును- వంధ్యాస్త్రీలు పుచ్చుకొనిన సంతానముగలుగును, పురుషులకు వీర్యవృద్ధికలుగును.

వాతవిధ్వంసనరసము—శుద్ధిగలరసము, గంధకము,సీసభస్మము, వంగభస్మము, లోహము,తామ్రము, అభ్రకభస్మము, సొంటి,పిప్పళ్లు,మిరియాలు శుద్ధిగలవెలిగారము, ఇవిసరిపాళ్లు,వసనాభి, ౭౪ పాలు, వీనిని సొంటి పిప్పలి మిరియాలకషాయముతో మూడుసారులును, నేలతాటిగడ్డలు, చిత్రమూలము, గుంటగలగరాకు వీనిరసములతోను, చెంగల్వకోష్టుకషాయముతోను మూడుసారులును,వావిలి, అల్లము,నిమ్మపండ్లు,అడ్డసరము, గంజాయియాకు వీనిరసములతో వేర్వేరుగమర్దనభావనలుచేసి గురిగింజంతమాత్రలుచేసి, రెండేసిమాత్రలుచొప్పున అనుపానవిశేషములతో నిచ్చిన, వాతరోగములు, శూలలు, కఫవికారములు, సన్నిపాతములు, అగ్నిమాంద్యము, కుష్టువు ఇవిమానును.

స్పర్శవాతమునకుచికిత్స—పాదరసము ౧పాలు- హరితాళము ౮పా- ఎండినగంజాయియాకు ౮పా- బెల్లము ౧౬పా- వీనిని బాగుగమర్దించి రెండుమినుములంత మాత్రలుచేసి పూటకు ౧ మాత్రచొప్పున రెండుపూ

టలయందును రెండుమాసములు పుచ్చుకొనిన,పొట్లుపొడుచుచుస్పర్శజ్ఞానములేని స్పర్శవాతముమానును.

—రసము అరపాళ్లు, విషముష్టిగింజలు ౧౦పా,గంధకముగ౨పా, సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, కరక తాడి యుసిరికలు, జీడిగింజలు, తుంగగడ్డలు, రేణుకలు, మోడి,చెంగల్వకోష్టు, పెన్నేరుగడ్డ, వసనాభి, నాగకేసరములు, ఇవిప్రత్యేక మొక్కొకపాలు, వీని నన్నిటిని చూర్ణముచేసి ౨౪పాళ్లు పాతబెల్లముకలిపిమర్దించి రేగుపండంతమాత్రలుచేసిఒకొక్కమాత్రచొప్పున భక్షించినయెడ స్పర్శవాతము మానును.

స్వరభేదచికిత్స.

వాకుడువేరు సమూలమునుత్రొక్కి రసముతీసి కాగబెట్టి ఆవునేయికలిపి పుచ్చుకొనినను- సన్నరాష్ట్ర- చిట్టాముదపువేళ్లు-పల్లేరుకాయలు- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చికషాయముపెట్టి నేయికలిపి పుచ్చుకొనినను స్వరభేదము- శ్వాసకాసలు మానును.

—సైంధవలవణము- పిప్పళ్లు- తానికాయలు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముగొట్టి వస్త్రగాళితముచేసి వుల్లనికలికలిపితాగిన స్వరభేదము మానును- ఉసిరికకాయల పప్పును పొడిచేసి పాలలోగలిపి పుచ్చుకొనినను మానును- శ్వాసకాసచికిత్సలుస్వరభేదమునందును ఉపయోగించును.

అరోచికచికిత్స.

సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి- శర్కర- వెలగపండుగుజ్జు- తేనె- వీనినికలిపి- పక్వముచేసి - నెల్లికాయంత తీసుకొని నోటిలోబెట్టుకొని రసమునుమ్రింగుచుండిన- అరుచిమానును.

—మాదీఫలపుకింజల్కములు- సైంధవలవణము- వీనినిచూర్ణముచేసి-తగుమాత్రమునేయికలిపి రెండుపూటలయందును భక్షించినను పుల్లదానిమ్మగింజలనుగాని- తియ్యదానిమ్మగింజలనుగాని నమిలిమ్రింగినను అరుచి మానును.

మేదోరోగచికిత్స.

దివానిద్ర - సంచారములేమి- శీతల మధుర స్నిగ్ధ పదార్థభక్షణ ము మొదలగువానివలన మేదస్సు వృద్ధియైశరీరమునుస్థూలింపజేయును-అం దువలన నరు డేకార్యము జేయుటకును అసమర్థుడగును.

చికిత్స—కరక తాడి ఉసిరికలు-సొంటి- పిప్పలి-మిరియాలు- సైం ధవలవణము-వీనినిచూర్ణముచేసి తగుమాత్రము నువ్వులనూనెబోసి-మర్దిం చిరేగుగింజంతమాత్రలుచేసి- ఆరుమాసములు పుచ్చుకొనిన-మేదోరోగము మానును.

—కరకతాడియుసిరికలు- భాగవేళ్లు-అతివస- చిత్రమూలము-చెం గల్వకోష్టు- సొంటి- పిప్పళ్లు- ఆవాలు-కొడిశెవిత్తులు-తిప్పతీగె-పసపు- తెల్ల తెగడ- ఏడాకులరటి- వస- అడ్డసరము- తెలపట్ట- వేపపట్ట- వీనినిప్రత్యే కముగ ఒకొక్క-కర్షతులము వంతునగూర్చి చూర్ణముచేసి ఒకవీసెనువ్వు లనూనెపోసి- పొయిమీదబెట్టిమెల్లనిమంటచేపక్వముగవండిదించుకొనిప్రా తకు ౪ పలమువంతున పుచ్చుకొనుచుండినను - అభ్యంగముచేసికొనినను- నస్యవస్తికర్మలనొనర్చినను- శరీరస్థౌల్యము బద్ధకముమొదలగు వికారము లుమానును.

విసర్పి విస్ఫోటక లక్షణములు.

వాతాది ప్రకోపముచే, రక్తము, మేదస్సు, మాంసము చర్మము ఇవిచెడి, ధా తువులయందు వ్యాపించి, జ్వరము, వాంతి, అతిసారము, తాపము, ఇడలిక, అరుచి-అ గ్నిమాంద్యము, మాంసము క్షీణించుట ఈ లక్షణములుగల, విసర్పిరోగమును గలుగ జేయును. ఇట్టియు, జ్వరము, బొబ్బలుగలిగినయెడ విస్ఫోటకమనబడును.

చికిత్స—కరకతాడియుసిరికలు - అడ్డసరము - నేలవేము - చేదుపొట్ల- కటు కరోహిణి - వేపపట్ట శ్రీగంధము వీనిని సగిపాళ్లుగగూర్చి కషాయముగాచియిచ్చిన - విసర్పి విస్ఫోటకములు - తాపము- జ్వరము - దురద- వాపు ఇవియన్నియుమానును.

—నాగమల్లివేరు - జాజి ఆకు - రేణుకలు - నల్లఉమ్మెత్తవేరు - భాగవేళ్లు - చెంగల్వకోష్టు - మణిశిల వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- ఆచూర్ణమున కుసరిపాలు తిలతైలముకలిపి కొంచెము పాదరసముచేసి కల్వమునందు బాగుగమర్దించి

జేహమునకు బూసికొనిన - దురద - కప్పుపు - కాలుసేతులపగుళ్లు - విసర్పి మొదల గునవిమానును.

మసూరికా లక్షణము.

జ్వరము - దురద - అరుచి - భ్రమ - తీవ్రవేదన ఈలక్షణములతోగూడి - ఉరు సెనగలవంటి బొబ్బలుజనించిన మసూరికా రోగమనబడును.

చికిత్స — శ్రీగంధము - నాగకేసరములు - పసపు - మ్రానిపసపు - ఉరిసెనపువిత్తులు - వట్టివేళ్లు - కుంగమపూలు - తామరగడ్డలు - చేదుపొట్ల - లొద్దుగపట్ట - వాయువిళంగాలు - వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి కషాయముగాచి - దానిలో పసపు చూర్ణమును - ఉసిరికవరుగు చూర్ణమును కొంచెముగ వేసి త్రాగించిన - మసూరిక - విసర్పి - విస్ఫోటకము - జ్వరము - వాంతి ఇవిమానును.

ముంగుకులేపనము — శ్రీగంధము - లొద్దుగపట్ట - చెంగల్వకోష్టు - మ్రానిపసపు - పండిన మర్రిఆకులు - త్రేంకణపువ్వు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి - కల్కముచేసి - దీనికిసరిపాలు తిలతైలముపోసి తైలపాకముగాచి - ముఖమునకుబూసికొనిన - ముఖమునందలి నలుపు - మంగు ఇవిమాని ముఖముచంద్ర బింబమువలెనుండును.

మొటిమెలకు — మద్దిపట్ట - మంజిష్ఠి - అడ్డసరము వీనిని అవుపాలలోను - తేనెతో నూరి ముఖమునందు బూసికొనిన - యౌవనమునందు బుట్టెడి మొటిమలుముంగు ఇవి మానును.

వేనుకొరుకుటకు — వాకుడుపండ్లరసములో తేనెను కలిపిగాని - జీడిగింజల నూనెలో గురిగింజలను చాదిగాని లేపనముచేసిన - వేనుకొరుకుట మాని వెండ్రుకలుమొలచును.

పేలునశించుటకు — కాదరసమును నల్లయుమ్మెత్తాకు రసముతో మర్దించి దానిని వస్త్రమునకుబూసి యావస్త్రమును శిరస్సుకుకట్టి మూడుజాములుంచిన పేలన్నియు మాడి రాలిపోవును.

వెండ్రుకలు మొలచుటకు — అతిమధురము - చెంగల్వకోష్టు - పారపప్పు - మినప్పప్పు - తెల్లగురిగింజలు - సైంధవలవణము వీనిని సరిపాళ్లగగూర్చి చూర్ణముచేసి - దానిలో కొంకాయపాలుపోసికలిపి - తలకు పట్టించిన - బట్టతలయందు గూడ వెండ్రుకలు మొలచును.

— అతిమధురము - లక్క - సాధి - గురిగింజాకు వీనిని పులికడుగుతో నూరి - కుంచినూనెను ఎక్కువగబోసి తైలపాకముగగాచి - బట్టతలకు లేపనముచేసిన - నిస్సంశయముగ వెండ్రుకలు మొలచును.

వెండ్రుకలునల్లనగుటకు — కరకకాయ తానికాయ ఉసిరికలు - [illegible] [illegible]

వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి- గుంటగలగరాకు రసముతోను- గొర్రెమూత్రముతోను బాగు గమర్దించి- వెంట్రుకలకు బూసిన- అకాలపలితముపోయి వెంట్రుకలునల్లనగును.

కరక్కాయలు ౨ పల, తానికాయ ౧ప- ఉసిరికవరుగు ౨ ప. మామిడిపిక్క ౫ ప- ఇనుముపొడి ౧ తు- వీనిని చూర్ణముచేసి యినుపగిన్నెలోవేసి దానిలో నుంచి నూనెపోసి మర్దించి యొకదినము నాననిచ్చి తరువాత వెంట్రుకలకు లేపనముచేసిన- అకాలమునందు నెరసిన వెంట్రుకలు నల్లబడును.

నీలికాదితైలము— నీలిఆకు- గుంటగలగరాకు- మొగలిగడ్డలు- పచ్చపూలగోరింట- మద్దిపూలు- పేగిసపూలు- తామరసమూలము- గ్రంధితగరము - నల్లనువ్వులు- ఇనుముపొడి- ప్రేంకణపువేళ్లు- దానిమ్మబెరడు-తిప్పతీగె - కరకతాడియుసిరికలు- వీనిని ప్రత్యేకము ౧ కర్షమౌ చొప్పున గూర్చి కల్కముచేసి- ఆకల్కమునకునాలుగింతలు మంచినూనె- నూనెకు నాలుగుపాళ్లు త్రిఫలకషాయము- అంతమాత్రముగుంటగలగరాకురసము వీనినిబోసి తైలపాకముగగాచి- వడియగట్టి వెంట్రుకలకుబూసిన- వెంట్రుకలమొదళ్లు స్థిరములైరాలక బలముగనుండును. అకాలపు నెరపు పోయి వెంట్రుకలునల్లనగును.

భృంగరాజతైలము— కరకతాడియుసిరికలు- సుగంధిపాల- ఇనుపచిట్టెము వీనినిసమభాగములుగగూర్చి వీనికన్నిటికి నాలుగింతలు మంచినూనె- నూనెకునాలుగుపాళ్లు గుంటగలగరాకురసము వీనినికలిపి తైలపాకముగగాచి దించుకొని శిరమునమర్దించిన- అందలిపోట్లు, పేనుకొరుకుటమాని-అకాలమునందు నెరసిన వెంట్రుకలునల్లనగును.

వెంట్రుకలురాలుటకు— నేపాళపువేళ్ల- చేదుబీరపండ్లు - తెగడ- వాడగన్నేరువేళ్లు- వీనినినూరి కల్కముచేసి- నాలుగింతలమంచినూనె - నూనెకునాలుగింతలునీళ్లు వీనినిపోసి - దానిలో అరటియాకులమసినివేసి తైలపాకముగగాచి వడియబోసి - వెంట్రుకలుండెడి స్థలంబునబూసిన నవి రాలిపోవును.

గజ్జికురుపులకు— పాదరసము- మానిపసుపు- పసపు- మిరియాలు- గంధకము- మణిశిల- గంగిసిందూరము- నల్లజీలకర్ర- పెద్దజీలకర్ర వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి నేతిననూరి మూడుదినములు దేహమునబూసిన గజ్జి కుదరమానును.

—రావిపట్టమసి- కొత్తరాతిసున్నము వెన్న వీనిని కలిపి మర్దించి పూసికొనిన రొండిమొదలగు స్థలములయందలి దురద తీట మానును.

—జిల్లేడాకులరసములో పసపుపొడిని- ఆవతైలమును కలిపి వెచ్చచేసి పూసికొనిన- దురదగజ్జిమానును.

అగ్నిదగ్ధమునకు— యవలమసిలో టెంకాయనూనెకలిపి బొబ్బలపైన పూసినకాలినబొబ్బమానును.

—లొద్దుగపట్ట- అందుగుబంకతో జేసిన ధూపద్రవ్యము- శ్రీగంధము-మంజిష్ఠ- బాగపేళ్ల- అతిమధురము వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- నేయి- తేనె- మైనము వీనిని వేసి కలిపి బాగుగ కాచి చల్లారినపిదప-వ్రణంబులుగలచోట పూసిననవి మానును.

ముఖదంతాదులయందలి రోగములకు చికిత్సలు.

పెదిమెలయందలి రోగమునకు—దేవదారుబంక- అందుగుబంక వీనితో జేయ బడిన ధూపద్రవ్యములు- దేవదారుపట్ట- అతిమధురము- గుగ్గిలము వీనిని సమాంశము లుగ గూర్చి జలముచే నూరి పెదిమెలయందు బూసిన నందలి పగుళ్లు మొదలగు రోగము లు మానును.

నోటిపుండ్లకు—తిప్పతీగ- దీపద్రాక్ష- మానిపసపు- కరకకాడి యుసిరికలు - మునగగొండివేరు- జాపత్రి వీనిని కషాయముపెట్టి దానిలో తేనెనుగలిపి పుక్కిలించి యుమిసినన విమానును.

కంఠరోగమునకు—అతివస- అగరుసొంటి- దేవదారు- కటుకరోహిణి - కొడి సెపట్ట- తుంగముస్తెలు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి గోమూత్రముచే కషాయము పెట్టి- పుచ్చుకొనిన కంఠరోగములు మానును.

—పసపు- మానిపసపు- రసాంజనము- పిప్పళ్లు- అగరుసొంటి- చాగపేళ్లు-యవక్షారము వీనినిసరిపాళ్లగ గూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో తేనెగలిపి రేగుపండంతమాత్రలు చేసి నోటయునిచికొని రసమును మ్రింగుచుండిన కంఠరోగములన్నియు మానును.

ముఖపాకమునకు— సొంటి- నువ్వులు - అతిమధురము- వీనిని సమాంశములు గ గూర్చి కషాయముపెట్టి పుక్కిలించి యుమియుచు- పెసరపప్పు పులగము భక్షించిన ముఖపాకరోగము మానును.

—పోకచెక్క-జరిపేలాలు-జాజికాయ వీనిని సరిపాళ్లగ గూర్చి చూర్ణముచేసి అరపలముచొప్పున చన్నీళ్లలోవేసి పుచ్చుకొనిన ముఖరోగములు మాని నాలుకకు రుచిగలుగును.

నోటిదుర్వాసనకు— చెంగల్వకోష్ఠును- పొడిచేసి దానినితేనెతో నూరి దంత ధావనముచేసిన నోటిదుర్గంధము మానును.

పండ్లనొప్పికి— వేపచిగుళ్లు- చేదుపొట్ల- జువ్వి- మామిడి - అత్తి- జువ్వి-రావి- జాజిఆకులు- జాజికాయ - వీనిచిగుళ్లను సరిపాళ్లగ గూర్చి కషాయముపెట్టి పుక్కి లించి యుమిసిన దంతములనొప్పినోటి అరుచిమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- మానిపసపు - పసపు - మంజిష్ఠ- తుంగముస్తెలు- అగరుసొంటి లొద్దుగపట్ట కటుకరోహిణి- చాగపేళ్లు- గాజుప్పు వీనినిసరిపాళ్లగ గూర్చి పొడిచేసి దా

నితో ప్రతిదినము పండ్లకుతోమినయెడ- దంతములగుండా స్రవించెడి రక్తము, తు తెములవరద నొప్పి మానును.

—శుద్ధిగలమైలుతుత్తము- సొంటి పిప్పళ్లు- కరక్కాయలు- ఉప్పు- లొద్దుగపట్టు వీనిని సమాంశములుగనూర్చి చూర్ణముచేసి- దానితో నిత్యము దంతధావనముచేసిన- కదలెడి దంతములు గట్టిపడి పటుత్వముగలిగియుండును.

చిలునాలికపడినందుకు— శుద్ధిగల వెలిగారపు పొడిని నాలుకపైరాచి - కర క్కాయలు- యవక్షారము- చిత్రమూలము- సొంటి- పిప్పళ్లు - మిరియాలు - వీనినిసరి పాళ్లుగనూర్చి చూర్ణముచేసి నాలుకపైరాసిన- చిలునాలుక సరిగా నుండును.

కర్ణరోగచికిత్స.

సైంధవలవణము కలిసిన మేకపోతుమూత్రమును కొంచము వెచ్చచేసి దానిని చెవిలోపోసిన చెవియందలి తీవ్రమైనధ్వని- చీముకారుట- పోట్లు- ఇవిమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- చల్లపిల్లిగడ్డలు- ఇంగువ- సొంటి- వస- సైంధవలవణము- దేవదారు- వీనినిసరిపాళ్లుగనూర్చి మేకపోతు మూత్రముతో నూరి కల్కముచేసి దాని లోమంచినూనెకలిపి- మెల్లనిమంటతో తైలము పక్వమగువరకుకాచి చల్లార్చి చెవిలో బోసిన కర్ణరోగములన్నియు మానును.

—మాదీఫలము- మామిడిచిగుళ్లు- అల్లము, వెలగకాయ- వీనిరసముతీసికొంచెము వెచ్చచేసి చెవిలోపోసిన చెవియందలి శూలలుమానును.

—మారేడుపండును ఆవుపంచితముతోనూరి కల్కముగావించి దానిలో మంచినూనెకలిపికాచి- తైలముపక్వమగునపుడు - అందులో సర్జక్షారము- యవక్షారము- వెలిగారక్షారము- వీనినిపొడిచేసివేసి చల్లారినపిదప వడియకట్టి చెవిలోపోసిన చెవు డునివర్తించును.

—సైంధవలవణము- పిప్పళ్లు - కుంగముస్తెలు- వస- సొంటి- ఇంగువ-వెల్లుల్లి వీనినిసరిపాళ్లుగ నూర్చి చూర్ణముచేసి అందులో పందుబిల్లెడుఆకులు - మాదుకపట్టు- వీనిరసమును పోసినూరి దానితోనే కల్కముచేసి ఆకల్కమునకు సమభాగముగ మంచినూనె పోసి - తైలపక్వమగు వరకుకాచి చెవిలోపోసిన కర్ణరోగములు-చెవుడు నివర్తించును.

నాసారోగచికిత్స.

జాజిపువ్వులు- మల్లెపువ్వులు- ఎర్రగన్నేరుపువ్వులు- వీనిరసముతీసి ఆరసము నకు సమముగ మంచినూనెకలిపి తైలము పక్వమగువరకుకాచి ముక్కులో పోసిన - ముక్కునుండి కారెడురక్తము మానును.

—తెల్లజీలకఱ్ఱను పొడిచేసి దానిలో పంచదారనుకలిపి నస్యముచేసిన- చీము కారుట- దుర్వాసన- మొదలగువానితో గూడిన నాసికారోగములు మానును.

—దానిమ్మ-మారేడుపండు- సొంటి - చెంగల్వకోష్టు - పిప్పళ్లు - వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి కల్కముచేసి- ఆకల్కమునకు సమానముగ నేతినికలిపి తైలముపక్వమగునట్లు కాచి ముక్కునందుపోసిన- మిక్కిలితుమ్ములతోగూడిన నాసికారోగములుమానును.

—కుంకుమ పువ్వును- నేతితోనూరి కొంచెము వెచ్చచేసి నస్యముచేసిన నాసికారోగములు మానును.

నేత్రరోగచికిత్స.

ఈరోగములయందు ముందుగ- కరక- తాడి-యుసిరికలు-కావిరాయి-మానిపసపు- లొద్దుగపట్ట- వీనిని సరిపాళ్లుగ కూచిగా కషాయముపెట్టి ఈకషాయముతో నేత్రములను కడిగి తరువాత రసాంజనము- శ్రీగంధము-కావిరాయి- వీనినిగంధముతీసి నేత్రములకు చుట్టులేపనము చేసిన- నేత్రరోగములుమానును.

నారికేళాంజనము— మానిపసపు. కరకతాడి యుసిరికలు యష్టిమధుకము వీనిని ప్రత్యేక మొక్కొకపలమువంతున కూచిగా దంచి ౧౬వడినారికేళోదకములోవేసి- అష్టభాగావశిష్టముగ కషాయముకాచి - దానిని ఒకకుండలోబోసి మెల్లనిమంటచేత కలగాచి ౫ పలములుగా దించుకొని చల్లారినతరువాత- పచ్చకర్పూరము- సముద్రపు నురుగు- రసాంజనము- కావిరాయి-శుద్ధిగలతాలుతుత్తము-సైంధవలవణము-మిరియాలు వీనిని చూర్ణముచేసి దినుసుకు పాతికనిష్కముచొప్పున పైయౌషధమునందు వేసి తేనె ౧౪ తులములు వేసికలిపి నేత్రములకు పెట్టిన- సకలనేత్రరోగములుమానును.

—సొంటి- కరక్కాయ-శంఖము-పసపు- తెల్లగంటెనవేరు. దానివిత్తులు - దానిపూలు. వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి గంటెనవేరు రసముచేతనుదించి నేత్రములందుం దురాచిన, గరించిన నేత్రములుకూడసరలవచ్చును.

—సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- శర్కర- రసాంజనము. సముద్రపునురుగు- చిల్లగింజలు- శంఖము- సైంధవలవణము- వాయువిడంగములు - మణిశిల - జాజికాయ- కోడిగుడ్లపెంకులు వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి దంచి తేనెపోసినూరి- దానిని ఒకగుడ్డకు పట్టించి వత్తులుచేసి కన్నులకురాచిన - చీకట్లు కమ్ముట- పొరలునీరుగారుట-పుసులు మొదలగునవిమానును.

—శుద్ధిగలపాలతుత్తము- తాలుతుత్తము హేమమాక్షికము-కురువేరు- సైంధవలవణము- సొంటి- పిప్పలి- మిరియాలు- వెలిగారము- వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి తేనెచేర్చిబాగుగ మర్దించి కడ్డీలుచేసి నీడనెండించి నీళ్లలోనూరి కన్నులకురాచిన- కంటిపువ్వులు మొదలగు నేత్రరోగములుమానును.

—పిప్పళ్లను- ఆవుపేడరసముతో గంధముదీసిగాని- మిరియాలను పెరుగుతో గంధముదీసిగాని నేత్రములకువేసిన రేచీకటిమానును.

తిలపుష్పాంజనము— మిరియాలు ౨ పాళ్లు, శుద్ధిగలపాలతుత్తము ౮ పా - నువ్వుపూలు ౭ పా - వీనిని నిమ్మపండ్లరసముతో నూరి కణికలుచేసి - నేత్రములకురాచిన- తిమిరములు- పొరలు- కంటిపొలుపు- దుర్మాంసముదురద మొదలగునవిమానును

నయనామృతము— శుద్ధిగల మైలుతుత్తము- సౌవీరాంజనము- రసాంజనము- జానిపసపు - పచ్చకర్పూరము- కటుకరోహిణి- గవ్వలు- సముద్రపునురుగు - శ్రీగంధము. యష్టిమధుకము- శంఖము- సైంధవలవణము - సొంటి - పిప్పలి - మిరియాలు - వీనిని సరిపాళ్లుగకూర్చి మాదీఫలరసములో మర్దించి కణికలుచేసి తేనెలోబాది నేత్రములకు వేసిన సకలనేత్రరోగములుమానును.

నృపవల్లభతైలము—సొంటి- సైంధవలవణము- యష్టిమధుకము-వాయువిడంగములు- గ్రంథితగరము- సదాప,ఆముదపువేరు- మునుబాల- దుంపరాష్ట్రము-గుంటగలగర- వీనినిసరిపాళ్లుగకూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో నల్లనువ్వులనూనె-శిలాజిత్తు-మేకపాలు- నూనెకు నాలుగుపాళ్లు గుంటగలగరాకురసము వీనినికలిపి చిక్కగనుండునట్లుకాచిబిందువులను ముక్కులోవిడిచిన నేత్రరోగములుమాని గరుడునిదృష్టివంటి దృష్టిగలుగును- శిరోరోగములుమానును- వెంట్రుకలూడినచోట మరలమొలుచును నెరసినవెంట్రుకలునల్లనగును.

శిరోరోగచికిత్స.

కరకతాడియుసిరికలు- తిప్పతీగె- వేపపట్ట - పసపు-నేలవేము- వీనినిసరిపాళ్లుగ కూర్చికషాయముకాచి,దానిలోనారవపాలు బెల్లముగలిపి సేవించిన-కనుబొమలనొప్పి- నుదుటిశూల- చెవులసంధులయందలి పోట్లు ఒంటితలనొప్పి- రేచీకటి- నేత్రశూల- దంతశూల ఇవిమానును.

—ఆవాలు - లవంగపట్ట - తాళీశపత్రి - మునగవిత్తులు- కానుగువిత్తులు వీనిని చూర్ణముచేసి నస్యముచేయించిన- శిరోరోగములన్నియుమానును.

—కుంకుమపువ్వును నేతితోవేయించి చూర్ణముచేసి దానిలో చక్కెరనుగలిపి నస్యముచేసిన- కనుబొమలు- నుదురు- నేత్రములు- కర్ణములు వీనియందలిశూలలు- ఒంటితలనొప్పి- సూర్యావర్తము ఇవిమానును.

—ఆముదపువేరుపట్ట- చెంగల్వకోష్టు వీనినికలితోనూరి- శూలగలస్థలమున పట్టించిన మానును. తెల్లగంటెనపువ్వులను-నీళ్లతోనూరి పట్టించినను- శిరశ్శూలమానును.

—మిరియాలు- వరిబియ్యము- వీనిని గుంటగలగరాకు రసముతోనూరి పట్టించిన- ఒంటితలనొప్పిమానును.

—తెల్లగంటెనవిత్తులు- దానివేరు- వీనినినీళ్ళతోనూరి నస్యముచేసిన-ఒంటితలనొప్పిమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- సొంటి- వట్టివేళ్లు- గ్రంధితగరము - దేవదారుపట్ట - వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి కలితోనూరి దానిలో మంచినూనెకలిపి తైలము పక్వమగువఱకు కాచి శిరస్సుకుపట్టించిన తలనొప్పిమానును.

గర్భిణీరోగచికిత్స.

తిప్పతీగ- చిన్నపల్లేరుకాయలు- సన్నరాష్ట్ర వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి కషాయముపెట్టి గర్భిణీస్త్రీలకు త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

—కరకతాడి యుసిరికలు- తిప్పతీగ- నేలవంతివేరు వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి కషాయముగాచి- మినపప్పు- మిరియాలు- పిప్పళ్లు- చల్లపిల్లివేళ్లు - చెంగల్వకోష్టు- సైంధవలవణము వీనిని పైకషాయముచేనూరి, ఒకగుడ్డకుపట్టించి దానినిలావుగవత్తిచేసి యోనియందునిచిన గర్భశూలలు- రక్తస్రావరోగములుమానును.

—ఆముదపువేరు- పల్లేరువేరు- దర్భవేళ్లు- రెల్లువేళ్లు-వీనినిసరిపాళ్లగగూర్చి కషాయముపెట్టి దానిలో ఆవుపాలు శర్కర వీనినికలిపి త్రాగించిన గర్భశూలలు మానును.

—దేవదారునెలు- చేదుపొట్ల- యష్టిమధుకము- మిరియాలు- సొంటి-గంటుభారంగి- వెల్లుల్లి- పిప్పళ్లు- వీనినిసమభాగములుగ కషాయముపెట్టి తేనెతోనిచ్చిన గర్భశూలలుమానును.

గర్భిణీజ్వరాదులకు ప్రతిమాసమునందు నియ్యవలసినకషాయములు.

ప్రథమమాసమునందు—తుంగముస్తెలు- దానిమ్మవేరు - దానిచెక్క- సొంటి వీనిని కషాయముపెట్టి ఇయ్యవలయు.

ద్వితీయమాసమునందు—తుంగముస్తెలు- పర్పాటకము- రెడ్డినానబ్రాలు- మోడి - సొంటి - వీనిని సమభాగములుగకూర్చి రెండుమానికెల నీళ్లుపోసి కషాయముపెట్టినాలుగవంతుమిగిలించి ముందుగ గరిటెడుపాలను త్రాగించి తరువాత ఆకషాయము నియ్యవలయు.

తృతీయమాసమునందు—నేలవేము- గ్రంధితగరము- పాలవేళ్లు- చెంగల్వకోష్టు సొంటి- విరజాజిపువ్వు- సహదేవి వీనిని సమాంశములుగా గూర్చి కషాయము పెట్టి ముందుగ అరగంటెడు తేనెను త్రాగించి తరువాత కషాయమునియ్యవలయు.

చతుర్థమాసమునందు — ద్రాక్షపండు - రెడ్డినానబ్రాలు- పాలవేళ్లు - చెంగల్వకోష్టు - అతివస - వేపవేరుపట్ట వీనిని సమాంశములుగ కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

పంచమమాసమునందు— ఊలగుంజా, దానిమ్మపండు, పల్లేరు, సహదేవి, సొంటి, తామరతూండ్లు, నేలవేము వేళ్లు, వీనిని సమభాగములుగ కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

షష్ఠమాసమునందు— తుంగముస్తెలు, చెంగల్వకోష్టు, రెడ్డినానబాలు, ఆవుదువేళ్లు, సొంటి, నల్లకలువదుంప, కటుకరోహిణి మారేడువేళ్లు, వీనిని కషాయముగాచి ఇయ్యవలయు.

సప్తమమాసమునందు— సొంటి, దానిమ్మపండు, ఖర్జూరము, తిప్పతీగ, వీనిని సమభాగములుగా గూర్చి కషాయము కాచి ముందుగా గండెడు పాలను త్రాగించి కషాయము నియ్యవలయు.

అష్టమమాసమునందు— యష్టిమధుకము, ఇప్పచెక్క, మనుబాలవేళ్లు, ధనియాలు, పల్లేరు. తుంగముస్తెలు, పుష్కరమూలము, సొంటి, వీనిని సమభాగములుగా కషాయము పెట్టి, ముందుగా- తేనెను పాలను త్రాగించి తరువాత కషాయము నియ్యవలయు.

నవమమాసమునందు— యష్టిమధుకము, ఇప్పచెక్క, లొద్దుగవేళ్లు, మనుబాల తీగె- పాలవేళ్లు, సొంటి వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి కషాయము పెట్టి, ముందుగ గండెడు పాలను త్రాగించి పిదప సోలెడు కషాయము నియ్యవలయు.

దశమమాసమునందు— మనుబాలతీగె- పాలవేళ్లు, సుగంధిపాలవేళ్లు, చల్లమిల్లివేళ్లు, సొంటి వీనిని సమాంశములుగా గూర్చి కషాయము పెట్టి ఇయ్యవలయు.

సుఖప్రసవమునకు— అతిమధురము, మాదీఫలపు వేరుపట్ట, వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి దానిలో, తేనె నేయి వీనిని కలిపి పుచ్చుకొనిన, గర్భిణీస్త్రీ సుఖముగ బ్రసవించును.

సూతికాజ్వరమునకు— సొంటి- ఓమము- జీలకఱ్ఱ- పెద్దజీలకఱ్ఱ- మోడి- పిప్పళ్లు- పసపు- మానిపసపు- బిడాలవణము- సౌవర్చలవణము వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి ఆ చూర్ణములో కలిపోసి పక్వముచేసి తరువాత కల్వములో వేసి మర్దించి మాత్రలు కట్టి నీడనెండించి- శరీరతత్వము ననుసరించి యిచ్చిన- సూతికారోగము - ఆమవాతము- శూల- కఫరోగము- ఇవిమాని అగ్నిదీపనము గలుగును. స్తనములయందు పాలను కలుగజేయును.

—సొంటి, పిప్పళ్లు, చెంగల్వకోష్టు- వస, అతివస, దేవదారు, పెద్దగుమ్ముడు, తుంగముస్తెలు, ధనియాలు- నేలవేము, కటుకరోహిణి, కరక్కాయలు, గజపిప్పళ్లు, మరదగొండివేరు, పల్లేరుకాయలు, వాకుడు, పెద్దములకి, తిప్పతీగ - నల్లజీలకఱ్ఱ, మారేడువేరు, వీనిని సరిపాళ్లుగ గూర్చి కషాయము పెట్టి, అష్టభాగావశేషముగ దించుకొని దానిలో సైంధవలవణము, నేయివేసి పొంగించిన యింగువ వీనినికొంచె

ము గికలిపి బాలింతలకు ఇచ్చిన, జ్వరము, వణుకు, తలనొప్పి, భ్రమమాటలాడుట, తాపము, శూల, సన్నిపాతము మొదలగు వానితోగూడిన సూతికారోగము మానును.

మఱియు సూతికారోగములయందు వాతరోగములకు జెప్పిన యౌషధంబుల బ్ర యోగింపదగును.

స్తనరోగములకు—వెఱ్ఱి పుచ్చవేరును జలముతోనూరి కొంచెము వెచ్చచేసి గాని, అడవిప్రత్తివేళ్లు, చేదుసొరవేళ్లు వీనిని గోధుమకడుగుతోనూరిగాని స్తనముల కు పూసిన, స్తనరోగములు మానును.

పాలువృద్ధిబొందుటకు—సొంటి, సుగంధిపాలవేళ్లు, తిప్పతీగె, అగరుసొంటి, చాగవేళ్లు, తుంగముస్తెలు, కొడిశవిత్తులు, దేవదారు, నేలవేము, కటుకరోహిణి వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి కషాయముపెట్టి బాలింతకు త్రాగించిన స్తనములయందు పాలు వృద్ధిబొందును.

బాలరోగచికిత్స.

తుంగముస్తెలు, పిప్పళ్లు, చిత్రమూలము, కరకపువ్వు, వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి చూర్ణముచేసి తగినంత తేనెనుకలిపి శిశువులకునాకించిన, అతిసారము, శ్వాసకాసలు వాంతులుమానును.

—చెంగల్వకోష్టు- వస- వాయువిళంగాలు వీనిని నీళ్లలోవేసికాచి యానీటి లో శిశువులకు స్నానముచేయించిన, వ్రణ్లు దద్దులు మొదలగునవి మానును.

—చెంగల్వకోష్టు- కొడిశవిత్తులు- ఆవాలు- పసపు- కరుధూపము వీనినిచూర్ణ ముచేసి దానిలో మజ్జిగకలిపి బాలుర దేహమునకుబూసిన - గజ్జి - దురద - పుండ్లు ఇవిమానును.

—లోహభస్మము- కావిరాయి- రసాంజనము- రక్తచందనము వీనిని సరిపా ళ్లుగగూర్చి తేనెపోసి మదించి శిశువుల నాలుకకురాచిన ముఖపాకరోగము- నోటి పుండ్లు మానును.

—మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సన్నయేలకులు- సైంధవలవణము వీనినిచూర్ణముచేసి- తేనె పంచదార వీనికలిపి శిశువులకు నాకించిన- మూత్రకృచ్ఛ్రములు మానును.

ధూపము—ఆవాలు- వేపఆకులు- వెల్లుల్లి- చాగవేళ్లు- పాముకుబుసము- మేక- వెంట్రుకలు- మేకకొమ్ము-వస- వీనిని చూర్ణముచేసి దానిలో తేనెకలిపి బాలురకు ధూ పము వేసిన- ప్రబలజ్వరములు- గ్రహబాధలుతొలగును.

విషలక్షణములు.

వసనాభిమొదలగువాని విషములు స్థావరములనియు - సర్పాదివిషములు జంగ

షములనియు జెప్పంబడును- జ్వరము- వెక్కిళ్లు- వాంతి- అరుచి- శ్వాస- మూర్ఛ-పండ్లు కొరుకుట- నోటనురుగుపడుట ఈలక్షణంబులు స్థావరవిషమువలన గలుగును- దాహము- నిద్ర- కనుకుపాట్లు- అజీర్ణము- అతిసారము- గగుర్పాటు- వాపు- ఈలక్షణములు జంగమ విషమువలన గలుగును.

సర్వవిషములకుచికిత్స—సర్పాక్షి సమూలమును తెచ్చి కషాయముగాచి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములుమానును.

—మర్రిపీచలు-పసపు-చిర్రివేరు-కరుధూపము - చెంగల్వకోష్టు-వీనినిసరిపాళ్లగ గూర్చి నూరి ఒకకర్షముచొప్పున నేతిలోగలిపి పుచ్చుకొనిన విషములుమానును.

—చేదుబీరవేళ్లు- నేలతాడిగడ్డలు వీనిరసముదీసి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు మానును.

—సైంధవలవణము- మిరియాలు- వీనినిసరిపాళ్లగ చూర్ణముచేసి- దీనికి సమభాగము వేపవిత్తులచూర్ణమునుకలిపి- కొంచెముగ తేనెను- అధికముగనేతినిచేర్చి కల్వమునందుమర్దించి పుచ్చుకొనిన సకలవిషములు మానును.

—పిలిపీచరున్ను చూర్ణముచేసి దానిలో తగుమాత్రము సైంధవలవణము-నెయ్యి తేనె వీనినికలిపి బాగుగనూరి భక్షించిన- స్థావరవిషములును-దేహముపైనవ్యాపించిన విషములునుమానును.

—చెన్నచర్లగడ్డను జలముచేనూరి నస్యముచేసినను- తుంగముస్తెలు- వెలిగారము వీనినినూరి త్రాగించినను విషములుమానును.

వృశ్చికవిషచికిత్స—ఇంగువనుజలముచేనూరి- లేక జిల్లెడువేరున్ను గంధముదీసిగాని తేలుకుట్టినచోట పట్టువేసిన విషముమానును.

మూషకాదివిషచికిత్స— అగాకరగడ్డను జలముచేనూరి లోపలికి పుచ్చుకొని- కాటుగలచోట గూడరాచిన- ఎలుక- పిల్లి - పాము- తేలు వీని విషములు మానును.

—చెంగల్వకోష్టు- ప్రుంగకాయలు- చేదుబీర- వస వీనిని చూర్ణముచేసి ఆవుపంచితము కలిపి పుచ్చుకొనిన- ఎలుకలుమొదలగు వాని విషంబులుమానును.

—చింతపండు ౧ పల- కరుధూపము ౪ ప- వీనిని పాతనెయ్యిలోనూరినిత్యము ౧ తులమువంతున ౭ దినములు పుచ్చుకొనిన- ఎలుకవిషముమానును-

—మణిశిల- హరితాళకము- చెంగల్వకోష్టు- వీనినిసరిపాళ్లగ గూర్చి వానిని ఆకురసముచే మర్దించి జలమునందు వేసి కొంచెమువెచ్చచేసి పుచ్చుకొనినను- కాటుగలస్థలంబున రాచినను మూషకవిషములు శీఘ్రముగమానును.

—అరతికర్పూరము- పాదరసము- గంధకము - దురిసెనవిత్తులు - కరుధూపము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి జిల్లేడుపాలతోనూరి కాటుగలస్థలమునందు రాచిన ఎలుక

తేలు మొదలగు వాని విషములు మానును.

శ్వానవిష చికిత్స — కఱచిన చోట కోడిమలమును గాచిన కుక్కవిషము మానును.

— ఉత్తరేణి వేరును జలముచేనూరి ఒకకర్షమంతచొప్పున తేనెలో కలిపి త్రాగుచు- సైంధవలవణము సన్నకలబంటపట్టి వీనినినూరి కాటుగల స్థలమునందు కట్టుగట్టిన కుక్కకాటుమానును.

వెఱ్ఱికుక్కకాటుకు — నువ్వుపిండి- నువ్వులనూనె- జిల్లేడుపాలు- బెల్లము వీనిని సరిపాళ్లగకలిపి పుచ్చుకొనిన వెఱ్ఱికుక్కవిషము మానును.

సర్వ విష చికిత్స.

పాదరసము- కొత్తసున్నము- కరుధూపము- వీనిని దినుసుకు రెండుధరణముల యెత్తు చొప్పున గూచిక నల్లయుమ్మెత్తాకురసమున ౮ జాములుమర్దించి దానిలో, నేపాళముల పప్పు ౧౦౦, మిరియాలు ౮౦౦, ఆముదపుపప్పు౮౦, వీనిని నిమ్మపండ్లరసముచే బాగుగమర్దించి, కందిగింజంతమాత్రలుచేసి నీడనెండించి, నీళ్లలోచాది కన్నులకు వేసిన, సర్పవిషములు- గ్రహములు- రేచీకటిమానును.

— చేదుసొరవిత్తులు, త్రిగుడువిత్తులు, చేదుబీరవిత్తులు- దిరిసెనవిత్తులు; వీనిని సరిపాళ్లగనూర్చి ఆవుపంచితముతోనూరి- ఆవుపంచితములోగలిపి పుచ్చుకొనిన సకల సర్పవిషములు మానును.

ధూపము — ప్రత్తివిత్తనములు, యవలపొట్టు, ధనియాలపొట్టు, నెమలిజుట్టు యీకెలు, ఆవుకొమ్ము- నరులవెంట్రుకలు, పాతరాయిపిట్ట మలము వీనినిచేర్చియింటిలో ధూపము వేసిన, సర్పములు పాఱిపోవును- మఱియు దీనిని సర్పములు కఱచిన భాగమున ధూపమునుగాని, పట్టునుగాని వేసిన సర్పవిషములు మానును.

[పంచగుల్మములకు — ఉత్తరేణి సమూలముగను దెచ్చి భస్మముచేసి-తూమెడు భస్మములో మూడుతూముల నీళ్లుపోసి చిలికిమూడుదినములూరనిచ్చి వడచుకొని-అందులో, సొంటి- పిప్పళ్లు, మిరియాలు, మోడి, నల్లజీలకఱ్ఱ సన్ననాగకేసరములు, ఓమము, కటుకరోహిణి, చెంగల్వకోష్టు- జటామాంసి- అతిమధురము పంచ లవణములు వీనిని దినుసుకు ౧ పలముచొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసి, ఉత్తరేణి నీళ్లలోగలిపి, పొయ్యిమీదపెట్టి అడుగంటకుండునట్లు కలయబెట్టి, పక్వమునకు వచ్చునపుడు, ఇంగువ ౧ పల, ప్రాతబెల్లము ౧ ప, వీనిని నూరికలిపి, బెల్లముకరిగి పక్వమునకు రాగానే దించి చల్లారినపిదప నెల్లికాయంతచొప్పున పుచ్చుకొనిన, పంచగుల్మములు, పంచశూలలు- వాయువులుమానును.

అర్శలకు — మారేడుపండ్లు-కాకిమెరి విత్తులు, సొంటి - వెలగవిత్తులు - పేళ్ళా

ముట్టివేరు- వట్టివేళ్లు- శర్కర-వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి- తేనెలో కలిపియిచ్చిన- ఛర్దులుమానును.

—వస్త్రగాలితపొడి, ఏలకులు పిప్పళ్లు- బారుకులపొడి- చక్కెర వీనినిసమభాగములుగ చూర్ణముచేసి పుచ్చుకొనిన సర్వఛర్దులు మానును.

శ్వాస, పీనసలకు— బలురక్కసిగడ్డ- అల్లము వీనినిచూర్ణముచేసి రెండుమాత్రలయెత్తు చూర్ణమును తేనెలోకలిపి పుచ్చుకొనిన - శ్వాసము - పీనస మొదలగునవి మానును.

రక్తపైత్యాదులకు— చల్లపిల్లిగడ్డలు- సుగంధిపాల - శ్రీగంధము - వట్టివేళ్లు కురువేరు- చిర్రివేళ్లు- దాళిమపండు- ముణుగుదామర వేళ్లు- నల్లకలువపొడ్డ - అతిమధురము- వీనినిసమభాగములుగాగూర్చి కషాయముపెట్టి- ఆవ పాలు మిగులునట్లు చిక్కగకాచి- వడిచి- తేనె చక్కెర వీనినికలుపుకొని పుచ్చుకొనిన- రక్తపైత్యములు- ఆసనమున నెత్తురుపడుట- రక్తప్రదరములుమానును.

ముక్కున నెత్తురుపడుటకు—దానిమ్మపువ్వురసమునుగాని- గరికవేళ్లసునలియగొట్టిగాని నస్యముచేసిన- నాసారక్తముమానును.

రక్తప్రదరములకు—బుడ్డకాకరఆకును- అరటిపండుగుతో నూరి తాగిన-ప్రదర రోగములుమానును.

—గోధుమలు ౧ పల- చక్కెర ౧ పల- జాజికాయ మూడువడ్లయెత్తు- జాపత్రి ౧ తు - వీనినిచూర్ణముచేసి ఆవుపాలతోనూరి పుచ్చుకొనిన - రక్తప్రదరములుమానును.

మేహవ్యాధికి—ఖర్జూరపండు- ఉసిరికెపిత్తులు- పిప్పళ్లు- పటికారము- ఏలకులు- కొండపిండి - అతిమధురము- శ్రీగంధము - దోసవిత్తులు- కొతిమెరవిత్తులు- వీనినిదినుసుకు వరాయెత్తు చొప్పున గూర్చి చూర్ణముచేసి- పెసరకడుగుతోగాని - ఎళనీరుతోగాని పుచ్చుకొనిన- దేహముమంటలు- మూత్రద్వారపుమంటలు- ఆసనముమంట- శుక్లప్రమేహము- శుక్లముపడుట యోనిశూల- ఇవియన్నియుమానును- వీర్యవృద్ధికలుగును.

—తిప్పతీగె చూర్ణమును తేనెతోబుచ్చుకొనిన పసపు మేహముమానును.

నీరుకట్టుకు—సద్యక్షారము ౧ వరాయెత్తు- ఆవువెన్న- గచ్చపలుకులువీనినేకముగానూరి కడిసీళ్లలో కలిపియిచ్చిన నీరుధారాళముగా వెడలును- రాళ్లుఅడ్డ పడిన ను ఊడిపడును.

నెత్తురుబంకకు—ఆరాలు- జీలకర్ర వీనిని కొంచెము వెచ్చచేసి- చూర్ణముచేసి- మంచిబెల్లము- నేయి వీనినివేసి లేహముగ జేసియిచ్చిన-నెత్తురుబంకమానును.

జలోదరమునకు—గాడిదెగడవఆకు ౨ తు- పసపు ౧ తు- లవణము మూడు

యెత్తు మిరియాలు ౧ తు. వీనిని చూర్ణముచేసి మూడువ్రేళ్ల ప్రమాణముతీసికొని తేనెతో పుచ్చుకొని పెరుగన్నము భుజించిన జలదోషము నివర్తించును.

కూతఁగలిగిన మూర్ఛవచ్చుటకు—వెఱ్ఱిచెఱుకు కొనదంటునుకుమ్ములో బెట్టి యుడికించి రసముపిండుకొని ఆరసములో దూదినితడిపి నస్యముచేసిన- మూర్ఛ - చెవిపోట్లు ఇవిమానును.

సోమా కారకముపోవుటకు — చింత చెక్కల భస్మము - చింతపండు వీనిని నీళ్లపోసిపిసికి వడియగట్టి పుచ్చుకొనిన కలకండవలెనుండును కారకము పోయిచలువగలుగును.

నిద్రరానందుకు—జాజికాయ ౧ వరాయెత్తు- జాపత్రి ౧వ విప్పపూలు ౧వ- వీనిలో సగము పచ్చిదిగను సగము వేచినదిగను చేసి చూర్ణముచేసి నేయికలిపిభోజనసమయమందుముందుగ భక్షించిపిమ్మట భుజించవలయు. ఇట్లొనరించిన చక్కగనిద్రవచ్చును.

ఉన్మాదపైత్యమునకు—భూనాగమును నిమ్మపండు పులుసుననూరి యేడుదినములిచ్చిన- ఉన్మాదపైత్యము అనగా రాత్రులు రువ్వుట- పిచ్చిమాటలాడుట మొదలగుగుణములుమానును.

కడుపునొప్పికి—సొంటి ౧ ప - అప్పడాలకారము ౧౺ ప - వీనినిపొడిచేసి- మంచిబెల్లమును పాకముపట్టి అందులో ఆపొడివేసి నెయ్యిపోసి లేహ్యముగాకలిపి రేగుపండంత పుచ్చుకొనిన- కడుపునొప్పిమానును.

దగ్గుఉబ్బసమునకు—వెఱ్ఱిపుచ్చకాయను తొలిచి లోపలిచిత్తులనుతీసి పలిమెడు మిరియాలుపోసి పొయ్యిలోజానెడు గుంటత్రవ్వి- దానిలో ఆకాయనుపూడ్చి ఎనిమిదిదినములుతాళితీసి మూడేసి మిరియాలచొప్పున వేడినీళ్ళతోగాని- మజ్జిగతోగానిపుచ్చుకొనిన- దగ్గు- ఉబ్బసము మానును.

వింశతిమేహములకు — పల్లెరువేళ్ళుతెచ్చి రోటవేసిపిండిగాకొట్టి ఆపిండిని తగినంతతీసికొని ౫ సోలలనీళ్లలో వేసి- సోలెడుగా కాచివడించి- అందులో పిల్లిపీచరవేళ్ళరసము సోలెడు- ఆవుపాలు సోలెడు- ఆవునెయ్యి ౪ సోలెడు- వీనినికలిపి- పాలగుమ్మడిగడ్డ ౧వరాయెత్తు శ్రీగంధము ౧వ - తవాక్షీరి ౧వ - ద్రాక్షపండు ౧వ-అతిమధురము ౧వ - గొట్టెవేళ్లు ౧వ- జోసత్తులు ౧వ - ఏలకులు౧వ- మావెలగచెక్క ౧వ- కలువగడ్డ ౧వ- పద్మవేళ్లు ౧వ- పొన్నగంటివేళ్లు ౧వ- తుంగముస్తెలు౧వ-వీనిని చూర్ణముచేసి పైకషాయములోకలిపి నెయ్యిపోసి పొయ్యిమీదబెట్టి సన్ననిమంటవేసి నేయిమిగులునట్లు కాచి దించి వడియకట్టి నిత్యము గరిటెడు నెయ్యి చొప్పున తేనె- చక్కెరవీనినికలిపి పుచ్చుకొనిన-మూత్రరోగములు ప్రమేహములు మంటలు మొదలగునవిమానును.

ఖర్జూరాదిచూర్ణము — ఖర్జూరపుకాయ - నెల్లిపప్పు - పిప్పళ్లు - కర్పూరము - శిలాజిత్తు - ఏలకులు - ఇప్పపువ్వు - కొండపిండివేళ్లు - ద్రాక్షపండు - మంచిగంధము - అతిమధురము - వట్టివేరు - భూచక్రగడ్డ - దోసవిత్తులు - పెద్దగుమ్మడివిత్తులు - చల్లపిల్లిగడ్డలు - కొత్తిమెరవిత్తులు - లవంగాలు - వీనిని సమభాగములుగాగూర్చి చూర్ణముచేసి - చూర్ణమునకు సమముగ పంచదారను కలిపి ప్రొద్దుటిపూట మూడువేళ్లకు వచ్చినంత పసికదుగులో పుచ్చుకొనిన - మూత్రకృచ్ఛ్రములు - వాంతి - శర్కరామేహము - మంటలు - అలమంటలు - కండ్లుమంటలు - అరకాళ్లు అరచేతులమంటలు - అరోచకము - నాలికపొక్కుట ఇవియన్నియు మానును. వీర్యవృద్ధి కలుగును - సంతానములేనివారికి సంతానము కలుగును.

సర్వపైత్యములకును దాడిమాదిచూర్ణము — దాడిమపండు - వరిపేలాలు - తెల్లకలువగడ్డలు - అతిమధురము - ఖర్జూరపుపండు - సుగంధిపాలవేరు - తవాక్షీరి - కురువేరు - నెల్లిపప్పు - తుంగముస్తెలు - మంచిగంధము - గ్రంథితగరము - తక్కోలములు - జాజికాయ - లవంగాలు - లవంగపత్రి, నాగకేసరాలు - ఏలకులు - దనియాలు - పిప్పళ్లు - వీనిని సమభాగములుగ చూర్ణముచేసి - చూర్ణమునకు సమముగ శర్కరగలిపి - ప్రొద్దుటిపూట - మూడువ్రేళ్లకువచ్చినంత చూర్ణమును చన్నీళ్లతోగాని - ఆవుపాలతోగాని పుచ్చుకొనిన - నలువది పైత్యములుమానును. పాండువు - కామిల - జ్వరము - అరోచకము - క్షయము - ప్రమేహము ఇవియన్నియుమానును.

శిశువుల ఉబ్బసమునకు — లవంగము - పిప్పళ్లు - జాజికాయ - జాపత్రి - చక్కెర పెద్దగుమ్మడికాయరసము - వీని నేకముచేసి ఆవునేతితో నాకించిన - పసిబిడ్డలయుబ్బసములుమానును-

శిశువులకుగలిగెడి పక్షిదోషమునకు — నూనెగిద్దెడు - ఆవునెయ్యి ౧ గి - అప్పుడువడిసిన ఆముదము ౧ గి - చిర్రివేళ్లరసము ౧ గి - గుమ్మడిపువ్వులు ౮ వీనిని ఒకటిగాకలిపి దీపాగ్నిచే మాడకుండావండి - దించిదానిలోగిద్దెడుతేనెనుకలిపి బాలురకు ప్రొద్దుటిపూటయిచ్చిన - పక్షిదోషము - ముట్టుదోషము తొలగును.

ఆర్తవములేని స్త్రీలకుచికిత్స — దాడిమపండు - నువ్వులు - బెల్లము - గంటుభారంగి - చిత్రమూలము వీనిని సరిపాళ్లుగగూర్చి నువ్వులకషాయములోగలుపుకొని పుచ్చుకొనిన - ముట్టులేనివారికి ముట్టుకలుగును.

—తప్పెడు ఉలవలను పడిసెళ్లలోబోసి కాచి దించి ౧ ఆళాకులో ౨ వరాలయెత్తు చిత్రమూలమును నూరి కలిపి - ఆకషాయమునిచ్చిన - ౧, ౨ దినములలో దూరస్త్రీయగును - గర్భముకూడనిలుచును - చద్దిఅన్నముకూడదు.

ముట్టుకట్టుకు — గారపండ్లు - గారవేళ్లు - ఈశ్వరివేరు వీనినిచూర్ణముచేసి - బెల్లము వేసి త్రొక్కి - గుటికలుచేసి ఋతువైన మూడుదినములు పుచ్చుకొనవలయు. ఇట్లు నాలుగుసార్లు సేవించిన ముట్టుకట్టుమానును.

దగ్గులకు—నేలములకను సమూలముగ దెచ్చి రోటవేసి త్రొక్కి రసము పిండి సోలెడు తీసివడియగట్టి- దానిలో- పదిమిరియాలను చూర్ణము చేసి వేసి- వెల్లుల్లిగడ్డలను నూరి కలిపి పొయ్యిమీద బెట్టి- ఒకపొంగురానిచ్చి దించి చక్కెరగలిపి- సోలెడుచొప్పున మూడుపూటల్లు పుచ్చుకొనిన సకలవిధములైన దగ్గులుమానును- మిరియపు చారు అన్నము పథ్యము.

✓—ఊడుగచెట్టు దగ్గరకుపోయి దానికి ప్రదక్షిణ నమస్కారము లొనర్చి మూడుకొనలను తీసికొని- యీ ప్రకారము పదిదినములు- దినమునకొకటిచొప్పున తెచ్చి చితిసికొని భక్షించుచుండవలయు. అట్లుతినుటకశక్యంబైనయెడ దానిని నూరి ముద్దచేసి మ్రింగవలయు. పదిదినములకు -దగ్గుతబ్బసములుమానును. ఒకమండలము పుచ్చుకొనిన దివ్యదేహముగును- రోగములుమానును- కరచినపాముచచ్చును.

వాంతులకు, భేదులకును—౧౦ వరాయెత్తు మిరియాలను తెల్లగుడ్డలో మూటగట్టి కాల్చి భస్మముచేసి- యీభస్మమును వేడినీళ్ళతో ఇచ్చిన- వాంతులు భేదులుమానును.

తేలువిషమునకు— టెంకాయచిప్పలో జిల్లేడుపాలుపోసి సైంధవలవణము వేసి నానవిచ్చి నూరి కోపులుచేసి- కలిలో చాది కుట్టినచోటరాచిన విషము దిగును.

గర్భము నిలుచుటకు—ఋతువైనవాడు- నాగకేసరాలపొడిని ఆవునేతితో పుచ్చుకొనిన గర్భమునిలుచును. తక్కలిఆకును మూడుదినములు పుచ్చుకొనినను సాంబ్రాణి ఆకుపసరు- మిరియపుపొడి - నూనె వీనినికలిపి పుచ్చుకొనినను-గంటుపురుగు చచ్చి గర్భమునిలుచును-

—తగిరిశవిత్తులు- కరక్కాయలు- వరిబియ్యము-వీనినిసమాంశములుగ కూర్చి చూర్ణముచేసి పలికడుగుతోనిచ్చిన- గొడ్డురాలుకు గర్భమునిలుచును.

గర్భస్రావములకు—మాడయెత్తు జాజికాయను మేకపాలతో మెత్తగనూరి యీపాలతోగూడ త్రాగించిన గర్భస్రావములుమానును.

ఆడుశిశువుజనించుటకు—వేలెడుపసపుకొమ్మును సన్నగపొడిచేసి- మూడువెల్లుల్లిగడ్డలను మెత్తగనూరి- నిడుపుకాకరాకు కొనలనుకూడతెచ్చినూరి వీనినన్నిటిని కలిపి- ముట్టుఅయిన మూడుదినములుఇచ్చిన- ఆడుశిశువుకలుగును- పెసలగంజి పాలు అన్నము పథ్యము.

మొగశిశువుకలుగుటకు—పుత్రజీవివిత్తులను- లోపలిపప్పునలగకుండునట్లు పగలకొట్టియాగింజలనుమూటినిఆవుపాలతో నొకదినము పుచ్చుకొనిన మొగశిశువుకలుగును

గర్భిణీశూలకు—మారేడుఆకును ఉప్పును వేయించి - సమముగకలిపి వేడినీళ్లతో నొసంగిన - గర్భశూలలు మానును.

శిశువుల అతిసారములకు జ్వరములకును—పట్టివేళ్లు-నేరేడుచిగుళ్లు - మామిడి

చిగుళ్లు- మ్రొక్కోనలు- వీనినిదినమునకు ౧ వరాయెత్తుచొప్పున గూరించియెండించి యిని మిది గిద్దలనీళ్లుపోసి గిద్దెడుగా కాచి వడియగట్టి తేనెతో శిశువులకులోపలికిచ్చిన- జ్వరము- అతిసారము- కక్కుట- మూర్ఛబడలిక ఇవిమానును.

జిహ్వావిరేచనము—రసము- గంధకము- నేపాళములు- వెలిగారము - చిట్టాముదపువేరు - అడవి ఆముదపువిత్తులు- నెల్లివేరు- కరక్కాయ- తానికాయ - మాచకవిత్తులు- తంగేడువేరు వీనినిసమభాగములుగ గూరించి చూర్ణముచేసి జాంతి జెముడుపాలుపోసి మూడుదినములు నూరి పాత టెంకాయ చిప్పలోబెట్టి యెండలోపెట్టిన- తైలముదిగును- ఆతైలమును సూఫుగింజంతతీసికొని నాలికెమీద చరిమిన యెడల పదిమార్లు భేదియగును. పిదపస్నానముచేసి మజ్జిగఅన్నమును భుజింపవలయు.

పాదవిరేచనము—పచ్చినేపాళములను ఆవుపాలతో నూరి ఆవుపాలలో కలిపి తోడుపెట్టి- మరునాడుచిలికి వెన్నదీసికొని- ఆవెన్నను అరికాళ్లకు చరుముకొని పాదములు భూమినంటకుండునట్లు పావుకోళ్లు వేసికొని తిరిగిన- విరేచనము లగును.

నేపాళములనుభేదికిచ్చువిధము— నేపాళపుగింజలను వొలిచి పేడలో కలిపి ఉడకబెట్టి- పప్పుతిత్తియెండించి లోపలినాలికెలు తీసివేసి- ఆవుపేడగలిపి వాసెనగట్టి- అగుష్టమీద - నేపాళపు పప్పును పోసినెరపి పైనపెద్దచట్టనిమూసి - జాముసేపు మంటవేసి ఆరనిచ్చి తీసి నీడనారబెట్టి- సున్నపునీళ్లు చింతాకురసము- గుంటగలగరాకురసము- కలుబందరసము- కాడినీళ్లు- ఆవుపెరుగు- టెంకాయనీళ్లు- ఎఱ్ఱవుల్లిగడ్డలరసము- తాటిబెల్లము వీనితోప్రత్యేకముగశుద్ధిచేసి- మంచినీళ్లతోగడిగి- నీడనారనిచ్చి యాపప్పును నేతిలోవేయించి - దానిని నమిలిమ్రింగిన మంతమామిడిపప్పువలె నుండును గొంతున ఆసనమున మండదు. తాంబూలము వేసికొని- ఒకపప్పులో కాలుభాగమును వేసికొని నమిలిరసమునుమ్రింగి తమ్మనమియవలయు - ఎనిమిదిసార్లు విరేచనమగును-

రాజయోగ్యవిరేచనమునకు—ఆముదము ౧½ ప - తేనె ౧½ ప - ఈరెంటిని కలిపిత్రాగిన భేదియగును- భేదఅధికమైనయెడ పెరుగన్నమును భక్షించవలయు.

—కుప్పింటాకును నేయిబోసివాడ్చి నమిలి మ్రింగిన పదిమార్లుభేదఅగును.

ఇచ్ఛాభేదికి—రసము ౧పాలు- గంధకము ౨పాలు- మిరియాలు౩పా- పొంగించిన వెలిగారము ౪పా- సొంటి ౫ పా- కరక్కాయ ౬పా- వీనికన్నిటికి సమముగా నేపాళములు- వీనికిసమానము బెల్లము ఈప్రకారము వీనినన్నిటిని జేర్చి కల్వమున నూరి కామ్ముబరిణెలోనునిచికొని- నాలుగుమిరపగింజలంతచొప్పున- దేహమానమునకు దగినట్లుగా- వేడినీళ్లలో గలిపియిచ్చిన- పదిమార్లు భేదియగును- దీనివలన- కామీకటి- గుల్మములు- శోభలు- శూలలు- మహోదరాలు- పైత్యభ్రమలు, తీట- పాండురోగములు-

మేహములు- సర్వవిషములుమానును. రాత్రిభోజనము సాయంకాలమేచేసి- రాత్రిపూట సొంటి మిరియాలను కషాయముపెట్టి పుచ్చుకొనవలయు.

ఉసిరికకాయలభేదిక్రమము—నేపాళములు ౧ పల - సైంధవలవణము ౧౦ ప- టెంకాయ ౧- దెబ్బతగులనియుసిరికకాయలు ౧ పడి- వీనినితెచ్చి- సైంధవలవణమును నీళ్ళలోవేసికలిపి అందులో యుసిరికకాయలనువేసి - నీరిగురునట్లు ఉడకబెట్టి దించి- టెంకాయనుతురిమి పాలుపిండుకొని- ఆపాలలో నేపాళములను నూరికలిపి బాగుగ కాగనిచ్చి- చమురిగురు సమయమున ఆకాయలను ఇందులోవేసి - వానికిఆ చమురు బాగుగపట్టియిగిరిన తరువాత దించి జాడీలోవేసిపెట్టుకొని ప్రొద్దుటిపూట నొకకాయనుభక్షించిన- ఆయాసములేక పదిమార్లుభేదియగును. పిదపస్నానముచేసి చక్కగభుజింపవచ్చును.

తీవ్రముగభేదియగుటకు—శుద్ధిచేయబడిన నేపాళములు. సైంధవలవణము వీనిని సమభాగములుగగూర్చి- నీళ్ళలోనూరి తేనెలోకలిపి తైలపక్వమున కాచి వడియగట్టి యాఘృతమును సీసాలోనునిచికొని- వేడినీళ్ళలోనాలుగుబొట్లు విడిచిపుచ్చుకొనిన తీవ్రముగ భేదియగును. కడుపునొప్పి తత్క్షణమునహరించును.

అన్నముసహించక వాంతియగుటకు—పత్తివిత్తులపప్పునువేయించి పొడిచేసి పెట్టుకొని- వడ్లబారుగులు. పిప్పళ్లు- జీలకర్ర- ఈమూడుదినుసులనుపొడిచేసి రెంటిని చేర్చి చక్కెర తేనె వీనినికలిపియిచ్చిన అన్నముచక్కగ హితవగును.

మూలవ్యాధికి—గంజాయిపొడి- సొండి- గజపిప్పళ్లు- జటామాంసి- దాళిషపంము- ఓమము- యవక్షారము- ఇందుప్పు- ముళ్ళివేరు- ములకవేరు వీనిని సమభాగములుగగూర్చి చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ళతో ఇచ్చిన - మూలము - ప్రమేహము - నీరుకట్టు- మూత్రద్వారమున రాళ్లుతగులుకొనుట- అండవాయువు- పాండురోగము- ఇవియన్నియుమానును.

—అరటిగడ్డనుతెచ్చి మూడుభాగములుగాకోసి మూడురాత్రిళ్లు మంచులోనునిచిప్రొద్దుటిపూటదంచి రసముతీసి వడియగట్టి - కలుబంద ౹వరాలెత్తు కొంచెముగ జీలకర్ర వీనినివేసి మూడురోజులుత్రాగిన- లోమూలము - వెలిమూలము రక్తమూలము మొలలు మానును-

చక్షువతైలము—మిరియాలు ౧ పల- అతిమధురము | ప - తుంగగడ్డలు ౧ ప- ఉసిరికపప్పు ౧ప- పెద్దలవంగపట్ట ౧ ప- శ్రీగంధపుచెక్క | ప- వట్టివేరు ౪ప - కురువేరుపచ్చాకుఇవి ౪పల- కస్తూరిపసపు ౧ ప- కిచ్చిలిగడ్డ | ప- సోపు ౧ ప- వాయువిడంగాలు ౧ ప, మంజిష్ఠి ౧ ప- కుంకుమపువ్వు ౪ వరాయెత్తు- గోరోచనము ౧ ప- పచ్చకర్పూరము ౧ప- నూనె ౧పడి వీనినిచేర్చి తైలపక్వముగాకాచి వడియగట్టి-త

టుగాని స్నానము చేసిన- కారకములునశించి దేహము చల్లబడును.

దాడిమాదిచూర్ణము—ద్రాక్షపండు- ఖర్జూరపుకాయలు కలువగడ్డలు-అతిమధురము- తక్కోలములు- సుగంధిపాల- వట్టివేరు- కురువేరు- గంధపుచెక్క-లవంగపట్ట- ఏలకులు- లవంగిపత్రి- నాగకేసరాలు- తవాక్షీరి- ఉశిరికపప్పు- తుంగగడ్డలు - నేలయుసిరిక- భూచక్రగడ్డ- జాజికాయ- లవంగాలు- పిప్పళ్లు-ధనియాలు- వరిపేలాలు- కర్పూరశిలాజిత్తు వీనినిసమభాగములుగా గూర్చి చూర్ణముచేసి దీనికిసమముగచక్కెరనుగలిపి ప్రాతఃకాలమందు ఆవుపాలతో పుచ్చుకొనిన- అరోచకములు- మేహకారకములు, కండ్లు- కాళ్లు- చేతులు వీనియందలిమంటలు ఇవియన్నియుమానును - అగ్నిదీపనము కలుగును- అవనానె గుమ్మడి ఇవికూడవు.

అండవాయువులకు—జిల్లేడుపువ్వులను తెచ్చి దోరగిలవేయించి- జీలకర్రను కొంచెము వెచ్చచేసి- ఆపువ్వులను- జీలకర్రను కాచువక్కలను ఒకటిగాకలిపి కషాయము పెట్టియిచ్చిన అండవాయువులుమానును- తోటకూర-కందిపప్పు -పెసలపప్పు నేయి- ఇవి పథ్యము.

శిరోవాయువులకు— మేకపాలు- ఆవునెయ్యి- చిట్టాముదము - మంచినూనె- చేమబీరాకురసము - గుంటగలగరరసము- ఇవి సమభాగములు చేర్చి ప్రొయ్యిమీదబెట్టి తైలపక్వముగునప్పుడు-లవంగపట్ట-లవంగపత్రి-నాగకేసరాలు- ఏలకులు- శ్రీగంధము- రక్తచందనము - మంజిష్టి- వీనిని దినుసుకు ౧౪ వరాలయెత్తు చొప్పనగూర్చి చూర్ణము చేసివేసి దించివడియగట్టి- సీసాలోనునిచికొని తలయంటుకొనుచువచ్చిన- శిరోవాతము వలని నొప్పులు- పార్శ్వపుదనొప్పి- కపాలశూలయిమానును.

చెవులోచీముకారుటకు—రసకర్పూరమును కొంచెపుమంచినూనెలోవేసివక్కవాగకాచి చెవిలోపోసిన చీముకారుట మానును.

కర్ణశూలలకు—వేలిపొడపుగలసొంటిని నూనెలోముంచి దీపమున వెలిగించి అదిమండునపుడు- ఒకపాత్రములో అరపలమునూనెనునిచికొని గరిటెతో- మండుచున్న సొంటిమీద కొంచెముకొంచెముగా పలుమారు వేయుచుండిన - కొమ్ముచుండి బొట్లుగా తైలమువిగును. దానిని చెవిలోపోసిన చెవిపోట్లుమానును, మఱియు-మేహవాయువు నొప్పులుగలచోట మర్దించిన నవిగుణమగును.

నేత్రరోగములకు- చెవుడునకును— గుంటగలగరాకు రసము ౨ అణ్గకలయెత్తు కలబందరసము ౩ అ- ఆవునెయ్యి ౨ అ- ఆవుపాలు ౩ అ -వీనినన్నిటిని కలయబోసి- ౧౦ వరాలయెత్తు అతిమధురమును మెత్తగానూరి వానిలోకలిపిఘృతపక్వముగదించి వడియగట్టి అభ్యంగము చేయుచువచ్చిన- కంఠరోగములు- చెవుడుమానును.

చెవుడునకు—పచ్చసుగంధిపాలవేరుపట్ట ౹పల- అతిమధురము ౹ప- వీనిని ఆవు

పాలతోనూరి నూనెలోవేసికాచి తైలపక్వమునకువచ్చిన తెరువాత దించి వడియగట్టి- తలకుఅంటుకొని స్నానము చేయుచుండిన చెవుడుమానును.

—చేదుబీరాకురసము- ఉసిరికకాయలరసము- కన్యాకుమారిగడ్డ- ఆవవిమినుములు- గంజాయియాకు - దొండవేళ్లు- అడ్డసరవేళ్లు- వావిలివేళ్లు. పొన్నగంటివేళ్లు- కాకరవేళ్లు-వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి కషాయముపెట్టి ౧ వశాలుమిగులునట్లు కషాయముకాచిదించి మంచినూనె- ఆముదము- ఆవునెయ్యి - ఈమూటిని కషాయమునకు సమభాగముగావేసి, అంతమాత్రము మేకపాలనుపోసి- సొంటి- పిప్పలి మిరియాలు- కరకతాడి- ఉసిరికవరుగు- ఏలకులు- లవంగపట్ట- లవంగపత్రి-చెంగల్వకోష్టు- వాయువిళంగాలు- మునగవిత్తులు- అక్కలకర్ర - సైంధవలవణము - వీనినిదినుసుకు ౧ వరాయెత్తు చొప్పునగూర్చి మేకపాలతోనూరి పైకషాయములోగలిపి తైలపక్వమునదించి వడియగట్టి నాలుగుదినముల కొకసారి అభ్యంగముచేసి కొనుచుండిన- నేత్రశూలలు- తలనొప్పులు- శిరోవాయువులు- చెవుడు- చెవిపోట్లు- పీనస - శిరస్సునబుట్టెడి సకల రోగములునుమానును.

మేహకారకమునకుతైలము— వల్లారిఆకు పసరు ౧ ఆశాకు- తిప్పతీగెరసము- ౧ అ- చెంగల్వకోష్టు ౪ ప- అతిమధురము ౪ ప- ఏలకులు ౪ ప- ధనియాలు ౪ ప- మంచినూనె ౧౪ అ- ఆముదం ౧౪ అ- నెయ్యి ౧౪- ఆవుపాలు ౮౪ అ - వీనినన్నిటిని ఒకటిగా జేర్చి మృద్వగ్నిచే వండి - తైలపక్వమున దించి వడియగట్టి - తలకు మాత్రము అంటుకొని స్నానముచేయుచువచ్చిన మేహకారకము మానును.

చలవఆముదము—ఆముదము ౧పడి- ఉసిరికకాయలరసము ౧పడి-ఒలిచిన తెల్లపాయలు ౧౦ ప- సన్నగతరిగిన ఎఱ్ఱగడ్డలు ౧౦పల- వీనినేకముచేసి కాచి తైలపక్వమునదించి వడియగట్టి- ప్రాతకు అరపలముచొప్పున యిచ్చిన మూడుసార్లు భేదియగును - ఈయాముదము శరీరమునందిమిడి- కండ్లు కాళ్లు చేతులు దేహమువీని[illegible]లి మంటలు- తెల్లముచ్చలు- మేహకారము ఇవియన్నియు మాని దేహమునకు పుష్టినిచ్చును - అగ్నిదీపనముకలుగును.

—౧ వీసె కొత్తిమెర్లను, వార్చినగంజిలోపోసి నాననిచ్చి తీసి ఆరపెట్టి,తిరిగి గంజిలో వేసి నానబెట్టితీసి యీప్రకారము మూడుమార్లుచేసి ఆరనిచ్చి పిదపవానినిరోటదంచి చూర్ణముచేసి వస్త్రగాలితముచేసి, ప్రాతకు తులమెత్తు చొప్పున పుచ్చుకొని మంచినీళ్లను త్రిమింగవలయు. ఇట్లు ఇరువదిదినములు రేపుమాపు పుచ్చుకొనిన, వెంట్రుకలు నల్లనై మొలచును - ఈచూర్ణమునునిమ్మపండ్లపులుసుతో ౨౦దినములుపుచ్చుకొనిన- చిక్కినశరీరములకు పుష్టికలుగును- మఱియు- తలదిరుగుట, బొమ్మలాకమ్మట, అసిగతమలైనకారకములు, నోటనీళ్లువచ్చుట ఇవియన్నియుమానును.

తలనొప్పి తైలము — సోమిందాకు- జిల్లేడాకు- ఆవదొండాకు, వావిలాకు- నుష్టుశాకు- వెర్రిబీరాకు- మేకమూత్రము, పచ్చిబలరక్కిసిగడ్డ- పచ్చిదుంపరాష్ట్రము- పచ్చిపసపు- ఊదినసులరసము ౧ తవ్వెడు- చెన్యము, చిత్రమూలము- పలుకు సాంబ్రాణి- మిరియాలు- ఓమము- వస- కస్తూరిపసపు- మావిలింగపట్టు- మునగపట్టు-నల్లతుమ్మపట్టు- వీనినిసగము కషాయముగను- సగము చూర్ణమునుచేసి వేసి - మంచినూనె- కొంకాయనూనె- వేపనూనె వీనిని తగుమాత్రముపోసి- అన్నిటినికలిపి తైలపక్వముగ నదించి వడియగట్టి తలకుఅంటుకొనుచుండిన తలనొప్పులు- తలపోట్లు- తలదిమ్ములు- స్త్రీలసూతికా వాయుసంబంధమగు తైంజలుబు ఒళ్లునొప్పులు మొదలైనవి మానును.

వాసనతైలము — ౧ వీసె గరికెవేళ్లను కషాయముపెట్టి ౪ వంతులు మిగులునట్టు కాచి వడియగట్టి మంచినూనె ౨ పల్లు- పైకషాయమును ౧ సేరు- వీనినికలియబోసి కాచి-లవంగపట్ట- కురువేరు- వట్టివేరు వీనిని దినుసుకు ౧ పలముసంతున గూటిచి చూర్ణముచేసివేసి తైలపక్వముగ దించివడియగట్టి- తలకు అంటుకొనుచువచ్చినకండ్లకు చలువగలుగును.

—శ్రీగంధపుచెక్క, కారుబోగవిత్తులు, కిచ్చిలిగడ్డ సుగంధపాలవేళ్లు, బిల్వాపం ముగుజ్జు, పొగడపువ్వులు- లంజసవరము, గాదంగిరేకులు, కురువేరు, వట్టివేరు వీనిని సమభాగములుగ గూటిచి మంచినూనెలో వేసి వాసెనగట్టి, ఎండపుటమున ౮ దినములునిచి తరువాత వడియగట్టి, బుడ్డిలోబోసి యుంచుకొని, స్త్రీలు తలయంటికొని స్నానముచేసిరేని వెండ్రుకలు మొలిచి కోమలముగ వృద్ధిజెందివాసనగలిగియుండును

రోమనాశనమునకు — ఉసిరికెత్తులను-గంగరేణపత్తులను సీర్చచేనూరిపూసినను. హరిదళము- సంపంగినూనె వీనినినూరి- రోమములయందు చెమటగలిగి యుండునపుడు పూసినను వెండ్రుకలన్నియురాలి మొలవకయుండును.

దూరదృష్టికి — పిప్పళ్లు 3, మిరియాలు ౫, కరక్కాయలోనిపప్పు ౧౨, వీనిని ఉసిరికకాయలరసముచే మర్దించి మాత్రలుచేసి నీడనెండించి, చనుబాలలో రాచి కంటికివేసిన, ఒకమండలములో దూరదృష్టి బాగుగకలుగును.

నేత్రాంజనము — గుంటగలగర, పొన్నగంటి, తమలపాకు, కర్పూరవల్లి, కృష్ణతులసి, రామతులసి, భూతులసి, హంసపాది ఆకు, వల్లారి ఆకు, సాంబ్రాణిఆకు, నల్లేరు, అగిసియాకు, నాగుదోసాకు, పల్లేరాకు, వసఆకు, అల్లపుఆకు, పసుపుఆకు. కాకరాకు, తురకవేపాకు, వెర్రిచెరుకాకు, నందివర్ధనపాకు, మారేడుఆకు, ఉత్తరేణిఆకు, ఆరెకూర, కుప్పెంటాకు, మునగాకు వీనిపసరులను సమాంశములుగాదీసి రాగిచట్టిలోబోసి, గుడ్డగట్టి నీడను ఆరనిచ్చి, అందులోవెన్నకలిపి కన్నులకువేసినసమస్తనేత్రరోగములుమానును.

కంఠనాదముకలుగుటకు— జీలకఱ్ఱ, లవంగాలు, పిప్పళ్లు, తాళిసపత్రి, చిల్లగింజలు, దేవదారుచెక్క, అతిమధురము, వీనిని సమాంశములుగ గూర్చి వేయించి, పొడిచేసి, పూటకుపావెత్తుచొప్పున తేనెతోబుచ్చుకొనిన, కఫముహరించి కంఠమునకు మంచినాదముగలుగును, కాకమీదిదగ్గులు మానును.

— సరస్వతిఆకు, బోడతరము, వస, సొంటి, పిప్పళ్లు. వీనిని సమభాగములుగ గూర్చి చూర్ణముచేసి పూటకు కర్షమెత్తుచొప్పున తేనెతో ౪౦ దినములుపుచ్చుకొనిన వాక్కునకు స్ఫుటత్వంబును, కంఠమునకు నాదంబునుగలుగును.

నస్త్రికంఠనాదమునకును— వస ౨ పల- పిప్పళ్లు ౨ప- సొంటి ౧ ప, జీలకఱ్ఱ అరప, ఏలకులు అరప, లవంగాలు ౧ ప, జాజికాయ ౨ప, బోడతరము ౧౦ ప, వల్లారాకు ౧౨ ప, వీనినినీడను ఆరనిచ్చి చూర్ణముచేసి, చక్కెర ౧౦ప, తేనె ౧౪ప, వీనిని ఆచూర్ణములోపోసి సిసికి లేహ్యపక్వముగాచేసి, రేపు మాపుపూటకంత పుచ్చుకొనుచుండిన నస్త్రి, అపస్వరము మాని, మంచిజ్ఞానము, కంఠమునకు కోకిల స్వరమువంటి స్వరముకలుగును.

పండ్లనొప్పికి— పిప్పళ్లు- ఓమము- లవంగాలు- ఉప్పు, కరక్కాయలు, మోడి వీనిని సమభాగములుగాగూర్చి జిల్లేడుపాలుపోసి బాగుగతడిపి- చట్టిలోపెట్టి-నిప్పుసెగయందునిచి ఆపొడితో పండ్లుతోమికొనిన పండ్లనొప్పులుమానును,

— బాదముకాయచిప్పలు ౨౦ తెచ్చికాల్చి పటికెను పచ్చిదిగానే పొడిచేసి రెంటినికలిపి- దీనితో ప్రతిదినము పండ్లుతోమికొనిన, పండ్లనొప్పి - సందులలో నెత్తురుకారుట- కదులుట ఇవియన్నియు మానును.

చిగురువాచినందుకు— కంది ఆకునైనను వెల్లుల్లిగడ్డనైనను, జిల్లేడుపాలచె దడిపిన దూదినైనను - ఆదూదినడుమ ఇంగువనునిచిగాని - పంటిమీద అద్దిన రెండుగడియలకునొప్పితీసును.

— సెనగలు ౨ ఆకాకులు- గోధుమలు ౧౪ అ- వీనిని- వెచ్చచేసి - మైలుతుత్తము ౧ప- పోస్తుకాయ ౧ప- వీనినన్నిటిని గూర్చి పొడిచేసి మత్తులో నునిచికొని ఆపొడితో నిత్యముపండ్లుతోముకొనిన- ఎట్టినొప్పులైనను మానును.

పీనసకు— పండుజిల్లేడాకుపసరు, మంచినూనె వీనిని సమభాగములుగ గూర్చికాచి, దించబోవునప్పుడు, కొంచెముగోరోచనము, కుంకుమపువ్వు వీనినివేసి తైలపక్వమున దించి వడియగట్టి, తలయంటికొని వేడినీళ్ళతోస్నానముచేసిన, ముక్కులు అడుచుకొనుట- ముక్కులనీళ్లుగారుట తలబరువుగానుండుట - తుమ్ములు- పీనస ఇవియన్నియుమానును.

— సీమఉల్లిగడ్డలను నలియగొట్టి గుడ్డలోజెట్టి ముక్కునస్యముచేసిన- పీనస

తలనొప్పి, తలదిమ్ముగానుండుట- వాసన తెలియకుండుట- దృష్టిమందముగనుండుట దృష్టిపొగకమ్మినట్లుండుట ఇవియన్నియు మానును.

ఆండవాయువులకు—సీసము- ఆఘేని- గవ్వపప్పు- సొంటి యివి సమభాగములుగ దంచి కోడిగుడ్డురసమునసూరి పట్టువేసిన- బీజములోపుటాయువులు - వాపులు- నొప్పులు మానును.

మేహవాయువులకు లేహ్యము— మైలాషి ౧౦ ప - లవంగములు ౧౩ ప- సొంటి ౧ప- మిరియాలు ౧ప. పిప్పళ్లు కరకతాడియామలకలు వేరి ౩ప- ఇంగువ - ఓమము- సద్యక్షారము, యవక్షారము- వెలిగారము పంచలవణాలు- అతివస- వస-చలువమిరియాలు- మోడి- నాగకేసరము- చెవ్యము- సెంగల్యకోష్టము- వాయువిడంగాలు ఇవి దినుసుకొక్కకపలము- కాటిపల్లెను ౨ ప- ఆముదను ౧౧ప- ఇట్లుండినవెల్లి- మహిషాక్షిని శుద్ధిచేసి (శుద్ధియెట్లంగా- వేపపట్టచాకుడు - వీనిరసముతో మహిషాక్షిని దోలాయంత్రమున విడిచి- జామువేపుకాచి దించి నీళ్లతో బాగుగ కడిగి యెండబెట్ట వలయు) తక్కిన ద్రవ్యములన్నిటిని చూర్ణముచేసి- వెల్లుల్లిపొట్టు తీసివేసి - అన్నిటిని రోటియందువేసి లేహ్యపక్వముగ త్రొక్కితీసి- ప్రాతకు ఉసిరికకాయంత చొప్పున- రేపుమాపు ఇరువదిదినములు పుచ్చుకొనిన- మేహవాయువులు- మేహ సంబంధములైన పట్లు- లొమ్ముసొప్పి దేహము- కాలు సేతులు పీనియుండలిపోట్లు ఇవియన్నియు మానును లఘుపథ్యము.

పైత్యవాయువులకు—నీడనుఆరనిచ్చి కొట్టి వస్త్రగాలితము చేయబడిన వల్లారాకుచూర్ణము ౪ ప-జీలకర్రపొడి-౨ ప- నాటుసొంటిపొడి ౨ప-నీని నేకముచేసినాటుచక్కెరను ౮ పలములనుకలిపి ప్రాతకు మూడువ్రేళ్లకు వచ్చునంత చూర్ణమును రేపుమాపు ౧౧ దినములుపుచ్చుకొనిన- కడుపుబ్బరము- త్రేపులరచుట- పైత్యవాయువు- ఉష్ణవాయువు - గొంతులో ఉండబెట్టినట్లుండుటనోటసనూరుట-అజీర్ణము-మలము జారకుండుట- కండ్లమంటలు ఇవియన్నియుమానును.

భుజించినతరువాత వాంతియగుటకును- నెత్తురుబంక పడుటకును చికిత్స— ఉప్పునూరి వసకొమ్మకు కపచముచేసి బాగ్గుఅగునట్లుగా కాల్చినది ౧ వరాయెత్తు అభిని ౧ప- ఈరెంటిని మెత్తగనూరి పెసరగింజంత మాత్రలుచేసి యుంచుకొని- నైమలియాకెలు- జీలకర్ర, మిరియాలు- పిప్పళ్లు- సొంటి- పచ్చిపెయ్యము అతిమధురము వీనిని సమభాగములుగ మాడ్చి దానిలో నీళ్లపోసికాచి ఆకషాయములో నొకమాత్రనైనను రెండుమాత్రలనైనను కాచియిచ్చిన- పిల్లలకును - పెద్దలకును- భోజనోత్తరమున గ్రక్కుట- నెత్తురుబంకపడుట ఇవిమానును. ఇచ్చాపథ్యము.

వాతశూలకు—కరక్కాయ- పచ్చకర్పూరము- సొంటి- వెలిగారము- పటిక- వెల్లుపప్పు-

తేనె వీనినిసమ్మ పండ్లపులుసు నమదించి నాలుకకురాచిన- వాంతులు నిలుచును.

— దొండాకుపసరు నోసంగినవాంతులు మానును.

—తీగె బచ్చలి ఆకురసము- జీలకఱ్ఱ వీనినికలిపియిచ్చినవాంతులు మానును.

—సొంటి- పిప్పలి- కరియాలు- ఇవి 3 వరాలయెత్తు- మోడి ౧ వ- శ్రీగంధము 3వ వీనినికషాయముపెట్టి- వడియగట్టి అందులో జీలకఱ్ఱనునూరి కలిపి పుచ్చుకొనిన నెట్టివాంతులైనను మానును.

ద్రవ్యశుద్ధులు.

పాదరసశుద్ధి—దీనినికల్వమునవేసి కలబందరసము - పసపుపొడి - ఇటికపొడి వీనిచే ప్రత్యేకముగ నొక్కొకదినము మదించి కడిగిన శుద్ధమగును.

—ఇంగిలీకములో రసముతీయువిధము—ఇంగిలీకమును వేపవేరుచక్కరసముతోగాని నిమ్మపండ్లరసముతోగాని జాముసేపు మదించి డమరుకయంత్రములో నుంచిక్రిందమంటవేసిన రసముపైకుండకువ్యాపించును- ఆరసమును ఔషధములయందుపయోగించుకొనవచ్చును.

గంధకశుద్ధి—కుండకుసగమువరకు పాలుపోసి దానికితగలకుండ వ్రేలునటులకుండ మూతికినొకవస్త్రమునుగట్టి దానిపైన నెల్లిగాయగంధకమునువేసి మూకుడునుమూసి చీలమన్నుపోసి ఆకుండనుగొంతువరకు పల్లములోపూడ్చి పుటమువేసిన గంధకము శుద్ధమగును.

ఇంగిలీకశుద్ధి—ఇంగిలీకమును నిమ్మపండ్లరసముతో - ఒకదినముమదించిన శుద్ధమగును.

తాళకశుద్ధి— దీనినిసన్ననిరేకులుగ కత్తిరించి రెండుమూడు మడతలుగలగుడ్డలోమూటగట్టిఒక కుండలో అవుపంచితము-కలి-పోసి-వీనిచేతను-బూడిదగుమ్మడు రసముచేతను- నువ్వులనూనెచేతను, త్రిఫలకషాయముచేతను - ప్రత్యేకముగ నొక్కొకజాము డోలాయంత్రమున వండినశుద్ధమగును.

మణిశిలశుద్ధి—దీనిని రెండుమడతలుగల సన్ననిబట్టలోమూటగట్టి మేకపంచితముతోగాని - గుంటగలగరాకు రసముతోగాని డోలాయంత్రమున నొక్కదినము వండిన శుద్ధియగును.

గౌరీపాషాణశుద్ధి— దీనిని నిమ్మపండురసమున మదించిదానిని మడతగుడ్డలో మూటగట్టి సున్నపునీళ్లలో డోలాయంత్రముచే అరదినమువండిన శుద్ధమగును.

ఉల్లిపాషాణశుద్ధి—దీనినిపొడిచేసిపైదానివలెనేఒకదినమువండిన శుద్ధమగును.

దొడ్డిపాషాణశుద్ధి—దీనినిపొడిచేసి పైదానివలెనేచేసి- ఆవుపంచితములో డోలాయంత్రమున మూడుదినములువండిన శుద్ధమగును.

హేమమాక్షికశుద్ధి—దీనిని ఎఱ్ఱగ కాల్చి నిమ్మపండురసములో నెఱ్ఱగనగువరకు ముంచుచుండిన శుద్ధమగును.

వెలిగారము మొదలగువానిశుద్ధి—వెలిగారము, శంఖము, గవ్వలు, కావిరాయి, అన్నభేది, భూనాగము, సౌవీరాంజనము, పుష్పాంజనము, నీలాంజనము, స్రోతోంజనము, రసాంజనము వీనిని నిమ్మపండ్లపులుసున నాననిచ్చి యొకదినము ఎండలో నునిచిన పరిశుద్ధములగును.

శిలాజిత్తుశుద్ధి— దీనిని ఆవుపాలు, కరకతాడి యుసిరికలకషాయము, గుంటగలగరాకురసము, వీనిచే ప్రత్యేకముగ నొక్కొకదినము మర్దించి యెండలో నెండించిన శుద్ధియగును.

కంపిల్లశుద్ధి— కంపిల్లమును పొడిచేసి గుడ్డను మూటగట్టి, కరక్కాయలరసముతోనైనను, కలితోనైనను, డోలాయంత్రమున నుడికించిన శుద్ధియగును.

బోరశుద్ధి—దీనిని కలితో మర్దించి జాముసేపు ఎండలోనునిచిన శుద్ధియగును.

మైలుతుత్తశుద్ధి— దీనికిసమముగా వెలిగారమును జేర్చి నీళ్లుగాని, లేక, తేనెనుగాని, పోసిమర్దించి, బిళ్ళచేసి ప్రమిదెలో బెట్టి యింకొకప్రమిదెను పైనమూసి. చీలమన్నుపూసి యెండించి లఘుపుటమును వేసిన పరిశుద్ధమగును.

కఫరిశుద్ధి—దీనినినూరి పొడిచేసి మడతబట్టలో మూటగట్టి, ఆవుపంచితముతో ౨ జాములును, నరమూత్రముతో ౭ జాములును డోలాయంత్రమునం దుడికించినను, లేక, ఆవునేతిలో కలిపి యుడికించినను శుద్ధియగును.

సజ్జక్షారశుద్ధి— దీనిని ఆవుపంచితములోగాని కలితోగాని రెండుగడియల సేపు మర్దించిన శుద్ధియగును.

యవక్షారశుద్ధి—దీనిని పసికడుగుతో మర్దించి యెండలో బెట్టిన శుద్ధియగును.

పంచలవణములశుద్ధులు—సైంధవలవణమును కలితోను, సౌవర్చలవణమును నిమ్మపండ్లరసముతోను, బిడాలవణమును పులిచల్లతోను, కాచలవణమును చింతాకురసముతోను, ఊరబెట్టి యెండలో నెండించిన పరిశుద్ధములగును, సముద్రలవణమును మూకుట్లో పోసి మూడుజాములు వేయించిన శుద్ధియగును.

సొంటి పిప్పలి మిరియాలశుద్ధి—సొంటిని బెరడువొలిచి క్రొత్తసున్నమును పట్టించి, జామునేపు ఎండలో నెండించినను, పిప్పళ్ళను చిత్రమూలరసముతో నూరబెట్టి యెండ నెండించినను, మిరియాలను పులిచల్లలో నూరబెట్టి మూకుటిలో బోసి వేయించినను శుద్ధములగును.

గజపిప్పళ్ళశుద్ధి—దీనినికలితో జామునేపు ఊరబెట్టి యెండలో బెట్టిన శుద్ధియగును

కల్లుకుందుశుద్ధి—దీనినిబలరక్కసి ఆకులో బెట్టి మూటగట్టి ఆవుపాలలో డోలాయంత్రముచే నొకజాము ఉడికించిన శుద్ధియగును.

ఇంగువశుద్ధి— దీనిని తామరాకురసముతో ఎండలోనొకజాము ఊరబెట్టిన శుద్ధియగును.

జీలకఱ్ఱశుద్ధి— నల్లజీలకఱ్ఱను, జీలకఱ్ఱనుకలితో ఎండలో రెండుజాములసే పునిచిపిదప కొంచెము వెచ్చచేసిన శుద్ధములగును.

ఆముదపువిత్తులు, నేలదంతివిత్తులు వీనిశుద్ధి—ఈవిత్తులపై పొట్టునువొలిచిజాము సేపు కెంకాయనీళ్లతోనుడికించిన శుద్ధములగును.

నేపాళములశుద్ధి—వీనిపైపొట్టును, లోపలియగరులనుతీసి పారవైచి, ఆవుపాలతోను, బెల్లపునీళ్లతోను, కలుబందరసముతోను ప్రత్యేకముగ డోలా యంత్రమున నుడికించినశుద్ధియగును.

విషముష్టివిత్తులశుద్ధి— వీనిని తునకలుగ కత్తిరించి చిఱ్ఱివేళ్లరసముతో వండిన శుద్ధియగును.

నాభిశుద్ధి—నాభిని తునకలుగజేసి గుడ్డనమూటగట్టి, ఒకకుండలోవేసి యందు ఆమూటమునుగునటుల ఆవుపంచితముపోసి మూడుదినము లెండలోనునిచి నాలవది నమునదీసి యెండించినశుద్ధియగును. గోమూత్రమును ప్రతిదినము క్రొత్తదిగాపోయు చుండవలయు.

కంకుష్ఠశుద్ధి—దీనిని సొంటిరసముతో 3 సార్లు ఊరబెట్టినశుద్ధియగును, ఇది హేమదారుసింగుఅనిచెప్పబడును.

భస్మాదులుచేసెడిక్రమము.

స్వర్ణశుద్ధి— బంగారు మీద ఎఱ్ఱమన్నుపూసి కొలిమిలోబెట్టి యూదిననది శుద్ధమగును.

స్వర్ణమారణము—బంగారమును సన్ననితునకలుచేసి శుద్ధిచేసి దానికి సరి పాలు సీసభస్మమును నిమ్మపులుసుచేమర్దించి బంగారుకుపూసి, దానిని ప్రమిదెలో నునిచి చీలమన్ను ఇచ్చియెండించి మూడుగజపుటములువేసిన, బాగుగభస్మంబగును.

స్వర్ణసిందూరము—స్వర్ణభస్మమును జిల్లేడు పాలు, రావిచెక్కలరసము వీని తోమర్దించి; ఆభస్మమునకు సరిపాలు, శుద్ధమొనర్చిన ఇంగిలీకమునుకూడజేర్చి దు రదగొండి- హంసపాదియాకు వీనిరసముచే నొకదినముమర్దించిఅయిదుగజపుటము లువేసిన, సిందూరించును.

స్వర్ణభస్మగుణము— కటుకరోహిణి చూర్ణము, నేయి వీనిలో రెండుగురిగింజలయెత్తు భస్మముకలిపి పుచ్చుకొనిన, క్షయము, అగ్నిమాంద్యము, శ్వాసము, పాండువు అరుచిమొదలగు రోగములును విషదోషములును మానును- బలము- కాంతి ధాతువృద్ధికలుగును.

రజతశుద్ధి—వెండినితునకలుగకత్తిరించి గొట్టుకాకరగడ్డరసముతో నేడుమార్లు కడిగినశుద్ధియగును.

రజతభస్మము—హేమమాక్షికము, ఇంగిలీకము వీనిని నిమ్మపండురసముచే మర్దించి, దీనినివెండితునకలపైనపూసి యెండించి ౨ - ౩ గజపుటములువేసిన వెండి భస్మమగును.

రజతసిందూరము—పూర్వోక్తరజతభస్మమునకు సమాంశముగ ఇంగిలీకమును జేర్చి- మర్రిపాలు- జిల్లేడుపాలు- దురదగొండివేళ్ళరసము-హంసపాదియాకురసము తుమ్మపట్టకషాయము వీనిచే ప్రత్యేకముగ నాల్గేసిదినము మర్దనచేసి ౭ గజపుటములువేసిన, సిందూరించును.

రజతభస్మగుణము—దీనిలో తామ్రమును అభ్రకమునుకలిపి అన్నిటికి సమానముగ సొంటి పిప్పలి మిరియాలపొడిని నేతినికలిపి పుచ్చుకొనిన, శ్వాస కాసములు, పాండువు- క్షయము- మూలవ్యాధి- నేత్రరోగము పైత్యరోగము ఇవిమానును.

తామ్రశుద్ధి—రాగినాణ్యములనుగాని- రాగిరేకుచెంబులనుగాని సన్నగ కత్తిరించి- అవుపంచితములో వేసి తీక్ష్ణాగ్నిచే జాముసేపుకాచిన శుద్ధమగును-లేక- రాగిరేకులను ఏడుసార్లుకాచి- కలుబందరసముతోను- పొన్నగంటిరసముతోను ఏడేసిమార్లు కడిగిన శుద్ధియగును.

తామ్రభస్మము—శుద్ధిజేసినతామ్రమునకు సమానముగ- రసమునుగంధకమును జేర్చి జిల్లేడుపాలతో మర్దించి రాగిరేకులకు పూసి యొక గజపుటమువేసినవి భస్మంబగును- దానిని పంచామృతముతో మర్దించి మూడుపుటములువేసిన సకలదోషములుమానును.

తామ్రసిందూరము—మేకపాలు- జిల్లేడుపాలు- మర్రిపాలు- హంసపాదిఆకు- దూలగొండివేళ్లు- వీనిరసములు- రావిచెక్క- జువ్విపట్ట వీనికషాయము వీనిలో ప్రత్యేకముగ నాల్గేసిదానిచేమర్దించి యేడేసిగజపుటములువేసినసెగ్రగసిందూరించును.

గుణము—తామ్రమును అనుపానవిశేషములతో పుచ్చుకొనిన- వాంతి భ్రాంతులను-జ్వరము- కుష్ఠువు- పాండువు- శూల- అగ్నిమాంద్యము- మేహరోగము మొదలగునవియు మానును.

కాంస్యశుద్ధి—దీనినికాచి- చింతాకురసములోను, ఉలవకట్టులోను మూడేసిమార్లుకడిగిన శుద్ధమగును— (కాంస్యమనగా-కంచు.)

కాంస్యభస్మము—కంచును సన్నగకత్తిరించి దీనికి తుల్యముగ గంధకమును చేర్చి జిల్లేడుపాలతోనూరి రేకులకుపట్టించి యెండించి మూసలోనునిచిపిడకలతో భూపుటమువేయవలయు- ఇట్లేడుమార్లు పుటమువేసిన భస్మంబగును.

కాంస్యసిందూరము— కంచుభస్మమునకు అరపాలు ఇంగిలీకము- దానికరపాలు గంధకము దానికిసగము పాదరసము ఇట్లువీనినిజేర్చి- నిమ్మపండురసము - హంస

పాదిఆకురసము- మఱ్ఱిపాలు-రావిచెక్క- తుమ్మపట్ట వీనికషాయము- మోదుగుచెక్కరసము- దూలగొండివేళ్ల రసము వీనిలోనొక్కొకదానిచే ప్రత్యేకముగ మర్దించి- ప్రతిరసముతోనొక గజపుటమువంతున నేడుపుటములు వేసినను-లేక- రసములతో మర్దనచేసి- కొలిమిలోబెట్టియూదినను నైరగసిందూరించును.

కంచుభస్మగుణము — ఇది వగరుగను- ఉష్ణముగను- లఘువుగనునుండును-కఫపైత్యవ్యాధులను హరించును. ఆయుర్బలములన్నొసంగును.

ఇత్తడిభస్మము — ఇత్తడినికంచువలెనేజేసి పుటమువేసిన భస్మమగును— ఇది, కారముగను తీక్ష్ణముగనునుండును- విరేచనమును చేయించును - గుల్మము-మేహము- పాండువు- క్రిములు- వాతములు వీనినిబోగొట్టును.

కాంతశుద్ధి — కాంతమును నిమ్మపండుపులుసు- కలి- పులిమజ్జిగవీనిలోప్రత్యేకముగ నొక్కొకసారివేసి యేడేసిగడియలు ఎండలోబెట్టిన శుద్ధమగును- (కాంతమనగా సూదంటురాయి.)

కాంతభస్మము — శుద్ధిచేయబడిన కాంతమునకు చతుర్థాంశము గంధకమును జిల్లేడుపాలు- మోదుగచెక్కరసము కొండపిండివేళ్లరసము ఈ మూడింటిచేతను ప్రత్యేకముగమర్దించి ఆకాంతమునకుబట్టించి 3 గజపుటములువేసిన భస్మమగును.

కాంతసిందూరము — కాంతభస్మము-దానికిఅరపాలు హింగిలీకము వీనినిజేర్చి దురదగొండివేళ్లరసమున మూడుదినములుమర్దించి యొగ్రమన్నుతోజేసిన వజ్రమూసలోబెట్టి 3 చీలమన్నులుమెత్తి 3 గజపుటములువేసిన కాంతము సిందూరించును.

కాంతభస్మగుణము — ఇది- దీర్ఘాయుష్యమును- దేహమునకు కాంతిని ఇచ్చును. కుష్టువు- ప్రమేహము- శూల-మూలము-గుల్మము- క్షయము, పాండువు - ఉదరరోగము మొదలగువానిని హరింపజేయును.

లోహశుద్ధి — ఉక్కుపొడిని నూనెలో వేసియుడికించి తరువాతనూనెవిడుచునట్లు కడిగి పిదప తుమ్మచెక్కలరసములో వండి యొకజాముసేపు ఎండలోబెట్టిన లోహముశుద్ధియగును.

లోహభస్మము — లోహపుపొడిని చక్కగనూరి నేరేడుచెక్క రసముతో- ఆ కదినము ఉడికించి తిరిగిమర్దించి తరువాత చింతాకురసము- ఉసిరికరసము - మునగపట్టరసము- ఆవుపంచితము వీనిచేప్రత్యేకముగనుడికించి మర్దించి మూసలోబెట్టి-చీలమన్నుపూసి గజపుటమువేసిన భస్మంబగును.

లోహసిందూరము — లోహభస్మమును కరకతాడియుసిరికలరసము- జిల్లేడుపాలు- మఱ్ఱిపాలు వీనిచే నేడుదినములుమర్దించి గజపుటమువేయవలయు- ఈప్రకారముమర్దించుచు- ఏడుగజపుటములువేసిన సిందూరించును-

గుణము — లోహభస్మము ఆయుష్యమును బలమును- వీర్యమును- ఇచ్చును. పాండువు- మేహము- కుష్టువు- ఆమవాతము మొదలగువానినిబోగొట్టును.

కిట్టశుద్ధి — చిట్టెమునుతానికట్టెలనిప్పులోవేసి తిత్తిచే ఊది యెఱ్ఱగ కాచిన

తరువాత-తాటిబొట్లలో అప్పుపంచితమును పోసి అందాచిట్టెము నేడుమార్లు చల్లార్చిన స-
నదిచిల్లిపోయి శుద్ధంబగును.

కిట్టమండూరము—చిట్టెమును అప్పుపంచితమునందును కరకతాడి యుసిరికల
కషాయమునందును వేసి- సరిగురువరకు మెల్లగవండి- యిదపదానిని గోమూత్రముతోను-
కరకతాడియుసిరికల కషాయముతోను ౨౦ సార్లుబ్బి యేబది సార్లుపుటము వేసిన మం
డూరమగును.

మండూరగుణము—మండూరము- ఉష్ణముగను కారముగనునుండును- క్రిము
లు- క్షయము- పాండువు వాపు పురాణజ్వరము మొదలగు రోగములనుమాన్పును.

ఇనుపభస్మగుణము—ఇనుముభస్మము - నేత్రములకు హితమునుచేయును-కట్టు
వు- ప్రమేహము- కామిల- గుల్మము - పాండువు మొదలగురోగముల మాన్పును.

పరీక్ష—భస్మములనుగాని- సిందూరమునుగాని- అగ్నిబాదవేసి పొగలేవకుం
డుట- వన్నెమారకుండుట- వాసన- ధ్వనిలేకుండుట- నీళ్ళలోవేసిన తేలుట ఇట్టిలక్ష
ణములుగలిగియుండిన నిర్దుష్టములని చెలియుంగునది.

సీసశుద్ధి—వావిలిపెళ్ళచూర్ణమును జిల్లేడుపాలతో నూరి సీసపురేకులకుపట్టించి
యెండించి తరువాత ఆసీసమునుకరిగించి వావిలి ఆకురసములో వేయవలయు ఇట్లే
డుమార్లొనర్చిన సీసముశుద్ధమగును,

సీసభస్మము— సీసమునుమూకుటిలోబోసి అందులో అడ్డసరపాకురసము- ఓ
మపురసము వీనినిపోసి అడ్డసరపుపుల్లతో వేయించుచుండిన సీసము భస్మమగును.

రససిందూరము—అడ్డసరము - బోడతరపాకు- ఓమము- వీనిరసములతో సీస
భస్మమును అనేకపర్యాయములు మర్దించి ప్రమిదెలోబెట్టి చీలమన్నుపూసి- పదిగజ
పుటములనువేయవలయు. తరువాత తమలపాకులరసముతో పదిమార్లుమర్దించి పది
గజపుటములువేసిన సీసము సిందూరించును.

సీసభస్మగుణము—ఇది- దేహమునకు మంచిబలమును ఆయుర్వృద్ధిని- కాంతిని
వీర్యవృద్ధిని కలుగజేయును- సమస్తరోగముల హరింపజేయును.

వంగశుద్ధి—జిల్లేడు- కానుగ- ఉమ్మెత్త- ప్రత్తిఆకు- బొంతజెముడు - చిత్ర
మూలము- నల్లేరు- పెన్నేరు వీనివ్రేళ్ళను ఆకులను కాయలను తెచ్చి మజ్జిగపోసి తొ
క్కి- రసముతీసి మజ్జిగకలిపి వడియగట్టి అందులో తగరమును కరిగించి పోయవలయు
ఇట్లయిదుదినములు కరిగించుచు పోయుచుండిన శుద్ధమగును.

వంగభస్మము— శుద్ధతగరమును మూకుటిలో వేసి కరగించి దానిమీద ఉత్త
రేణుచూర్ణమునువేసి కలియబెట్టుచుండిన తగరముభస్మమగును- లేక - తగరముపైన
కఫరినినూరిపట్టించి నిప్పులోకాచినను భస్మమగును.

వంగసిందూరము—పైభస్మమును నిమ్మపండుపులుసుతో మర్దించి 3 గజపు
టములువేసిన సిందూరమగును.

వంగభస్మగుణము— ఇదిచేదుగ- ఉష్ణగనుండును- క్రిమిరోగము- పాండువు-

వాతములు మేహవ్రణములు- మొదలగువానినిపూన్చును-కొంచెముపిత్తమునుజేయును.

అభ్రకపరీక్ష—అభ్రకమును నిప్పులో వేసియూదినయెడ రూపము మారకుండినది కృష్ణాభ్రకమని యెఱుంగునది - ఇట్టిదానినే ఔషధములయందు జేర్చికొనవలయు.

అభ్రకశుద్ధి—కృష్ణాభ్రకమును మూకుటిలోవేసి కొలిమిలోనునిచి యెఱ్ఱగవగువఱకు ఊదిపాలనుచల్లి చల్లార్చి రేకులుగవ్వాలిచి - చింతాకు- చిత్రిఆకు- తెప్పతీగెఆకు వీనిరసములలో నొకదినమంతయు నూరబెట్టిన శుద్ధమగును.

ధాన్యాభ్రకవిధి—శుద్ధిచేసిన కృష్ణాభ్రకమును కలితోనుమర్దించి ముద్దచేసి- కుండకువాసెనగట్టి దానిమీద అముద్దనునిచి దానిమీద- రెండుపాళ్లు వడ్లను- కలిని పోసి బాగుగరుద్దిన- అభ్రకము చూర్ణమై కుండకడుగున జేరును - పిదపఆచూర్ణమును దీసియెండించవలయు- దీనిపేరు ధాన్యాభ్రకము.

అభ్రకభస్మము— ధాన్యాభ్రకమును జిల్లేడుపాలచేనైనను, జిల్లేడువేళ్ళ రసముచేనైనను నూరి బిళ్ళచేసి ఒకగజపుటము వేయవలయు - ఇట్లు ౬ పుటములు వేసినని ర్దుష్టంబైనభస్మంబగును.

మఱియొక్కవిధము— పొన్నగంటి- కలుబంద- గలిజేరు- వాకుడు- తులసి-గొలిమిడివేళ్లు- తెల్లచాగ- వీనిరసములచే వెవ్వేరుగమర్దించి ధాన్యాభ్రకమును వడియములుచేసి ఎండనెండించి మూకుడులోబెట్టిమూసిచీలమన్నుపూసి-పైజెప్పినరసములలో ఒక్కొక్కరసమున కొక్కొక్కపుటమువంతున ఏడుగజపుటములువేసితీసి తరువాత దానిని పంచామృతముతో మర్దించుచు ఏడుగజపుటములు వేసిననిశ్చంద్రికముగభస్మంబగును.

అభ్రకసింధూరము—ధాన్యాభ్రకమును తుంగముస్తెలకషాయముతో మర్దించి ౨౧ పుటములును- అపుపంచితము- కరకతాడి ఉసిరికలకషాయము వీనిచేమర్దించి ౨౧ పుటములును- కసివెందాకురసముతో మర్దించి ౨౧ పుటములును, పాలతోమర్దనచేసి మూడుపుటములునువేసి తరువాతమఱల మర్దించి వడియములుచేసి యెండనెండించిజిల్లేడాకులలోబెట్టికట్టి మూకుటిలోనునిచి కెంపునగునవఱకుగజపుటములువేసిన-నిశ్చంద్రకముగసింధూరించును.

అభ్రకభస్మగుణము—ఇది- ముదిమినివృత్త్యవును సకలరోగములనుబోగొట్టును. శరీరమునకు దృఢశక్తిని- వీర్యమును-కాంతినిఇచ్చును.

రసభస్మము— ఉత్తరేణివిత్తులనుతెచ్చి నూరి రెండుమూసలుగజేసి- ఒకదానిలోతుమ్మిపూలు- వాయువిళంగములు- నల్లతుమ్మ- ట్రి వీనిచూర్ణమునువేసి- శుద్ధిచేయబడినరసమును జిల్లేడుపాలచేమర్దనచేసి దానిని అమూసలోనిచూర్ణముపైనవేసి దానిమీదతుమ్మిపూలు మొదలైనవాని చూర్ణమునువేసి రెండవమూసనుమూసి సంధులకుచీలమన్నుపట్టించి- ఇంకొకమట్టిమూసలోనునిచి- దానిమీద మఱియొకమట్టిమూసనుమూసిసంధులకుచీలమన్నుపట్టించిఎండినతరువాతగజపుటమువేసినరసముభస్మమగును.

రససింధూరము— శుద్ధిచేసినరసము- గంధకము- వీనినిసరిపాళ్లుగగూర్చి కల్వ

మున జాము సేపు మర్దించి- మణిత్రిఫాడల రసములో మూడుసార్లూరబెట్టి తరువాత గాజుకుప్పెలోవేసి- ఆకుప్పెకు చీలమన్నును ఏడుమార్లు పట్టించి ఎండించి- తరువాత ఒకకుండలో మూడంగుళముల ఎత్తుగ ఇసుకనుపోసి దానిమీదఆకుప్పెనునిచి కుప్పెగొంతువరకు మరల ఇసుకనుపోసి- నాలుగుజాములుక్రమముగ మెల్లమంటచేత వండి మరునాడు చల్లారనిచ్చి తీసి కుప్పెనుపగలగొట్టి అందు ఉదయకాలపుసూర్యుని వంటికాంతిగల రససిందూరమునుగ్రహించవలయు.

రసభస్మగుణము—జాజికాయ ౧తు. జాపత్రి౧తు-లవంగములు ౧తు-పిప్పలి ౧తు- వాయువిళంగాలు ౧తు- ఓమము ౧తు- బెల్లము ౭ తు- వీనినిమర్దించి చూర్ణముచేసి-వస్త్రగాలితముచేసి ఆచూర్ణములో ౪ తులము రసభస్మమునుగలిపి అర్ధనేతితోబుచ్చుకొని చప్పిడిపథ్యముగనుండిఅర్ధమజ్జిగన్నపుచ్చుకొనుచుండిన సకలరోగములుమానును

రససిందూరగుణము— దీనిని తేనెతోగాని- పిప్పలిపొడితోగాని పుచ్చుకొనిన- సర్వరోగములుమానును మరియు- అగ్నిమాంద్యము- క్షయము-పాండువు- గుల్మము- ప్రమేహము- మూలవ్యాధి- జ్వరము - వాంతి మొదలగునవిమానును. ఈ రససిందూరమును క్రమముగననుభవించిన పురుషునికి - రతికాలంబున స్త్రీలయొక్కమదము నణగించునట్టి వీర్యశక్తిగలుగును.

నవరత్నాదులశుద్ధులు—తద్భస్మములు.

కెంపులశుద్ధి— వీనినిగుర్రపుమూత్రమున ౩ దినములుమంచి కుండలోబెట్టి-వేడిసీళ్ళతోగడిగిన శుద్ధములగును. భస్మము—కెంపులను జిల్లేడుపాలతో ౩ దినములూరబెట్టిమూకుడులోనునిచిచుట్టుచీలమన్నుపట్టించి ౩పుటములువేసిన భస్మమగును— ఇది శీతలముగ- మధురముగనుండును- అగ్నిదీపనమునుజేయును- ఆయుష్యమును-కాంతిని ఇచ్చును- వీర్యమును వృద్ధిపరచును- గ్రహపీడలనుబోగొట్టును.

ముత్యములశుద్ధి— వీనినితెల్లఉప్పిపండ్లరసములోనైనను-చింతపండుపులుసుతోనైనను మూడుదినములునానవేసిన శుద్ధియగును- భస్మము— శుద్ధిచేయబడిన ముత్యములను తెల్లములకపండ్లరసములో నానవేసి మూకుళ్ళలోనునిచిచీలమన్నుపట్టించి భూపుటమునువేసిన- భస్మమగును- ఇదిశీతలముగనుండును-అగ్నిదీపనమునుచేయును- స్వరభంగమును వస్తిశూలనుమాన్పును.

వజ్రశుద్ధి—వజ్రములను నిమ్మపండులోనునిచి- వావిలిఆకు - ఎలుకచెవియాకు- ప్రబ్బలి - జమ్మి-తెగడ - చిత్రి - భ్రమంగ - కర్కాటకశృంగి - ఉలవలు - అళ్లు వీనికషాయములుపోసి ౩ దినములు డోలాయంత్రమున వండిన వజ్రము శుద్ధియగును. భస్మము—ఈవజ్రములను నల్లేరురసములో నొకదినము నాననిచ్చి పిదపవజ్రమూసలోనునిచి చీలమన్ను పట్టించి యేరుపిడకలతోగజపుటమువేసిన భస్మమగును — ఇదిసకలరోగములనుమాన్పును. ఆయువు- బలము-కాంతినీనినిచ్చును.

వైక్రాంతశుద్ధి— వైక్రాంతపురాళ్ళను వజ్రములవలెశుద్ధి చేయవలయు. లేక - ఈరాళ్ళను ఇరువదియొకసార్లు - ఎఱ్ఱగకాచి - గుర్రపుమూత్రములో ౨౧ సార్లు

తీసి చల్లార్చిన శుద్ధములగును. భస్మము — దుష్టుపు బెట్టును సమూలముగ దెచ్చి నూరి ముద్దచేసి దానిలో - ఆ వైక్రాంతపు రాళ్ళనుంచి - మూసలోబెట్టి మరియొక మూసను మూసి చీలమన్నుపట్టించి గజపుటము వేయవలయు - ఇట్లేడుసార్లు గజపుటములు వేసిన వైక్రాంతములు భస్మమగును. ఇది ఆయుర్వృద్ధిని, అగ్నిదీపనమును జేయును. త్రిదోష- విషదోషములను, సకలరోగములను మాన్పును.

వైడూర్యశుద్ధి— వైడూర్యమును అశ్వమూత్రమున నొక దినంబును, గుమ్మడిపండు రసమున నొకదినంబును నానబెట్టిన శుద్ధియగును. భస్మము—శుద్ధిచేయబడిన వైడూర్యమును కొండపిండి వేళ్లరసమున నానబెట్టి- తరువాత కొలిమిలో నునిచి యూది వజ్రమూసలోనునిచి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటము వేసిన-వైడూర్యము భస్మమగును- ఇది వజ్రముయొక్క గుణము గలిగియుండును.

నీలశుద్ధి—నీలములను గాడిదెమూత్రమునందు వేసి - మంచిగుండలో నొకదినము కాచిన శుద్ధియగును- భస్మము—ఆనీలములను అతిపంజాకురసమున ౮ జాములు నాననిచ్చి తరువాత మూసలోనునిచి- కొలిమిననూదిన భస్మమగును. ఇది శీతలముగను- మధురముగనునుండును. పైత్యమును బోగొట్టును.

గోమేధికశుద్ధి— దీనిని అశ్వమూత్రమున మూడుదినములు నాననిచ్చి యటుపిమ్మట నేలగుమ్ముడుగడ్డరసమునందు నానబెట్టిన శుద్ధిజెందును. భస్మము—దానిని నల్లయుమ్మెత్తాకురసమున మూడుదినములు నానబెట్టి తీసి మూసలోనునిచి కొలిమిననూదిన భస్మమగును. గోమేధికభస్మము అగ్నిదీపనమును చేయును- కఫమును హరించును - బలమునిచ్చును.

ప్రవాళశుద్ధి— పగడములను నిమ్మపండుపులుసున జాముసేపు - నాననిచ్చి వేడినీళ్ళ గడిగిన శుద్ధిజెందును- భస్మము— ఆపగడములను జిల్లెడుపాలయందు 3 దినములు నాననిచ్చి పిదప మూకుడులో బోసి మూసి చీలమన్ను పూసి గజపుటము వేసిన - భస్మమగును- ఇది రక్తపిత్తము- నెత్తురుభేదులు - కుసుమరోగము రక్తశూలలు పైత్యము వీనిని మాన్పును.

పుష్యరాగశుద్ధి— దీనిని మేకమూత్రమున జాముసేపునిచిన శుద్ధియగును. భస్మము—ఆపుష్యరాగములను కొండపిండి వేళ్లరసమున నానబెట్టి- మూకుడులో నునిచి చీలమన్నుపూసి కొలిమిననూదిన భస్మమగును- ఇది పుష్టినిచ్చును. కఫమును శైత్యమును జేయును.

మరకతశుద్ధి— నేలగుమ్ముడుగడ్డను తొలిచి అందులో పచ్చరాళ్లనునిచి - ఆగడ్డ మూతికి చీలమన్నుపూసి జానెడుచదరము, జానెడులోతుగల పల్లమునందు పుటము వేసిన శుద్ధిజెందును. భస్మము— ఆపచ్చలను- వాకుడురసమున నానబెట్టి కొండపిండి వేళ్లరసముతో మర్దనచేసి బిళ్ల చేసి యెండబెట్టి మూకుడులోనునిచి మూసి చీలమన్ను పట్టించి గజపుటము వేసిన భస్మమగును—ఈభస్మము త్రిదోషములహరించును- విషహారముగను లఘువుగనునుండును.